

ŠTEVILKA 2

Vse blagoslove tebi, Ljubljana!
 Večja in lepša mesta so na svetu
 — ali vendar ni ti enakega pod
 nebom! Pozdravljena ti, kraljica
 veselja, ti mati vseh sladkosti, ti
 botrica prešernih ur! Prav na sredo
 vseh nadlog te je postavila ne-
 beška modrost, luč v temo, zeleno
 trato na pustinjo!

Ivan Cankar

Kriza denarja na višku

?

Res je: morda ni bila potreba po produktivnem kapitalu, ki naj bi razgibal oslABLJENO gospodarstvo, nikdar večja kakor dandanes. Na pomoč od zunaj, na tuji kapital pa ne smemo računati.

Pomagati si moramo sami, tako, da zbiramo in množimo domači kapital, kar storimo s pametnim varčevanjem. Pametno pa varčuje tisti, ki se odreče različnim zabavam in užitkom, ki niso neobhodno potrebni. Na ta način si lahko vsak, zlasti pa še tisti, ki ima stalne dohodke, prihrani nekaj denarja, ki ga pa ne sme hraniti doma — bil bi to mrtev kapital — ampak ga mora izročiti zavodu, ki mu da zadostno jamstvo, da bo denar dobro naložen in da ga z obrestmi vred dobi nazaj, ko ga bo rabil.

In da omilite vse te razmere s svojim sodelovanjem, se obrnite na domač zavod, na zavod, ki je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji, ki ima nad 420.000.000 Din vlog in nad 11 milijonov dinarjev rezervnih zakladov, ki ima za pupilarne naložbe, sodno depozitni oddelek, ki za varčevanje mladine izdaja domače hranilnike, kjer so za pošiljanje denarja po pošti strankam na razpolago položnice, kjer za vse vloge jamči mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z vso davčno močjo — tak zavod je

**Mestna hranilnica ljubljanska
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 3**

Telefon 2016 in 2616 • Poštno ček, račun 10.533 • Uradne ure za stranke 8.—12.^{1/2} ure

Novosti
za
pomlad

Kraberne

LJUBLJANA · MESTNI TRG

S. GLADNIK

Kolinska

PRAVA
Kolinska
CIKORIJA

CIKORIJA

Naš pravi domači izdelek!

PRVI IN NAJSTAREJŠI SPECIALNI
ARTISTIČNI ATELJE ZA
ČRKOSLIKARSTVO

**PRISTOU
& BRICELJ**

LJUBLJANA
RESLJEVA CESTA 4
SV. PETRA CESTA 39

TELEFON ST. 2908
USTANOVLJ. 1903

Specialista v izvrševanju
steklenih napisnih firm, slikanje
grbov po predpisih. / Izvršitev
točna, okusna in precizna, v
najmodernejšem slogu

Tvrčka je bila odlikovana na svetovni
razstavi v Londonu leta 1933. z di-
plomom, zlato kolajno in »Grand Prix«

VSE VRSTE NADTALNIH IN PODTALNIH ZGRADB
PROJEKTIRA IN GRADI STROKOVNJAŠKO IN SOLIDNO

STAVBNA DRUŽBA D.

LJUBLJANA, TYRŠEVA CESTA ŠTEV. 17

Lastna parna opekarna, kamnolom,
gramoznica, žaga
Dobavlja po najugodnejših cenah
gradbeni material, kakor: podpeški
kamen za kamnoseške in stavbne
namene, gramoz in pesek, opeko,
mavec i. t. d.

USTANOVLJENA LETA 1873

STROJNO PODJETJE **R. WILLMANN**

LJUBLJANA, SLOMŠKOVA 3

Beneški jarmeniki, cirkularke, nihalne žage najnovejše konstrukcije, brusilni stroji. — Železni deli k pogonu mlinskih kamnov, zatvornice. — Transmisijski deli, kakor osovine, ležišča, spojke, jermenice vseh vrst in velikosti. — Rebraste cevi iz kovanega železa z ugodnim gre nim učinkom. — Elektro-tovorna in jamska dvigala, vitlji in dvigalne ter transportne naprave. — Projektiranje in oprema žag in mlinov ter drugih industrijskih naprav. Vsakovrstna popravila strojev. — Ponudbe brezplačno, na željo strokovnjaški obisk.

TELEFON ŠTEV. 20-55

Ustanovljeno 1852

Ljubljana, Poljanska cesta štey. 8

Teodor Korn
(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski
in okrasni klepar, instalater
vodovodov in centralne kur-
jave, naprave strelovodov,
kopališke in klosetne naprave

Steklo
 Porcelan
 Keramika

F.
Kollmann
 LJUBLJANA
 MESTNI TRG

USTANOVLJENO LETA 1864.

JAKOB FLIGL

DED.
LJUBLJANA

RIMSKA C.2. - GREGORČIČEVA 5
TEL. 33 - 53

VODOVODNE IN STRELOVODNE
 INŠTALACIJE
 SPLOŠNO KLEPARSTVO
 ZAHTEVAJTE PRORAČUNE

Vsa Slovenija

in velik del ostalih dežel kraljevine

Jugoslavije

se opozori na Vaše podjetje,
ako

stalno oglašuje v

najstarejšem jutrnjiku

»SLOVENCU«

V 62 letih obstoja se je naš dnevnik razširil med vse plasti naroda ter postal vodilno glasilo njegovo.

»Slovenčeva« dnevna naklada se je dvignila do 20.000 izvodov, ob nedeljah ga pa čita mnogo nad 30.000 slovenskih rodbin.

Mesečna naročnina Din 25.—. Naročila sprejema in daje vsa zaželeno pojasnila

Uprava »Slovenca«

Ljubljana

Telefon 29-92

MODNI ATELJE

Francoski in angleški
plašči — kostumi od
preproste dnevne,
popoldanske do
elegantne večerne
obleke

STALNE OSEBNE ZVEZE

S PARIZOM. NAJNO-

VEJŠI PARIŠKI MODEL

Š. GLADNIK

TELEF. 2463

Štampilje, etikete,
graverstvo

Sitar & Svetek

Ljubljana, Sv. Petra cesta 18

Telefon števil. 25-57

Vse tiskovine: račune,
pisma, kuverte, tabele,
vabila, posetnice, kar-
toteke, letake, itd., itd.

Tiskarna Grafika

Ljubljana, Resljeva cesta 4

Telefon števil. 25-57

Lekarna »Pri angelu«

Dr. G. PICCOLI

Ljubljana

Tyrševa (Dunajska) cesta 6

Nasprofi nebofičnika

Telefon števil. 28-35

Najmoderneje urejena lekarna

~ Velika zaloga tuzemskih in
inozemskih specialitet ~

Oddajajo se zdravila na recep-
te za vse bolniške blagajne ~

Izdeluje malinovec najboljše
kakovosti (na malo in na veliko)

~ Vedno v zalogi: najfinejše
sveže norveško ribje olje

Naročila točno po povzetju

PIČMAN LOVRO

Predno vložite denar v svojo hišo, se posvetujte! • Instalacijska dela so stvar zaupanja. Pravilne strokovne nasvete in izvršitve Vam nudim za zraven navedena dela

- Centralne kurjave
- Vodovodi
- Preskrbe z vročo vodo s pomočjo štedilnika
- Sanitarne naprave
- Kopališča
- Oprema bolnic in sanatorijev
- Kleparska dela vseh vrst

LJUBLJANA, ILIRSKA ULICA ŠTEV. 15

TELEFON 29-11

Indus

TOVARNA USNJA IN USNJENIH IZDELKOV, DRUŽBA Z O. Z.

V LJUBLJANI, SV. PETRA CESTA ŠTEV. 72

TELEFON INTERURBAN ŠTEV. 25-28 / NASLOV ZA BRZOJAVKE: INDUS.

Tovarna čevljev, usnjarna, tovarna jermen in torbarskih izdelkov
Izdeluje v najboljši kvaliteti:

Telečji in goveji boks

Blank usnje

Gornje mastno usnje

Krom usnje

Galunsko usnje

Svinjsko usnje

Jermena iz vegetabilno, krom in specialno strojenega usnja za industrije in poljedelske stroje, specialne jermenske izdelke za tekstilne tovarne, šivalna in vezalna jermenca, jermenca za smuči itd. Usnjene kovčege, neceserje, dokolenice, damske torbice, šolske torbice, aktovke, denarnice vseh vrst, sportne pasove, otroške in nogometne žoge ter vse ostale v to stroko spadajoče predmete

Doberna

*Za srčne, živčne
in ženske bolezni,
račitka potrebne!*

Do 30. junija in od 1. septembra
do 30. oktobra 20 dnevno zdravlje-
nje za pavšalno ceno **Din 1.200**—
(oziroma Din 1.380—), avto, soba,
hrana, kopeli, zdravnik, taksa in davki
Prospekti na zahtevo!

VENCESLAV
BREZNIK

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

LJUBLJANA

STRITARJEVA ULICA 7

priporoča svojo veliko
zalogo železninskega
blaga kakor: kuhinjske
potrebščine, stavbno in
pohištveno okovje, raz-
no železo, vrtno orodje,
mreže, cement, karbid,
slovite peči Zephir,
ter vse ostalo v mojo
stroko spadajoče blago

Gradbena družba
Ing. Dukič in drug

Ljubljana, Bohoričeva ulica števil. 20 • Telefon števil. 25-60

UČITELJSKA TISKARNA

V LJUBLJANI

FRANČIŠKANSKA ULICA 6

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa fiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku. Brošure in knjige v malih in največjih nakladah. Časopise, proračune, vabila, vizitke, jedilne liste, plakate. — Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, meščanske in srednje šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Use fiskovine za društva in šole (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni! Zahtevajte cenike!

Pomladanska moda

99.~

1875-32

99.~

4645-44

Za štrčpac

99.~

4825-85

Za gospodinje

99.~

4625-55

Za spartni kostim

129.~

5505-63

Za pomladanski kostim

129.~

1505-60

Za večerni izprehod

99.~

5805-91

Za večerne družbe

59.~

1845-53

Bacžun z lakom

129.~

5575-40

Za dopoldne

129.~

1375-88

Antilop z lakom

Alata

VSEUČILIŠKA KNJIŽNICA V LJUBLJANI

DR. JOŽA GLONAR

Ko smo po stoletnih pripravah v poletju leta 1919. v Ljubljani dobili dolgo zaželeno vseučilišče, se je že ob prvem, prekipevajočem veselju zavedno oglašala skrb, kakšna bo njegova bodočnost. Saj je bila zavest splošna, da je z ustanovitvijo položen šele temelj, da je vse skupaj samo začetek, in da univerza, kakor vsak drugi znanstveni zavod, potrebuje stalne izgraditve in izpopolnitve, če naj ne ostane vzadi za drugimi zavodi enake vrste. Kakor povsodi drugod v življenju, velja tudi tukaj pravilo: kdor stoji, zaostane vzadi za drugimi, ki korakajo naprej!

Vse prvo desetletje je univerza potrebovala za izgraditev najnujnejšega. Ob njegovem zaključku je v obširni, nenavadno zanimivi knjigi podala račun o svojem hiševanju vsem onim, ki so njen razvoj spremljali ne samo s simpatijami, ampak tudi s praktično pomočjo, z odločilnimi dejanji. Ta obračun pa je poleg vsega tega, kar se je že opravilo, prav jarko pokazal tudi na to, česa univerzi še manjka, kaj ji je za normalni razvoj še nujno potrebno. Že takrat se je opozorilo na nekoliko nenaravno dejstvo, da manjka univerzi velika, dobro urejena in gladko poslušajoča knjižnica. Samo obilica morečih skrbi, ki so se leto za letom zgrinjale nad univerzo in njenimi zastopniki, je zakrivila, da temu vprašanju niso mogli posvetiti one pozornosti, ki jo je v resnici zaslužilo. Danes pa je prišla stvar že tako daleč, da je rešitev tega vprašanja postala tako pereča, da je naravnost neodložljiva. Sicer bo ves naš znanstveni in splošni kulturni razvoj trpel škodo, ki se bo težko še kedaj dala popraviti.

Dejstvo, da si mora tak znanstveni zavod, kakor je univerza, že drugo desetletje pomagati brez

lastne, dobro založene in primerno opremljene velike knjižnice, je v resnici tako nenaravno, da je bridko dokazovati kaj nasprotnega. In vendar je znanstvenik brez tega prvotnega znanstvenega pomočka enako žalostna in nemogoča prikazen, kakor kmet brez pluga, čevljar brez šila in kopita, riba brez vode! Pri univerzi pa ne smemo misliti samo na znanstvenike, profesorje, ki znanost podajajo, ampak v enaki meri tudi na dijaštvo, ki jo prejema, ki se šele uči. Za takega mladega človeka ni lepše in boljše pobude, ko je tiho, udobno zavetje, v katerem se lahko, kadarkoli mu je drago, mirno uda blagemu čaru neme, toda vedno zgovorne besede, ki je shranjena v znanstveni knjigi. V prav posebni meri velja to za nas, ki nismo s posvetnimi blagri preobložen narod. Kakor drugod, tudi pri nas niso duševni darovi porazdeljeni kakor posvetne dobrine — in zato ne smemo v pretežni večini naše mladine ustvarjati bridke zavesti, da je pot do znanosti, pot do višjega, globljega spoznanja samo pravica in privilegij premožnejših. Če verujemo v duševni napredek in vidimo v mladini, njega nositeljici, najlepšo jamščino naše bodočnosti, moramo prav tej mladini in zavodu, na katerem se pripravlja za življenje, dati to, kar sme po pravici zahtevati. Samo pričakovati in zahtevati, toda nič dati — bilo bi enako protinaravno, kakor če bi ob volu mislili samo na plug, brano in voz, ne pa tudi na steljo, jasli in hlev!

Na jasnem smo si torej, da je univerzi potrebna knjižnica, in sicer taka, da bo od nje imela čim večjo korist. Ali pa je kaj takega v Ljubljani mogoče?

Brez posebnih težav, ki se ne bi dale premagati. Saj imamo v Ljubljani že knjižnico, ki je prav lep zametek znanstvene knjižnice, ki, kolikor pač zmore, že leta sem vrši posle vseučiliške knjižnice, ki pa je sedaj na tem, da bo ob tem poslovanju omagala. To je »Študijska knjižnica«, imenovana tudi »Licejska knjižnica«, shranjena v gimnaziji na Poljanski cesti, kjer se stiska v pritličju in šestih sobah, za silo adaptiranih za knjižne magazine, in je samo na poti od leta do leta bolj se razvijajoči gimnaziji, s katero je pod isto streho, dasi je popolnoma samostojen zavod. V Avstriji je bila provincialen zavod z omejeno nalogo: služila bi naj potrebam ljubljanskih srednjih šol in zbirala tiske, ki so izšli v mejah nekdanje »vojvodine Kranjske« ali pa so govorili o njej. Prevrata pa jo je na mah postavil pred neprimerno večje naloge: mesto, v katerem je nameščen, je dobilo vseučilišče, njen delokrog, ki je že prej — po sili notranjega razvoja — obsegal vso Slovenijo, se je razširil na Jugoslavijo.

Za vseučiliško knjižnico je prinesla s seboj legitimacijo, da si lepše želeli ni mogla: saj je po svojem sestavu prekrasen monument in najlepši dokument večstoletnih kulturnih naporov svoje okolice, ki so z ustanovitvijo ljubljanske univerze prejeli svojo krono, svoj daleč vidni izraz. Srečen slučaj — če smemo ob takih rečeh sploh govoriti o slučajih — še bolj pa sistematično prizadevanje naših kulturnih prednikov je v tej knjižnici ustvarilo zakladnico, ki je po svojih zakladih vse bolj znana v inozemskem znanstvenem svetu ko v domačem, po zakladih, ki še davno niso izčrpani in še dolgo ne bodo. Iz samostanov v nekdanji Kranjski, ki jih je razpustil avstrijski cesar Jožef II., so prišle njihove knjižnice, ki so dokument kulturnega stremljenja po naših krajih v teku celih šestih stoletij. Med njimi so rokopisi, napisani v naši častitljivi Stični, sploh najstarejši vidni dokument literarnega prizadevanja v naših krajih. Vse te knjižnice razodevajo po svoji sestavi seveda svojo provenienco in svoj namen. Njih pretežno »srednjeveška«, teološka vsebina pa je bogato uravnovešena s knjižnicami, ki so nastale v posvetnih krogih in so bile namenjene njihovim, posvetnim interesom. To so knjižnice učenih družb in posameznikov, ki so se začele ustanavljati že v 16. stol., in so pozneje prešle v »študijsko knjižnico«. Med njimi so knjižnice tako pomembnih mož, kakor sta bila n. pr. Kopitar in baron Cojz. Med njimi je tudi knjižnica prvotne »Kranjske kmetijske družbe«, ki je bila ustanovljena že v

18. stol. kot izrazito znanstveno društvo. Takih pridobitev je bila knjižnica večkrat deležna in jih z gotovostjo pričakuje tudi v bodočnosti. Še pred par leti ji je uvidevnost in munificenca ljubljanske mestne občine omogočila pridobitev privatne knjižnice barona Gutmansthalala v Hotemežu, ki je sijajen dokument znanstveno in kulturno interesirane družine v 19. stol.

Ta ali oni bo seveda odkimal: Kaj nam bodo takile »stari špehi«? Ob njih ima svoje ugodje kvečjemu kak knjigoljubeč.

Tak ugovor se pogosto čuje, kakor tudi vprašanje, koliko je takle »star špeh« vreden, namreč v dolarjih, če že ne v frankih. Tako stališče pa razodeva samo človeka, ki ne more pojmiti, da je knjiga nekaj več ko samo potiskan papir, da je duh v svojstveni obliki, vedno pripravljen, da se v pravih rokah zbudi k novemu življenju. Tako stališče razodeva človeka, ki mu je prišel v roke instrument, na katerega ne zna igrati, razodeva svojevrstno usmerjenost duha, ki so mu havajske kitare s ksilofonom simpatičnejše ko knjige, znanost in umetnost, razodeva človeka, ki se ne zaveda, da smo v vsej svoji današnji duševnosti, na katero si toliko domišljamo, dediči preteklosti, noseči bridko odgovornost, da to dediščino vsaj ohranimo, če je že ne znamo množiti. Včasih pa je tako stališče tudi sramežljiv odgovor saturiranega sodobnika na rahlo očitanje njegove vesti, ki ga ob živi priči kulturnega napora njegovih prednikov opozarja na njegovo lastno samozadovoljno brezbržnost do vsakega kulturnega prizadevanja.

Med temi »starimi špehi« nas mora še prav posebno zanimati neka skupina, ki nam je prav posebno blizu, saj je naša, domača, slovenska. To so rokopisi in knjige v slovenskem jeziku, segajoče od začetka XV. stol. preko prve, v Ljubljani natisnjene slovenske knjige (1575) prav do naših dni. Čuli smo že, da je biblioteka v nekdanji Avstriji imela nalogo, da zbira vse tiske na Kranjskem. Ker je večina slovenskih tiskov izhajala takrat na Kranjskem, je že s tem dejstvom samim postala biblioteka centralna slovenska biblioteka. Ta položaj se je z darovi posameznih velikih bibliotek samo še utrdil, še bolj pa po naravni, nekako mednarodni ekonomiji znanstvenih bibliotek. Saj je umevno samo po sebi, da bo vsakdo, ki išče v knjigah te ali one podatke o Slovencih, take knjige najprej iskal v edini znanstveni biblioteki njih naravnega kulturnega središča.

Fond, s katerim je biblioteka v dvajsetem stoletju sicer »de facto«, a ne tudi »de iure« postala

univerzitetna biblioteka, je bil torej, če k zgoraj navedenemu prištejemo še sistematične nakupe znanstvene literature, ki so se vršili vse 19. stoletje s stalnim ozirom na njene znanstvene potrebe, dovolj bogat, da je lahko tvoril oni široki temelj, ki je za vsako znanstveno biblioteko nujno potreben, če noče služiti samo kakim specialnim interesom. S te strani torej ni prav nobenega zadržka, da lahko knjižnica dobi tudi formalno oni predikat, ki ji gre že zaradi funkcije, ki jo v novih razmerah vrši. Še bolj pa je potrebno, da se ji vršitev te funkcije tudi omogoči. Nove naloge so namreč knjižnico zatele v razmerah, ki so se v teku let pokazale kot popolnoma nezadostne za njen normalni razvoj. Poleg velike naloge, ki jo vrši s tem, da je na razpolago univerzi in njenim članom, profesorjem in dijakom — ker jo neposredno zadeva, bi to nalogo z nekim pridržkom lahko imenovali »lokalno« — je obenem prevzela enako pomembno nalogo, ki je velikega pomena za vso državo.

Več ko sto let je bila v nekdanji Avstriji provincialna, »kranjska« biblioteka z lokalno omejenim delokrogom, danes je državna biblioteka, ki se ji je s pravico do tiskov iz vse naše kraljevine Jugoslavije delokrog neprimerno povečal. S tem, da prejema, hrani in daje na razpolago vse tiske iz naše kraljevine, daje na licu mesta možnost, da se vsakdo vsaj po tej poti spozna z razmerami v naši državi. Medsebojno poznanje pa je eden prvih pogojev, ki omogoči plodno politično, gospodarsko in kulturno sožitje, obenem pa onemogoča nepotrebne in naravnost škodljive konflikte, ki izhajajo sicer iz pomanjkljivega medsebojnega poznanja ali pa iz raznih »nesporazumov«. V tem smislu vrši biblioteka eminentno kulturnopolitično nalogo, ki ni prav nič manjša od one, ki jo vrši kot pomagač pri znanstvenem delu univerze.

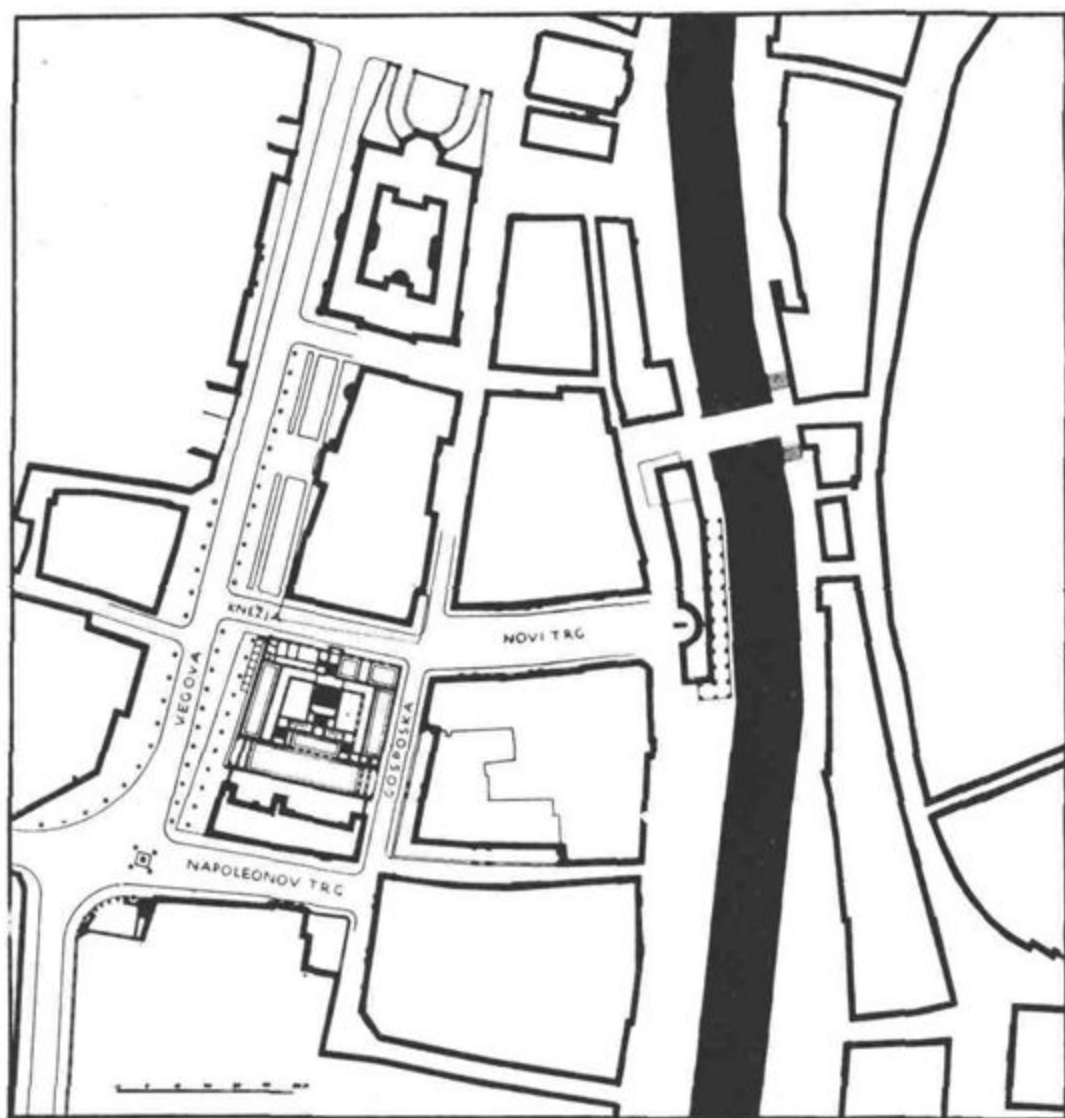
Vse te naloge pa — to se je prav kmalu pokazalo — presegajo današnjo kapaciteto biblioteke. Okvir, nekdanj prikrojen za lokalno, provincialno biblioteko, je danes že preozek, dom davno že pretesen. Znanstveno blago, nabrano v teku stoletij od mnogih pokolenj, postaja mrtev kapital, knjige in časopisi se morajo zlagati in skladati kakor polena, ker za nje sicer ni prostora. Število sedežev za čitatelje se je moralo zmanjšati, da se je pridobil najnujnejši prostor za interno manipulacijo z blagom, ki prihaja v biblioteko; danes jih je manj, ko jih je bilo v manjši Ljubljani pred 100 leti. Po policah stoje knjige že v dveh vrstah, kar otežuje manipulacijo in povzroča zmešnjave. Za uradništvo je komaj še prostora, za specialne zbirke in

specialne študije ni prav nobenega. V ravnateljstvu, ki mora poleg pisarne obenem služiti kot reprezentativna sprejemnica, je shranjen glavni katalog, shranjena zbirka rokopisov in dragocenosti, se shranjujejo nadaljevanja in čakajo odločbe od knjigarjev in antikvarjev na ponudbo poslane knjige. Stiska na vseh koncih in krajih, pravi red in pregled naravnost iluzoričen, poslovanje na vso moč oteženo.

Ali pa ni nikakega izhoda iz te stiske? Je, toda samo eden, brez vsake krparije in polovičarstva: nova stavba! Ali pa je kaj takega danes v Ljubljani mogoče? Zadovoljimo se za enkrat vsaj z delnim odgovorom: Nemogoče ni! Nato pa iščimo poti, kajti: kjer je trdna volja in neomahljiva vztrajnost, se bo našla tudi pot.

Začetek je storjen, in reči smemo, lep začetek. Mestna občina ljubljanska, ki se vedno zaveda nalog, ki ji jih nalaga sedanji čas, je dala na razpolago stavbišče, veliko 2267 m², med Vegovo in Gosposko ulico, zemljišče, na katerem je do potresa stal »Knežji dvorec« Auerspergov. S tem je na izredno lep način manifestirala, kako ozka je vez, ki veže nepretrgano skozi stoletja kulturo stare Ljubljane s kulturnimi prizadevanji današnje. Kraj je, kar se tiče svetlobe in miru, za zgradbo vseučiliške knjižnice naravnost idealen; saj danes nihče več ne zahteva, da naj bodo vsi sestavni deli kake univerze na enem kupu, takorekoč pod eno streho.

Do podrobnosti izdelan je tudi projekt nove stavbe, izšel je celo kot posebna knjiga, ki obravnava zgradbo ne samo zase, ampak tudi nje pomen za celotno gradbeno lice Ljubljane. Oče tega projekta je arhitekt Jože Plečnik, profesor ljubljanske univerze, rojen Ljubljančan, ki enako dobro vé, kaj treba moderni biblioteki — saj ta projekt biblioteke ni njegov prvi! — kakor razume tudi to, kaj govori kulturnemu človeku ljubljanski »genius loci«. Tako je nastal projekt, po katerem bi v Ljubljani knjige in knjigoljubci dobili dostojen dom, v katerem bi kulturni zakladi, nabrani od naših prednikov, lahko postali res produktivni, v katerem bi se lahko neovirano razmahnile energije, ki jih ima pripravljene ljubljanska »alma mater«. Nikakor si ne prikrivamo, da je od projekta, in naj bo še tako lep, pa do slovesne otvoritve še dolga in težka pot. Ustrašiti pa se je ne smemo: čim prej bomo krenili po njej, tem prej jo bomo prehodili. Glavno, kar je pri stvari potrebno, je jasno spoznan cilj in trdna, sklenjena volja vseh, pot se bo že našla. »Non caret effectui, quod voluere duo«, je

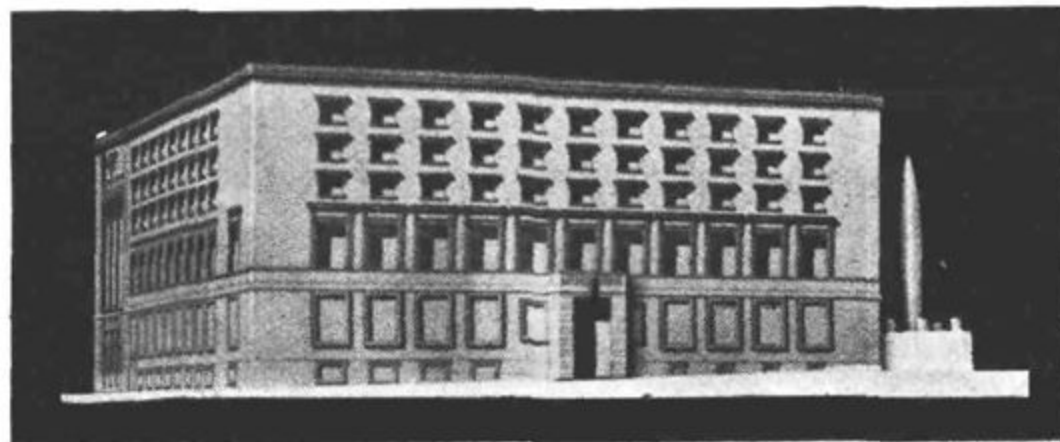
Situacijski načrt za vseučiliško knjižnico

rekel Ovid; če on meni, da dosežeta vse, za kar sta se domenila dva, koliko prej bo kaj dosegla velika skupnost, ki je svoje stremljenje enodušno usmerila na en cilj.

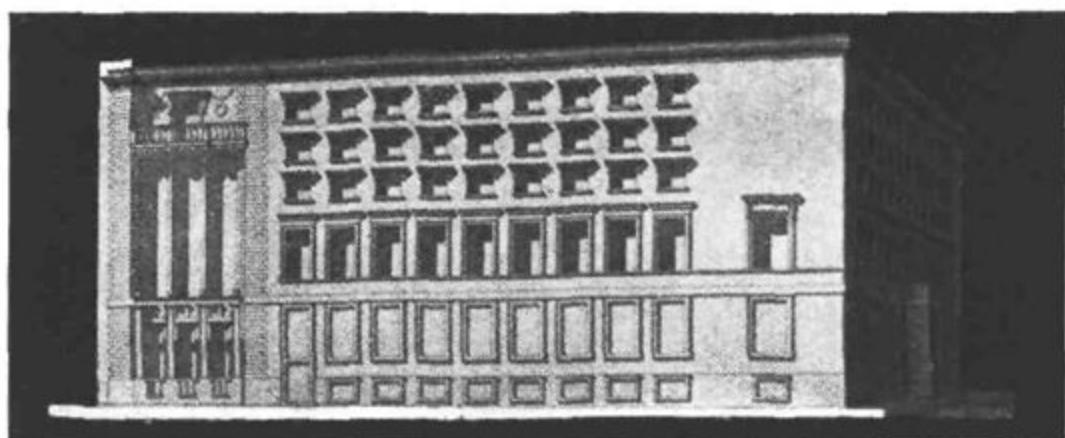
Na široko zasnovano akcijo v tej smeri, da čim širšo javnost zainteresira za to naše pereče kulturno vprašanje, da na ta način zbudi to, kar v svojem idealizmu sponira v tej naši »javnosti«, namreč njeno »kulturno vest«, je začela že lansko leto akademska mladina ljubljanske univerze. Temu namenu služi tudi skromen tednik »Akademski glas«, ki ga izdaja že od lanskega leta. Prav tej akademski mladini se je tudi posrečilo, da je za problem ljubljanske univerzitetne biblioteke zainteresirala najbolj vidne predstavnike naše javnosti, da so v novoletnih številkah naših dnevnikov podali svoje izjave o tem vprašanju. S soglasnostjo, ki je pri nas sicer redka, so se v tej reči oglasili k besedi vidni zastopniki naše gospodarske, politične in kulturne javnosti, nekak slovenski parlament, ki bi ga v tej sestavi težko pridobili za soglasno izjavo o katerem drugem perečem problemu. Ta prelepa izjava ne sme ostati osamljena, platonična deklaracija, treba ji je dati širšo podlago in ozadje. Akademikom, ki so danes na ljubljanski univerzi »aktivni«, ki so to akcijo začeli, morajo priskočiti na pomoč njihovi starejši kolegi, absolventi ljubljanske univerze. Obe skupini, aktivni kakor absolventi, se naj združita v nekakem

»Društvu prijateljev ljubljanske univerzitetne biblioteke«, ki si postavi kot edino nalogo, delati na to, da se ljubljanska univerzitetna biblioteka čimprej postavi. Ni treba, da je to pravo pravcato društvo, s paragrafi, predsednikom in občnimi zbori i. t. d., dovolj je, če se absolventi ljubljanske univerze naročijo na glasilo njihovih mlajših kolegov, ga na ta način gmotno podprejo, poleg tega pa vsak v svojem krogu delujejo v smislu idej njihovega glasila. Teh absolventov mora biti danes v vseh mogočih poklicih po vsej naši državi — in pač tudi izven nje — že na stotine, in leto za letom jih bo več. Naj bi jih družila zavest hvaležnosti do njihove »alma mater«! Sami so spoznali, v kako težkih razmerah jih je vzgojila, sami dobro vedo, da se te razmere bistveno niso spremenile — ali so jo res že popolnoma pozabili? In ž njo vred svoje mlajše kolege, ki se v enako težkih — pač še bolj težkih — razmerah na ljubljanski univerzi borijo za svojo bodočnost. Tem, absolventom naše univerze, velja moj apel, moja prošnja, naj priskočijo na pomoč svojim mlajšim kolegom in svoji skupni »alma mater«.

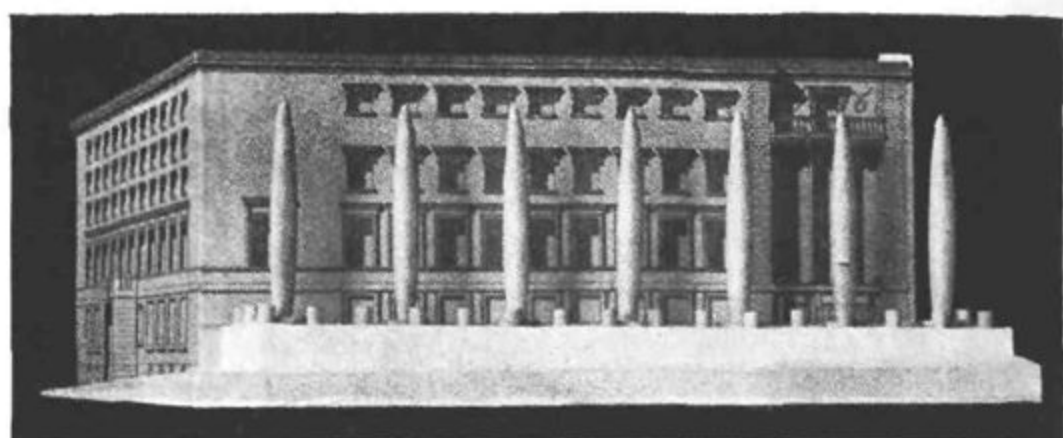
Ob tej priliki bo mogoče tudi dobro opozoriti na precej nejasno vsebino fraze, ki se pri nas vedno rada ponavlja, in ki govori o »odločilnih faktorjih«. S to besedo se prav rada maskira indolenca, ki zvrča odgovornost na druge, samo da se izogne jasni izjavi in otrese neljubega dela ali odgovornosti. O tej reči si moramo priti enkrat na jasno. V stvareh, ki zadevajo ves narod, je vsak posameznik ne samo objekt, ampak tudi »faktor«, če že ne »odločilen«, pa vsaj »odločujoč«. Končni produkt pa ni samo odvisen od pomembnosti faktorjev, ampak tudi od njih števila — v naših časih, ki se imenujejo »demokratske«, že celo — in enaka je z razmerjem med rezultanto in komponentami. Ne zvrčajmo vsega na ramena »odločilnih faktorjev«, zavedajmo se, da ima v tako eminentnem skupnem vprašanju, kakor je univerzitetna biblioteka v Ljubljani, vsak posameznik svoje prav določene

Glavni vhod v knjižnico s Knežje ulice

Pogled z Gosposke ulice

Pogled z Vegove ulice

dolžnosti, s katerimi bo enako postal »odločilen faktor«. Po svoje je v svetu vrednosti — in o takem svetu vrednosti lahko govorimo, če mislimo na zgradbo vseučiliške biblioteke — »odločilen faktor« tudi znani novič svetopisemske vdove.

Te besede so v prvi vrsti namenjene absolventom ljubljanske univerze, saj so oni vendar že v neki meri to, kar se o njihovih mlajših, še aktivnih kolegih ne more reči — vsaj v običajnem pomenu besede ne — »odločilni faktorji«. Svobodni so, neodvisni, pota njih življenja jih privedejo pač tudi v dotiko z ljudmi, ki so še v večji meri »odločilni faktorji«. Tam bo prilika, da pokažejo *svojo* »odločilnost«. Ne gre namreč za to, kak položaj kdo zavzema, položaj sam na sebi še ni »odločilen«: »odločujoče« je edino to, kar človek v tem ali onem položaju res ustvari. Enodušni zahtevi vseh ali vsaj večine »odločujočih« faktorjev pa se ne bodo mogli dolgo upirati oni faktorji, ki jih navadno imenujemo »odločilne«. —

»Pečena, ljubček, piščeta na svetu
nikdar ne bodo v grlo ti letela —«

pravi Prešeren — tega se v tem vprašanju moramo zavedati tudi mi. Mnogo bomo morali sami opraviti, mnogo sami žrtvovati, a čim več bo tega našega doneska k zgradbi univerzitetne biblioteke, tem bolj bo res naša, kost naše kosti, duša naše duše. Naj nam jo kak Rockefeller postavi in do pod slemena napolni s svojimi knjigami, njegova bo, tuja, ne naša. S knjižnicami pa je stvar prav kakor s knjigami. Svojevrstna, živa bitja so, življenje je v njih, življenje izhaja iz njih. In tem več življenja prihaja iz njih, čim več živega čuta prinese s seboj človek, ki ima ž njimi opravka. Da

nam tega živega čuta do knjig, tega nekako človeškega razmerja do njih ne manjka, kdor bi hotel kaj takega dokazovati, bi nosil vodo v Savo. Od Trubarja, ki je iz daljne Nemčije pošiljal »svojim ljubim Slovencom« knjige in bil vesel, ko je za njih dobil lepše, prikupnejše črke, preko onih kmetov, ki so si knjige prepisovali, ker si jih niso mogli kupovati, ki so si jih celo tiskali, od pastirjev in pastiric, ki so bile nešteto krat tepene, ker vse zaverovane v knjigo niso opazile, da jim je živina ušla v sosedovo deteljo, preko onih nešteti, ki so ob knjigi pozabili glad in mraz, pa vse do onih naših vrstnikov, ki se s tako ljubeznijo trudijo za notranjo in zunanjo lepoto naše knjige — kdor si ogleda vso to dolgo vrsto, ne bo obupal nad bodočnostjo ljubljanske univerzitetne knjižnice. Plamen, ki gori že skozi stoletja, ne more ugasniti čez noč.

Ta plamen obseva in greje tudi tujejezično knjigo med nami že skozi stoletja. Usoda, ki nas je naredila za mejaše dveh velikih kultur, germanske in romanske, nam je vtisnila neizbrisen pečat: vsa stoletja sem, od Trubarja do naših dni, ni bilo med nami pomembnejšega človeka, ki bi ne bil ob zgradbi domače kulture udeležen na ta ali oni način tudi ob tuji. To se nujno pozna tudi na naših bibliotekah. Pozna se in poznalo se bo tudi ob ljubljanski univerzitetni. Pa je popolnoma naravna stvar. V svetu vlada »universitas literarum«, ki se ji noben znanstveni zavod brez lastne škode ne more ogniti, ki mu je samemu celo v korist. O ljubljanski univerzitetni biblioteki se lahko mirno reče, da se bo njen glas še krepkeje čul v mednarodnem znanstvenem in bibliotekarskem svetu, ko se je doslej, če ji bodo vsak po svojih močeh pomagali oni, katerim je v prvi vrsti namenjena — njeni rojaki.

MOŽNOSTI IN MEJE POKLICNIH POSVETOVALNIC

UNIV. PROF. DR. K. OZVALD

Pri nas je še vse po starem, veš.
O. Župančič (Vesela pomladna epistola).

Ena izmed najpomembnejših, odločilnih postaj na poti človeškega življenja je današnji dan, kdo bi o tem še dvomil, izbiranje poklica. Da je to res tako, najlepše potrjujejo tiste »izjeme«, ko si ta ali oni sploh ni izbral nikakšnega poklica, ampak se je iz kakršnegakoli že razloga kar na slepo srečo brez poklicne kvalifikacije napotil »skoz življenja zmede«. Ali pa če dečko, oziroma dekle nista prav izbrala ter se je prej ali slej, morebiti celo na usoden način, pokazalo, da sta zgrešila cilj ter zašla na tako življenjsko torišče, ki mu po svojih sposobnostih nista kos ali pa jima vsaj ne daje zadovoljstva in življenjske vsebine, kar pač iščemo v poklicu.

Zato pa dandanašnji čedalje bolj uvidevamo, da bi mlad človek na prvem razpotju življenja zelo potreboval *dobrega sveta* ali točneje rečeno — dobrih svetovalcev. In iz tega uvidevanja se je rodila volja za pomoč v tej očitni stiski osobito sedanjega mladostnika in mladostnice. Odtod prihaja, da je pred 25 leti (1908) prof. Parsons v Bostonu ustanovil prvo *posvetovalnico v zadevah poklica*, ki so ji kmalu sledile druge po večjih mestih severne Amerike. Zganila se je tudi Evropa in današnji dan ima zlasti Nemčija že veliko število na enotni podlagi organiziranih »*poklicnih uradov*« (Berufsamt). Glavni posel, ki ga izvršuje taka institucija, je v tem, da z utemeljenim nasvetom pomaga vsem onim fantom in dekletom, ki nameravajo *vstopiti* v ta ali oni (tudi »študirani«) poklic ali pa *dosedanjega zamenjati* z drugim.

Vodilna misel v organiziranem svetovanju pri izbiranju ali menjavanju poklica (»presedlavanju«) pa je načelo, da — *pravi človek pride na pravo mesto!* Zategadelj je takemu svetovanju največ do tega, da zanesljivo dožene in protokolira, kaj telesno in duševno, pa tudi moralno zmora dečak ali deklič, ki si izbira ali pa menjava poklic. Po določenih, znanstveno utrjenih vodilih in deloma s pomočjo sila občutljivih aparatov si prizadevajo v ta namen izšolani preizkuševalci čim točneje ugotoviti: kako izbiravcu ali izbiravki posluje vid, sluh, tip, kolika je moč, gibljivost pa spretnost njunih rok, koliko kateri premore vztrajnosti, razsodnosti, pazljivosti, dokod mu je dano »se znajti« v tem ali onem novem položaju, ki je tu ali tam nastopil nepričakovano, ali presoditi razliko med tem pa onim pojavom i. t. d. In izza najnovejše dobe se trudijo še posebe dognati, do kolike mere lahko fant ali dekle svoje sposobnosti z daljšo vajo *poveča*.

Tako »budžetiranje« danih moči in sposobnosti mladostnika ali mladostnice je kajpa lahko svetovalcu dragocena opora pri dajanju potrebnih nasvetov. Ali tudi od najtočnejše, »eksaktno« ugotovljenih dejstev s te strani nikar ne zahtevajmo tega, česar

po svojem bistvu ne morejo dati! Na temelju teh ugotovitev, ni dvoma, lahko fantu ali dekletu zanesljivo rečeš, da za ta in ta poklic ni sposoben (komur na pr. ni dano, da bi ostro opazil to in ono okoli sebe ter se hitro odločil za tako in tako ravnanje, ta ni za pilota; kdor ne zna ljudem »na dušo pihati«, bi bil slab trgovski potnik; kdor nima dobrega spomina, naj ne hodi študirat zgodovine). Ne da pa se tukaj zanesljivo trditi kaj pozitivnega, hočem reči, da bi kdo bil »rojen« za ta in ta poklic (za tehnika, slikarja...), zato ker očituje takih in takih sposobnosti. Saj ga ni danes niti enega poklica, ki bi z vsem svojim bistvom pa s svojimi zahtevki tako docela ustrezal osebno individualnim svojstvom tega in tega človeka, kakor se na pr. skladata ključ pa ključavnica. In le tedaj bi se dalo iz ugotovljenih sposobnosti dečka ali deklice trditi, da je zanj, oziroma za njo najprimernejši ta in ta poklic. Kdor ne ve, za kateri poklic bi se naj odločil, po takem ne pričakuj od posvetovalnice, da mu s stoprocentno zanesljivostjo pove: *ti si za to in to*. A kljub temu moramo priznati, da poklicna posvetovalnica vrši pomenljiv socialno kulturni popravek že s tem, če dečku ali dekletu, ki hoče v ta in ta poklic, utemeljeno izjavi: »ne, ti nisi za to« — ter ju tako obvaruje lahkoda usodne življenjske napake.

Pa še iz drugega, globoko segajočega razloga ne more poklicna posvetovalnica fantu ali dekliču pozitivno svetovati ter zanesljivo reči: *ti sodiš za ta in ta poklic*. Svetovanje, oziroma odsvetovanje, ki ga izreka avtorizirani svetovalec, se namreč opira na mnenje, da si človek izbira poklic, šolo, življenjsko smer — *po nagnjenju*, ki je res da ugotovljivo prav tako, kakor telesne in duševne sposobnosti. Toda sposobnost in nagnjenje do tega ali onega poklica žal nista edini pogoj za beli kruh v življenju. Kajti vse tisto skupaj, kar nam je danes v mislih ob besedi »križa«, pač na ves glas vpije mladini, da bi jo tudi zgolj po nagnjenju in sposobnostih izbrani poklic še za precejšnjo vrsto let utegnil voditi pred — zaprta vrata. Saj se nam vsem prav odtod jemlje težko vprašanje: kam z mladino?

Sicer pa je najbrž vsak odraslec imel živo priliko se dovolj prepričati na lastni koži, kako je v istini v življenju: da človeku ni že brž od rojstva določeno, »usojeno«, da bi si kar po svoji naravi recimo izbral ta in ta poklic ali pa se brez njega predal valovom življenja, da bi vzel to in to ženo ali pa ostal sam, da bi se vpisal v to in to šolo ali pa jo krenil v drugi, »praktični« pravec, i. t. d. Ampak pri slehernem človeku tukaj največ odločujejo *potrebe, zahtevki in ponudbe*, ki prihajajo iz celotnega življenja narodovega, čeprav se tega ne zavedaš izrečno. Poedinec namreč sledi s svojim bitjem in žitjem (mišljenjem, ocenjevanjem, hotenjem, dejanjem in nehanjem — teženju celote. In marsikdo bi bil v mladih letih nedvomno drugače

izbral, da mu je bilo dano izbirati le po nagnjenju, ljubezni in sposobnostih, ne pa tudi pod vplivom drugovrstnih nagibov, oziroma razlogov. In tako bosta le tisti dečko pa dekle srečno dozorevala ter se zadovoljno dovrševala, ki se ne izogibata kompromisom ter znata lastne sposobnosti in lastno nagnjenje spraviti v sklad s tem, kar potrebuje, odreja, hoče celotno življenje ljudstva¹; a kdorkoli prezira ali omalovažuje to svojstvo življenja, se naj ne čudi, če bo prej ali slej, morda do neprijetne mere, čutil tragiko življenja. Zato je že v prejšnjih dobah na pr. med absolventi univerze bilo i precej takih, ki se jim je hudo maščevalo, da so pri izbiranju »stroke« sledili samo »ljubezni« in niso računali tudi z dano »konjunkturo«. Zadnja (1933) statistika pravi, da je v Pragi nad tisoč absolventov filozofske fakultete, ki so »brezposelni«, to je, ne morejo dobiti mesta kot srednješolski suplenti. Pa je znani veleindustrijalec Bat'a izjavil, da sprejme 100 absolviranih filozofov v svoje obrate za izdelovanje — obuteli. In »akademik« ni mogel biti tako nespameten, da bi nemara s kakim ogorčenjem odklanjal »ne-akademsko« ponudbo, ampak je stotina izmed njih v hudi stiski sedanjih »suhih« let še pozdravila priliko, da pride do — kruha.

Po takem pa bi organizirano svetovanje pri izbiranju ali menjavanju poklica ne smelo veljati, kar se rado dogaja, samo za zdravniški in psihološki ali dušeslovni problem, hočem reči za nekaj takega, kar se odnaša le na individualno osebo tistih, ki iščejo dobrega sveta. Prav umevano poslovanje poklicnih svetovalnic je marveč tudi še velevažna *narodnogospodarska zadeva*. Zavoljo tega pa bi poklicni svetovalec moral temeljito poznati najrazličnejše poklice po njihovih bistvenih svojstvih in zahtevkih, da bi i s tega vidika lahko dajal mladini (pa tudi staršem) potrebnih pojasnil. Ko je mlademu človeku 14 let, še ne pozna dovolj ni samega sebe ni realnih, objektivnih zahtevkov, ki jih stavi ta ali oni poklic, da bi utegnil le slutiti, ali jim bo ustrezal.² Neizkušenih »delavcev« z roko pa tudi z glavo (oziroma s persom), ki se ponujajo za »vsako službo«, je radi tega toliko med nami, ker ljudje po večini ne vedo, da »poklic« in pa »zaposlitev« niti zdaleka nista isto; zato pa osobito dečake kaj rada premami dana možnost, da bi prišel kaj lažje do »zaslužka«, to je brez truda in zlasti še brez zopernosti »vajenskih« let. Poklicnim zablodam pa je glavni vir, da pri izbiranju ne starši ne otroci skoro nič ne uvažujejo, kaj ta ali oni poklic zahteva od tebe po telesu, kaj po duhu in kaj po značaju.

Kar zadeva narodnogospodarski moment, bi morala fant in dekle v poklicni svetovalnici jasno in zanesljivo izvedeti tole: a) Kakih *telesnih* sil zahteva ta ali oni poklic (kovaški na pr. drugačnih kakor urarski ali poklic železniškega uradnika) in pa kako poklic učinkuje na telo delavca (peku rade trpijo oči, delo v kemijskih obratih ogroža delavcu pljuča, uradni-

kovemu zdravju je mnogo sedenje lahko v kvar); zlasti pa je treba na telesno plat pri izbiranju poklica opozoriti dekleta, ker se ženski delovne in odporne sile vsak mesec menjavajo. — b) Da sposobnost za ta ali oni poklic ne zavisi samo od telesne urejenosti (konstitucije) dečka ali dekleta, ampak več nego bi kdo mislil, tudi od *duševnih* svojstev (reklama v trgovskem življenju na pr. sloni na duševnem kontaktu med proizvajalcem pa odjemalcem; izredna mera pazljivosti, ki jo mora imeti šofer, strojevodja, učitelj itd.; hitro percipiranje, ki se zahteva od tiskarskega stavca na stroj). — c) Da tudi telesne in duševne sposobnosti še ne jamčijo za poklicni uspeh, ki v prav toliki ali pa še v večji meri zavisi od *moralnih* kvalitet človeka: ali ima samega sebe v oblasti, ali mu je dano kaj smisla za vestnost, vztrajnost, odgovornost, dolžnost . . .

In poleg tega bi morale poklicne posvetovalnice še voditi točno statistiko o *krušnih možnostih pa mejah* po raznih poklicih ter na njo opozarjati vsakogar, ki si izbira poklic ali pa bi ga rad zamenjal z drugim.

H koncu pa se še vprašajmo, kaj bi se doseglo, če se poklicne posvetovalnice uvedejo kot občevalna institucija, kakor jih sedaj že imamo ponekod, ter bi vsakdo, ki si izbira poklic ali ga menjava, bil dolžan, da povpraša za svet v poklicnem uradu. Ni dvoma, da bi tako dobili boljših, hočem reči strokovno spretnjših mizarjev, trgovcev, učiteljev . . . Mari pa hkratu i *boljših ljudi*, to je takih obrtnikov, trgovcev, uradnikov . . ., ki bi jim ne bilo le do tega, da svojo izvežbanost porabijo zgolj v samopašne, egocentrične namene, ampak bi kaj obrajtali i to, kar se imenuje: socialna pravičnost, vest, poštenost, čast, dolžnost . . .? O tem pa močno dvomim! In vendar bi zlasti danes vsepovsod nujno potrebovali v tem smislu izoblikovanih veččakov. S tega vidika je ameriški pedagog Booker Washington dal nad vratmi neke strokovne šole za mizarje obesiti napis: »Tukaj se nimajo ljudje preoblikovati v mizarje, temveč mizarji v ljudi«.

Poklicna posvetovalnica s svojim ustrojem ne seza do tako globokih viter mlade duše, ker hočeš nočeš posluje preveč — mehanično, se pravi *brez fantovega ali dekletovega sodelovanja*. Mladi in mlada namreč gresta v posvetovalnico nekam tako, kakor hodi večina ljudi k zdravniku: brez smisla za lastno soodgovornost pri uspehu, češ — ti glej, da bo vse v redu! Kakor da bi stržen poklicnega svetovanja bil zgolj »tehnično« vprašanje! Zato pa bi tistim, ki so namenjeni po nasvet v poklicni urad, morali doma, v šoli, društvu . . . pomagati najprej do živo občutene zavesti, da posvetovalnica ni avtomat, ki stopiš za dinar nanj in ti pokaže tvojo težo. Tisti, ki si izbira poklic ali ga menjava, bi naj v poklicnem uradu pričakoval in dobil le *glavnih smernic* in tedaj, ko jih ima, bi — se naj *sam*, z živim čutom odgovornosti za svojo bodočnost odločil tako ali tako. Kajti človek, hočem reči pravi človek postaneš prej ali slej samo tedaj, če v težkih položajih, kajpa po resnem preudarku, tvegaš lastno odločitev ter vzameš nase i odgovornost za take odločitve.

Od pravega obrtnika zahtevamo današnji dan opravičeno trojega: da si je pred vsem drugim v delavnici

¹ Gl. E. Kriek, Nationalpolitische Erziehung. 1933. Stran 73.

² Gl. H. Wagener, Der jugendliche Industriearbeiter und die Industriefamilie. 1933. Stran 59.

pridobil kar največ *poklicne veščine* ter zato tudi res zna kaj napraviti; da ima dovoljno mero *poklicnega znanja*, ki ga daje zlasti strokovna ali poklicna šola in ki zadeva na pr. dobro poznavanje tvarine, katero njegova obrt obdelava; in pa da premore še kaj *poklicne morale*, osobito smisla za poklicno čast pa socialno mišljenje. Vse troje se mora organsko spajati v eno — le tedaj bo recimo ta in ta krojač ali ključavničar res »mojster«, se pravi svojega posla vešč, izobražen in socialen človek, ne pa samo — nositelj firme za »splošno krojaštvo«, »splošno ključavničarstvo« itd.

In poklicna posvetovalnica mora vse troje resno upoštevati; kajti dečku ali dekletu svetovati pri izbiranju ali menjavanju poklica se ne pravi nič drugega, negoli ga voditi, mu pomagati — da najde samega sebe. Prav zato pa bi v posvetovalnici ne smeli fanta in dekleta nekako drobiti na tiste delce, za katere se na njima najbolj zanima zdravnik, psiholog ali učitelj, ampak bi ju morali kar se le da *celotno* motriti. Kaj takega pa bi od primera do primera zmoželi le *mojster*

strokovnjak, zlasti če bi bil primerno izobražen in bi se kot svetovalec zavedal velike odgovornosti do mladega rodu. Samo on bi lahko čim zanesljiveje presodil dečka ali dekliča na pr. glede na velevažno vprašanje, ali bosta imela i dovolj hotenja in moči za prenašanje zopernih plati izbranega poklica (monotonije, zahtevane discipline itd.). Dala bi se mu naj prilika, da skozi določeno preizkusno dobo v *delavnici pri istinitem delu* opazuje vajenca ali vajenko. In ko so zdravnik, psiholog, učitelj povedali svoje, bi naj mojster strokovnjak dobil odločilno besedo pri svetovanju, ko si kdo izbira poklic ali pa ga menjava.

Ne modernost za vsako ceno, zlasti pa ne za ceno prevelike naglice! Cilj nam marveč bodi preiščeno prizadevanje, da bi poklicna posvetovalnica, ki se menda poraja i pri nas, bila nekakšno ne samo iz hladnega preudarka, ampak tudi iz globoke ljubezni izpočeto *upravljanje mladih sil narodovih*. Odtod bi naj naš narod dobival takih obrtnikov in tudi drugih poklicnih delavcev, da bodo v čim večje zadovoljstvo ne le samemu sebi, ampak tudi drugim.

LJUBLJANSKE ŽUPNIJE V SLIKI IN ŠTEVILKI

DR. JOŽE RUS

Organizacija rimsko-katoliške cerkve je imela v Ljubljani izprva eno samo župnijo. Ta je bila pri cerkvi sv. Petra zunaj mestnega obzidja, oskrbovala pa je dušno pastirstvo ne le ljubljanskim meščanom, ampak tudi krajem v široki progi kranjske dežele od Save tja čez Vrhniko. Tako je bilo do 1461, ko je bila pri cerkvi sv. Nikolaja znotraj obzidanega mesta ustanovljena ljubljanska škofija. Tedaj se je namreč obenem notranje mesto s predmestji južno od gradu ter Prešernove ulice osamosvojilo v samostojno župnijo, dočim so severna predmestja in daljnja okolica ostali še dalje pod zvonom Sv. Petra.

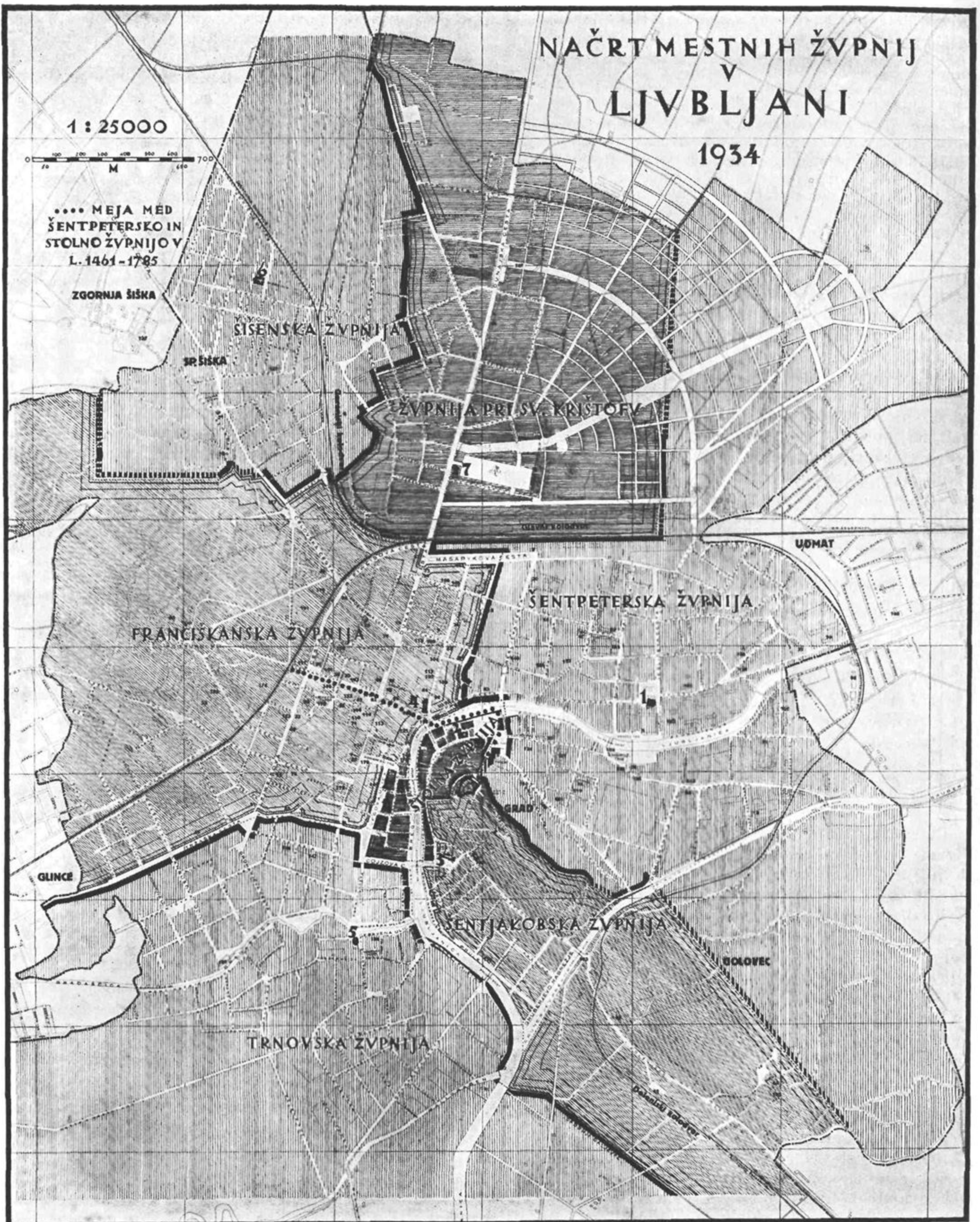
Dve župniji sta tudi popolnoma zadostovali, saj vse mesto v dobi škofa Tomaža Hrena (1597—1630) ni štelo več ko 8000 duš, dočim je imela sama stolna župnija za Valvasorja (1689) letno po 250 novo rojenih, a 70 umrlih. Šele 18. stoletje je z živahnejšim trgovinskim prometom iz Trsta (Tržaška cesta) proti Dunaju (Dunajska cesta) prineslo pogoje, da je začelo nagleje naraščati tudi ljubljansko prebivalstvo. L. 1788. je živelo v Ljubljani 10.497 ljudi.

Tedaj so cerkvene reforme cesarja Jožefa II. (1780 do 1790) ukinile v našem mestu tri samostane in dale prostora mestnemu razmahu na najbolj prometnih točkah: 1784 avguštinski (današnji frančiškanski samostan), 1786 diskalceatski (na Ajdovščini, blok Kmetске posojilnice) in 1782 klarisinj (blok palač med Gajevo ulico in Aleksandrovo cesto); četrtega samostan kapucinov (na prostoru »Zvezde«), so odpravili Francozi l. 1810. Namesto tega pa je dal isti cesar ukaz, naj se prevelike župnije razdelijo in iz

njih napravijo nove. Tako so bile v mejah mestne občine ljubljanske ustanovljene s cesarskim odlokom z dne 2. oktobra 1783 še tri nove župnije: šentjakska, frančiškanska in trnovska. Načrt o regulaciji župnij je izšel dne 3. aprila 1785, nove meje vseh petih mestnih župnij pa so bile razglašene slovesno z bobnanjem po mestnih trgih in križiščih ulic. Patroni petih župnij stojijo upodobljeni na spomeniku sredi Sv. Jakoba trga. Štiri župnije so bile poverjene oskrbovanju posvetne duhovščine ljubljanske škofije, župnijo pri cerkvi Marijinega oznanenja pa je dobil red frančiškanov, ki je zaradi tega zapustil svoj dotedanji samostan na Vodnikovem trgu in se naselil v bivšem avguštinskem samostanu pri cerkvi »Device Marije na stopnicah«.

Ta cerkvena razdelitev našega mesta je ostala nedotaknjena skoraj 150 let kljub temu, da je prebivalstvo mesta naglo raslo od leta do leta. Prva je bila razbremenjena že v Jugoslaviji župnija oo. frančiškanov na ta način, da je dobila pri novi sezidani cerkvi sv. Frančiška Asiškega v Spodnji Šiški najprej 4. oktobra 1927 ekspozituro, dne 5. julija prih. leta, na praznik sv. Cirila in Metoda, pa samostojno, šesto mestno župnijo. Najmlajša, sedma župnija je prirasla za progo bežigradskega okraja z obeh strani Dunajske ceste; zgodilo se je to na novega leta dan 1934 (Slovenec 2. jan. 1934). Tudi obe najmlajši fari sta v oskrbi oo. frančiškanov, vendar druga morda le začasno.

Ob tej priliki je treba ugotoviti, da so se ustanovitelji sedme župnije, kakor se je zgodilo že nešteto krat, zopet

Sedmero mestnih župnij v medsebojnih mejah

pregrešili zoper načelo zgodovinske kontinuitete, ki ga priznavajo kulturna mesta vsega ostalega sveta. Če je bilo že umestno, da dobi glavno mesto slovenskega naroda župnijo, posvečeno blagovestnikoma sv. Cirilu in Metodu, potem naj bi dobila ta dva patrona cerkev, ki je nova v vseh pogledih. Po svetih slovanskih bratih naj bi bila krščena nova cerkev in župnija v Spodnji Šiški ali pa nova cerkev bodoče župnije v sosednjih Mostah, župniji ob Dunajski cesti pa bi moral ostati starodavni, z zgodovino starega ljubljanskega rodu tako tesno zvezani patron sv. Krištof. Takšno početje s cerkvenim kanonom 1168 pač ni v skladu.

Vodniki verskega življenja »vabijo v nebo«, a imajo na skrbi tudi razvoj in časni blagor vernika. Duhovniki župnije vodijo namreč kot državni uradniki tri vrste uradnih matičnih knjig, rojstno ali krstno, poročno ter mrliško knjigo. Izprva so bili v tem pogledu vsi Ljubljanci odvisni od same župnije sv. Petra; do 1779 je bilo okoli cerkve tudi glavno pokopališče. Ko se je število župnij povečalo, so se župni uradi naselili kolikor mogoče v sredo svojih župljanov. Koliko zgodovine ljubljanskega človeka tiči v matičnih knjigah, naj pokaže le ta primer: v 50 letih 1880.—1929. je bilo v frančiškanski župniji rojenih 15.182 ljudi, poročenih 9665 parov, a umrlo je 10.285 ljudi. Kdaj so začele posamezne župnije vpisavati svoje vernike v matice, nam povedo datumi v priloženi tabeli.

Št.	Župnije	Krstne	Poročne	Mrliške
		matrike se pišejo od		
1.	Šentpeterska	5. jan. 1629	28. jan. 1635	12. jul. 1690
2.	Stolna	18. jan. 1588	25. jul. 1604	8. jan. 1635
3.	Šentjakobska	9. jun. 1785	4. jul. 1785	4. jun. 1785
4.	Frančiškanska	7. jun. 1785	13. jun. 1785	4. jun. 1785
5.	Trnovska	2. jun. 1785	6. jun. 1785	8. jun. 1785
6.	Šišenska	14. okt. 1927	22. okt. 1927	30. okt. 1927
7.	Sv. Krištof	1. jan. 1934	14. jan. 1934	24. jan. 1934

Poleg župnih uradov vodi »Duhovnijski urad sv. Križa« v splošni bolnici posebno rojstno knjigo od 1. julija 1857 in mrliško od 29. julija 1857, in sicer za splošno in žensko bolnico pa za otroško bolnico na Zrinjskega cesti in zavetišče sv. Jožefa na Vidovdanski cesti. O vojaštvu ljubljanske garnizije se pišejo knjige v vojni bolnici. Zapisnik Pokopališke uprave same pove, da je bilo do novega leta 1934 pri Sv. Križu pokopanih 41.542 mrličev.

Kako je površina mestne občine danes razdeljena med sedem župnij, nam kaže priloženi načrt. Stolna župnija obsega drugi in tretji del bivše obzidane Ljubljane, tako zvani Novi trg in Veliki trg, od Starega trga pa vrsto hiš od Tranče do Trubarjeve ulice. Šentjakobska župnija skrbi za dušni blagor ostalega Starega trga pa Karlovškega predmestja in proge ob Dolenjski cesti. K njej spada tudi grad, Hradeckega cesta je šentjakobska s hišnimi štev. 1—12. Vse Barje ter leva stran Ljubljance do Tržaške in Rimske ceste pa spadata pod trnovski zvon (gl. Iv. Vrhovnik, Trnovska župnija v Lj., 1933, 9). Severno od obeh omejenih cest se pričinja frančiškanska župnija. S

stolno meji v Vegovi ulici in na Dvorskem trgu, njena meja proti šentpeterski sosedu pa drži od Ljubljance skozi uličico Za čreslom in po sredi Kolodvorske ulice do glavnega kolodvora; od Šiške spadata semkaj še Cekinov grad in pivovarna Union. Župnija šišenska obsega ostalo zemljišče bivše vasi Spodnja Šiška razen ulic, ki jih je na vzhodni strani kamniške proge prepustila župniji sv. Cirila in Metoda pri Sv. Krištofu. Ta najmlajša župnija je nastala vzhodno od zgornjega dela Vodovodne ceste ter Staničeve in Einspielerjeve ulice, a severno od glavnega kolodvora in železniških prog na ta način:

župnija sv. Petra ji je odstopila 13 ulic, 301 družino in 1813 prebivalcev;

župnija Mar. oznanjenja je prepustila 16 ulic, 426 družin in 1715 prebivalcev;

župnija sv. Frančiška se je ločila od 8 ulic, 276 družin 1219 prebivalcev.

Odkar je bila iz mestne župnije frančiškanske ustanovljena l. 1908. za okoliško občino Vič posebna župnija, se zunanje meje župnij ujemajo z mejo mestne občine. Izjemo pa dela še danes matična župnija sv. Petra, ker sega z obeh strani Ljubljance, oziroma Šmartinske ceste daleč preko mestne meje. Tako je ostala do danes pri Sv. Petru le Ljubljana vzhodno od Kolodvorske ulice in vse Poljane z Mestnim domom vred, a poleg tega še dvanajst vasi.

Na podlagi načrta nam je mogoče mestne župnije primerjati glede velikosti njihovih površin. Trnovska župnija je najprostranejša, saj njeno ozemlje tvori skoro dve tretjini (25.37 km²) vse mestne občine (38.31 km²). Šentpeterska župnija je v mejah mestne občine druga največja; če bi jo pa jemali v poštev v njeni celoti, bi bila bržkone večja od trnovske. Najbolj tesna je stolna župnija.

Natančnejše primerjanje župnij je mogoče na podlagi števila njihovega prebivalstva. Ta tabela je sestavljena po gradivu, ki ga hrani mestno načelstvo od zadnjega ljudskega popisa po stanju z dne 31. marca 1931. Naglasiti pa je treba, da so tu všteti prav vsi prebivalci brez razlike njihovega veroizpovedanja. (Dne 31. jan. 1921 je namreč prebivalo v Ljubljani poleg 50.559 rimskih katolikov tudi 2024 pravoslavni, 289 evangeličanov, 236 muslimanov, 96 izraelitov, 57 brez konfesije in 33 grških katolikov.)

Št.	Patron župnije	Del mesta	Rojstno leto župnije	31. III. 1931 je župnija štela		
				ulic	družin	prisot. prebiv.
1.	Sv. Peter	v Predmestju	neznano	70	3.083	17.853
2.	Sv. Nikolaj	v Mestu	1461	28	807	3.097
3.	Sv. Jakob	v Starem trgu	1785	35	1.562	6.099
4.	Marijino oznanj.	pred Mostom	1785	67	2.755	12.157
5.	Sv. Janez Krstnik	v Trnovem	1785	64	1.987	8.508
6.	Sv. Frančišek As.	v Spod. Šiški	1928	45	1.730	6.885
7.	Sv. Ciril in Metod	Sv. Krištof	1934	35	1.003	4.747
Vsa Ljubljana je štela l. 1931. . . .				344	12.927	59.346

Po številu prebivalstva in družin sta župniji šentpeterska in frančiškanska najmočnejši kljub temu, da sta se že zmanjšali v korist obeh najmlajših tovarišic. Vsak drugi prebivalec Ljubljane je že župljan ene izmed njiju, v prvi je doma četrtina, v drugi pa petina vse žive Ljubljane. Trnovo stoji šele na tretjem mestu; na vsakih sto Ljubljančanov pride 15.3 trnovskih župljanov. Za njim se vrstijo šiška, Sv. Jakob, Sv. Krištof in kot najmlajši Sv. Nikolaj. Šenklavška

župnija je najšibkejša tudi po številu svojih ulic. Za njo pa stopajo s čedalje večjim številom ulic: Sv. Krištof, Šentjakob, šiška, Trnovo, frančiškanska župnija in naposled Šentpeter.

Iz lege obeh novih župnij se jasno spozna, da rase naše mesto v pretežnem delu po suhem Posavju. Kljub temu bo moralo osmo mestno župnijo s cerkvijo vred dobiti prostrano, vlažno mestno Barje, da ž njo razbremenijo preoddaljeno trnovsko cerkev.

KNEZ MILOŠ V LJUBLJANI

DR. IVAN LAH

(Nadaljevanje.)

Ob neki uri ponoči slišim veliko ropotanje po hiši. Pogledam in imel sem kaj videti. Postavili so stražo in nikogar ne puste k meni, niti nobeden mojih ne sme iziti. Jaz sem imel samo dva služabnika in enega doktorja po imenu Paceka. Opazil sem, da je tudi ta doktor skupno z Blaznavcem sleparil in deloval proti meni, ker mu ni bil prepovedan izhod; tretji dan pa se je sploh ločil od mene. Zaprošil sem nekega častnika, ki je bil na straži, naj gre k banu in naj ga vpraša, kaj je to in iz kakšnega vzroka. Častnik je odšel in se vrnil, pa mi ni nič odgovoril, samo z rameni je mignil.

Iz tega se vidi, da je bilo vse, kar se je te dni z Milošem v Zagrebu godilo, Blaznavčevo delo. On je z Gajem dosegel pri banu, da je bil Miloš zastražen. Miloš je seveda takoj zapazil, da je v kletki. Prej je koval velike načrte, kako se bo maščeval nad svojimi nasprotniki, a sedaj je mislil samo na to, kako bi se osvobodil. Skušal se je rešiti najprej z zlatom. Dal je veliko vsoto Blaznavcu, ki mu je obetal, da ga reši, a je porabil denar za se in deloval na to, da kneza čim dalje zadrži pod stražo. Ópozoril je najbrže tudi Gaja, da izkoristi Miloševo zadrego. Miloš pripoveduje o tem takole:

»Tretji dan je prišel k meni Gaj. Tedaj sem njega vprašal: Kaj je to in zakaj? Jaz mislim, sem rekel, če se da človeku stražo pred hišo, mu je treba povedati vzrok, zakaj, in sem rekel:

»Ali je to bratstvo? Ali je to slovanstvo? Jaz pridem k Vam kot rodnim bratom in vi me sprejemate in z menoj postopate kot zločinci!«

Tedaj je on rekel:

»To je zato, ker prihajate z Dunaja in so banu došla neka pisma, da ste na madžarski strani in da ste zato sem prišli.«

Jaz sem mu nato odgovoril:

»Daj, pokaži mi ta pisma! Kako morete sploh o meni dvomiti, ko je vam dobro znano, da sem rojen kot pravi Srb, da torej ne morem biti svojim bratom sovražen. To je eno. A drugo: kako morem biti jaz na madžarski strani, ko niti besedice madžarski ne znam. Kako se more to ujemati?«

On je samo rekel:

»Tako je!«

In se je takoj obrnil in odšel. Čez nekaj dni je zopet prišel in tedaj je rekel:

»Ban je siromašen človek in v sedanjih razmerah potrebuje denarja, zato mu dajte neko vsoto denarja za pomoč in jaz bom z njim govoril, da vas izpusti.«

Nato sem mu odgovoril:

»Sedaj nimam s seboj toliko denarja, a samo da ne bo kake prevare, bom dal več. Za sedaj imate tu 2000 srebra.«

Vzel sem denar in mu ga dal.

On je denar vzel in odšel.

Nato je čez štiri ali pet dni nekega večera zopet prišel k meni in takrat mi je začel razlagati banove zadrege, češ, da je ban v veliki stiski, ker nima za to stvar denarja, ki ga nujno potrebuje, da ne more te zadeve izvesti do konca i. t. d. Jaz sem mu to verjel, čutil sem v srcu bratstvo moje nacije, zato sem izvlekel še 15.000 gld. srebra in mu jih dal.

Vzel je denar in odšel, a jaz sem ostal še dalje v zatvoru. Čez tri dni je bil že zopet pri meni. In zopet je začel:

»Prišel sem v imenu bana, da vam sporočim med štirimi očmi sledeče: Banu je nujno potrebno in je rekel, da mu dajte še 20.000 dukatov, da bo mogel to stvar izvesti do konca; denar vam obeta čez čas zopet vrniti in tako dalje.« Nato sem rekel:

»Jaz sem dal že dovolj, več dati ne morem.« Tedaj je rekel:

»Ako nečete dati, ostanete v zatvoru in mogoče pridete v zatvor na kak grad.« S temi besedami je odšel in še strožjo stražo pred moja vrata postavil, tako da me niti ni iz sobe pustila.

Ko sem spoznal ta način postopanja, sem poklical onega častnika straže in ga poslal, naj mi pokliče Gaja, da pride k meni. Razgovoril sem se z njim in ga vprašal, naj mi pod prisego pove resnico: ali bom izpuščen in svoboden, ako dam tudi to vsoto denarja. Tedaj se mi je pri vsem na svetu zaklinjal in prisegal, da bom v tem slučaju popolnoma svoboden. Tedaj sem, deloma zato, da pomorem bratom in narodu, deloma pa zato, da se enkrat rešim te pasti, izvlekel 2000 cekinov in mu jih dal. Vzel je tudi to vsoto denarja in odšel. Stražo je prestavil od sobnih vrat in jo zopet postavil pri stopnicah. Tako me je še vedno pod stražo držal.

In še več; namesto da so me izpustili, je prišel tisti oficir in rekel, da je dobil od bana povelje, da se moram izseliti iz te gostilne, ker se začenja zbirati njihova skupščina in je potrebno, da naredim prostor drugim gostom. Tako so mi našli neko privatno hišo; jaz sem se preselil, a bil sem zopet pod stražo. Sedaj tega Gaja, ko je nasitil svoj lačni trebuh in spoznal, da ne more dalje lagati, ni bilo več k meni.«

Da se resnica prav spozna, bi bilo tudi v tem slučaju čuti oba zvona. Naravno je, da je bil Miloš užaljen in da je prikazal te dogodke, kakor je on gledal na nje. Proti Gaju je bila pozneje uvedena preiskava in — rekli smo — da je zaradi tega tako trpel njegov ugled, da ga do smrti ni mogel popraviti. Gotovo je, da je Gaj postopal v soglasju z Blaznavcem, ki mu je bilo na tem, da onemogoči Miloševe načrte. Zato sta sestavila nekak hanski odlok, po katerem naj bi zagrebško sodišče postopalo z Milošem kot z nevarnim človekom, ki se naj bi mu vzela vsa pisma, denar in tako dalje. Edino banu Jelačiću gre zasluga, da se ni postopalo z Milošem še strožje. Ban ga je hotel celo izpustiti, a sta Gaj in Blaznavac znala banove odredbe vedno o pravem času preprečiti. Kaj sta prav za prav nameravala z Milošem? Nekateri pravijo, da sta hotela doseči, da bi knez ne prišel več živ iz Zagreba. To je imela biti ona velika usluga, ki jo je obetal Blaznavac domovini... Iz pisma, kjer piše Blaznavac Gaju, da »je treba hitro delati, ako nam je do tiste stvari«, se da sklepati, da je hotel Miloša ne le onemogočiti, ampak — če bi se ponudila

ugodna prilika — spraviti tudi s sveta. To je razvidno iz pisma, ki ga je pisal 29. maja iz Kragujevca Stevan Heraklović, Gajev in Jelačičev poslanik pri srbski vladi, Gaju v Zagreb: »Rezultat mojega razgovora z Ilijo Garašaninom je ta, da je največje važnosti za Srbe, Hrvate in vse Slovane, da se napravi Miloš čim prej tem boljše nenevaren za našo stvar. Nikakor ne smemo izpustiti te za naš narod tako ugodne prilike, ampak moramo onemogočiti namene naših sovražnikov: Madžarov, dunajskih republikancev in turških barbarov. Mi smo se tako razgovarjali, dragi gospod, da Miloš ne bi smel živ priti iz Zagreba. Bila bi to prevelika sramota, če se nam izmuzne iz Zagreba in bi kje na drugem kraju še brezskrbneje z Madžari in Turki vznemirjal našo domovino. Naj pride od kogarkoli povelje, da se izpusti, ne izpustite ga; na vas polagamo zdaj največ upanja, da se bo Miloš ob tej priliki očistil.« Iz tega se vidi, kako je na Miloša ob tej priliki gledala oficijelna Srbija, in njen zaveznik Blaznavac je skušal izpolniti njene želje.

Bili so to dnevi velikih nad in vsesplošne svobode; stare vlade so popadale, nove še niso bile urejene, zato je Milošu pretila velika nevarnost, ki se je je tudi zavedal. Vsa čast banu Jelačiću, da ni dopustil krivice, v kolikor jo je mogel zabraniti; ne pozabimo, da je imel takrat mnogo drugih skrbi, da je bila madžarska nevarnost pred durmi, da je poznal Miloša kot nevarnega samozvanca in da so vse informacije, ki jih je imel o njem, izhajale od Gaja, ki ga je Blaznavac popolnoma obvladal. Ker je ban odklanjal vse, kar je bilo nečastno in protizakonito, ni pa imel časa, da bi prišel aferi do dna in izpustil Miloša, sta se hotela Gaj in Blaznavac še malo poigrati s svojim ujetnikom.

Dne 5. junija je imela biti slavnostna instalacija bana. Na Gajev predlog sta sklenila, da povabita kneza, da bo gledal parado. Blaznavac je s tem soglašal zato, da se knez potem ne bo »drznil govoriti in intrigirati proti Hrvatom, češ, da niso nič.« Hotel je tudi govoriti s knezom, kar mu doslej ni bilo mogoče, ker bi bil moral tudi on — govoriti v prisotnosti častnika.

Ban je odobril Gajev predlog, in Miloša z njegovim služabnikom vred so pripeljali v bansko palačo, kjer je gledal prvi del slavnostne instalacije in se pritoževal nad Gajem Blaznavcu, katerega mu je še vedno slepo zaupal. Povedal mu je, da je sporočil svojim zaupnikom na Dunaj, kaj se mu je zgodilo v Zagrebu, in jim naročil, naj plačajo 20.000 cekinov nekemu dunajskemu centralnemu

komiteju, da organizira demonstracije dunajske akad. mladine za Miloša in da pošlje deputacijo k cesarju in zahteva, da se Miloš izpusti iz zapora.

To sta potrdila Blaznavcu tudi knezov služabnik Pejčinović in grof Nugent.

Drugi dan Miloš ni smel prisostvovati slavnostni instalaciji bana. Gaj in Blaznavac sta vedela, zakaj. Zdaj sta šele razumela, zakaj je že 29. maja prišel z Dunaja k Milošu neki Žid Levi, ki je takoj zopet odšel »z naročili za kneza Mihajla«.

To je bil oni slavnostni 6. junij, ko je bil ustoličen ban Jelačić. Srbski patriarh je imel v saboru častno mesto poleg bana. Navdušeni narod ju je na rokah odnesel v cerkev sv. Marka, kjer je bila služba božja v slovanskem jeziku. Svečanost se je nadaljevala v pravoslavni cerkvi, katoliški in pravoslavni svečeniki so se družili v skupni veri, da prihaja čas svobode in sreče; narod je rajal in plesal, se objemal in poljubljal po ulicah.

Miloš je le od daleč poslušal šum velikega dne. Čutil je, da so mu na sledu. Ker je videl, da ne more od Gaja in Blaznavca pričakovati rešitve, je skušal najti pot do svobode na drug način. Ko se je bil iz »Lovskega roga« preselil v ono privatno hišo, ga je obiskal novi policijski upravitelj kapetan Plantach (Plantak ali Plank, kakor si ga je prilagodil Miloš). Knez ga je pridržal pri obedu, mu potožil vse krivice, ki se mu gode, in ga prosil, naj zanj posreduje pri banu.

Plantach se je zdel knezu »pošten in značajan mož« (čovek pun častnosti i karaktera). Res je dosegel, da je ban sprejel kneza. To je bilo 8. junija. Ko je Gaj zvedel, je sporočil neugodno vest Blaznavcu, češ, da se je ban dve uri razgovarjal s knezom, da ga je drugi dan pozval na obed in da je Miloš tako rekoč že svoboden. Knez je bil res pri banu vse zvedel, kdo mu je pripravil zagrebško past, a bil je tudi on zvit, zato se mu je zdelo, da je bolje, da ne izda vsega, kar je vedel; mislil je, da bo še čas za obračunavanje, ko bo komedija končana. Zato je tudi le deloma kazal svojo nevoljo in čakal na nadaljnje dogodke. Mislil je, da se mu bo s pomočjo bana posrečilo uiti brez vednosti Gaja in Blaznavca. Toda Gaj je imel takrat pri banu še veljavno besedo. Opozoril je bana, da je obljubil srbski vladi, da ne bo izpustil Miloša, dokler ne dobi obvestil iz Srbije, in da je neumestno, če vabi kneza na obed. Medtem ko je Gaj svaril bana pred zvitim nasprotnikom hrvatskih načrtov, je Blaznavac odšel h knezu, da bi zvedel, kaj je dosegel pri banu. Stari knez je ležal

na postelji in sprejel svojega bivšega zaupnika zelo hladno. Niti ga ni vprašal, kaj je storil z denarjem, ki mu ga je dal, in zakaj ga ne reši iz zapora. Bil si je že na jasnem, kako nevrednemu človeku je bil zaupal vse svoje načrte. Blaznavcu se je takoj zdelo, da so se knezu odprle oči, vendar se še ni hotel izdati; zanašal se je na svojo zvitost. Ban se je res opravičil knezu, češ, da je bolan in da ga ne more sprejeti pri obedu; tudi straža je bila zopet postavljena pred hišo. Knez je dobro vedel, odkod ta nenadni preobrat.

»Ko je to videl, je Gaj zopet prišel s svojimi lažmi in spletkami k banu«, pravi Miloš v svojih spominih, »in tako sem ostal tam in straža ni bila odstranjena. Tedaj je posegel vmes banov brat, major, ki je bil na Dunaju in je sedaj z Dunaja v Zagreb odhajal; moj tajnik Konstantin Kadžija, ki je bil tudi na Dunaju, je začel tega majorja prositi, da posreduje pri svojem bratu (banu), da me pusti. Major je obljubil, da bo to storil. Na mojo srečo je prišel ta major v Zagreb in se je s kapetanom Plantachom zavzel živo za to in tudi izposloval.

Ko je to slišal Gaj, je zopet hitel k banu z raznimi lažmi in je zopet bana od tega odvrnil; ona dva pa (Plantach in major Jelačić) sta zopet prosila pri banu in dosegla, da je ban odobril.

A Gaj je stvar zopet preobrnil, tako je to kolebanje trajalo dva dni; naposled sta kapetan in major napravila tako, da sta po ponovno dobljenem dovoljenju šla sama in najela voz. In zvečer je prišel kapetan z vozom. Natovorili smo mojo prt-ljago, on je sedel poleg mene in tako smo prišli do Ljubljane.« A ni šlo tako gladko, kakor pripoveduje Miloš. Gaj in Blaznavac sta uporabila še zadnje sredstvo, da zadržita Miloša. Prehitro in prelahko jima je tiček ušel. Bala sta se njegovega maščevanja. Miloš je bil namreč povedal nekemu trgovcu Stankoviću, kako je Gaj iz njega iztiskal denar. Stanković je to vest raznesel po mestu in ban je poslal uradnika k Milošu, da ga zasliši. To se je zgodilo še tik pred odhodom.

»Ker sem se bal, da bi iz tega ne nastalo zopet kaj novega«, pripoveduje Miloš, »nisem hotel vsega po resnici povedati; ampak sem rekel: dal se mu pet do šest tisoč goldinarjev srebra in to je oficir zapisal. Nato sem ga prosil in tudi kapetan mi je rekel, naj ne nese raporta banu takoj, ampak ga zadrži do jutra, ker smo bili že pripravljeni na pot in nismo hoteli, da bi se iz tega izmotala kakšna zapreka in bi nas od potovanja zadržali.«

Jožef Karinger

Vaso Petričić

In res, ko je drugi dan uradnik izročil zapisnik banu, je Gaj zahteval, da se mora Miloš vrniti v Zagreb. Odhitela je štafeta za Plantachom, da naj krene z Milošem nazaj.

Tik pred Miloševim odhodom je došel v Zagreb tudi njegov sin knez Mihajlo, ki je takoj poslal k Milošu Mojzesa Gavrilovića, da bi preklical svojo prvo izjavo v zapisniku. Mojzesa so prijeli in mu pismo odvzeli. Sedaj se je moral knez Mihajlo opravičevati, češ, da je svetoval očetu, naj izjavi, da ni dal Gaju nikakega denarja, »ker je prepričan, da je Gaj pošten človek in naroden mož in da ni nikakega denarja prejel.«

To Mihajlovo izjavo sta Gaj in Blaznavac nesla banu, ki jo je glasno prečital, in sta mu očitala, kako napačno je storil, da je izpustil Miloša; ban se je izgovarjal, da je poslal Miloša v Ljubljano, kjer bo zadržan. Blaznavac je videl, da je banu vsa ta afera zelo neljuba, kar ni čudno, ker je ban vedel, da jo bo svet izrabil proti Hrvatom, kar se je v resnici tudi zgodilo, kakor bomo videli.

Štafeta je dosegla Miloša šele v Ljubljani. Miloš pripoveduje, da je banovemu kurirju takole odgovoril:

»Jaz ne bom poslušal ne generala ne tebe in se ne bom vrnil k onim lopovom, ker sem videl, da tam ni pravice. To so vsi pravi razbojniki.«

»Ali tudi ban?« je vprašal kurir.

»On je še največji, kajti on kot glavar bi moral najprej človeka vprašati za vzrok in ga šele potem postaviti v zatvor, ne pa brez vzroka po tujih lažeh tako postopati z ljudmi. Zato pravim, da je on največji razbojnik, ali nevednež, ki se ravna po tujih besedah.«

»Dasi Miloš« — pravi M. S. Petrović v »Politiki« (z dne 8. julija 1933) — »ni bil tako energičen, kakor se je pozneje hvalil, vendar je v

Ljubljani dvignil glavo in se oddahnil. Kajti Ljubljančani so ga sprejeli z velikimi častmi. Župan Karinger mu je napravil obisk in ga vozil po mestu. Zvečer mu je godba priredila podoknico. Potem je on posetil župana in komandanta mesta in obdaroval bolnico.«

O Milošovem bivanju v Ljubljani pa imamo natančnejše podatke, ki se hranijo v ljubljanskem muzeju in tvorijo podlago za zgoraj navedeni Vesničev članek v »Delu« (knjiga I. 1894, marčev zvezek), ki je prav za prav del pisateljevih popotnih zapiskov. Vesnič piše v uvodu, da je prišel iz Opatije (Abazzie) in daje duška svojemu navdušenju v lirsko-rodoljubnih stavkih. Potoval je z vlakom z Reke in je okoli polnoči došel v Ljubljano, o kateri pravi, da je »središče naših bratov Slovencev«. Hotel se je seznaniti s tem trdim rodом, ki skupno z nami poje o kraljeviču Marku in o Kosovem, »in je pokazal toliko žilavosti in vztrajnosti v boju za svoj obstanek«. S tem narodom — pravi — smo sorodni po krvi in srcu, a žal, da se malo poznamo. Spominja na Karađorđevega poslanika Rada Vućinića, ki je leta 1810. prišel v Ljubljano, glavno mesto Ilirije, da stopi v zvezo z Napoleonom. Ob tej priliki je prepotoval vso Slovenijo in se sestajal z Napoleonovimi zapupniki. V Ljubljani je Vesnič našel brata Srba Vasa Petričića, ki je imel takrat trgovino na Glavnem trgu (zdaj I. Samec). Bil je to pošten Srbin po srcu in jeziku, ki je rad sprejemal potnike z juga. Vesnič bi bil rad kaj zvedel o bivanju kneza Miloša v Ljubljani in kako je zašel v prijateljsko zvezo s trgovcem Karingerjem. Vesnič piše, da mu je ugajala ljubljanska okolica, obiskal je muzej, narodno gledališče in tako dalje. Neki prijatelj ga je spremil v Karingerjevo trgovino in tu je videl, »da takoj pri vhodu na levi strani visi lepa, z oljnimi barvami izdelana slika kneza Miloša iz najlepše dobe njegovega življenja, ko je bil še v polni sili«. Vesnič se je razgovarjal s trgovcem Karingerjem, katerega oče pok. Jožef Karinger je leta 1848. sprejel kneza Miloša. Karinger mu je pokazal neke dragocenosti, ki jih je bil njegov oče dobil od kneza Miloša. Tudi mu je povedal, da je knez Miloš sam odobril, da se njihova trgovina imenuje »Pri knezu Milošu«. Spominjal se je, da ga je knez še dečka držal v naročju, da je bil knez na nekem koncertu in da je posebno vzljubil njegovega starejšega brata pok. Antona Karingerja, ki je bil pozneje oficir in prav ugleden slikar, »katerega posamezne skice posebno iz Dalmacije in Črne gore bi mogle služiti za okras marsikateri

galeriji«. Vesnić je vprašal, ali je med družinskimi spomini kak zapisek o knezu Milošu v Ljubljani. Karinger mu je pokazal družinsko knjigo in naročil, naj se prepíše oddelek, ki govori o tem. Ta oddelek je prevel Mihajlo R. Popović in Vesnić ga navaja v svojem članku. Nato pripoveduje Vesnić zopet o svojih popotnih vtisih. Nekaj dni prej so se začele šole in Vesnić je gledal šolsko mladino in poslušal, kako govori slovenski. Zvečer je bil v družbi nekih Slovencev in pri kranjskem vinu se mu je jezik razvezal. Ko je nadaljeval svojo pot po železnici, je premišljeval o usodi raztresenih in zatiranih slovanskih narodov. Takrat pač ni slutil, da mu bo pri osvobojenju teh pokrajin dodeljena tako važna vloga.

Temelj Vesnićeve razprave tvori izpisek iz Karingerjeve družinske knjige. Rodbina Karinger je stanovala na Glavnem trgu šte. 8. To hišo je sezidal prvi ljubljanski župan prof. Lantheri. Poznejši gospodarji so bili pl. Zergollerni, Zeschkoti in Hamanni. Karinger nam je o knezu Milošu napisal sledeči »popis dogodkov, ki mi jih je od besede do besede pripovedoval g. Jovanović (Ivanović), knezov sobar in tolmač po naročilu kneza Miloša«.

V naslednjem popisujem dogodke, ki so se dogodili za bivanja njegove svetlosti kneza Miloša Obrenovića v Ljubljani od 10. do 15. junija 1848. l. in sicer sebi v spomin od besede do besede.

Dne 10. junija leta 1848. opoldne je dospel semkaj knez Miloš Obrenović, ki je prihajal iz Zagreba in se nastanil v hotelu »Pri avstrijskem dvoru« (sedaj Mahrova hiša). V njegovem spremstvu je bil kapetan Anton pl. Plantach od I. banalregimenta, poleg njega knezovo služabništvo, Anastazij Jovanović, izučen slikar, ki je govoril tudi nemški, Milovan Mihajlović, knezov blagajnik, in osebni sluga Milenko.

Zvečer 10. t. m. sem se seznanil s kapetanom pl. Plantachom, ki je nekaj kupil v moji trgovini; od njega sem zvedel, da je knez Miloš dospel sem in da ga je on do sem spremil iz Zagreba in da ga bo spremljal prav do Inomosta, ko se bo knez nekaj dni odpočil.

Kapetan mi je začel popisovati lepo lego, ki jo ima Ljubljana; zato sem mu predlagal, da ga spremim na Grad, od koder si more ogledati vso okolico. Preden sva odšla, sem mu povedal, da priredi narodna garda na drugi dan binkoštnih praznikov, 12. junija, v korist svojega godbenega fonda v Kolizeju zabavo, na kateri se bodo dobile tudi galanterijske stvari in, ker bo knez ta dan še

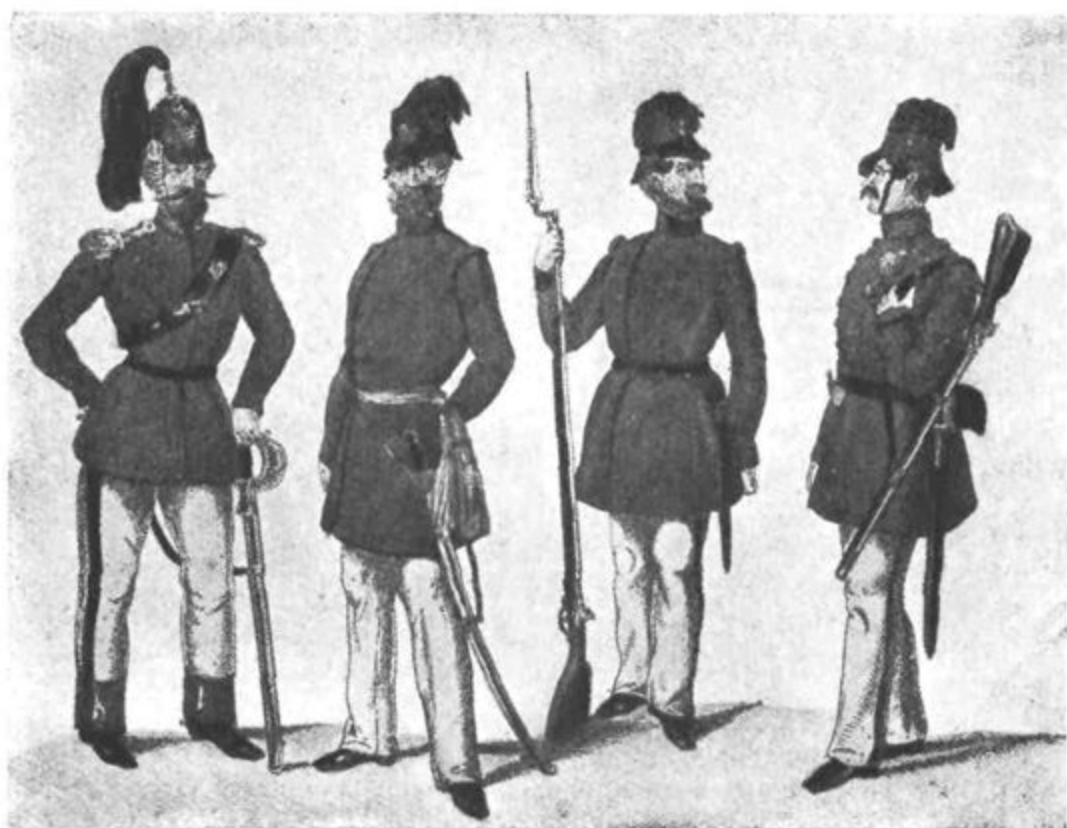

Ban Jelačić

tukaj, nameravam povabiti Njegovo svetlost na to slavnost, nakar je kapetan odgovoril, da bo to kneza veselilo. — Ker pa knez govori samo srbski, se je ponudil on, da me predstavi knezu in da bo tolmač, ako ga pridem vabit.

Nato sva odšla. Najprej sem odvedel kapetana, da si ogleda dobitke, ki so bili pripravljene za slavnost, in potem v hotel, kjer je bil nastanjen, da je tam mogel pustiti nakupljene reči. Ko smo tja prišli, so rekli kapetanu, naj gre takoj h generalu baronu Apelu, s čimer je bil onemogočen naš izlet na Grad; kapetan ni vedel, zakaj ga je zval general Apel, zato je vzel s seboj svoje javno povelje (Offene Ordre), ki je bilo podpisano od bana Jelačića; jaz sem ga prečital. V tem povelju je bilo kapetanu naročeno, da mora spremljati kneza Miloša do Ljubljane in po potrebi tudi do Inomosta; a vsekakor naj počaka v Ljubljani nadaljnjih navodil. Ko je nato kapetan dvignil iz mize svoj žepni robec, so iz njega padli cekini, ki jih je bilo, ko sva jih preštela, 203 komadov.

Spremljal sem kapetana h generalu Apelu; ker pa se je tik nato pojavila godba narodne garde (Garde-Zapfenstreich), sem rekel kapelniku, naj v čast knezu Milošu odigra pred hotelom »Pri avstrijskem dvoru« nekaj komadov, kar se je tudi zgodilo; nekdo je celo vzkliknil »Živio«, nakar je knez poslal glavnemu komandantu 50 gld. za godbo. Medtem se je vrnil tudi kapetan od generala Apela: povabil sem ga s seboj na čašo piva, a videlo se je, da je zelo slabo razpoložen, a mi ni hotel povedati, kaj je temu vzrok; rekel je samo, da se ne sme oddaljevati od doma, kjer ga knez vsak čas išče. Ker nisem niti najmanj slutil, kaj se mu je tam pripetilo, sem verjel njegovim besedam, da knez želi, da je vedno doma; poslovil sem se od kapetana s pripombo, da ga bom jutri, prvi binkoštni dan spremil na Rožnik in da se bom potem ob 10. uri vrnil, da se poklonim knezu in

Narodna garda

ga povabim za drugi dan na slavnost narodne garde. Ko sem drugi dan (bil je prvi dan binkoštnih praznikov) ob 5³/₄ zjutraj prišel h kapetanu, da ga spremim na Rožnik, je odbil mojo ponudbo s pripombo, da se ne sme oddaljiti od doma, in pravitako da ne more dopustiti, da bi šel pred kneza in ga povabil na slavnost narodne garde, češ, da se je včeraj zvedelo za stvari, ki so tako resne, da bi prevzel nase preveliko odgovornost, če bi dovolil, da povabim kneza na prireditev narodne garde. Te njegove besede so me razjezile do skrajnosti, ker sem videl, da hoče kapetan onemogočiti moj plan; zato sem mu rekel popolnoma hladno: »Naj se zgodi knezu karkoli, jaz pridem k njemu ob 10. uri v gardski uniformi in ne bom vas vprašal, ali mi dovolite stopiti pred njega ali ne.« S temi besedami sem odšel od kapetana.

Da bi torej izvedel svoj načrt, da se predstavim knezu in ga pozovem na slavnost za vsako ceno, in da bi imponiral obenem kapetanu navzlic njegovi prepovedi, sem šel drugi dan binkoštnih praznikov ob 10. uri v gardski uniformi na glavno stražnico (Hauptwache, stala je poleg sedanje Mahrove hiše), kjer je bil takrat komandant moj svak Samassa in sem ga prosil, naj gre z menoj k knezu Milošu, a moj prijatelj mi je odgovoril, da pojdem zaman h knezu, češ, da nikogar ne smejo pustiti pred njega in sicer iz tega vzroka, ker se je včeraj grozno sprl s kapetanom Plantachom. *Kapetan je namreč dobil preko generala Apela od bana Jelačića ukaz, da kneza Miloša za vsako ceno, če ne zlepa pa s silo, pošlje naprej v Zagreb; toda knez, ko je to čul od kapetana, je odločno izjavil, da ga nihče živega ne spravi nazaj v Zagreb.*

Sedaj sem šele mogel razumeti, zakaj je bil kapetan pozvan h generalu Apelu, zakaj mi je rekel, da se ne sme oddaljevati od doma, in zakaj mi je celo prepovedal dohod h knezu. Vse to pa me je še bolj vzpodbujalo, da pridem za vsako ceno do kneza in ga zaprosim, da pride na slavnost narodne garde, kjer ga čaka najlepši sprejem in vse zasluženno spoštovanje.

V družbi poveljnika narodne garde sem prišel v predsobo kneza Miloša Obrenovića, kjer je stanoval že večkrat omenjeni kapetan. Ne oziraje se na kapetana, ki je bil v sobi, sem prosil kneževega slugo g. Jovanovića, ki je govoril nemški, da naju prijavi kot zastopnika narodne garde, in vstopila sva k Njegovi Svetlosti knezu, ki je bil — kakor se je videlo — še razburjen zaradi dogodka, ki se je bil malo pred tem dogodil. Ko sem Njegovo Svetlost pozdravil v imenu narodne garde, sem ga prosil, da bi Nj. Svetlost bila tako milostljiva, da poveleča s svojo visoko prisotnostjo slavnost garde na drugi dan binkoštnih praznikov in poleg tega sem ga prosil, da bi bila Nj. Svetlost tako dobra in bi sprejela ponudbo, da ga osebno odvedem in spremim na slavnost. Ob enem sem mu ponudil svoje usluge, ako bi bila Nj. Svetlost pripravljena, da napravi izlete v našo lepo okolico.

Nj. Svetlost je bila — kakor se je videlo — vzradoščena nad tem povabilom. Knez se je zahvalil z najljubeznivejšimi besedami in sprejel mojo ponudbo, da smem Nj. Svetlost spremljati na sprehodu po ljubljanski okolici in na slavnost narodne garde. Nj. Svetlost je dala poveljniku glavne vojske 50 dukatov za godbeni fond in 60 gld. za dijaško legijo. Ko sem odšel iz sobe Nj. Svetlosti in so moji spremljevalci odšli, me je pozval knezov sluga g. Jovanović, ki je bil obenem knezov tolmač, v svojo sobo in mi je pripovedoval ves prizor, ki se je bil dogodil med kapetanom Plantachom in knezom. Ko je bil kapetan sporočil knezu, da je dobil od svojega bana Jelačića ukaz, da odvede kneza zopet nazaj v Zagreb, če ne z lepa pa z grda, je knez potegnil sabljo in rekel kapetanu, »da ga živega nihče ne spravi v razbojniško mesto Zagreb«, in da bo, če bi se proti njemu uporabila sila, tudi on izrabil vse, kar je mogoče, da se ubrani. Nato je odšel kapetan h generalu Apelu in vprašal, ali se bo general pobrigal za pomoč, ali kaj naj sicer kapetan stori. Ta razgovor je prekinil kapetan, ki je ta trenutek vstopil. Ogovoril sem takoj kapetana z vprašanjem: »Ali je vam general Apel obljubil pomoč, da odpravite kneza?« — »Ne,« je bil odgovor, »general nima tu

niti enega vojaka.« — »Pa dobro,« sem rekel kapetanu, »potem bo garda vzela v svojo zaščito kneza, ki ni storil tu nikakega zločina in to tem bolj, ker ban hrvatski nima v Ljubljani ničesar ukazovati.« Nato sem odšel in sicer naravnost h generalu Apelu, ki sem mu podal sledečo izjavo:

»Vaša ekszellenca!

Prihajam naravnost od Nj. Svetlosti kneza Miloša, ki sem ga po deputaciji narodne garde naprosil, da počasti s svojim posetom slovesnost narodne garde, ki bo jutri, drugi dan binkoštnih praznikov v Kolizeju, na kar je knez z velikim veseljem pristal, toda ob tej priliki sem moral doznati, da stoji knez pod nadzorstvom nekega graničarskega kapetana, ki je včeraj dobil ukaz od bana Jelačića, da kneza za vsako ceno odpravi nazaj v Zagreb, in da po potrebi uporabi proti knezu tudi silo. In zakaj vse to? Meni je znano in gotovo vzbuja tudi občo pozornost, da mora na banov ukaz kak graničarski oficir v našem mestu strogo paziti na kneza, ki je k nam dospel. In še več. Ban je temu oficirju poslal nalog, naj odpelje kneza odtod, kjer ne zapoveduje ban, ampak g. general kot komandant mesta, ki ne more dopustiti, da bi nad knezom Milošem, ki so mu bile od strani narodne garde izkazane vse časti, še nadalje stražil kak graničarski oficir ali da se mu tukajšnje bivanje kakorkoli zagrenjuje. Knez ima pas od vlade, ima na Dunaju svoje hiše in tam ga more ban tožiti, ako je knez kaj zagrešil: za tega prosim kar najlepše, da bi bil gospod general tako dober, da bi odstranil graničarskega kapetana od kneza, da se na ta način izogne konfliktu z narodno gardo.«

Gospod general mi je obljubil, da se bo pobrigal do jutrišnje prireditve narodne garde, da bo mogel Nj. Svetlost knez Miloš priti na slavnost brez kapetanovega nadzorstva.

Popoldne okoli 5. ure sem se pripeljal s kočijo h knezu in sva se odpeljala v spremstvu kapetana, tolmača Jovanovića in Milana Mihajlovića na Studenec, kjer je bil knez od gospodarja tega posestva, gosp. Terpinca in njegove soproge kar najljubezniveje sprejet in pogoščen. Toda knez je pil samo vodo. Knezu so nazdravili z zdravico, nakar je on nazdravil hišnemu gospodarju in njegovi ženi. Po prisrčnem slovesu od gospodarja in njegove soproge smo krenili na pot okoli 8. ure zvečer in napravili izlet na Grad. Ko smo se vzpenjali navzgor, sem obrnil knezovo pozornost na zavod, kjer se vzgajajo mali otroci in ni bil daleč od gradu, in sem rekel, da se ta zavod vzdržuje s

Glavna straža

prostovoljnimi prispevki. Ko smo prišli na Grad, je knezu jako ugajal razgled na vso okolico in je izjavil, da pride kmalu zopet v Ljubljano, kjer je priroda vse lepote združila — saj dobri ljudje zaslužijo takih prirodnih darov.

Okoli 9. ure smo se vrnili domov in tako se je končal prvi dan mojega znanja z Nj. Svetlostjo.

Drugi dan binkošti, 12. junija, zgodaj zjutraj je prišel k meni Jovanović in mi je rekel, da me knez prosi, naj ga spremim h guvernerju in generalfeldmaršal-lajtnantu Apelu. Okoli 12. ure sva prišla k Nj. ekscelenci guvernerju, grofu Welsersheimbu, kamor sta naju spremljala tudi kapetan in tolmač g. Jovanović. Tu se je govorilo samo o nemirih v Italiji. Obisk je bil kratek. Pri generalu Apelu je knez pokazal svoj pas, ki je bil izdan od vlade, in se pritoževal nad banovim postopanjem. Zaradi tega in zavoljo moje včerajšnje pritožbe generalu Apelu je pozval general prisotnega kapetana v sosedno sobo in, ko sta prišla zopet iz nje, se je kapetan priporočil in odšel. Nato je general rekel knezu: »Potujte, knez, koder vas je volja in zabavajte se tu pri nas popolnoma svobodno.«

Po obedu sem prišel s kočijo k Milošu Obrenoviću, da ga odpeljem na slavnost. Med vožnjo mi je dal knez v korist zavoda za najdenčke zavitek 20 dukatov, ki sem jih v Lattermannovem drevo-redu pred očmi Nj. Svetlosti izročil v roke zaščitnici tega zavoda, ge. grofici Stubenbergovi.

Ko sva dospela na zabavo v Kolizej, je godba sprejela kneza s slavnostnim »intrare«, občinstvo pa ga je pozdravilo z burnim »živio«, kar je kneza, kakor se je videlo, jako razveselilo.

(Dalje prihodnjič.)

ITALIJANSKE PREDSTAVE V LJUBLJANI OD XVII. DO XIX. STOLETJA

DR. STANKO ŠKERLJ

Politične, gospodarske in kulturne prilike, v katerih je živela Ljubljana — in ž njo večji del slovenskega ozemlja — zadnje stoletje do konca svetovne vojne, so povzročile, da so predvojne generacije Slovencev ne samo videle v nemštvu svojega najnevarnejšega nasprotnika in zatiralca, ampak tudi z odporom čutile, da je daleč najmočnejši izmed zunanjih faktorjev v slovenskem duševnem življenju — nemška kultura. Ta občutek je bil vsaj v poslednjih desetletjih, v dobi brezobzirno stopnjevanega germaniziranja, tako spontano močan in jasen, da se široke vrste izobraženstva — prav za prav vse izobraženstvo z izjemo zgodovinarjev, ki so se pečali z domačo preteklostjo — niso zavedale, da je kdaj bilo drugače, da so Slovenci kdaj dobivali znatnejši impulz za kulturno življenje od kod drugod kakor od nemških sosedov, da je kak drug živelj, kak drug jezik razen nemškega imel na Kranjskem in posebej v Ljubljani znatnejši vpliv. Spominjam se, kako sem se začudil še gimnazijec, ko sem v Tavčarjevem *Janezu Solncu* (VI. pogl.) bral, da se je v XVII. stoletju med ljubljanskim meščanstvom morda več govorilo italijanski kakor v XIX. nemški. In ta opazka, ki se ni imela na kaj nasloniti niti v naši ozki šolski zgodovinski učenosti — tedaj tako pomanjkljivi, kar se tiče domače zemlje — niti v skoro prav tako ozkem okviru našega občnega poznavanja lastne zgodovine, je kmalu izginila iz spomina, in se je šele spet pojavila, ko me je delo v moji ožji stroki navedlo, da posvetim pozornost kulturnim odnosom med nami in Italijo.

Ti odnosi mislim da zaslužijo in potrebujejo podrobne obdelave, in to globlje in bolj organične, kakor so jo doslej imeli. Dolga in lahko prehodna meja med Slovenci in Romani na zapadu (Benečani in Furlani) ni dopuščala, da bi mnogolični in živi stiki med sosedi kdaj prestali. Politična pripadnost različnim državnim tvorbam jih ni posebno ovirala, ker so bile na mnogih ozemljih narodnosti pomešane. V to področje spada tudi naselitev številnih fevdalcev italijanskega rodu na slovenskih tleh, in to ne samo na Goriškem in v Primorju. Cerkevna ureditev — važen faktor, ki de-

loma lahko nadomešča politično skupnost — pa je naravnost podpirala medsebojne zveze; tu mislimo zlasti na dolgotrajno odvisnost razsežnih delov Slovenije od oglejskega patrijarhata. — Naši kraji so bili najbližje tržišče in neobhodno tranzitno ozemlje za trgovino Trsta, Benetk in Furlanije; prav tako je industrijska podjetnost Italijanov prodirala po vseh širjih in ožjih potih v naše dežele, in najznamenitejši stari rudarski in industrijski kraji Gorenjske nosijo mnogo znakov njihove delavnosti. — A tudi blago druge vrste, trajnejše in dragocenejše, je dotekalo v našo zemljo: nekaj so ga prinašali tuji gostje, nekaj so ga hodili iskat naši ljudje k njim. Posvetna in duhovska gospoda je vabila v deželo italijanske stavbenike, slikarje in kiparje; nekateri so tudi sami prihajali po sledéh trgovcev in obrtnikov, svojih rojakov. Italijansko znanost in vplive renesančne književnosti pa so prenašale one generacije sinov naše dežele, ki so se hodile izobraževati ne samo na sever, ampak tudi na romanski zapad in jug. Del te mladine so bili plemiči, večinoma nemške ali italijanske krvi; potovanje, ki jim ga je predpisovala tradicionalna vzgoja, jih je vodilo tudi v Italijo. Ostalo pa so bili sinovi našega meščanstva in tudi podeželja, ki so pohajali učilišča v Padovi, Bologni, Rimu, Peruggiji, Parmi in drugod.

Skoz dovršen del naše prošlosti, zlasti pa v XVII. in XVIII. veku, je torej italijanska kultura močno pljuskala ob bregove slovenskega ozemlja. Najbrž se ne motimo, če vidimo v tem važno in dobrodošlo protitež proti valovom nemških vplivov, ki so prihajali preko severne meje. Ker je naša zemlja že tedaj bila ozka, so ti valovi z obeh strani pljuskali do same sredine, do glavnega mesta Kranjske.

Ljubljana se ima deloma prav tem okolnostim zahvaliti za posebno mesto, ki ga zavzema med kulturnimi središči Slovencev. Brez dvoma je njen privilegirani položaj v še večji meri posledica centralne lege, ki jo je ščitila pred najhujšimi navali tujstva in ji omogočala najmočnejši stalni priliv življenjskih sokov z vsega narodnega ozemlja. Toda tudi prilično ravnovesje med tujimi vplivi,

ki so prodirali do nje, je bilo koristno njenemu razvoju. Dočim so bili Celovec, Maribor, Gorica in Trst v mnogo večji nevarnosti, ne samo da obnemorejo pred gospodarsko in politično premočjo, ampak tudi da kulturno utonejo v valovju ali nemštva ali italijanstva, so se v Ljubljani tuji vplivi z obeh strani križali, mešali, pogosto gotovo borili in medsebojno paralizirali, vsekakor pa so nehote tudi pomagali orati kulturna tla in zanesli vanje najrazličnejše klice. Ta *mногоstranost* vplivov — ko brez njih že ni šlo — je mogla razvoju kulture v Ljubljani le koristiti: zrahljala je tla in obetala mladi rastlini, pod vetrovi z *raznih* strani, kolikortoliko ravno, pokončno rast.

Kasneje, v toku XVIII. veka, vprav ko se je javljal preporod slovenske književnosti, je italijanski vpliv na ljubljansko kulturno življenje ponehaval; v XIX. stoletju je celo domala izginil. Težko bi bilo danes reči, ali je bilo to našemu kulturnemu razvoju v prid, ali pa je nasprotno bilo škoda, da je ostal večini Slovencev za dolga desetletja edino okno v široki svet nemški jezik, nemška književnost, nemška civilizacija. Če bi bili imeli italijanski vplivi ohraniti v XIX. stoletju vsaj v bistvu isti značaj, kot so ga imeli v starejši dobi, potem bi morali obžalovati, da so docela splahneli. Seveda so se v poslednjem stoletju, v razmahu nacionalizma, tudi najduhovnejši vplivi navzeli — zlasti proti neposrednim sosedom — tako imperialistične barve, da bi bilo za tako obžalovanje danes pri nas komaj kaj razpoložena. Vendar nam sveži, živi in bridki vtisi sedanjosti ne smejo kaliti niti objektivnega gledanja na preteklost niti hladnega računanja za bodočnost.

V XVII. in v prvi polovici XVIII. stoletja sta torej italijanski impulz in vzor v veliki meri vplivala na kulturno delavnost ljubljanskega kroga izobražencev v znanosti, likovni umetnosti, muziki in verjetno — dasi to področje še ni dovolj preiskano — tudi v oni književnosti, ki so jo ti izobraženci producirali. — Intenzivnost in značaj italijanskega vpliva se odkriva morda na najkarakterističnejši način v snovanju raznih književnih in strokovnih društev, »akademij«, v Ljubljani; najznamenitejši med njima sta »*Accademia operosorum* (1693) in »*Accademia philo-harmonicorum* (1701).¹

¹ Za drugo podobno društvo — za snujočo se akademijo likovne umetnosti — je J. Greg. Thalnitscher zapustil v rokopisu celó italijansko pisana pravila; gl. V. Steska, »*Accademia Operosorum*«, v *Izvestjih Muz. društva za Kranjsko*, X (1900), str. 82 sl. — O ljubljanskih akademijah prim.

Naši zgodovinarji iz starejše dobe (Valvasor, Thalnitscher in drugi) so marsikaj zabeležili, kar osvetljuje vplive Italije na našo deželo; domači zgodovinarji iz druge polovice XIX. in iz XX. stoletja so v arhivih odkrili mnogo podatkov in marsikaj dognali in uporabili v svojih orisih posameznih pojavov in v celotnih obravnavanjih ljubljanske ali slovenske zgodovine. Za kolikortoliko definitivno sintetično delo o kulturnih odnosih med nami in Italijani pa nedostaja še marsičesa: niti niso arhivi in javne in zasebne knjižne zbirke v tem pogledu do kraja preiskani niti ni doslej zabeleženo, a raztreseno gradivo urejeno in zbrano. Najbolje so menda proučena vprašanja umetnostne zgodovine. Mnogo manje se vé, koliko stoji pod vplivom italijanske znanosti in lepe literature književna produkcija naših izobražencev XVII. in XVIII. stoletja: ne mislim tu na skromno slovensko književnost one dobe, temveč predvsem na mnogo raznoličnejša latinsko in nemško pisana dela zgodovinske in genealoške, zemljepisne in topografske, prirodoslovne, medicinske, teološke, pravne, etnološke in folkloristične vsebine in na redka beletristična dela, ki so jim avtorji bili Kranjci različnega porekla, po dobrem delu pa vendar sinovi slovenskih staršev. Čeprav tako iskanje virov in vzorov zaradi majhne zanimivosti, ki jo budijo nekatera teh del sama po sebi, ni vselej posebno privlačno, bi bilo vendar koristno, da se naposled opravi. Kolikor se tiče nekkih specialnih véd, kakor medicine, prava in sličnih, bi bilo umestno, da kulturnim in književnim zgodovinarjem pomorejo strokovnjaki tistih panog.

Kot posrednik vplivov pa v našem slučaju ne prihaja v poštev samo tiskana beseda, ampak tudi živa, govornjena. Posamezniki našega rodu so prišli z njo v dotiko na svojih potovanjih, pri svojem študiranju v Italiji, in to pri predavanjih na uni-

zdaj tudi obsežno delo M. Deanovića, »*Odrzi talijanske akademije »degli Arcadi« preko Jadrana*, I dio (v *Radu Jugoslovenske akad. znanosti i umjetnosti*, knj. 248, Zagreb 1933), str. 13 sl. Tam se navaja več italijanskih književnih zgodovinarjev XVIII. stoletja, pa tudi M. Maylender, »*Storie delle accademie d'Italia* (Bologna 1926), ki omenjajo našo akademijo »Operosorum«. A zlasti se opozarja na ljubljansko kolonijo rimske »Arcadije«, »*Accademia Emonia*, »osnovanu od dvanaestorice ne baš istaknutih književnika«, ki so v opombi 44 naštetih in ki so večinoma bili tudi v akademiji »Operozov«; iniciativa za ustanovitev te arkadske kolonije je dal mladi A. S. Dolničar, ki je umrl 1708. l. v Neaplu, uresničil pa je to zamisel šele naslednjega leta njegov oče, neumorni Janez Gregor. Deanović spet citira italijanske zgodovinarje o tej ljubljanski akademiji (op. 43), ki ji ni bilo usojeno pravo življenje.

»Lontovž« v Valvasorjevi dobi, kjer so se vršile nemške in italijanske predstave

verzah, v osebni občevanju in v gledališču: impulzom te vrste je skoraj nemogoče priti na sled. Posamezniki in ljubljanska »družba« pa so doživljali učinek govornice italijanske besede tudi z odra v Ljubljani, iz ust italijanskih igralcev, ki so dajali predstave pri nas: na tem področju je ugotavljanje vplivov lažje, ker poznamo, če že ne v celoti, pa vsaj v precejšnji meri, repertoar italijanskih gledaliških družb, ki so obiskavale Ljubljano. Sicer se pa vpliv italijanskega gledališča pri nas v glavnem ne odraža — kolikor moremo že zdaj presoditi — predvsem neposredno v naši literarni produkciji,¹ ampak na drugih področjih: v negovanju glasbe, na primer, in še splošnejše, v vsem kulturnem ozračju pri nas: v rastočem zanimanju za boljše gledališče, v kultiviranem okusu i. t. d. — v pojavih torej, ki navsezadnje niso mogli ostati brez dobrega učinka niti na bodoče knjižnje delo.

Predmeta našega članka — italijanskih predstav v Ljubljani — se dotikajo večinoma vsi oni, ki so se zadnjih sedemdeset let bavili z razvojem ljubljanskega gledališča v XVII. in XVIII. stoletju, tako Dimitz, P. pl. Radics, A. Trstenjak in drugi. Posebne pozornosti in posebne razprave mu pa ni

¹ V tem je velika razlika med obliko in intenzivnostjo, ki karakterizirajo italijanski vpliv na dalmatinsko, posebno dubrovniško književnost, in značajem naših odnosov do italijanske literature. Glavni vzrok, da sta oba vzporedna pojava tako različna po učinku, je pač občno-zgodovinske narave: nikdar niso slovenske dežele bile tako povezane z balkanskimi in italskimi Romani kakor Dalmacija. Poleg tega je pa vendar še nekaj specialnih, a ne nevažnih vzrokov: n. pr. ta, da je pri nas dramatična produkcija XVII. in XVIII. stoletja sploh malenkostna (nekaj podrobnosti o tem bomo še navedli); da se je v naši književnosti ob istem času uveljavljal močan nemški vpliv; in naposled, da se je naše izobraženstvo predvsem seznanjalo s tistim delom italijanske dramatike — melodramo, opero, opereto — kjer je muzika glavno, a ne tekst, čeprav je kdaj tudi tekst umetnina.

posvetil nihče — Črnologarjeva notica *Ein Beitrag zur Geschichte der einstigen italienischen Oper in Laibach* (*Mitteilungen d. Musealvereins f. Krain*, 1902, str. 124—5) in moja o Goldoniju na ljubljanskem odru v 18. stoletju (*Ljublj. Zvon*, 1927, str. 379—81) so kratke beležke brez okvirja in ozadja —; celotne slike ne daje nihče, omenja se večje ali manjše število italijanskih predstav (primeroma mnogo jih beleži Radics v svoji *Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach*, Ljubljana 1912, kot poseben odtis iz *Laibacher Zeitung* 1911), v glavnem kot popolnilo in dodatek vsakokratnemu važnejšemu predmetu razprav, slovenskemu ali nemškemu gledališču. Najdovršenejši seznam literature o našem gledališču do predkonec XVIII. veka daje prof. Kidrič v svoji razpravi *Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790.* (*Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgod.*, V, 108 do 120). On navaja tudi vse gledališke tekste in operne »librette« — poleg latinskih in nemških posebno mnogo italijanskih — ki jih je ugotovil v ljubljanskih knjižnicah in v privatni posesti. In kar je za nadaljnje raziskavanje najkoristnejše: prof. Kidrič v navedenem članku sistematsko opisuje najvažnejša arhivska najdišča podrobnejših podatkov o gledaliških prilikah v Ljubljani.²

Moj namen je danes,³ dati sliko italijanskih predstav v celoti, z ozirom na kronologijo nastopov, na repertoar, ki so ga Italijani dajali v Ljubljani, na lokale, kjer so igrali, na vrsto in kakovost nastopajočih družin in — vsaj deloma — na uspeh in učinek, ki ga je to gledališče imelo. Da nabere čim več podatkov o predstavah in igranih delih, sem si ogledal — poleg tiskane literature o ljubljanskem gledališču — ohranjene ljubljanske librete in gledališke liste, v kolikor so mi bili pristopni, kataloge ljubljanskih javnih knjižnic, prodajne kataloge starih ljubljanskih knjigarjev in

² G. prof. Kidriču sem vrhu tega tudi osebno dolžan najiskrenejšo zahvalo za mnogo dragocenih nasvetov, ki so mi olajšali iskanje in pomogli do nekatere podrobne ugotovitve.

³ Lani sem napisal o italijanskih predstavah v Ljubljani v XVII. in XVIII. stoletju prispevek za zbirko razprav, posvečeno znanemu pariškemu italijanistu prof. H. Hauvetteu (*Mélanges Hauvette*) — članek, ki se je zaradi skopo odmerjenega prostora moral omejiti skoro le na suho naštevanje predstav. Mnogo gradiva, ki sem ga nabral, je ostalo neizrabljenega, deloma tudi zato, ker bi tuje občinstvo manj zanimalo. To in tisto, kar sem po zaključku lanskega članka na novo ugotovil, in pa dejstvo, da o italijanskih predstavah v prvi polovici XIX. stoletja lani sploh nisem govoril, me je navedlo, da napišem še članek za *Kroniko*.

tiskarjev in — zlasti važno — kataloge velikih zasebnih knjižnic, ki so obstajale v Ljubljani v XVIII. in na začetku XIX. stoletja (Zoisove, Herbersteinove, Erbergove in drugih). V Mestnem in v Stanovskem arhivu (v Narodnem muzeju) — za italijansko gledališče prihajata v poštev pač skoro samo ta dva — sem pregledal one zbirke dokumentov, kjer se je dalo z gotovostjo pričakovati novih ali vsaj z našega zreljšča še neizkoriščenih podatkov. Pri tem mi je bila citirana razprava prof. Kidriča (str. 112—115) dobrodošel kašipot. V Stanovskem arhivu, na primer, sem predvsem preiskal akte obsežnih fasciklov »Collectanea. Gledališče I« (prof. Kidrič citira »Miscellanea, gledališče I«, a ima brez dvoma v mislih isti sveženj), dalje št. 522 in št. 49 (na zadnjega opozarja repertorij 1783—92); v Mestnem arhivu pa zlasti obe računski knjigi prisilne delavnice (za leta 1754. do 1761.), kjer so zabeleženi prispevki, ki so jih morali plačevati za vzdržavanje tega zavoda vsi prireditelji gledaliških predstav in »spektaklov« razen jezuitov. Poleg teh sem pregledal tudi take dokumente, od koder so bili podatki že uporabljeni v literaturi o gledališču (pri Radicsu, Vrhovcu, Kidriču in drugih), toda brez navedbe, ali gre za nemške ali italijanske igralce, in brez drugih za nas zanimivih posameznosti; tako na primer neke računске knjige mestnega arhiva. — V mase drugih listin in knjig se pa specialist s svojim posebnim, ozko omejenim vprašanjem pred očmi ne more spuščati sistematsko, dokler ne bo vsebina fasciklov vsaj v velikih potezah popisana in dokler mu uporabni repertoriji in kazala ne skrajšajo posla.

Naša slika torej tudi danes ne more veljati za popolno. Tem manj, ker so tudi izven arhivov še vedno mogoče najdbe tekstov,¹ gledaliških listov, omemb v knjižnih katalogih, ki bi se utegnili pojaviti, podatkov iz privatnih korespondenc i. t. d.

Vendar pa je danes serija ugotovljenih gostovanj dokaj obilna, njihov repertoar sicer ne v vseh slučajih, a vendar v mnogih dognan — ne samo po naslovih, ampak tudi po avtorjih, tekstnih in muzikalnih — o kakovosti nastopajočih in o uspehih nastopov pa je tudi nabrano nekaj materiala, tako da smemo tvegati sliko, ki po naši sodbi ne bo prerazlična od končne.

¹ Lani na primer sem našel v prodajnem seznamu knjižnice grofa Hohenwarta na Dunaju libreto komične opere *Il ciarlone*, ki se je igrala v Ljubljani 1769. l., a je ni doslej nihče zabeležil, čeprav je tekst celo v Ljubljani tiskan.

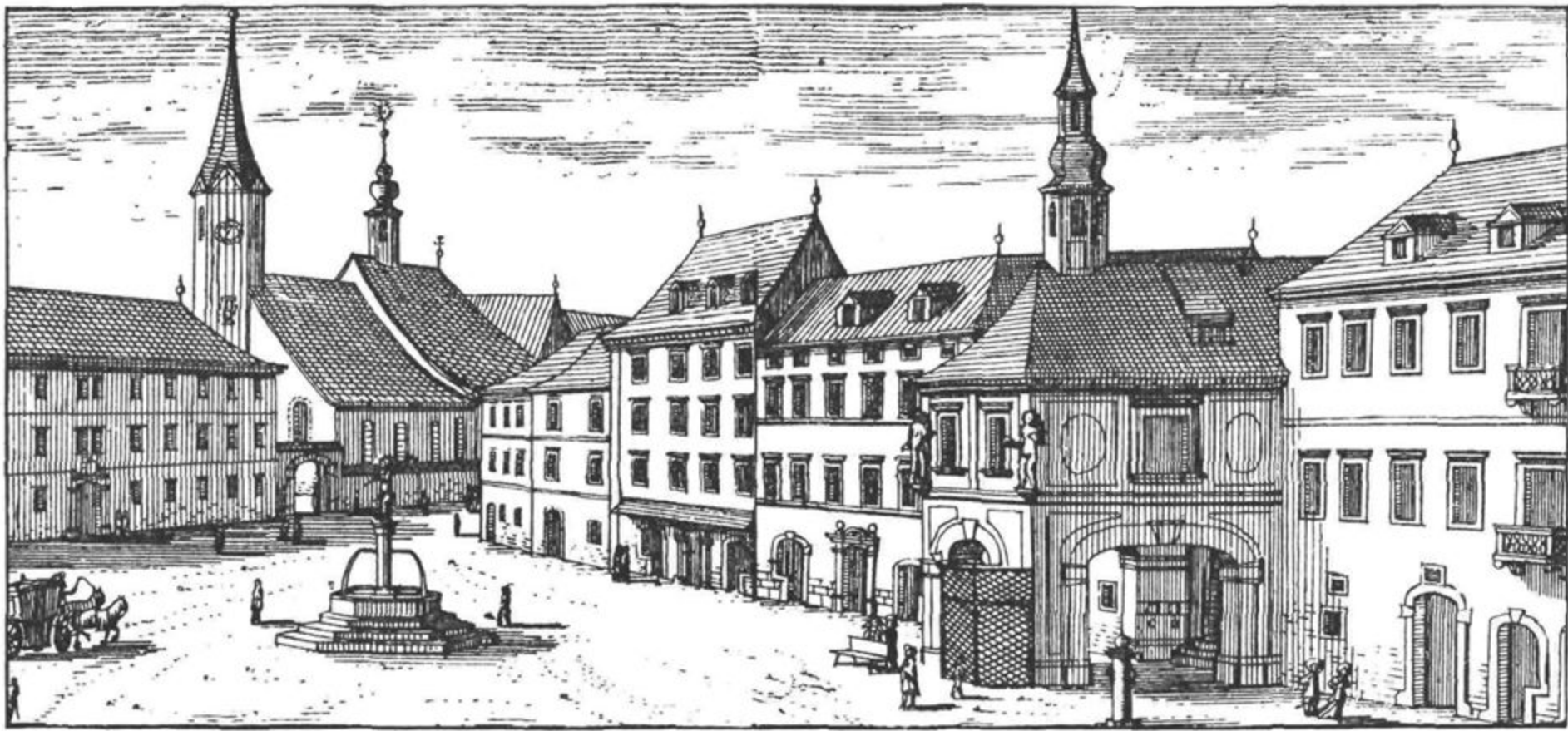
»Lontovž« dandanašnji. Zgradba Kmečičev dom

Najprej bomo pokazali kronološko vrsto italijanskih gostovanj in predstav, s podatki o avtorjih in igralcih, a obenem tudi prilike, v katerih so se vršile, gledališke lokale, ki so se jih družbe posluževale, i. t. d. Na podlagi teh ugotovitev in drugih arhivskih podatkov bomo pa nato skušali opredeliti značaj in pomen »italijanskega gledališča« v Ljubljani za naše kulturne razmere. — Dve, tri besede o ostalih dramskih predstavah, ki so se vršile v našem mestu pred italijanskimi in ob istem času ž njimi, naj služi za uvod in okvir.

O srednjeveški dramatiki pri nas ne vemo nič pozitivnega. Znano pa je, da so bile dramske predstave predvidene na protestantski stanovski šoli v Ljubljani, v zadnji četrtini XVI. stoletja; in po vsej priliki so se tudi res vršile.² Šolski dramati so nato jezuiti, kakor v drugih svojih učiliščih, tako tudi v ljubljanskem kolegiju, posvečali veliko skrb. O njihovi živi delavnosti na tem polju, o kateri imamo podatke od prvih let XVII. stoletja dalje in ki je služila vzgojnim in propagandnim namenom, priča poleg letopisnih in drugih arhivskih virov zlasti dolgi seznam latinskih gledaliških tekstov, katere so imeli v knjižnici knezov Auerpergov v Knežjem dvorcu³ in ki po vsej priliki predstavljajo del repertoarja jezuitskega šolskega gledališča. Obseg in učinek njihovega gledališkega dela pa se je s časom razširil preko sten šolske dvorane: pustili so, da se je kdaj igralo tudi izven kolegija, v njihovem »razvedrišču« Pod Turnom (že

² Gl. Fr. Kidrič, *Slovenske knjige v protestantski stanovski šoli v Ljubljani 1563—1598*, v *Časopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino*, IV (1924), str. 138.

³ Prim. Radics, *Der verirrte Soldat*, Zagreb 1865; str. 104 sl.

Stara mesna hiša
v Valvasorjevi dobi,
kjer so tudi igrali
Italijani

l. 1611.) in v cerkvi (vsekakor že l. 1635.), in uvedli so predstave v nemškem jeziku. Razposajeni dijaki so raznesli to dramatiko tudi na cesto. A še bolj nego razigranost je siromašne dijake vodila na to pot potreba po podpori in milodarjih: temu se imamo bržčas zahvaliti, da se vsaj v začetku druge polovice XVII. veka (1657. l.) pojavlja predstava biblijske vsebine tudi v slovenskem jeziku, ne kot pravilno zgrajena drama, temveč kot »Hoja s Paradižem« po hišah mestnega in predmestnega slovenskega prebivalstva.¹ Pa tudi šolski tip svoje drame so jezuiti sami s časom prenovili in obogatili. V poslednjem letu svojih nemško pisanih *Annales Urbis Labacensis* — 1718 — beleži J. Gr. Thalnitscher v. Thalberg: »Dan pozneje (t. j. 27. julija 1718) je knezoškof obedoval pod Turnom v jezuitskem razvedrišču, kjer so njemu na čast uprizorili malo *opera*.«² Leta 1769. pa so jezuitski gojenci igrali v nemškem jeziku pastirsko igro *Alexis*, kakor ugotavlja Radics, *D. Entwicklung d. deutsch. Bühnenwesens*, str. 52, na podlagi gledališkega teksta, tiskanega v Ljubljani.

Primitivno nabožno dramatiko, v glavnem pač pasionske predstave v okvirju javnih procesij, so gojili že od leta 1617. dalje tudi kapucini s svojimi bratovščinami. Iz Ljubljane se je ta običaj razširil na podeželska mesta, kjer so bili kapucinski samostani, in v Škofji Loki je tekst razdeljenih ulog, ki so jih predstavljali diletanti iz ljudstva, v začetku XVIII. stoletja postal slovenski.

¹ Gl. Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva* (1929), str. 106.

² Prevod V. Steske, *Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660. do l. 1718.*, v *Izvestjih Muz. društva*, XI (1901), str. 185.

Pol stoletja po jezuitskem gledališču so se pojavile v Ljubljani nemške igralske družine, »visokonemški komedijanti«. Morda že od 1653 — nejasno notico o igralski družbi, ki je bila tega leta v Ljubljani, navajamo nižje, na ustrezajočem mestu v pregledu italijanskih predstav —, a na vsak način od 1662. leta dalje, vse češče in češče in dvesto let dolgo lahko zasledujemo v arhivih njihovo nastopanje, ki je uživalo podporo deželnih stanov in mesta. Njihova kakovost je bila najbrže neenaka, a povprečno nizka; šele v zadnji četrtini XVIII. veka se zdi, da dosegajo njihove predstave neko književno višino. Vendar so se povzpeli do oblike pravih gledaliških *sezón* že v dvajsetih letih XVIII. stoletja, in kmalu nato tudi do nekakšnega stalnejšega lokala v mestni hiši.³

Kot tretja važna komponenta v ljubljanskem gledališkem življenju se pridružuje jezuitski šolski

³ Prim. Radics, *Alle Häuser in Laibach*, II, str. 13 sll.

Stara stanovska jahalnica na mestu, kjer danes stoji zgradba
Filharmonične družbe. (Iz Valvasorja)

in nabožni drami in nemški igri italijanska opera, ki ji bomo takoj posvetili vso pozornost. — Samo zaradi popolnosti slike bi še dodali, da niti vse te tri vrste dramskega podajanja skupaj niso utišale žeje Ljubljančanov po uživanju gledališča. Nemara so aristokratje že v XVII. stoletju prirejali *diletantske* predstave — o tem bomo kmalu imeli priliko reči nekaj besed. Za drugo polovico XVIII. veka pa imamo vsekakor podatke o tem, da so se tudi sami poskušali v igranju.¹ K temu jih je morda vodila poleg ne vedno opravičljivega veselja nad lastnim nastopanjem na odru tudi želja, gojiti boljšo dramo ko je bila ona, ki so jo prinašali v Ljubljano nemški komedijanti — vsaj pred Schikanederjevo družino. — A čas je, da krenemo k italijanskim predstavam.

Če zdaj z enim samim pogledom zajamemo intenzivne in mnogostrane vplive italijanske kulture na naše izobraženstvo v XVII. stoletju ter izraziti smisel Ljubljančanov za gledališko umetnost, ki o njem priča naklonjeni sprejem jezuitske šolske drame, teatralnih procesij in nemških poklicnih igralcev, se ne bomo čudili, da so v Ljubljani z navdušenjem sprejeli tudi zadnjo izmed umetnosti, ki jih je preporočena Italija ponesla v svet: muziko, v obliki opere. Saj so ljubljansko izobraženo družbo v dobršni meri tvorili ljudje — plemiči, pripadniki svobodnih poklicev, uradniki in bogati meščani — ki so jih bili študije ali drugi interesi povedli v Italijo in ki so opero na samem viru spoznali in vzljubili.

To velja tudi o možu, ki je prvi uvedel italijansko opero v Ljubljano: eden največjih fevdalnih gospodov kranjske dežele, ki ji je bil tudi glavvar, grof Wolf Engelbert Auersperg (1610—1673). V mladosti je na svoji obligatni turneji bival dalj časa v Italiji in se je tam tako navdušil za novi tip

Knežji dvorec v Gosposki ulici, preden so ga po požesu podrl

gledališča, muzikalno dramo, da si je še dolgo po svoji vrnitvi v domovino dajal o njej poročati in da je v svoji knjižnici zbral več teoretičnih del o muziki.² Bil je darežljiv podpornik jezuitskega gledališča in nemških komedijantov. V svečani dvorani nove Auerspergove baročne palače, dograjene 1642. l. in kasneje zване Knežji dvorec, ali pa na gosposko urejenem vrtu za dvorcem — eno in drugo je dajalo zelo primeren okvir — se torej prvič pojavlja med nami opera, in to v dobi, ki zagotavlja Ljubljani odlično mesto v zgodovini širjenja opere izven Italije. — Ali je to bilo že 1652. leta ali šele 1660., danes še ne moremo odločiti. Prvo trdi samo P. v. Radics, in tudi on samo v citiranem delu *Frau Musica...*, str. 21, s povsem nedoločnim pozivom na »knjižnico v Knežjem dvorcu«.³ Ne da bi to trditev preklical, navaja v svoji kasnejši *Entwicklung d. deutschen Bühnenwesens in Laibach* (1912), str. 20, leto 1660. kot začetek italijanske opere v Ljubljani. Morda se je v svojem starejšem delu zmotil na ta način, da je

¹ Sam Sigismund Zois je naš izvestitelj, v pismu, ki ga je napisal 25. septembra 1773 — Casanovi v Trst, in to v tako kuriozni francoščini, da jo je vredno doslovno navesti: »Nos Cavaliers et nos Dames vont jouer pour la première fois une Comédie Allemande. Il n'y a que la comtesse Wurmbrand, soeur de la Comtesse Rosenberg qui se tire d'affaires, et Monsr. Wisser Inspecteur du Théâtre, qu'on a été obligé de recevoir dans la Compagnie, parce qu'il n'y avoit personne parmi les cavaliers qu'il s'ent fié de soutenir la farce. Nos femmes sont toutes trop pesantes pour le théâtre, et ce qu'est pire encore, personne ne sait prononcer la langue, dans la quelle ils déclament, moins que médiocrement à mon avis.« (Citirano po knjigi C. Curiel-a, *Trieste settecentesca*, b. k., 1922; str. 84, op. 4). Zois je bil torej s šestindvajsetimi leti dober poznavalec in oster opazovalec gledališča, ki mu okornost in neodrski, najbrže preprovincialni nemški

izgovor ljubljanskih aristokratskih diletantov nista ugažala. (Da je tudi v še mlajši dobi — l. 1770. — že imel rahle zveze z italijansko opero, bomo videli v nadaljevanju tega članka, v prihodnji številki *Kronike*.) — Na prvi pogled se zdi čudno, da piše Zois, ki je bil po očetu Italijan in ki je trgovske knjige (vsaj v prvih časih svojega gospodarstva, prim. Kidrič, *Dobrovsky in slovenski preporod njegove dobe, Razprave Znanstv. društva v Ljubljani*, VII, 1930; str. 34), pa tudi korespondenco z bratom Jožefom vodil italijanski, Casanovi francoski; najbrže je dal iniciativo Casanova.

² Radics, *Frau Musica in Krain*, Ljubljana 1877; str. 21 sl.

³ »Ward doch in dem großen freskengeschmückten Saale des Auersperg'schen Palastes 1652 die erste italienische Oper in Laibach, 'la Gara', zur Aufführung gebracht⁴ (nota: »Bibliothek im Fürstenhof«) ...«

Kapucinski (dandanašnji Kongresni) trg s stanovskim gledališčem, (desno na sliki) v prvotni obliki. (Po Schaffenrathovi sliki)

neke librete, ki so jih hranili v Auerspergovih ljubljanski knjižnici in ki najbrže nosijo letnico 1652, smatral za dokaz, da so se dotične opere v tistem letu tudi v Ljubljani pele. Ta predpostavka bi bila dobro utemeljena le tedaj, če so librete tiskani v Ljubljani; čeprav je z druge strani res, da tuja izdaja teksta sama po sebi ne izključuje, da se je delo predstavljalo tudi pri nas. Rešitev vprašanja bo morda mogoča, če dobimo pristop k biblioteki knezov Auerspergov, ki jo zdaj hranijo v Losensteinleutenu v Avstriji, in se bo videlo, ali so teksti izdani v Ljubljani in kaj se eventualno v njihovih naslovih, uvodih in dedikacijah omenja o mestu uprizoritve; da bi v knežjem arhivu obstajali kaki podatki o teh operah, je manj verjetno, ker bi jih bil najbrže Radics našel in porabil.

Za vsak slučaj smo skušali o operi *La gara* (»Tekma«) in tistih, ki so ji baje sledile, dognati kaj natančnejšega.¹ Če bi se bila res dajala v Ljubljani *La gara*, bi bila to gotovo tista opera, ki se je isto leto (1652) igrala na Dunaju. Skladatelja nismo mogli dognati; a tudi o pisatelju, avtorju

¹ To ni bilo povsem preprosto niti v tem niti v drugih podobnih slučajih, ki jih bomo še omenili; v nekaterih je bilo sploh nemogoče. V naših knjižnicah namreč nedostaja mnogih velikih in važnih del o zgodovini italijanske opere, ki bi nam omogočala ugotoviti komponiste, pisce tekstov, dobo in kraj prvih predstav in druge pomembne momente glede nekaterih starih oper. Da to vsaj do gotove mere nadomestim, sta mi šla na najljubeznivejši način na roko kolega gg. dr. M. Deanović z zagrebške univerze in dr. A. Res s trgovske visoke šole v Benetkah, ki sta zame nabrala mnogo podatkov iz del, meni nepristopnih. Naj jima bo velika hvala za to. — Težkoče prihajajo z raznih strani. Kakor znano, je isti tekst pogosto uglasbilo več skladateljev; a tudi to se dogaja, da pod istim naslovom krožijo različni teksti, napisani po različnih avtorjih. Če nam je torej od kakega komada, ki se je predstavljal v Ljubljani, ohranjen samo naslov, mu ni vsekdar mogoče ugotoviti pravih avtorjev. Celo če so ohranjeni popolni, v Ljubljani tiskani librete, vpra-

teksta, ni dobiti gotovosti v naslovu dunajskega libreta, ki ga beleži Sonneck v svojem velikem delu.²

Na citiranem mestu svoje *Frau Musica in Krain* pripoveduje Radics, da so v Knežjem dvorcu še isto leto kakor *Tekma* igrali tudi »dramma fantastico musicale« *Le vicende del tempo*. Podatkov o značaju te fantastične opere, njenem komponistu in pisatelju smo zaman iskali.

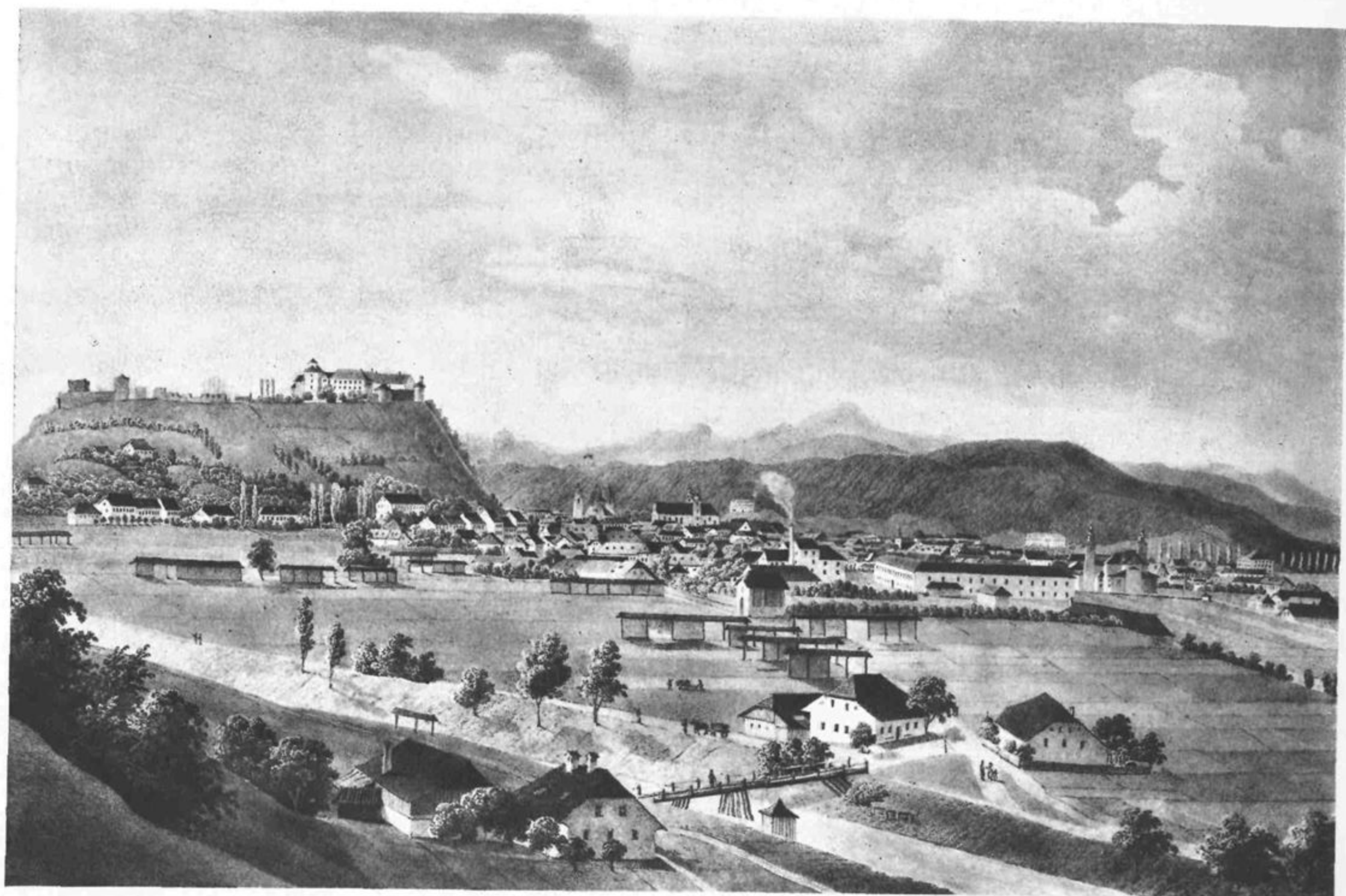
Za leto 1653. nahajamo v registraturnem protokolu deželnih stanov, v zvezku za leta 1653. do 1659., fol. 37a, zanimivo in važno, a za nas premalo jasno zabeležko: »Monath Juny 1653. — 9. (t. j. 9. junija) Herr Andree Triller General Einnehmer, solle denen Commedianten, als der außländischen Compagnia, die Ihnen Verehrten. 25. St. (Stück?) Silber Cronen, außzahlen, Und guet machen.« Ali bi smeli zaradi italijanskega izraza »compagnia« in zaradi italijanskega pravopisa besede »Commedianten« sklepati, da so to »inozemsko družbo« tvorili italijanski igralci? Nobenega jamstva nimamo za to; neki momenti, ki jih bomo zapazili, razpravljajoč o drugih italijanskih predstavah te dobe, govore celo bolj v prilog domnevi, da gre tu za nemške komedijante. A dokončno se vprašanje rešiti sploh ne da brez novih podatkov.³

Po gori citirani Radicsevi notici bi se bila tri leta po *Tekmi* (1655) pri Auerspergovih predstavljala opera *Argia*. Radics ne beleži drugega ko naslov in označbo »dramma musicale«. G. in S. Salvioli navajata v svoji zelo koristni *Splošni bibliografiji italijanskega dramskega gledališča (Bibliografia universale del teatro drammatico italiano, I, Venezia 1903; gl. col. 344)*, ki pa žal obsega samo komade z začetnicami A, B in C, dve opere tega imena, ki prihajata do l. 1655. v poštev;

šanje o pisatelju in skladatelju in druga podobna vprašanja, ki so s komadom ali s predstavo v zvezi, niso vselej rešena, ker so podatki v teh libretih nekaterokrat netočni, še češče pa nedostatni. — Sicer pa mnogih libretov, ki so jih zgodovinarji poznali in zabeležili pred dvajset in še manj leti, danes ni najti v naših knjižnicah.

² Še bolj nedoločne so neke vesti v »Komedijah«, ki jih nahajamo v Dolničarjevih analih za februar 1669 in januar 1698. Ker pa sumim, da gre tu za diletantske prireditve, bom omenjene vesti citiral nižje doli, kjer bo govor o diletantskih predstavah.

³ O. G. T. Sonneck, *Catalogue of Opera librettos printed before 1800*, Washington, 1914; I, 936: »*La gara*. Opera drammatica rappresentata in musica per introductione di torneo fatto in Vienna per la nascita della Serenissima infanta di Spagna Donna Margarita d'Austria, dedicata a... marchese di Castel Rodri... da Alberto Vimina. — Vienna d'Austria, Matteo Ricci, 1652.«

Defniška tiskarna, d. d. v Ljubljani

STARA LJUBLJANA OKOLI L. 1850.

prva je bila igrana l. 1632. v Rimu, druga pa — ki ji je pisatelj Apollonio Apolloni, dočim je skladatelj neznan — l. 1655. (4. novembra) v Innsbrucku (Insprugg). Za Ljubljano bi prej mislili na drugi tekst, toda lahko je mogoče, da je Radics prosto imel v rokah innsbruško izdajo, ki se je znašla v Auerspergovi knjižnici, ne da bi to pomenilo, da se je opera res pela v Ljubljani.

Nobenega dvoma pa ni, da se je vsaj 1660. l. vršila v Ljubljani italijanska predstava. Med svečanostmi in zabavami, s katerimi so kranjski stanovni v prvi polovici septembra slavili obisk cesarja Leopolda I. v deželni glavni mestu, je bila tudi gledališka prireditev. O njej imamo pričevanja sodobnikov (in morda očitvidcev): Lorenza de Churelichza, cesarskega »herolda«, ki je opisal Leopoldovo pot po Štajerski, Koroški, Kranjski, Goriški in Trstu,¹ in Valvasorja (X, 379). Dočim slednji govori prosto o »einer Italiänischen Comödie, welche von etlichen Landschaffts-Bedienten allda praesentiret ward« — kar sicer tudi ne bi izključevalo, da gre za *muzikalno* predstavo — je Churelichz jasnejši: »Il supremo Capitano di quella Provincia Sig: Conte d'Auersperg invitò S. M. C. al suo giardino molto bello, e delicioso, del quale le strade erano coperte col panno rosso, dove unque passava S. M. e, li, fù rapresentata una giocondissima, e molto piacevole Comedia Italiana in Musica.« Predstavljala se je torej italijanska opera, in to na Auerspergovem vrtu, či-

¹ L. de Churelichz, *Breve, e succinto Racconto Del Viaggio . . . dell' Augustissimo Imperatore Leopoldo*, Vienna 1661; gl. str. 105 sl.

² Tudi J. Gregor Thalnitscher, ki predstavi seveda ni prisostvoval — rojen je 1655. l. — jo zaznamuje v svojih analih (katerih original se hrani v ljubljanski Semeniški knjižnici): 9. septembra 1660. »Nachmittag besieht Ihr May(estät) d(ie) Auerspergische Lustgrotte. In Palhaus vard ein welische opera praesentirt.« — Opozarjam pri tej priliki na sliko stare Ljubljane v 1. zv. *Kronike*, stran 37 — izrezek iz mnogo večje slike —, kjer se na zgornjem delu v sredini lepo vidi stara stanovska jahalnica, ki sega do Ljubljaniče, veliki četverokotnik Knežjega dvorca s kolonadami na dvoriščni strani, in ogromni vrtovi na mestu uršulinskega samostanskega kompleksa, kjer je po vsej priliki stal tudi večkrat omenjeni Auerspergov »Ballhaus«.

Stanovsko (deželno) gledališče pred požarom

gar lepote Valvasor ne more prehvaliti; on tudi pozorišče predstave še natančneje lokalizira: vršila se je v »Ballhausu«, paviljonu, ki je krasil baročni vrt.² — Imena opere ali drugih podatkov pa ne daje nobeden od izvestiteljev. Zato bi bilo vsako ugibanje o komadu samem nesmiselno.

Keesbacher, *Die philharmonische Gesellschaft in Laibach* (v *Blätter aus Krain*, 1862; str. 139, citira v zvezi z letom 1660. sledeče besede: »welische Oper, so im Pallhaus am 10. Juli presentiret ward,« — a ne pove, odkod. Bilo bi zanimivo vedeti, ali je obstajal (poleg Churelichza, Valvasorja in Thalnitscherja, ki jih Keesbacher ne omenja) še kak drug vir te vesti, ki bi utegnil biti tudi sicer važen. Datum, »10. juli«, je seveda napačen: cesar je bil ob tej priliki v Ljubljani od 7. do 15. septembra 1660. — Radics pripoveduje v svojih starejših delih — *Älteste Geschichte des Laibacher Theaters* (v *Blätter aus Krain*, 1863; str. 76) in *Der verirrt Soldat* (uvod, str. XV.) —, da se je ta italijanska predstava vršila »im großen Balkonsaale des Auersperg'schen Palais«. Vira tudi on ne imenuje — a ga najbrže tudi ni imel. V svoji kasnejši *Entwicklung d. deutsch. Bühnenwesens in Laibach* citira Churelichza, »balkonske dvorane« pa sploh ne omenja.

(Dalje prihodnjič.)

Pogled na ljubljanski grad s severozapadne strani

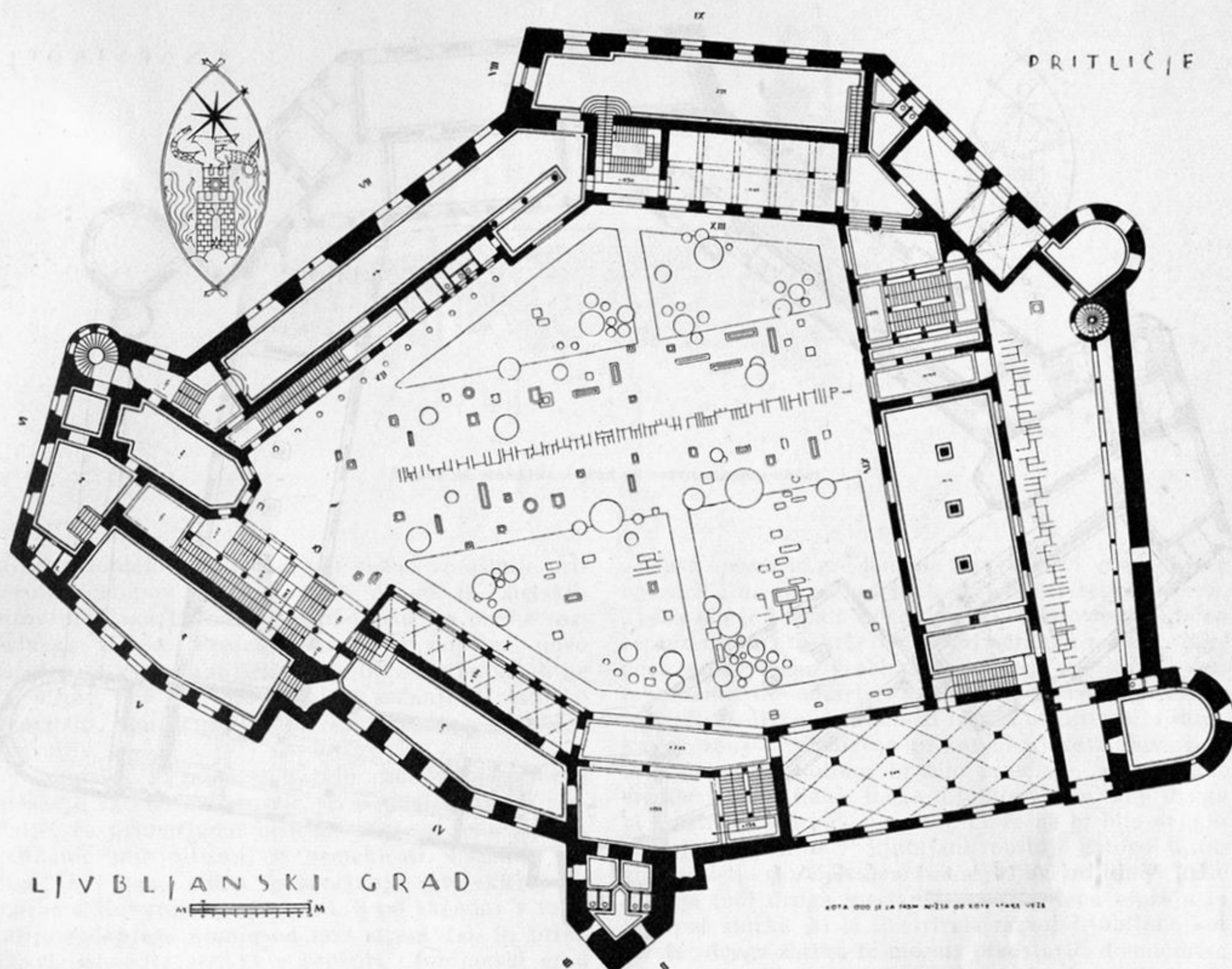
PROBLEM LJUBLJANSKEGA GRADU

KONSERVATOR DR. FRANCE STELÈ

Grad je krona Ljubljane kot mesta in je za njegovo zunanje lice lepotno nenadomestljiv. O tem menda danes nihče ne dvomi. Ljubljana kot gradbeno lepotni pojav namreč ni toliko posledica smotreno urejajoče graditeljske volje kakor posledica srečnega sestava narave in zgradb. Kulturno zgodovinsko je ta sestav posledica potrebe, da se človeško selišče nasloni na naravno lahko obrambni položaj, občutje varnosti torej, iz katerega so sploh nastajala mesta tako v starem kakor v srednjem veku (sl. 1). Kot najvidnejši znak našega mesta — grad — privlači tujca, ki pride k nam, da si ga ogleda, toda priznati si moramo, da je njegovo stanje tako, da tega zanimanja ne more opravičiti. Če primerjamo ljubljanski grad z gradovi mest, kjer igrajo gradovi lepotno podobno vlogo, n. pr. Salzburg ali Gradec, se šele zavemo, kaj bi on Ljubljani prav za prav lahko bil. Vsako drugo mesto bi že zdavnaj uvrstilo njegovo izkoriščanje med svoje najvažnejše postavke, pri nas pa še vedno ne vemo, kam bi ž njim.

Povojna Ljubljana ima nešteto potreb, ki poprej niso bile tako pereče in ji za kulturno reprezentacijske namene manjka tako rekoč najpotrebnejšega.

Predpotresna Ljubljana si je v tem zadostovala, ker je bil okvir, v katerem je duhovno in kulturno živela in zastopala, neznansko ozek. Popotresna Ljubljana pa ni samo razširila tega okvira ampak je obenem izgubila celo vrsto poslopij, ki so ji poprej služila za te namene. Pomislimo, kaj vse je imelo svojo streho v bivšem licejskem poslopiju ali kakšno zavetišče je bil za take namene knežji dvorec! Še bolj kakor pri popotresni pa se je razširil kulturni okvir pri povojni Ljubljani. Na drugi strani pa ne samo, da nismo nadomestili tega, kar smo izgubili s potresom, ampak se pri reševanju takih potreb sploh nismo mogli dvigniti vsaj na tisto višino, ki jo je v tem poznala že baročna Ljubljana. V pretesnih prostorih se stiskajo danes Narodni muzej, Deželni arhiv, Narodna galerija in Državna knjižnica. In kar ne moremo se odločiti za kakšen velikopotezen sklep, da bi zadostili vsaj najvažnejšim teh potreb. Ljubljana danes glede teh strok ni zmožna zadostiti niti najnujnejšim potrebam sedanosti, ker je stvarno nezmožna, da bi obvladala gradivo, ki so ji ga zapustile prejšnje dobe. Kaj naj šele povemo o drugih manj znanstvenih, a za kulturno življenje take skupine ljudi,

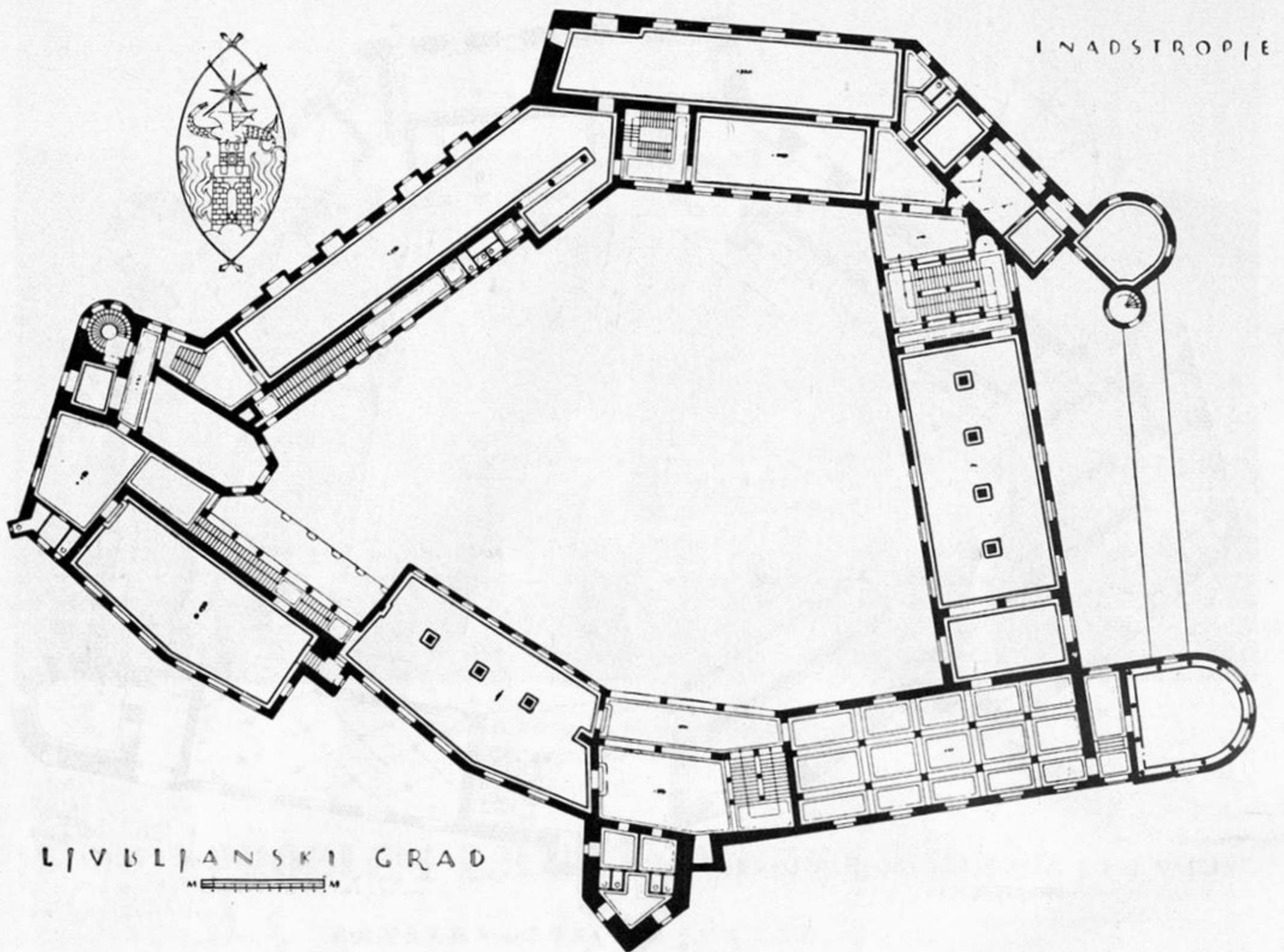
Plečnikov projekt za preureditev ljubljanskega gradu

kakor je danes naše mesto, že neobhodno potrebnih ustanov! Prepričan sem, da so vsi načrti z ljudsko univerzo iluzorični, dokler ne dobimo zanjo zadostnega doma. Naše ljudske prosvetne organizacije in knjižnice so brez domov, kar je dvakrat čudno pri narodu, ki se ponaša z dobro razvito ljudsko prosveto. Vse to kaže, da ni vse v redu pri nas. Med tem pa se pojavljajo neprestano novi in gotovo upravičeni načrti, sedaj za umetno obrtni muzej, pa za mestni muzej ali kaj podobnega. Če se uresniči načrt z novo, nedvomno že potrebno magistratno stavbo, bi bil sedanji rotovž primeren za mestni muzej in arhiv. Toda, kdaj bo to, še ne vemo. Med tem pa stoji najvidnejša točka našega mesta, naravno središče njegovih zgodovinskih spominov, grad, neizrabljen za turistične in kulturne namene. On sicer vestno straži Ljubljano in izpopolnjuje njeno lepoto, Ljubljana pa kakor da se ne briga zanj.

Že v brošuri Ljubljanski grad — slovenska Akropola (Celje 1932), smo opozorili na pereči problem ljubljanskega gradu in seznanili javnost z načrtom,

da bi se grad restavriral in eventuelno gradbeno izpopolnil ter porabil za razne muzejske zbirke, v prvi vrsti seveda za mestni muzej. Načrte za to preureditev, ki jo je zasnoval prof. arhitekture Jože Plečnik, je risal stud. arch. Milan Sever. Ta načrt obsega sledeče: 1. Tri tlorise, iz katerih se razvidi razdelitev prostorov po tem projektu. 2. Zunanjo sliko prenovljenega gradu od zapada, kar pomeni oni pogled, od katerega je grad najbolj značilen in v preteklosti tudi največkrat vpodobljen. Ta pogled omogoča tudi najlažjo presojo o tem, koliko bi prezidava vplivala na tradicionalno lice gradu. 3. Razvit pregled fasad južne zunanjsčine. 4. Razvit pregled fasad zapadne zunanjsčine. 5. Razvit pregled fasad okrog zapadnega dela dvorišča. 6. Fasadi na severu in vzhodu dvorišča. 7. Pogled na celoto bodočega gradu od južne strani v obliki aksonometrije, iz katere razvidimo razvrstitev stavb okrog dvorišča in predlog za njega vzorno ureditev (slike 2—8).

Načrt predvideva ohranitev dosedanje stavbe v njenih zunanjih zidovih, v notranjščini pa odstra-

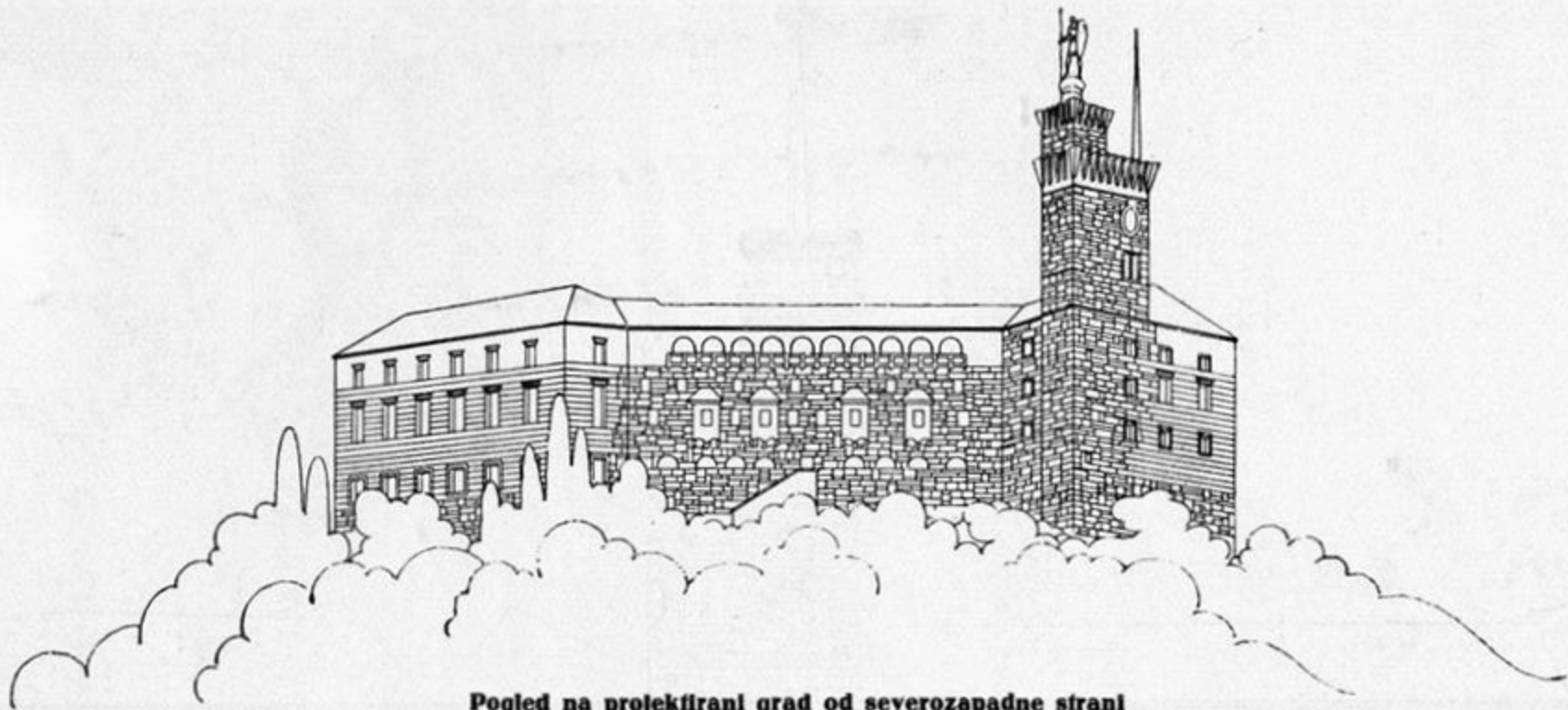

Plečnikov projekt za preureditev ljubljanskega gradu

njuje vse poznejše delitve in stremi za tem, da ustvari, kolikor dopušča gradbeni sestav traktov, večje od dveh strani osvetljene razstavne dvorane. Predlog se zavzema radi smotrnejše izrabe ogromne stavbe tudi za to, da se na sedanje stanje dozida še novo drugo nadstropje. Po obstoječem nepravilnem sestavu, razvrščenem okrog nepravilno peterokotnega dvorišča, bi razpadal tudi bodoči adaptirani grad na šest stavbnih skupin: 1. vzhodno s sedanjim glavnim vhodom in pravokotnim traktom z bivšimi jetnišnicami, 2. severno s t. zv. viteško dvorano, 3. severozapadno, ki je na zunaj označujejo znani gotski slikoviti pomoli, 4. zapadno s kapelo, razglednim stolpom in južno od kapele ležečo večjo stavbo, 5. levo južno, ki ima proti dvorišču arkade in 6. desno južno, ki se pravokotno stika z vzhodnim traktom. Organizacija bodočega muzeja, oziroma muzejev ali njih oddelkov, bi ustrezala tem naravno danim skupinam. Radi lažje komunikacije, deloma pa tudi radi arhitektonske obogatitve dvorišča, predlaga načrt pet stopnišč. Glavno bi bilo na desno od sedanjega in bodočega glavnega

vhoda v vzhodnem traktu, drugo bi bilo od tako zvani viteški dvorani med 2. in 3. skupino, tretje bi bilo novo kot prizidek v celi širini dvoriščne fasade skupine 3., četrto se predlaga arhitektonsko še bolj bogato pred dvoriščno fasado skupine 4. in 5., na vzhodu od odprtih lop med skupino 5. in 6. Če bi grad povišali kakor predlaga načrt, bi dobili vsega 21 razstavnih dvoran, razen njih pa še več manjših prostorov. Velikost dvoran bi znašala po dolžini od 15 do 35 m, po širini pa od 5 do 10 m. Prostori bi bili zmerno visoki, kar je po sodobnih muzejskih nazorih ugodno; razsvetljeni bi bili večinoma od dveh strani. Po tem načrtu ustvarjeni razstavni prostori bi obsegali okrog 5000 m², kar pomeni velikansko pridobitev, če pomislimo, da imajo sedanji prostori Narodnega muzeja samo okrog 2000 m². Pod razstavnimi prostori 6. skupine bi se uredila grajska restavracija.

Iz praktičnih ozirov je načrt brez daljnega sprejemljiv. Dokazal nam je, da je mogoče sedanji grad preurediti v res porabne muzejske prostore. Z majhnimi dostavki, s katerimi bi pa dvorišče estetsko

Pogled na projekirani grad od severozapadne strani

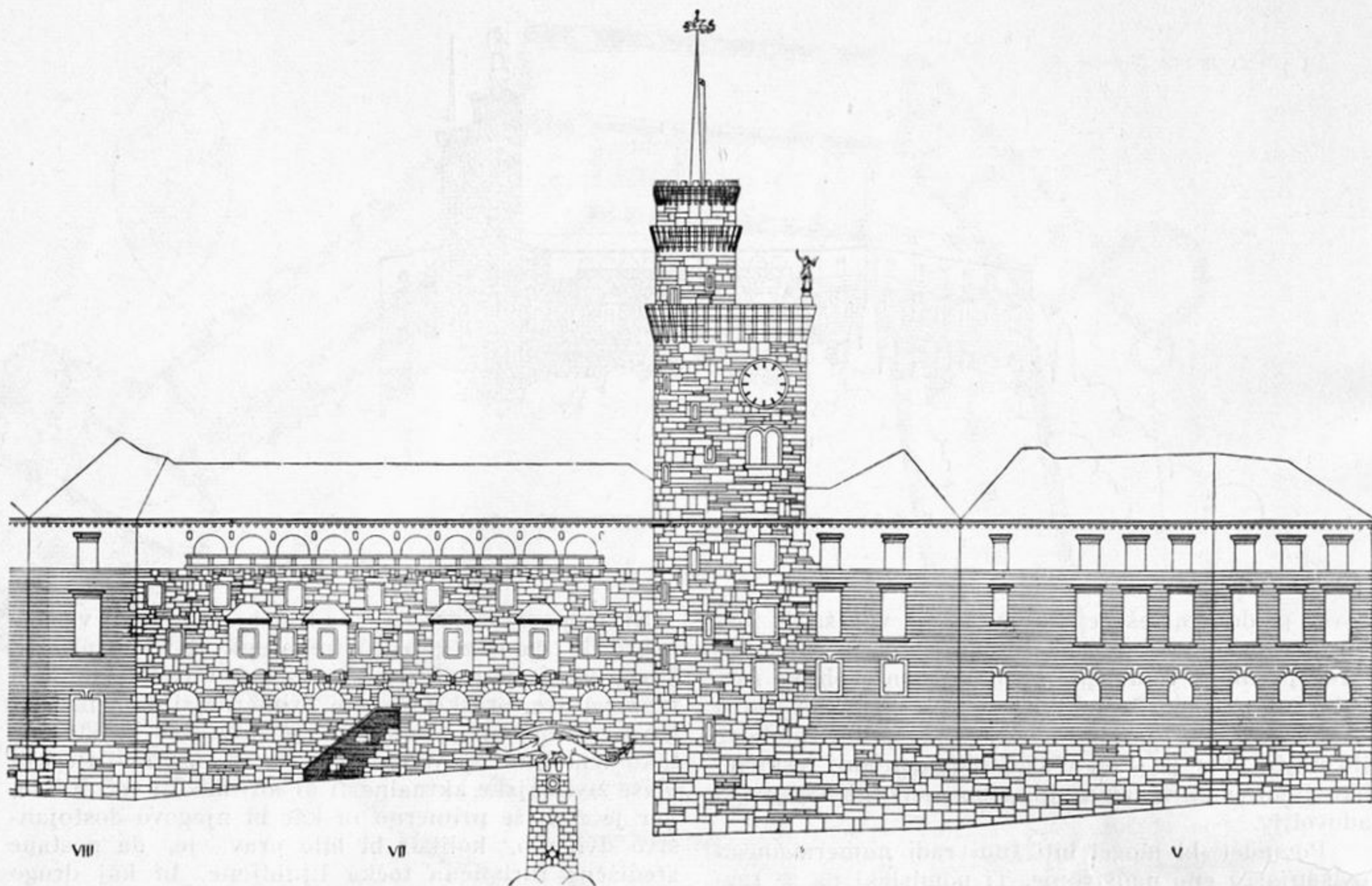
največ pridobilo, rešuje projekt važno vprašanje primernih dostopov k posameznim delom. Iz estetskih ozirav predlaga tudi izpremembo sedanje oblike razglednega stolpa. Projekt namerava popolno novo fasadiranje vse zunanjsčine, kar bi verjetno sploh ne bilo nujno, ker je grad v svojem sedanjem, resnično slikovitem stanju zunanjih zidov lepoto več nego zadovoljiv.

Pomislek bi mogel biti tudi radi nameravanega povišanja za eno nadstropje. Ti pomisleki pa se razblinijo, če primerjamo bodoče stanje s sedanjim in s slikami istih situacij iz preteklosti. Posebno poučno je v tem oziru primerjanje projektiranega pogleda s Kongresnega trga (sl. 3 od zapada) s fotografijo sedanjega stanja od iste strani (sl. 9; prim. tudi sl. str. 5 in str. 11 v brošuri Ljubljanski grad — slovenska Akropola), deloma tudi z aerosliko od severozapada (v 1. zvezku Kronike sl. na prilogi), ali pa aksonometrije pogleda na grad od juga (sl. 8 in sl. str. 4 v brošuri Ljubljanski grad), z aerosliko istega pogleda po sedanjem stanju (sl. 6 članka Ljubljana iz aeroplana v 1. zvezku Kronike).

Seveda je tako ureditev gradu odvisna od izdatnih denarnih sredstev. Pri tem opozarjam na to, da je načrt pač izdelan koncept, ki je segel kar mogoče široko in z obširnimi adaptacijami skušal tudi bolje omogočiti rentabilnost gradu. Drugače pa je načrt pred vsem dokaz, kaj se da narediti iz gradu pri dobri volji. Ta dokaz pa se ne glasi samo, da je porabnost v predlagane namene odvisna od izvršitve najširšega programa, ampak v prvi vrsti tudi tako, da imamo sedaj pač dokaz, da je grad, kakor se nam je ohranil, s primernimi spremembami sposoben za take namene. To se pravi, da po tem načrtu danes ali jutri lahko adaptiramo samo del poslopja, ali nazadnje ves obstoječi grad, da pa nikakor nismo siljeni, da ga tudi res povišujemo, dokler tega nismo zmožni.

Naše opozorilo gre končno zopet v prvi vrsti v smer opozorila, da je z gradom treba enkrat resno pričeti. Treba mu je že radi ugleda mesta, katero tako odlično reprezentira, preskrbeti tudi primernejši namen. Njegova zgodovinska vsebina je že pred več ko sto leti tako temeljito odmrla, da na kako oživitev njegove bivše življenjske aktualnosti ni niti misliti več. Edino, kar je zanj še primerno in kar bi njegovo dostojanstvo dvignilo, kolikor bi bilo prav, je, da postane središčna turistična točka Ljubljane. In kaj drugo bi to moglo biti kakor muzej. Če že ne bi bilo drugih muzejskih potreb v Ljubljani, obstoji gotovo upravičena želja po mestnem muzeju, kakor imajo take muzeje tudi druga mesta. V središču tega muzeja bi bila pač zbirka, ki bi ilustrirala razvoj Ljubljane kot mesta; druga zbirka bi morala predstaviti domačinom in tujcem sliko prazgodovine in rimske kulture iz ljubljanskih najdišč na Barju in v Emoni; zanimiv del bi predstavljal ljubljansko stanovanjsko kulturo polpreteklosti i. t. d. Poleg mestnega muzeja bi prvi spadal na grad turistični muzej, ki ga resnično pogrešamo. Kot tretja važna zbirka pa bi tu nekam najnaravneje našel svoje prostore muzej našega narodnega preporoda, kjer bi zbrali spomine na narodni preporod, prevrat in plebiscit.

Danes je v Ljubljani na dnevnem redu — malo da ne po toči! — vprašanje primerne stavbe za univerzitetno knjižnico, ki je za naš znanstveni razvoj tako potrebna kakor sol življenju. Toda pozabiti ne smemo, da je podobnih perečih potreb za kulturno Ljubljano še dolga vrsta in da niso med zadnjimi mestni in turistični muzej in muzej narodnega preporoda. Z adaptacijami na gradu lahko zadostimo vsem trem nalogam tudi če se ne odločimo za dozidavo še enega nadstropja. Izkušnja že do sedaj uči, da hiti turist, ki o Ljubljani nič ne ve, in ki misli, da za podrobnejši ogled nima časa, najprej na grad v nadi, da mu bo ta vse drugo navrgel.

Razvita zapadna in jugozapadna fasada ljubljanskega gradu po Plečnikovem projektu. (K članku : Problem ljubljanskega gradu)

INVESTICIJE IN POSOJILA MESTNE OBČINE LJUBLJANSKE

I V A N T A V Č A R

IZ REFERATA PRI OBČ. PRORAČUNSKI RAZPRAVI L. 1934.

O zadolžitvi mestne občine so se v javnosti ponovno iznašale netočne številke. Pri raznih prilikah se je tudi trdilo, da je občina prezadolžena in da preti nevarnost, da bi pri občutnejšem padcu davčnih virov občina ne mogla več v redu kriti svoje obveznosti. Neobhodno potrebno je zato, da obrazložimo stanje občinskih posojil in dokažemo, da ne more biti govora o prezadolžitvi občine, še manj pa, da bi mogel nastati položaj, ko občina ne bi mogla kriti svojih anuitet.

Občinski proračun ne izkazuje skupnega pregleda vseh občinskih posojil. Posojila so razdeljena na mestni zaklad, na 6% obligacijsko posojilo, na 6% gradbeno posojilo in na proračune posameznih podjetij. Vsa ta, po raznih proračunih razdeljena poso-

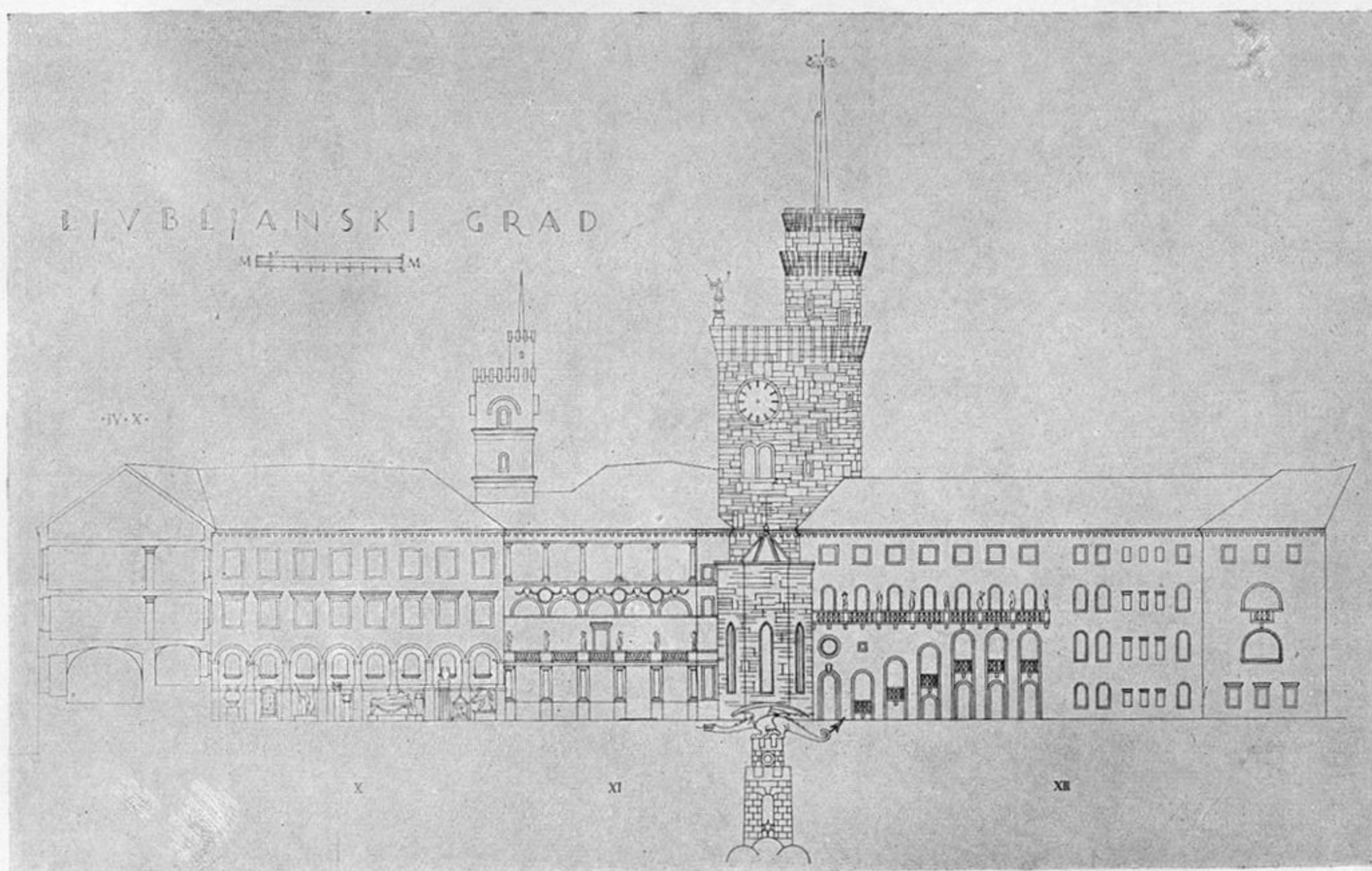
jila hočemo strniti v celoto in jih obravnavati po namenu, za katerega so bila najeta.

V glavnem lahko delimo občinska posojila v tri skupine:

1. posojila, najeta za zgradbo stanovanjskih hiš,
2. posojila, najeta za razne občinske investicije, in
3. posojila, najeta za mestna podjetja.

1. POSOJILA ZA ZGRADBO STANOVANJSKIH HIŠ

Posojila za zgradbo mestnih stanovanjskih hiš so izkazana v proračunu mestnega zaklada in v proračunu 6% obligacijskega posojila.

Razvija jugozapadna, zapadna in severna fasada dvorišča ljubljanskega gradu po Plečnikovem projektu. (K članku: Problem ljubljanskega gradu)

Mestna občina je od leta 1929. dalje zgradila 76 stanovanjskih hiš, za kar je investirala 52 milijonov 98.229 dinarjev.

Konec leta 1933. je znašalo stanje posojil, najetih za zgradbo mestnih stanovanjskih hiš, 46 milijonov 90.220-01 dinarjev tako, da je bilo doslej na račun investirane glavnice odplačanih 6,008.008-39 dinarjev.

Letna anuiteta za stanovanjske hiše znaša 4 milijone 856.954 dinarjev, ki se razdeli na odplačilo glavnice z zneskom 1,788.678 dinarjev in na odplačilo obresti z zneskom 3,068.276 dinarjev.

Na najemninah dobi mestna občina letno 3 milijone 52.250 dinarjev. Vzdrževalni stroški stanovanjskih hiš (popravila, davki in drugo) znašajo 757.067 dinarjev tako, da ostane mestni občini 2,295.183 dinarjev čiste najemnine.

Ker znaša letna anuiteta 4,856.954 dinarjev, čisti donos hiš pa 2,295.183 dinarjev, ostane v breme občinskega proračuna 2,561.771 dinarjev.

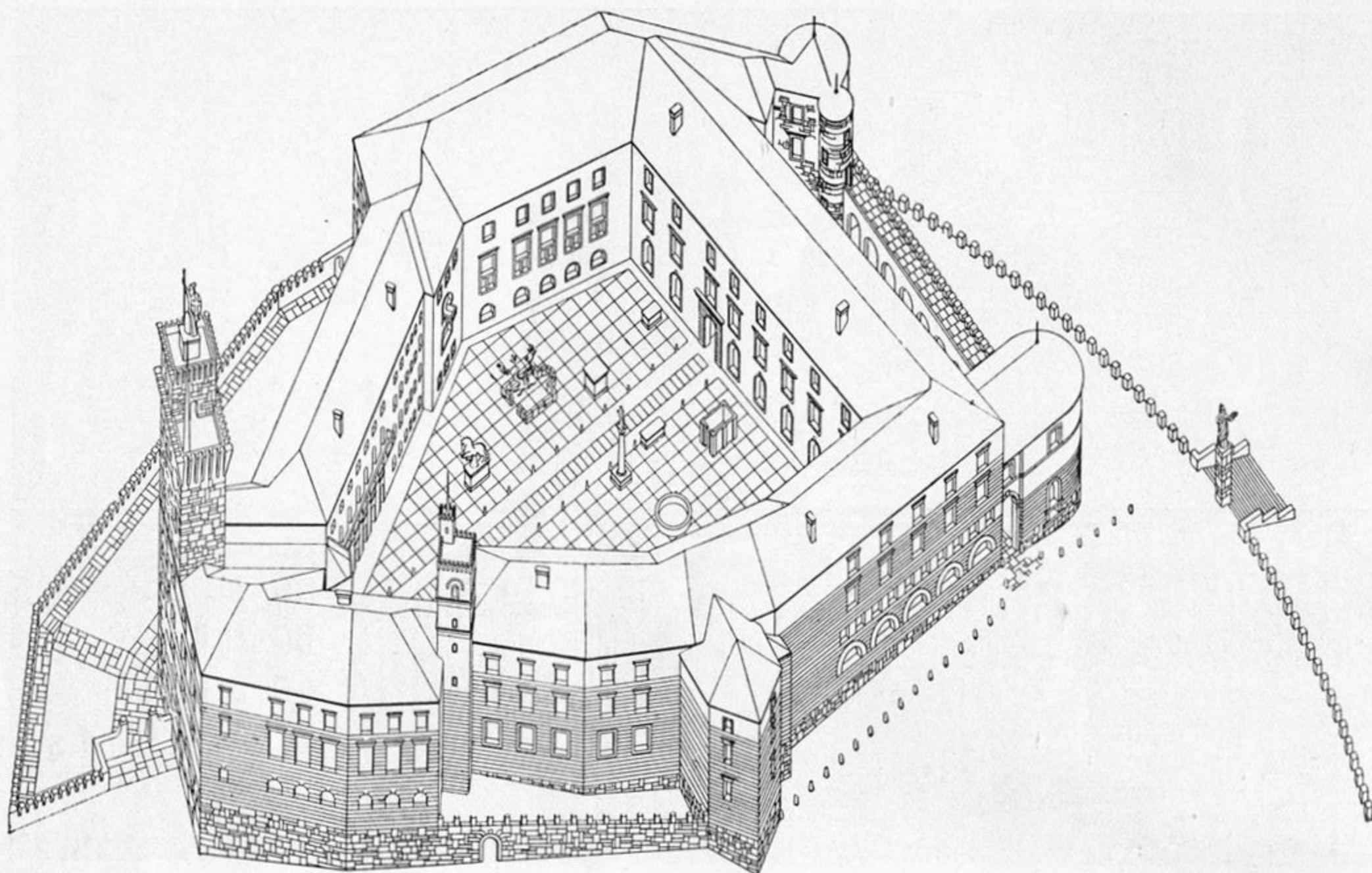
Pogrešna bi bila trditev, da je smatrati znesek 2,561.771 dinarjev za čisto doplačilo na izgubo pri stanovanjskih hišah. Občina svojih stanovanjskih hiš ni gradila v pridobitne namene v tem smislu, da mora dobiti z najemninami povrnjen investirani kapital. Stanovanjska akcija je bila socialnega značaja. Namen je bil, ublažiti stanovanjsko bedo in z odmero najemnin v občinskih hišah regulirati višino ostalih stanovanjskih najemnin v mestu. Tako ima od občin-

ske stanovanjske akcije koristi vse prebivalstvo, ono, ki je dobilo za zmerne najemnine stanovanja v mestnih hišah, in ono, ki stanuje v privatnih hišah, ker je s svojo stanovanjsko politiko mestna občina preprečila prekomerno navijanje najemnin.

Po teh vidikih je zato od takoimenovane izgube pri mestnih stanovanjskih hišah v znesku 2 milijona 561.771 dinarjev odšteti vsoto, ki gre na račun odplačila glavnice (brez obresti) 1,700.678 dinarjev tako, da ostane *dejanska izguba le 773.093 dinarjev*. Spričo socialnosti stanovanjske akcije pač ne gre, da bi mogli zahtevati od stanovanjskih najemnikov, da oni sami plačajo mestne hiše in oni sami pomnože občinsko premoženje za celo investirano glavnico v znesku 52,098.229 dinarjev.

Kakor rečeno, je dosedaj odplačala mestna občina na stanovanjske investicije znesek 6,088.008-39 dinarjev. Stanovanjske hiše, izkazane v mestnem zakladu z investirano glavnico 25,197.849 dinarjev, bodo amortizirane leta 1974. in 1978. leta, stanovanjske hiše, izkazane v 6% obligacijskem posojilu z investirano glavnico 24,911.060 dinarjev, bodo amortizirane leta 1943., dočim je hiša na Tyrševi cesti z investirano glavnico 1,984.320 dinarjev že letos amortizirana.

Že čez deset let bo mestna občina razbremenjena investicij za stanovanjske hiše, zgrajene iz 6% obligacijskega posojila v znesku 24,911.060 dinarjev. S tem bo pa tudi odpadlo plačevanje amortizacije v

Aksonometrični pogled od juga na ljubljanski grad po Plečnikovem projektu. (K članku: Problem ljubljanskega gradu)

znesku 2,972.400 dinarjev. Ostal pa bo, če tudi predvidoma zmanjšani donos teh hiš, ki bo do malega kril vso amortizacijo za ostale, še neodplačane mestne hiše. Z drugimi besedami: že čez deset let se bodo mestne hiše iz lastnih sredstev amortizirale in občinskemu proračunu bo ostal še del dohodkov iz najemnin.

2. RAZNE OBČINSKE INDUSTRIJE

Razen del investicij za zgradbo stanovanjskih hiš izkazuje proračun mestnega zaklada še razna občinska posojila v znesku 46,254.073 dinarjev, ki se tako razdele:

a) Posojila za tlakovanje cest, za zgradbo kanalov, vodnih zgradb, mostov in ograj v znesku 25 milijonov 879.908 dinarjev.

b) Posojila za regulacijo mesta v znesku 7 milijonov 758.340 dinarjev.

c) Posojila v socialno skrbstvene namene (prizidek mestnega zavetišča za onemogle in Delavski dom) v znesku 5,555.147 dinarjev.

č) Posojila za zdravstvene namene (letno kopališče, reševalni avtomobil) v znesku 1,048.107 dinarjev.

d) Posojila za nakup delnic plinarne in cestne železnice v znesku 2,304.984 dinarjev.

e) Razna manjša posojila iz predvojnih let, dalje posojila za pospeševanje zgradbe malih stanovanj, za

motorno brizgalno, za popravo magistrata in naposled za kritje proračunskega primanjkljaja leta 1921., vse skupaj v znesku 3,707.587 dinarjev.

Vsa ta posojila gredo v breme proračuna mestnega zaklada in znaša letna anuiteta 4,048.030 dinarjev in to 560.375 dinarjev za odplačilo glavnice in 3 milijone 487.655 dinarjev za odplačilo obresti.

3. INVESTICIJE MESTNIH PODJETIJ

Posojila mestnih podjetij so izkazana po proračunih dotičnih podjetij, posojilo cestni električni železnici pa v proračunu 6% gradbenega investicijskega posojila. — Vsa posojila mestnih podjetij znašajo 55 milijonov 99.819-99 dinarjev z letno anuiteto 6 milijonov 261.230 dinarjev in sicer:

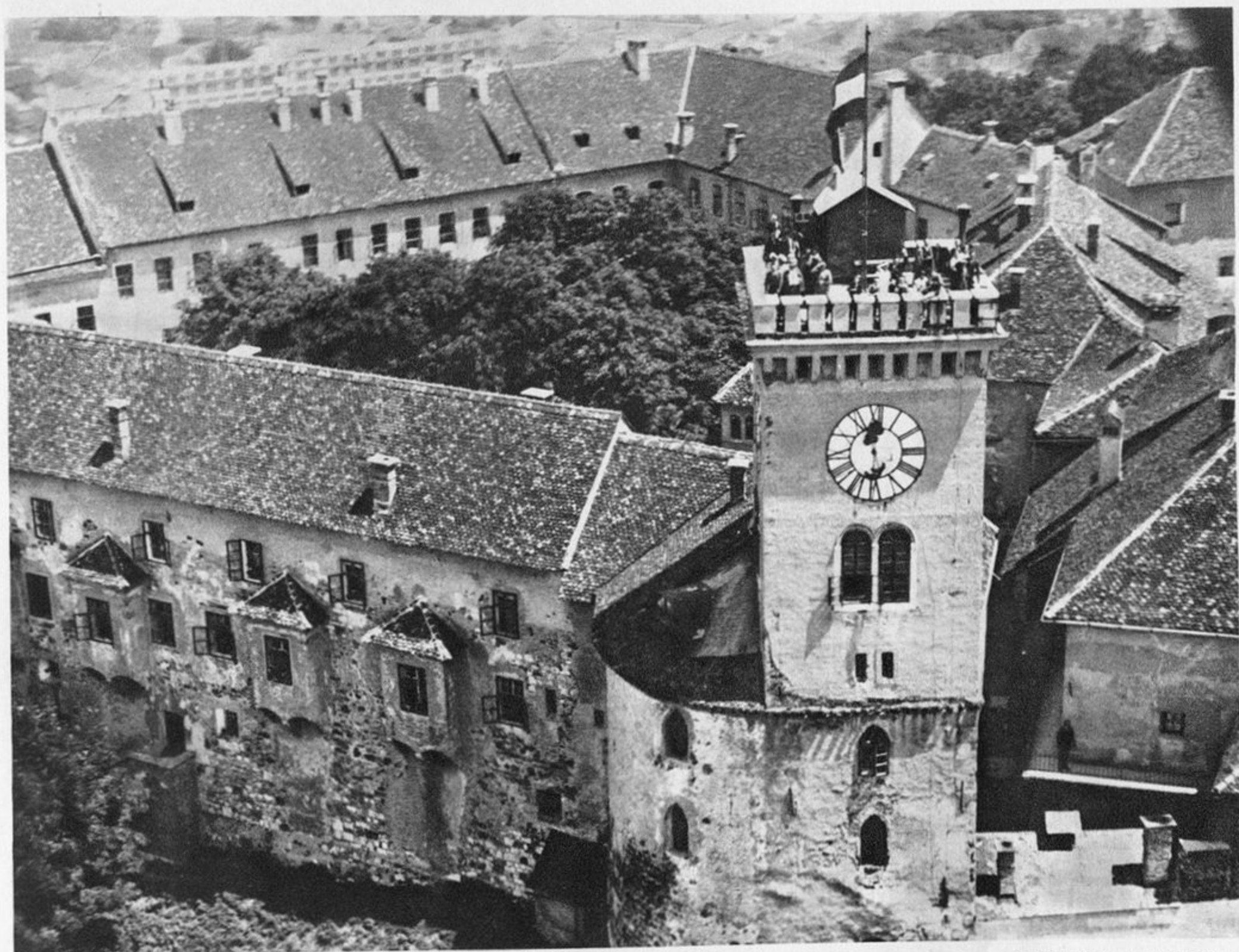
a) Posojilo zastavljalnice v znesku 873.892 dinarjev z letno anuiteto 65.042 dinarjev.

b) Posojilo plinarne v znesku 1,406.335 dinarjev z letno anuiteto 143.880 dinarjev.

c) Posojilo elektrarne v znesku 19,523.782 dinarjev z letno anuiteto 2,189.220 dinarjev.

č) Posojilo pogrebnega zavoda v znesku 3 milijone 45.261 dinarjev z letno anuiteto 282.950 dinarjev.

d) Posojilo klavnice v znesku 16,367.883 dinarjev z letno anuiteto 1,752.430 dinarjev.

Aerofoto I. Noč

Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani

LJUBLJANA IZ AEROPLANA: LJUBLJANSKI GRAD

e) Posojilo priprege v znesku 226.567 dinarjev z letno anuiteto 18.400 dinarjev.

f) Posojilo cestne električne železnice v znesku 13,656.099 99 dinarjev z letno anuiteto 1 milijon 829.308 dinarjev.

Vse anuitete plačujejo mestna podjetja iz svojih dohodkov. Izjema velja zadnje leto le za posojilo cestni električni železnici, ki je zaradi gospodarske krize in velikih investicij prišla v težave, da mestni občini ne more plačevati anuitet. Vse investicije cestne električne železnice znašajo okroglo 51,800.000 dinarjev, ki so pa v celoti izkazane v bilanci Splošne malo-železniške družbe d. d. v Ljubljani.

SKUPNI PREGLED POSOJIL

Dne 31. decembra 1933 je bilo stanje posojil:

1) za zgradbo stanovanjskih hiš 46,090.220 01 dinarjev z anuiteto 4,856.954 dinarjev,

2) za razne občinske investicije 46,254.073 01 dinarjev z anuiteto 4,048.030 dinarjev, in

3) za mestna podjetja 55,099.819 99 dinarjev z anuiteto 6,261.230 dinarjev. Skupaj znašajo vsa občinska posojila torej 147,444.113 dinarjev z letno anuiteto 15,166.214 dinarjev.

Zanimivo je sedaj ugotoviti, kolikšen znesek letno plačljivih anuitet pade v breme občinskih davščin in kolikšen znesek anuitet se izplačuje že sam po sebi z investirano glavnico?

Anuiteta za mestne stanovanjske hiše v znesku 4,856.954 dinarjev je delno krita s čistim donosom najemnin v znesku 2,295.183 dinarjev tako, da ostane nepokrita letna anuiteta 2,561.771 dinarjev. Anuiteta za razna občinska posojila znaša 4,048.030 dinarjev, ki nima kritja. Anuitete za posojila mestnih podjetij v znesku 6,261.230 dinarjev plačujejo, kakor že povedano, podjetja sama iz čistega dobička z izjemo anuitete mestne električne železnice v znesku 1 milijona 829.308 dinarjev. Iz tega sledi, da bi odpadlo v breme občinskega proračuna iz naslova davščin plačilo letne anuitete v znesku 8,439.109 dinarjev.

Investicije, vložene v mestna podjetja, so izrazito pridobitnega značaja. Ako bi teh investicij ne bilo, bi morala občina v resnici plačati iz davščin vse nepokrite anuitete v znesku 8,439.109 dinarjev. Tako pa odvajajo pod raznimi naslovi pridobitna mestna podjetja svoj vsakoletni čisti dohodek za kritje ob-

činskega proračuna v znesku 6,641.044 dinarjev. Donos investicij v občinska podjetja je za občino torej tako visok, da ostane dejansko le še 1,798.065 dinarjev anuitet v breme občinskih davščin. Ako bi mogla cestna električna železnica plačevati svoje obveznosti mestni občini, bi bil donos podjetij tako velik, da bi poravnal sploh vse nepokrite anuitete in bi lahko rekli, da se nobena občinska davščina ne uporablja za pokritje investicijskih posojil.

Nihče ne more trditi, da je anuiteta 1,798.065 dinarjev, ki jo mora plačevati občina na račun davščin, pretežka obremenitev za davčno moč Ljubljane. Trdimo celo, da ni večje mestne občine, ki bi lahko izkazala v sorazmerju z našim proračunom tako ugoden zaključek za plačilo obveznosti, izvirajočih iz občinskih posojil. Zamislimo se samo v položaj, da bi bila občina nedelavna v pogledu investicijske politike. Ljubljana ne bi imela moderno urejene klavnice ne plinarne ne elektrarne in ne stanovanjskih hiš, da ne govorimo o široko zasnovani ureditvi komunikacijskih sredstev. Ljubljana, oziroma mestna občina pa ne bi imela tudi dohodkov iz investicij, ki domalega krijejo vse anuitete. Imeli bi sicer navzlic temu še mnogo neproduktivnih posojil, a nobenih dohodkov tako, da bi vse anuitete res padle v breme davščin.

Mestna podjetja pa niso samo letno plačevala anuitet vseh občinskih posojil, ampak so s tem razbremenila tudi redni občinski proračun za milijonske vsote. Vzorno gospodarstvo zadnjih šestih let je omogočilo mestnim podjetjem tudi za 19,555.291 dinarjev investicij iz tekočih sredstev. Tako je investiral pogrebni zavod za nakup obratnih avtomobilov 205.075 dinarjev, plinarna za razširjenje omrežja in modernizacijo plinarne 4,612.951 dinarjev, elektrarna za razširjenje omrežja in za nakup elektrarne v Mostah 9,983.457 dinarjev, klavnica za opremo in povečanje 1,032.937 dinarjev in vodovod za preureditev strojnih naprav in za razširitev omrežja 3 milijone 721.230 dinarjev.

Kdor še spričo teh dejstev govori o občinskih posojilih na način, kakor da je občinska investicijska politika neracionalna ali preobremenilna za občinske dohodke, ta namenoma zakriva oči pred resnico. Brez občinske investicijske politike zadnjih šest let bi ostala Ljubljana dolga vas in izostala bi blagodat podviga vsega gospodarskega in socialnega življenja v mestu.

FIDELIS TERPINC

DR. RUDOLF ANDREJKA

V zgodovini naše industrije naj bo posvečeno posebno poglavje možu, ki je od l. 1830.—1868. ustanovil v Ljubljani in njeni bližnji okolici toliko obrtnih in industrijskih podjetij, kakor nihče pred njim in za njim, tvornemu geniju, ki se pojavi v našem gospodarskem življenju prav tako samoniklo, brez predhodnikov in z elementarno silo, kakor Prešeren, njegov vrstnik in ožji gorenjski rojak, v našem slovstvu.

Fidelis Terpinc, sin slovenskega meščana, pa ni samo zavoljo tega izreden pojav med tedanjimi maloštevilnimi tvorničarji, ker je ostal vse življenje zvest svojemu narodu, ampak tudi zato, ker je *idealen tip gospodarstvenika*, ki je zavestno združeval pri svojem delovanju koristi industrije kakor pride kmetijstva v dovršeno harmonijo.

Vzoren kmetovalec na svojem obširnem graščinskem posestvu na Fužinah poučuje narod v besedi in dejanju o novih, naprednih metodah v kmetijstvu, na drugi strani pa *snuje tvorniška podjetja*, tako raznovrstna po panogi in tako velika v zasnovi, da mora priklicati svoji prekipevajoči tvorni sili na pomoč družabnike, s katerimi šele zmaguje svoje načrte fizično in finančno. Ko bi ne bil Fidelis Terpinc nič drugega napravil, kakor papirnice v Vevčah in Janeziji, Medvodah in Goricanah in položil temelje za njih bodočo zvezo, bi zaslužil hvaležnost in priznanje poznejših rodov, zlasti če se ozremo na splošno mrtvilo v dobi obubožanja in stradanja med l. 1822.—1825.

Kdor preiskuje podrobneje življenjsko pot njegovo, se zavzame, ko vidi, kako tone Fidelis Terpinc, eden naših največjih mož, čedalje bolj v morje pozabnosti in da se do danes še ni našel nihče, ki bi ga postavil na mesto, ki mu gre v naši gospodarski zgodovini.

Naj bodo torej te vrste prvi prispevek za spoznavanja njegovega velikega dela ob 135 letnici njegovega rojstva.

Fidelis Terpinc se je rodil dne 24. aprila leta 1799. v Kranju na št. 114 kot sin bogatega trgovca Blaža Terpinca in Elizabete Grilčeve, hčerke kranjskega trgovca Matije Grilca. Terpinčev rod izvira z Bleda, kjer je bil Fidelisov ded, Marko Terpinc, sredi 18. stoletja polzemljak in majhen trgovec.

Fidelisov oče, *Blaž Terpinc*, se je bil povzpел s svojo bistro glavo in trdno voljo iz skromnih razmer do velikega premoženja. O njem so vedeli stari ljudje še povedati, da se je, mlad fant, nekoč zamislil, ko je gledal na mostu pod Kranjem mostinarja pobirati mostnino. Sedel je nato na nasprotni gaštejki breg ter si tam 3 dni zapisaval vsakogar, ki je šel čez most in plačal mostnino. Čez tri dni je vedel povprečno vsoto, ki jo v resnici prejema vsak dan mostninski zakupnik. Ko je na to še izvedel za letno zakupnino, ki jo plačuje zakupnik, je spoznal, da je razloček med njo in dohodki mostnin precejšen in da je ta mostninski zakup prav dobra kupčija. Ob prihodnji dražbi je izdražil mostnino za savski most in čez leta, ko je premogel že nekoliko, še mestno užitnino. Ustanovil si je na to še trgovino z žitom in deželnimi pridelki, lotil se je tudi žimarstva in postal eden izmed najbogatejših trgovcev v Kranju.

Iz zakona z Elizabeto Grilčevo, r. 6. aprila 1761 v Kranju, se je Blažu Terpinču rodilo po vrsti sedem hčera in troje sinov. Fidelis, drugi sin, rojen v 15. letu njunega zakona, je bil darovit dečko, zato ga je dal oče v ljubljansko gimnazijo. S 16. leti je vstopil nato Fidelis v očetovo trgovino, ki pa njegovemu podjetnemu duhu ni zadostovala. Še mladenič osnuje zato z očetovo pomočjo v Kranju ob izlivu Kokre valjarno za koce. (To valjarno je okoli l. 1850. kupil usnjar Karel Pollak iz Tržiča za sina Jakoba, ki jo je preuredil v strojarno, ki je še danes v obratu.) Loti se tudi kupčije s slamniki in oživi z močnim izvozom tega blaga v inozemstvo domačo obrt slamnikarstva najprej okoli Ihana, potem pa po vsej domžalski in mengeški okolici tja do Komende in Vodice. Fidelis Terpinc je torej pravi *ustanovnik poznejše velike slamnikarske industrije v Domžalah in Mengšu*, saj je bil on tisti, ki je pripravil ugodna tla, na katerih so čez pol stoletja gradili Tiroinci.

Vse to pa je bilo nemirni podjetnosti Fidelisa Terpinca še premalo. Njegov duh je hrepenel po nečem večjem; z bistrim pogledom je spoznal, da mu je mogoče uveljaviti svoje velike načrte le na širšem torišču. Tako priliko mu je nudilo v deželi samo stolno mesto Ljubljana in nje bližja okolica.

Fidelis Terpinč

Grad Fužine pri Ljubljani okoli l. 1870., v ozadju slapovi Ljubljanice

Josipina Terpinč, roj. Zeschko

Leta 1825. je prišel grad in *državno gospostvo Fužine*, last tržaškega študijskega fonda, ki ga je upravljal ilirski gubernij, na dražbo. Fidelisu Terpinču se porodi misel, kupiti to graščino. Oče mu je bil izplačal precejšno vsoto na račun njegove dote. In dne 27. junija l. 1825. se pojavi nepoznani, komaj 26 letni mladenič pred komisijo na Fužinah in — izdraži za 42.000 fl. častitljivi fužinski grad, ki ga je bil sezidal že l. 1528. Vid Khisel, ljubljanski župan in ga je imel pozneje od l. 1619. v lasti jezuitski kolegij v Trstu, dokler ni prešel leta 1773. po odpravi jezuitskega reda na državo.

Kupno pogodbo z dne 10. avgusta 1825, ki izroča za prej omenjeno vsoto fužinski grad in državno gospostvo Fidelisu Terpinču (»dem Fidelis Terpinč« — naslova »gospod« mu še niso priznali), je podpisal na levi plati Ivan baron Schmidburg, takratni guverner Ilirije s pričo Leopoldom grofom Stubenbergom, gubernialnim svetnikom, na desni pa Fidelis Terpinč s pričo Jožefom Škarjo. Dne 17. avgusta 1825 zadobi pogodba cesarsko potrditev in stopi s tem v veljavo.

Mladi graščak je začel kmalu uveljavljati svoje načrte. Najprej se je lotil *vodne sile Ljubljaničnega slapu* pri Fužinah ter jo dvignil na 300 K. S. Dosedanje grajščinske mline, tri na levem in dva na desnem bregu, je s pomočjo izurjenega mlinarskega mojstra Antona Schreya, doma iz Selnice pri Mariboru, prenovil v *moderne žitne mline* s 33 tečaji. Njih moka je zakladala vso okolico ljubljansko, pa tudi Trst. Obenem je ustanovil v Ljubljani veliko trgovino z deželnimi pridelki Terpinč & Fabriotti, ki jo je vodil do l. 1836.

Dne 14. novembra 1825 se poroči Fidelis Terpinč z *Josipino (Fino) Češkovo*. Bila je hčerka steklarja in ljubljanskega meščana Franceta Češkota (Czeschka, pozneje Zeschko), roj. l. 1736. v

češki vasi Sadeku, ki je bil okoli l. 1785. prišel v Ljubljano in se je l. 1796. oženil s Terezijo Ogrinovo iz ugledne meščanske rodbine. Josipina Češko, ki se je rodila dne 5. marca 1805 v očetovi hiši na Mestnem trgu 8 (sedanji Hamannovi hiši), je bila že izza ljubljanskega kongresa znana ljubljanska krasotica.¹ L. 1823. jo je bil zasnuvil Prešernov prijatelj in slovenski mecen Andrej Smole, pa se mu je zaroka razdrla.

Z mlado svojo ženo je Fidelis Terpinč v naslednjih letih prepotoval pol Evrope ter si ogledoval na mednarodnih razstavah vse napredke in tehnične pridobitve v industriji in kmetijstvu, vedno premišljujoč, kaj bi izmed njih koristnega uvedel v svojo domovino. Tako je med drugim naročil za svoje posestvo *prvi mlatilni stroj in mikalnik za slamo*, ki ga je postavil ob Ljubljani in zvezal z vodno močjo mlina »za gradom«. Ta mlatilni stroj, ki se omenja že v tedanjih popisih mesta Ljubljane in njene okolice kot posebnost, je še danes v rabi.

Fidelis Terpinč je tudi posredoval, da je kmetijska družba za Kranjsko naročevala najmoder-

¹ »Iz okroglega, cvetočega obraza, obdanega z gostimi kostanjevimi lasmi, je gledalo v svet dvoje velikih sivih oči. Posebnost so bila njena majhna, skoraj trivogelna usteca. Rožnati obrazek pa se je tako rekoč upogibal pod težkimi kitami kostanjevih las, ki so ji kakor krona venčali glavo. Nekaj podobna ji je bila gospica Anica Češkova, ki je z nemško svojo lepoto razburjala mladim nam dijakom slovenska naša srca.« (Ivan Tavčar, *Izza kongresa*, stran 69.) Josipina Terpinčeva pa ni bila samo izredno lepa, ampak tudi zelo pametna in razborita žena, saj je po smrti svojega moža deset let vodila polovico podjetij, ki jih je bil zasnoval, in sicer prav uspešno. Radodarno je podpirala, kakor nje mož Fidelis, slovenske kulturne pride, zlasti glasbo. Anton Nedved ji je poklonil n. pr. svojih osem cerkvenih spevov, natisnjenih l. 1868. v Pragi. Umrla je dne 6. oktobra 1885 v osemdesetem letu.

Valentin Zeschko, starejši brat
Josipine Terpinčeve in družabnik
Fidelisa Terpinca

Anica Zeschko, hčerka Valentina
Zeschkova, živi danes poročena na
Dunaju

nejše kmetijske stroje, da je uvedla v deželo do tedaj še nepoznane koristne rastline kakor sirk, laško repico i. t. d. in na njegovo pobudo se je začela izdelovati kostna moka kot umetno gnojilo. Sam je tudi rad dopisoval v »Novice« in se obračal »do ljubih domorodcev«, jim razlagal pomen kmetijskih šol, popisal kmetijstvo v Belgiji, poročal o kmetijskem zboru na Dunaju (Novice 18. aprila 1849, str. 65) i. t. d. Na svojem posestvu je redil izbrane švicarske bibe plemenjake (Novice 20. 2. 1849, str. 31), s katerimi se je govedo v ljubljanski okolici močno izboljšalo ter uvedel na Fužinah praktične poučne *kmetijske tečaje*. Za to prizadevanje za blagor kmetiškega prebivalstva ga je *Kranjska kmetijska družba* po smrti prejšnjega predsednika Wolfganga grofa Lichtenberga l. 1849. izvolila za svojega *predsednika* ter mu vedno iznova poverila to častno in odgovorno mesto do l. 1868., ko se mu je moral zaradi starosti in bolehnosti odpovedati. Prvo veliko delo novega predsednika je bila ustanovitev podkovske in živino-zdravniške šole na Poljanah, na katero je pozvala kmetijska družba dr. Janeza Bleiweisa za prvega ravnatelja. Terpinca je po svojih zaslugah za kmetijstvo zaslovel tudi v tujini. Francoska »académie nationale agricole, manufacturière et commerciale« mu je podelila častno svetinjo I. reda in ga imenovala za svojega častnega podpredsednika za Avstrijo; bil je razen tega še dopisujoči član kmetijskih družb na Dunaju, Salzburgu, v Lvovu, Gorici, Černovcih (Bukovina) i. t. d.

Mimo vseh velikih zaslug, ki si jih je stekel Fidelis Terpinca za kmetijstvo, pa je težišče njegovega delovanja vendarle v tem, da je postal *prvi in največji slovenski industrijalec svoje dobe*.

Industrijsko delovanje Terpinčevo se je pričelo kmalu po l. 1836., ko je opustil svojo trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani in v zvezi s tem postopoma preuredil svoja mlina na desnem bregu Ljubljanice v žage ter si pridržal za domače potrebe le spodnji mlin na levem bregu »za gradom« s 4 tečaji in 1 stopo. Nasprotno pa je začel v teh njih letih stari, takozvani »sekretarjev mlin«, tik pod gradom v tvornico za papirne polfabrikate (Halbzeugwerk) ter jo vodil sam do l. 1861.

To je bilo v zvezi z novo *papirnico v Vevčah*, ki jo je *osnoval l. 1842.*¹ Na kraju, kjer stoji danes vevška papirnica in ki so mu rekli »na šumu«, je imel l. 1840. mlinar Jakob Pogačnik mlin, ki ga je podedoval po očetu Janezu Pogačniku. S kupno pogodbo z dne 14. septembra l. 1840. kupi Fidelis Terpinca mlin za »rodbino Terpinčevo« in napravi l. 1841. iz mlina *oljarno*, ki je obratovala do leta 1845. L. 1842. pa osnuje tik nad mlinom tvornico za papir, do katere vodi 15 m nad oljarno poseben dotoč, kraj pa imenuje na čast svoji ženi Josipini »*Josefsthäl*«. Ker presega zasnova novega podjetja njegovo denarno moč, ustanovi posebno družbo: »*C. kr. privilegirano mehanično tvornico olja, papirja in barvnega lesa*«, v katero vstopi kot drugi ustanovitelj in glavni udeležnik Fidelisov prijatelj, bogati trgovec in posestnik Franc Gale, nadalje Terpinčev svak Valentin Zeschko in Jožef Bischof.

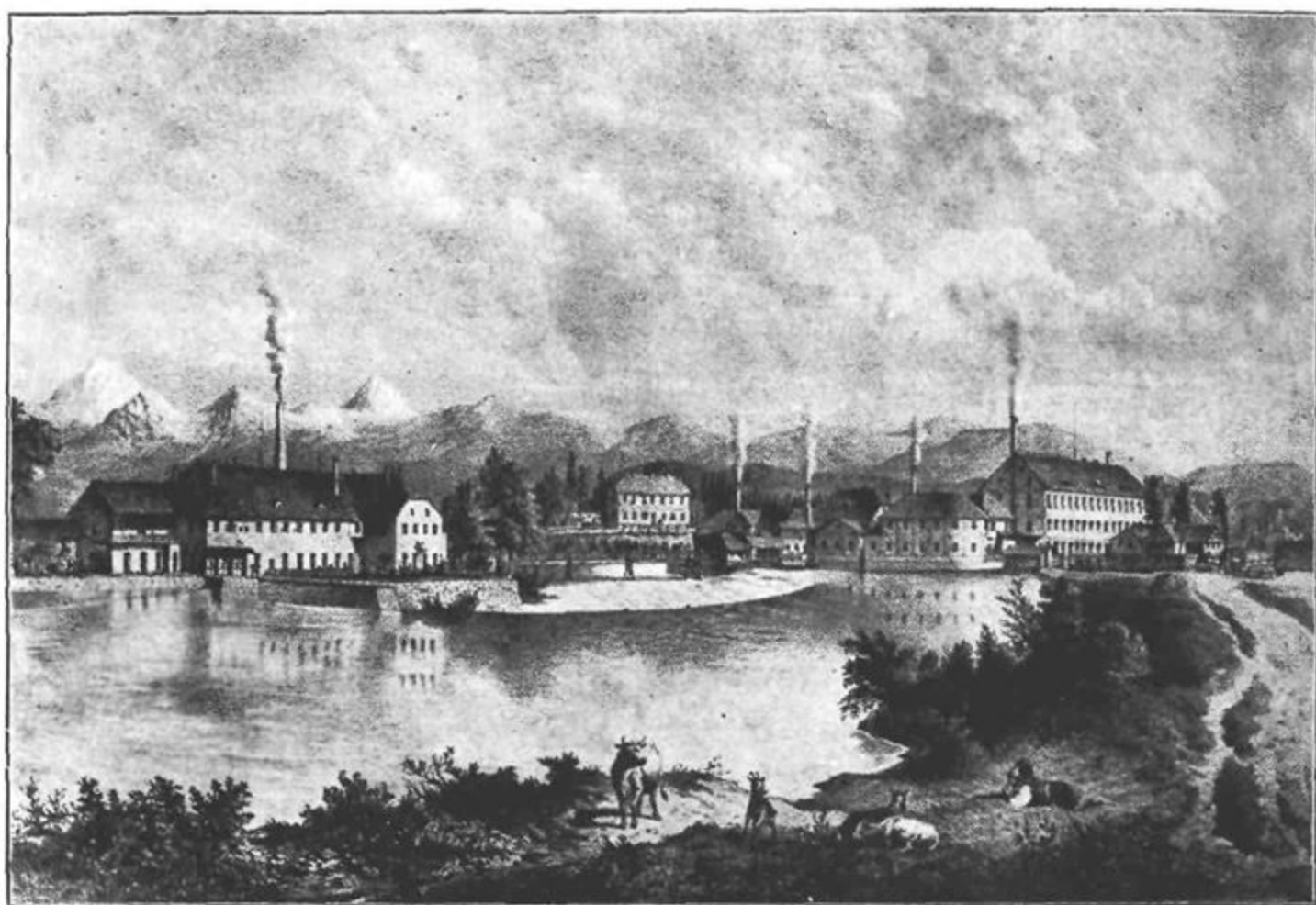
Na Terpinčevo pobudo kupi ta družba v naslednjih letih stari, tako zvani »sekretarjev mlin«, zadnji na desnem bregu Ljubljanice pri Fužinah, podre in odpravi staro kovačnico za kose na nasprotnem otoku (po tej kovačnici ali fužini je narod ta kraj nazival Fužine, dočim je bil grajsčini prvotni naziv najbrž »Studenec«, na kar kaže že nemško ime »Kaltenbrunn«) ter zgradi na tem mestu *tvornico strojil in barvil* (Farb- und Gerbstoff-Fabrik).

Od dne, ko je stekel prvi papir izpod strojev novosezidane vevške papirnice (24. junija 1843), je podjetje hitro raslo in procvitalo. Papirnica postaja premajhna. Zato kupi družba dne 11. marca l. 1850. takozvani »Šimnov mlin« nasproti papirnici na levem bregu Ljubljanice, ki mu je bil do l. 1836. lastnik Valentin Veve (odtod najbrž po-

¹ Te in poznejše podatke, ki se tičejo papirne industrije v bližini Ljubljane, sem razen iz deželne deske, trgovskega registra in vodne knjige ljubljanskega okrajnega načelstva in njej priključene listinske zbirke po večini posnel po »kroniki Združenih papirnic Vevče, Gorice in Medvode«, ki jo sestavlja njihov ravnatelj gosp. dr. Ciril Pavlin.

Papirnici Vevče in Janezija l. 1857.

Slika nam kaže pogled z desnega (dobrunjskega) brega s Kamniškimi planinami v ozadju. Na levi je Janezija, na desni papirnica Josefstal, med obema široki jezik čez Ljubljanico. Onstran levega brega stoji v sredi slike upravno poslopje (uradniška hiša). Situacija je ostala v bistvu neizpremenjena do danes.

znejše slovensko ime »Vevče«), potem pa Simon Podboršek. L. 1852. je nova papirnica dograjena. Dne 1. julija 1852 jo obišče pod Terpinčevim vodstvom sam nadvojvoda Janez, protektor Kmetijske družbe za Kranjsko, v spremstvu številnih članov te družbe, ter dovoli Terpinču, da sme imenovati novo papirnico po njem v slovenskem jeziku »Janezijo«. L. 1855. prične ta nova papirnica obratovati. Na prvi papir, ki ga je izdelala, je natisnil ljubljanski tiskar Jožef Blaznik po Terpinčevem naročilu nekaj vrst, ki označujejo ta zgodovinski dogodek. (Dotični izvodi se še hranijo v arhivu »Združenih papirnic Vevče-Goričane in Medvode«.)

Terpinčeve tvornice popisuje statistično letno poročilo trgovske in obrtnijske zbornice za Kranjsko iz leta 1853./54. takole:

A. *Papirnici*: 6 turbin, 3 parni kotli, 22 holandcev, 2 velika papirna stroja (prvi sistema Bryan & Co., London, postavljen l. 1843., drugi iz tvornice Escher, Wyß & Co. v Curihu, postavljen leta 1852.), en francoski gladilnik, 4 kuhalniki in izpiralniki, 4 hidravlične stiskalnice, 2 stroja za trganje cunj, 4 volki, 2 stiskalnici za polsnov, plinska in klorova belilnica. — Papirja se izdeluje 36 centov na dan; izvažajo se po $\frac{3}{4}$ na Hrvatsko, Slavonijo in Ogrsko, po $\frac{1}{3}$ čez Trst v zamorje (Übersee). Število delavstva: 200 in sicer 80 moških in 120 žensk. Papirnica odlikovana l. 1844. na ljubljanski razstavi z zlato medaljo.

B. *Oljarna*: 4 hidravlične dvojne stiskalnice, 2 navadni stiskalnici, 2 valja za zrno, 10 ponev za praženje, 1 lomilnik. Dnevna produkcija 40 c olja; delavcev: 40.

C. *Tvornica barvnega lesa na Fužinah*: gonilna sila 30 K. S.; 20 delavcev. Na ljubljanski razstavi je prejela priznanje. Produkcija 12.000 c barvil na leto.

Za vse tri tvornice obstoji posebna delavska hranilnica in bolniška blagajna.

V sestavi trgovske družbe se je konec leta 1860. izvršila delna izprememba s tem, da je izstopil iz nje dosedanji družabnik Jožef Bischof, vstopil pa kot nov družabnik Karl Gale, sin Franceta Galeta. Družba, ki ji je bil odslej prokurist Anton Lenard, se je dne 26. septembra 1863 protokolirala pod tvrdko: *C. kr. privil. vevška tvornica papirja in barvil* (k. k. priv. Josefthaler Papier- und Farbholzfabrik). V poznejših letih so ji pristopili še Anton Gale, Valentin in Jožef Krisper, slednji tudi kot ravnatelj za l. 1865.—1867.

Dne 9. junija 1861 je prevzela vevška tvorniška družba od Fidelisa Terpinca njegovo *tvornico papirnih polizdelkov* (Halbzeugwerk) na fužinskem gradu in nje vodno silo v najem proti letni najemnini 4095 fl. »za ves čas, dokler se bo v vevški papirnici izdeloval papir«.

To leto nastopi Fidelis Terpinč z mladeniškim zagonom kot ustanovitelj novih industrij. Ogromna sila *Save pri Medvodah* je tekla čez mogočni slap *na Verju* skozi stoletja neizrabljena. Družba vevških papirnic kupi na Terpinčevo pobudo svet na desnem in levem bregu in zgradi leta 1861., izrabivši moč slapu do 896 K. S., na desnem bregu tvornico za umetno volno, na levem bregu pa čez nekaj let brusilnico lesa, ki so jo po požaru dne 6. novembra 1880 prenavarili v papirnico (vno-

vič pogorela 3. aprila 1910). Podjetji sta zaposlovali 140—150 delavcev.

L. 1861. položi Terpinec in sicer sam brez družabnikov, tudi temelje bodoči *tvornici za sukno in koce v Vodmatu*, tam kjer stoji sedaj Hribarjeva tvornica pletenin. Dne 8. maja 1861 zaprosi zaenkrat le za gradnjo mlina in žage na pašniku (parc. štev. 1—14 k. o. Vodmat), na katerem je mislil Nемеc Peter Lülldorf¹ leta 1857. sezidati sladkorno čistilnico. L. 1862. pa izpremeni Terpinec prvotni načrt in sezida v Vodmatu tvornico za loden in koce in sicer v obsegu in v zunanji obliki, kakršno smo jo poznali do evropske vojne. Dne 1. julija 1867 pristopi v podjetje, ki se odslej nazivlje »*Terpinec in Zeschko, tvornica sukna in kocev*«, Terpinčev svak *Valentin Zeschko*, ki vodi tvornico, ko se Fidelis Terpinec zaradi starosti umakne, v njegovem imenu naprej. Mnogo truda je stalo Terpinca in moral je izrabiti ves svoj vpliv, da mu je vlada dovolila napraviti premakljiv jez na Ljubljani, ko so se vsi drugi jezovi že pred desetletji odpravili. Sicer je bilo to dovoljenje le začasno, vendar je dalo povod številnim pritožbam Barjanov, ki niso odnehali, dokler se ni jez ob regulaciji in poglobljenju Ljubljane tik pred vojno odpravil.

Stanje tvorničnih naprav je bilo l. 1869. (po letnem statističnem poročilu trgovske in obrtniške zbornice iz l. 1871.) nastopno: Gonilna sila: 3 vodna kolesa s 50 K. S., 1 lokomobila z 10 K. S.; v tvornici je bilo 700 vreten, 12 mehaničnih in 10 ročnih statev, 3 stroji za vato, 5 strojev za razce-

¹ Peter Lülldorf, roj. leta 1804. v Kelmorajnu, je bil sprva poslovodja stare cukrarne Arnstein in Eskeles na Poljanah. Ko je to podjetje po požaru (1858) in zaradi konkurence čeških tvornic propadlo, si je stvar najbrž premislil in ustanovil rajši okoli l. 1860. pivovarno in pivnico na Sv. Petra cesti (poznejša Hafnerjeva, sedaj Mencingerjeva restavracija).

Papirnica Vevče in tvornica lesovine

Stara papirnica v Medvodah, v ozadju savski slap na Verju

zanje, 1 stroj za sukanec. Parni stroji so se kurili s šoto in premogom. Surovin se je porabilo: 700 do 1000 centov ovčje volne, 200 do 400 centov umetne volne, 800—1000 centov bombaževih sprejenih niti, barhenta, nogavic in drugih odpadkov. Tvornica je izdelovala izborno sukno in koce, zlasti za vojaštvo, poleg tega še loden, velurje, klobučevino za papirnice, vato, plahte i. t. d. Nje izdelki so se prodajali po Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, v Istri in Dalmaciji, v Tirolah, Spodnji in Gornji Avstriji, Šleziji, Galiciji, Ogrski, Hrvatski in celo na Rusko. Tvornica je bila odlikovana na razstavah v Mariboru l. 1865., na Dunaju l. 1866. in v Trstu l. 1871. Zaposlenih je bilo v njej 100 do 130 moškega in ženskega delavstva.

Okoli l. 1862. sta Fidelis Terpinec in Valentin Zeschko pre naredila takozvani »*jezujski mlin*« v Zgornji Hrušici (občina Dobrunje), ki sta ga kupila od prejšnjega lastnika, mlinarja Brecljnika. Tu so sušili sukno in koce, izdelane v Vodmatu; obenem pa sta ustanovila za tvornico barvil in strojil na Fužinah majhno podružnico, v kateri so mleli na roko *ježice* in *barve* — razen lesnih. Kot tretje podjetje je tu obratovala še *tvornica za umetno volno*, v kateri so ženske pukale stare volnene cunje ter pripravljale iz njih tvarino, ki se je potem v suknarni v Vodmatu predelavala v končne izdelke. Pozneje se je pridružila temu obratu še manjša *tvornica za vato*. Vse te obrate je vodil *Franc Ciuha*, po rodu iz Dobrove pri Ljubljani, ki se je poročil okoli l. 1870. z Marjeto Novakovo, hčerko prejšnjega mlinarja Novaka. Od teh malih industrij se je držala dlje časa le tvornica vate, ki so jo Valentina Zeschka dediči vodili do evropske vojne.

Zadnje veliko delo Terpinčevo je bil nakup in preureditev *papirnice v Goričanah*. Tu je bil leta

Tvornica kocov Terpinca in Zeschko, sedaj Hribarjeva tvornica pletenin v današnjem stanju. Del tvornice, nad katerim se dviga dimnik, je v bistvu le malo spremenjen

1842. neki Werner Grundner kupil stari papirni mlin Urše Babnikove in ga preuredil v večjo papirnico. Njegov sin Bernard Grundner je uvedel l. 1865. vanjo strojni obrat; novo urejena tvornica pa mu je še isto leto pogorela. Visoki stroški nove gradnje in Bernardovo potratno življenje pa je spravilo podjetje na boben. Ko se je l. 1868. prodajalo na javni dražbi, ga je kupil Fidelis Terpinca na račun družbe v Vevčah. Od l. 1860.—1872. so tam izdelovali samo lesovino kot surovino za vevške papirnice, l. 1872. pa so začeli po novem načinu izdelovati *papir naravnost iz lesovine*.

Izdelke svojih industrijskih podjetij je Fidelis Terpinca izvažal ne samo po vsej tedanji Avstriji, ampak tudi v Italijo, Nemčijo, Angleško, na Balkan in v Levanto. Razstavljal jih je po vseh večjih mednarodnih razstavah v Londonu, Parizu, Berlinu in na Dunaju in prejemal zanje po navadi prva darila in priznanja.

V kratkih potezah se je v pričujočem zarisalo Terpinčevo delo za povzdigo naše domače industrije, obsegajoče dobo nad 30 let. Koliko truda in samozatajevanja, koliko skrbi in duševnih naporov je bilo treba, to zna presoditi le tisti, ki ve, kako težavne so bile gospodarske razmere te dobe, v kateri so pretresale vojne (1859, 1866), kolera

(1836, 1849, 1855), politični prevrati (1848—1849) in boji (1860, 1876) normalni razvoj našega gospodarskega življenja.

Tudi orjaška moč Fidelisa Terpinca se je bila v teh bojih polagoma izčrpala. Fizično in duševno utrujen se počasi umika ter prepušča delo drugim. L. 1870. preide papirna industrija v Vevčah, Goričanah in Medvodah v roke družbe »Leykam« v Gradcu, ki jo kupi za 1,270.000 fl. in osnuje namesto prejšnje družbe novo pod tvrdko: »Leykam-Josefsthäl d. d. za papirno in tiskarsko industrijo«, ki je obratovala do 1. januarja 1920, ko so njena podjetja prevzele nacionalizirane »Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode«.

Tvornico barvil in strojil na Fužinah, tvornico sukna in kocev ter njima pridružena manjša podjetja na starem jezuitskem mlinu v Zg. Hrušici pa je obdržal Fidelis Terpinca v svojih rokah. Po njegovi smrti so prešla v last razborite njegove vdove Josipine. Ko je ta 6. oktobra 1885 umrla, je prevzel tvornico barvil na Fužinah Terpinčev zet Ivan Baumgartner (pozneje grof Paumgarten), tvornico sukna in kocev v Vodmatu in njene podružnice v Zg. Hrušici pa Valentin Zeschko in njegovi sinovi Ludovik, Julij in Valentin ml. Nadaljnji razvoj teh podjetij spada že v novejšo gospodarsko zgodovino mesta Ljubljane in okolice.

Kakor je bil Fidelis Terpinca srečen in uspešen v svojih podjetjih, tako mu je njegovo *zasebno življenje* grenilo dejstvo, da je ostal zakon z Josipino Zeschkovo brez otrok. Zato je pohčeril *Emilijo Garčevo*, roj. l. 1849. na Reki, ki je bila menda njegova nezakonska hči. Bila je lepa in nadarjena ter je uživala vso skrb in najlepšo vzgojo tudi s strani Josipine Terpinčeve. Dne 14. junija 1867 se je poročila z *Ivanom Ignacijem Alfonzom Baumgartnerjem*, r. dne 31. julija 1840 v Ljubljani, sinom bogatega žitnega trgovca in nekdanjega poveljnika ljubljanske narodne straže Ivana Baumgartnerja ter dobila od Terpinčevih za doto fužinsko grajščino. Umrla je že zgodaj (13. januarja 1884) ter zapustila grad in posestvo Fužine kakor tudi loški grad, ki ga je bil njen oče Fidelis Terpinca kupil l. 1870., svojim trem hčerkam: Jožefi (r. l. 1868.), poznejši grofici Wenkheim, Mariji (r. l. 1869.), poznejši grofici Paumgarten-Hohenschwangau-Erbach, in Almi (r. l. 1873.), ki je ostala samica.

O Fidelisu Terpincau je bilo že uvodoma omenjeno, da je ostal vse življenje *zvest sin svojemu narodu*. V politično življenje sicer aktivno ni posegal, razen l. 1848. in 1866., vendar je radodarno

Emilija Terpinčeva, poročena Baumgartner

Salon v lužinskem gradu z Langusovimi slikami in slovičo biljardno mizo

Ivan Baumgartner

podpiral vse slovenske narodne in kulturne ustanove, tako *Sokola*, *Čitalnico*, *Slovensko Matico*. Bil je izmed ustanoviteljev *Slovenske Matice* in vneto deloval v njenem odboru do l. 1866. Zaradi splošne priljubljenosti med prebivalstvom ljubljanske okolice je bil do l. 1848. imenovan za njenega nadžupana (Oberrihter). L. 1848. je zastopal veliko posest na državnem zboru v Kromerizu. Deloval je tudi dolgo vrsto let v občinskem svetu ljubljanskem. Ljubljanski občinski svet ga je dne 20. maja 1865 imenoval »za posebne zasluge, ki si jih je pridobil za mesto«, za častnega ljubljanskega meščana.¹ V hiši na Mestnem trgu šte. 8, kjer je stanoval v 2. nadstropju, so občevali že v tridesetih letih Matija Čop in Matej Langus, ki ga je Terpinč vneto podpiral in čigar številne slike se še danes hranijo na fužinskem gradu; pozneje so se shajali pri njem slovenski politični veljaki dr. Janez Bleiweis, dr. Etbin Costa, Luka Svetec, dr. Lovro Toman. Pri volitvah v deželni zbor l. 1866. je Fidelis Terpinč prodrl z dr. Janezom Bleiweisom v ljubljanski okolici in dobil celo za par glasov več ko dr. Bleiweis. Bil je od l. 1866. do l. 1868. namestnik deželnega glavarja in prvi Slovenec, ki je zavzel to važno mesto.

Že l. 1868. je začel resno bolehati; polagoma je odložil vsa javna mesta, predsedništvo kmetijske družbe (20. novembra 1868), namestništvo dežel-

nega glavarja (14. aprila 1868), odbornišтво v mestnem svetu ljubljanskem, v Slovenski Matici i. t. d.

Še pa je imel podjetnosti dovolj, da je kupil dne 24. novembra 1870 od kameralnega fonda *loški grad*, ki je bil takrat državno posestvo; l. 1871. pa je prevzel od Terezije Pirch, vdove po Francetu Pirchu (prisojilna listina z dne 30. septembra 1871), *grad Zaprice* pri Kamniku.²

Zanimal se je še vedno za svoje rodno mesto Kranj in mnogo storil za ustanovitev tamošnje usnjarske šole, omogočil z izdatno denarno podporo natisk *prve slovenske kadrilje*, ki jo še danes hrani čitalnica v Kranju.

Dne 15. februarja 1875 ga je zadel, 9 mesecev pred njegovo zlato poroko, mrtvoud. Pokopan je bil ob velikanski udeležbi mestnega, pa tudi okoliškega prebivalstva, ob častnem spremstvu »Sokola«, Slovenske Matice, pevskega društva Narodne čitalnice in drugih narodnih društev dne 17. februarja 1875.³

O njem je napisal »Slovenski Narod« (19. februarja 1875, str. 40) med drugim tole: »Bil je narodni Slovenec, na tihem podpornik vseh dobrodelnih naprav. Bil je eden izmed onih redkih, katere bogastvo in zunanji blišč ne zapelje, da bi pozabili rod, iz katerega so se dvignili kvišku, ki temveč vedno hranjivajo hvaležni spomin materi zemlji in materinega jezika.«

¹ Glej »Matico meščanstva stolnega mesta Ljubljane« stran 137 (hrani jo načelnik domovinskega oddelka).

² Po Terpinčevi smrti je podedovala loški grad njegova hčerka Emilija por. Baumgartner, po njeni smrti pa njene tri hčerke Josipina, Mary in Alma. Od njih je kupil loški grad dne 23. decembra 1890 uršulinski konvent v škofji Loki.

Grad Zaprice je podedovala po Terpinčevi smrti njegova vdova Josipina (prisojilo z dne 20. oktobra 1877),

pa ga je že pol leta na to prodala Jožefu Schneidu, vitezu s Treuenfelda (kupna pogodba z dne 5. aprila 1878).

³ Pred nekaj leti se je grobnica Zeschkove rodbine, v kateri je bil pokopan Fidelis Terpinč z ženo Josipino, prenesla s pokopališča pri Sv. Krištofu na novo pokopališče pri Sv. Križu. Nad obširno grobnico v južno-vzhodnem voglu tega pokopališča sta na mramorni plošči vklesani tudi imeni Fidelisa in Josipine Terpinč. Stari nagrobnik pa leži na dvorišču klesarja Feliksa Tomana.

Foto Cveto Švigelj

IZ STARE LJUBLJANE: POD TRANČO

POGLED NA NAŠE GLASBENO USTVARJANJE

VILKO UKMAR

Ustvarjanje glasbenih umetnin ima pri Slovencih povsem svojevrstno lice, kajti slika naših skladateljskih sil je zavisna od posebnih pojavov, ki so povezani z našim celotnim izživljanjem. Namen imam, v grobih obrisih prikazati sliko današnjega stanja, kakršno so izoblikovali od preloma v naše stoletje do zadnjih dni, in v sliko nekakega splošnega položaja povezati posamezne skladateljske pojave, ki so s svojim delom odločilno posegli v oblikovanje tega položaja.

Ni lahko govoriti o naši današnji glasbeni kulturi, tako ne z gledanja na vsesplošne, v glasbeno življenje posegajoče osebne pojave, kakor ne z ozirom na posebne ustvarjalne sile skladateljev. Kajti naša glasbena preteklost, iz katere naj bi se nujno v organski celoti izvilo po razvojnem zakonu sedanje lice, je silno nejasna in neenotna.

Če hočemo tedaj razjasniti sliko, ki jo kaže naš današnji položaj glede na glasbeno ustvarjalno delo in njegove razne smeri, moramo izhodno iz dejstva, da delimo usodo malih narodov in še posebej naroda, ki stoji kot otok sredi valov tujih narodnih kultur, orisati vsaj v grobih črtah potek in razvoj teh glasbenih kultur, s katerimi stopamo v neposredne stike, in ki so tedaj vplivale in še vplivajo na naše ustvarjanje.

Splošni pregled odkriva niti, ki vodijo iz našega središča na vse strani. Najmočnejše k Nemcem in Čehom, pa tudi k Rusom in Francozom ter najrahljeje k Italijanom.

V splošnih obrisih kaže zgodovinski pregled vsega evropskega glasbenega življenja v zadnjih nekaj stoletjih izrazita, na določenih tleh nastajajoča žarišča, v katerih se varijo najznačilnejši prevratni pojavi, ki se izoblikovani poženejo po vsej celini in vodilno vplivajo na celoten razvoj. Tako je evropska glasba, ki posega še vse v naš čas, dobila svojo jasno obliko, v Angliji, kjer ji je položil osnovo dur-molovega trizvoka Dunstable (15. stol.), od tam pa se je prelila ta takozvana ars nova s svojim polifonim značajem po vsej Evropi in dobila svoje žarišče v Nizozemski (Nizozemske šole). Nadaljnemu razvoju je nudila ugodna tla Italija, (Benečanska šola v 16. stol.), ki je z nastopom Palestrine zavzela vodilno mesto v evropski glasbeni umetnosti. Po Palestrinovem učencu (Nanini) ustanovljena Rimska šola, ki je nastopila proti pretiranim razumskim izrodkom Nizozemcev za idejni izraz in zvočnost, je vodila iz 16. tja v 19. stoletje.

Do 17. stol. stoji glasba povsem v službi cerkve. S splošnim nazornim presnavljanjem iz skupnostnega pojmovanja v osebno pa se razvija posvetna. Proti cerkveni polifoniji nastopi profana monodija in proti strogo vokalni instrumentalna glasba. Sledi nastanek oratorija in opere. Zibelka slednje je Flo-

renca (Florentinska šola, Cavalieri, Peri, Caccini) in njen razvoj v Neaplu (Neapolitanska šola, Al. Scarlatti), kjer se razcvete izraziti bel canto (17. in 18. stol.). V tem času pa se vrši prenos žarišča v Nemčijo. H. Schütz presadi italijansko opero, Händel in Bach izoblikujeta oratorij, simfonični glasbi pa pomaga k razcvetu Joh. Stamitz (sonata, simfonija, Mannheimska šola sredi 18. stol.). Iz teh dognanj, spojenih s tako imenovanim galantnim stilom, ki ga je iz Francije presadil Ph. Em. Bach, se rodi velika umetniška zgradba dunajskih klasikov, ki so ji izkristalizirali obliko — Haydn, Mozart, Beethoven. Slednji požene v romantično miselnost in započne veliko dobo romantike, glasbeno smer, ki se je razrasla do najvišjih vrhov vrednote in preplavila bolj ali manj vso Evropo. Pod vplivi njenih dognanj stojimo še danes.

Iz te smeri vodijo niti v naše stoletje ter so povezane z razvojem, ki je šel pri raznih narodih bolj ali manj svojo pot. Črte teh različnih razvojev pa vplivajo posredno ali neposredno na slovensko glasbeno ustvarjanje zadnjih trideset let. Da bo ta slika jasnejša, naj podamo najbistvenejše pojave v poslednjem glasbenem razvoju narodov, katerih vpliv je, kakor rečeno, najmočnejši.

V Nemčiji so romantično smer, ki se je zavzemala za nacionalno glasbo in prav tako za ljudsko povest in pesem, povzdignili na višek C. M. Weber, F. Schubert, L. Spohr, F. Mendelsohn in R. Schuman. Ta romantična smer je slonela na klasicistični osnovi do nastopa Francoza H. Berlioz, ki je s svojo elementarnostjo pognal razvoj. Uvedel je programsko glasbo, ki sledi edinole pesniški ideji in v stremljenju k čim popolnejšemu naravnemu slikanju ideje zame-tuje oblikovne zakone. Odmev je našel pri Nemcih, kjer sta temu stilnemu principu dala polno obliko R. Wagner v operi in Liszt v simfoničnih pesnitvah (nova romantika). V nasprotju z njima pa sta nastopila J. Brahms in A. Bruckner, še vedno zazrta v staroklasični ideal. Naslednji čas je rodil tri osebnosti, ki so prevzele vodilno vlogo: R. Strauss, G. Mahler, M. Reger. Njih razvojne črte so šle v smereh, ki so kazale v glavnem pri Straussu nadaljevanje Lisztovega in deloma Wagnerjevega pojmovanja, Mahler je sledil Brucknerju in Reger Brahmsu (močno vplivan tudi po Bachu). Vse pa je družilo stremljenje za pestrejšo harmonsko barvitostjo in neka prevratna sila, ki je dala osnovo poznejšemu novotarskemu oblikovanju. V ta čas spada tudi Hugo Wolf, ki je dvignil do viška nemško pesem in sledil nekako Wagnerjevemu pojmovanju. Za vrsto mlajših skladateljev, ki nastopi z ustvarjanjem, je značilen razdor, zajet v nasprotju med programsko in čisto glasbo. Schreker še kaže zvezo s Straussom, dočim je slika ostalih bolj meglena. V splošnem pa se ena

Primož Trubar

Jakob Gallus

Jurij Mihevc

Gregor Rihar

vrsta skladateljev (Rezniček, Branufels, Noren) zavzema še vedno za pesniško idejo in prevladovanje kolorita v glasbi (Wagner, Liszt, Strauss), dočim druga vrsta »čistih« glasbenikov (Grabner, Bischoff, Wetz) stremi za čisto konstruirano obliko v instrumentalni glasbi in nadaljuje Brahmsova in Regerjeva načela.

Tu nastopi prelom z ostanki nove romantike, ki ga je z odločno kretnjo pospešil Arnold Schönberg in ustvaril ekspresionizem v glasbi, ki sledi z vsemi mogočimi harmonskimi, melodičnimi in drugimi glasbeno konstruktivnimi sredstvi idejnemu izrazu. Močna skladateljeva osebnost je ustvarila smer, ki so jo nadaljevali in še iz sebe dopolnili Wellesz, Webern in Alban Berg. Nasprotno pa je Paul Hindemith postavil živo moč proti ideji, resnično prirodnost proti neresnični fantastičnosti in skupno s Křenekom utrl pot čisti glasbi. Še zadnji, povsem samostojni pojav močnega doživetja preproste linearne polifonije zaključuje vse to hrepenenje za rešitvijo, ki jo išče nemški mladi rod.

Češka glasba nima svojega zaokroženega razvoja prav do konca 18. stol., dasi je češka zemlja rodila mnogo skladateljev izredne pomembnosti (zlasti Smetana). Začetek 19. stol. pa se z naraščanjem nacionalne zavednosti popolnoma osvoji in izoblikuje čisto samostojno lice. Pripravil je osamosvojitvev skladatelj in pedagog Tomašek, v zamahu pa sta jo izvedla B. Smetana in A. Dvořak, prvi vnet pristaš novoromantične smeri naturalističnega značaja in ustanovitelj češke nacionalne opere, drugi pa bolj klasiistično usmerjen, a poln narodove življenjske sile. Njuno glasbeno ustvarjanje živi povsem iz češke zemlje, čeprav je po nazoru zapadnjaško usmerjeno. Prav ta stvariteljska spojitev je njuna odlika. Njuno delo je odločilno za ves nadaljnji razvoj, osnova, na kateri so gradili mlajši nasledniki. Med temi so najvišje prerasli povprečnost V. Novak in J. Suk, oba poudarjajoča v svoji glasbi bolj slovaški narodni ton z rahlimi impresionističnimi potezami, ter Janaček in Ostrčil. Vrsta mlajših skladateljev, polnih življenjske sile in prevratne natrpanosti kaže zavzetno stremljenje k hitremu razvoju. V njih je polno naravne zanositosti in brezobzirne borbe proti dogna-

nemu za nov izraz. Kaže, da bo prav češka glasba radi svoje trdne podlage v razvoju mnogo pripomogla k rešitvi sodobnih vprašanj, zlasti še, ker ji boj proti romantiki ne bo tako težak, kakor n. pr. Nemcem, ki so jo spočeli. Med temi skladatelji srečujemo pomembna imena, kakor Stepan Martinou, Vycpalek in naposled Haba, Křenek in Petyrek. Slednji so že močno prešli meje svoje ožje domovine, Haba je znan predvsem po svoji četrttinski glasbi, v kateri išče novih glasbenih odkritij, Křenek pa po svoji atonalni, izrazito naturalistični smeri, kateri pa se, kakor kaže, nekoliko odmika.

Velik vpliv ima na sodobno ustvarjanje vrsta ruskih skladateljev, ki prav tako utegne močno vplivati na nadaljnji razvoj zlasti zaradi svoje neobremenjenosti nasproti zgodovinskim zahtevam. Saj je ruska glasba zbrala svoje sile v enotno narodno rusko šolo šele v sredi 19. stol., dasi so že tudi v davno preteklost živeli v njej močni glasbeni pojavi. V 19. stol. pa prepoji glasbo romantična narodna ideja, kar uresniči v prvi vrsti Mihael Glinka, ki je prav za prav ustanovitelj ruske nacionalne opere. Ob njem stoji A. N. Serov. Sledi pomembna petorica romantičnih naturalistov, tako zvanih novatorjev; M. Balakirev, A. Borodin, M. Mussorgskij, Cezar Cui in N. Rimskij-Korsakov. Ta petorica se je borila zlasti proti nestrokovnjaštvu za pristno muzikalnost, zagovarjala je smer, ki sledi spojitvi poezije in glasbe, v operi pa zahtevala podreditev glasbene oblike dramatskim situacijam in besedilu. V istem času pa hodita Rubinstein in Čajkovskij pot, ki je vodila na zapadnjaško romantično pojmovanje. Iz smeri novatorjev je razvojno zrasel v silno impresionistično ustvarjanje Skrjabin in se pognal v skrivnostno transcendentalnost s svojo izredno ustvarjalno silo. Osebnost, ki danes odločilno vpliva na evropsko glasbeno miselnost, je Igor Stravinskij, skladatelj, ki je izreden posebno v silni hitrosti razvoja. V početku se je naslonil na Skrjabina. Kmalu pa je stopil v odpor in pričel zajemati iz ritmičnih in zvočnih elementov narodne glasbe in jih obdeloval v atonalni glasbeni govorici izredne prirodne sile. Danes se zateka k strogi polifoniji. Njemu ob strani stoji močna osebnost skladatelja Prokopjeva. Slednji trije skladatelji so iz-

Jurij Fleišman

Avgust Leban

Kamilo Mašek

Danilo Falgelj

seljenci. V sovjetski Rusiji pa se oblikuje vrsta ruskih komponistov, brez enotne notranje zasidranosti in tedaj prav različnih smeri. Med njimi so Mjaskovskij, Feinberg, ki sledi Skrjabinu, Medtner, Mossolov, tipični naturalistični ilustrator, Čerepnin, ki je posegel nazaj k novatorjem, in drugi.

Impresionizem, ki je našel ugodna tla tudi v Rusiji, je zrasel in se najjačje izoblikoval v Franciji, kar je razumljivo iz dejstva, da je na tej zemlji programatični in koloristični element igral najmočnejšo vlogo. Že ustvarjanje C. Francka, ki je bil sicer klasicist, še bolj pa C. Saint-Saënsa v 19. stol. je nagibalo v to smer. Nastop Berliozsa s programatsko glasbo pa je pripravil izrazito osnovo impresionistični smeri, ki jo je započel in izvedel do viška C. Debussy. V tej smeri se melodika izgublja v mozaičnost, harmonika v barvitost, oblika v razbitost, elementi se prično gosto prelivati v razdrobljenih oblikah. Debussy je to smer izpeljal do tiste skrajnosti, kjer ni mogoče več naprej; zato se vse naslednje stvariteljske osebnosti postavijo v reakcijo. Deloma že M. Ravel in P. Dukas, ki spajata barvitost z jasnejšo obliko. Poznejši rod pa se je odvrnil od impresionizma, ne da bi opustil prelom s tonaliteto. Poulenc si je iz impresionizma našel lastno glasbeno govorico, D. Milhaud pa se je z brutalno silo uprl in se oprijel prirodnega primitivizma nekako v Stravinskega srednji smeri. V sredi med obema stoji Honegger.

Italijanska glasba je v primeri z vodilno vlogo prejšnjih stoletij stopila močno v ozadje. Po njeni slavni preteklosti je nastopila precejšnja neplodovitost. V 19. stol. se njena glasba izživlja skoro edinole v operi, kjer nastopi najjačja osebnost tega stoletja, G. Verdi. Italijanska glasba se predvsem močno naslanja na preteklost in pa skoro pretirano povdarja nacionalni značaj. Prav v tem pa je ohranila svojo samostojnost brez izrazitih tujerodnih vplivov. Le malo pomenijo vplivi nemške romantike (Bossi, Ferarri Sinigaglia) ali impresionizma pri Pratelli. Tako je tudi naturalistična smer — verizem — katere glavni zastopnik je Puccini, zrasla iz italijanske miselnosti tega časa, uprte v operno izživljanje. Njen pomen leži v odporu proti romantiki in v oklenitvi naturalističnega izražanja: prevladovanje besede, v

liriki silno čutna italijanska melodika s svojimi čustvenimi vzletmi, in vzbujanje občutij zlasti v prvem hipu z učinkovitimi harmoničnimi posebnostmi, ki leže v zvečanih trizvokih in celotonski lestvici. Tudi D'Albert spada v to smer, ki pa je ostala le majhen otoček brez širšega razmaha. Novejše italijansko ustvarjanje nima posebnega pomena kljub znanim futurističnim manifestom z zahtevo po »glasbi šumov in ropotanja«. Vidneje so se uveljavili Casella, Malipiero in Pizetti, naslonjeni deloma na impresionizem. Zveza s preteklostjo pa je v majhnem obsegu povzročila zatekanje k Palestrini, ki pa tudi ni prosto italijanskih nacionalnih primesi.

Slovenska glasbena kultura še prav do zadnjega časa ni dobila samostojnega, enotno zaključenega obraza, ampak je stala vseskozi pod vplivom glasbenega življenja in razvijanja zapadno evropskih narodov. Vzrok temu dejstvu leži zlasti v nebogljenosti našega malega naroda, v njegovi trajni politični nesamostojnosti in v zvezi s tem v dejstvu, da je črpala njegove moči v prvi vrsti borba za lastni obstoj. Z druge strani pa je oviralo razmah umetniških sil revno gospodarsko in socialno stanje, ki se je družilo s pojavi omenjenih dejstev. Da leže prav tukaj vzroki položaja, kakršnega odkriva pogled na našo glasbeno preteklost, kaže sicer v jedru izredna razgibanost v zanimanju za glasbeno izživljanje, ki je vseskozi svojstveno našemu ljudstvu. Ne samo to. Zgodovina izdaja, da je bilo prav to ljudstvo zmožno roditi iz sebe osebnosti nadpovprečne moči, ki jih pa radi danih prilik ni moglo ohraniti sebi, ampak jih je moralo žrtvovati tujini kot delavce v zgradbi tujih glasbenih kultur, samo pa je moralo životariti v revščini.

Tako kaže čas večstoletne preteklosti, ko se je glasba najsilneje pričela razvijati v Italiji (Palestrina) in prenosno v severnih državah, na naših tleh močno življenje posebno narodnega petja epičnega in liričnega značaja, ki pa je sprejemalo vase občutne vplive umetne cerkvene pesmi. Po tridentinskem koncilu (1545—1563), ki je določil na podlagi Palestrinovega kompozitornega sloga smernice cer-

Dr. B. Ipavc

Fran Gerbič

Anton Förster

kvenemu petju, je ta smer deloma našla pot v našo deželo, kjer je zapustila svoje vplive. Tisti čas nam je rodil glasbenika izredne sile, Jakoba Gallusa, ki so ga pa naše tesne prilike pognale v svet in je za zgodovino postal tako imenovani »nemški Palestrina«. Na domačih tleh pa je živel naprej preprosto petje, ki ga je v cerkvenem smislu vsaj deloma resneje uredil Primož Trubar, dočim je vrsta narodnih pevcev (Japel, Modrinjak, Volkmar, Lipold, Traven, Vodovnik, deloma Vodnik in drugi) ustvarjalo preprosto glasbo ljudskega značaja. Cerkevna in posvetna pesem se je med seboj popolnoma mešala. Z nastankom ljubljanske Filharmonije (1702) z nemškim značajem so glasbene razmere zaradi neposrednega vpliva obrnile smer navzgor. Ob visoki nemški in italijanski glasbi, ki se je tu gojila, so rasli tudi naši muziki, sicer v močnem vplivu, vendar v vrednosti višje. Razcvit italijanske opere z značilnim bel cantom, ki jo je povzdignil Scarlatti in njegova neapolitanska šola, je vplival na našo glasbo in rodil celo poizkus prve slovenske opere (»Belin« 1780. l.), delo Jakoba Zupana. Nasprotno pa so za tem postajali vplivi z nemškega severa vse močnejši. Nastanek in silni razmah romantične smeri v prvi polovici 19. stoletja ni ostal brez posledic za našo glasbeno življenje. Ozke zveze, ki so spajale ljubljansko Filharmonijo s tedanjim odličnim dunajskim glasbenim svetom, so vzbudile k živemu delu tudi slovenske umetniške pojave. Pričenja se vzbujanje narodne zavesti; narodna glasbena motivika dobiva umetnejšo obliko. Tisti čas je rodil vrsto glasbenikov, ki so delali na polju slovenske svetne in cerkvene pesmi: Mihevec, Rihar, Ahacel, Hašnik, Slomšek, Fleišman in drugi. Tudi se pojavljajo že razna izdanja v listih, kakor Rokodelske novice, Slovenija, Drobtinice in zlasti Slovenska grlica, ki jo je urejal Jurij Fleišman.

Najznačilnejši pojav tega časa za glasbeno življenje so nastanki glasbenih in pevskih društev, ki so z vso vnemo gojili glasbo zlasti v zvezi z različnimi narodnimi prireditvami in prazniki. Ta tako zvana doba čitalnic je vzbudila pri nas po vzorcu nemških moških zborovskih združenj (Liedertafel) vrsto podobnih ustanov, kar je na drugi strani silno dvignilo

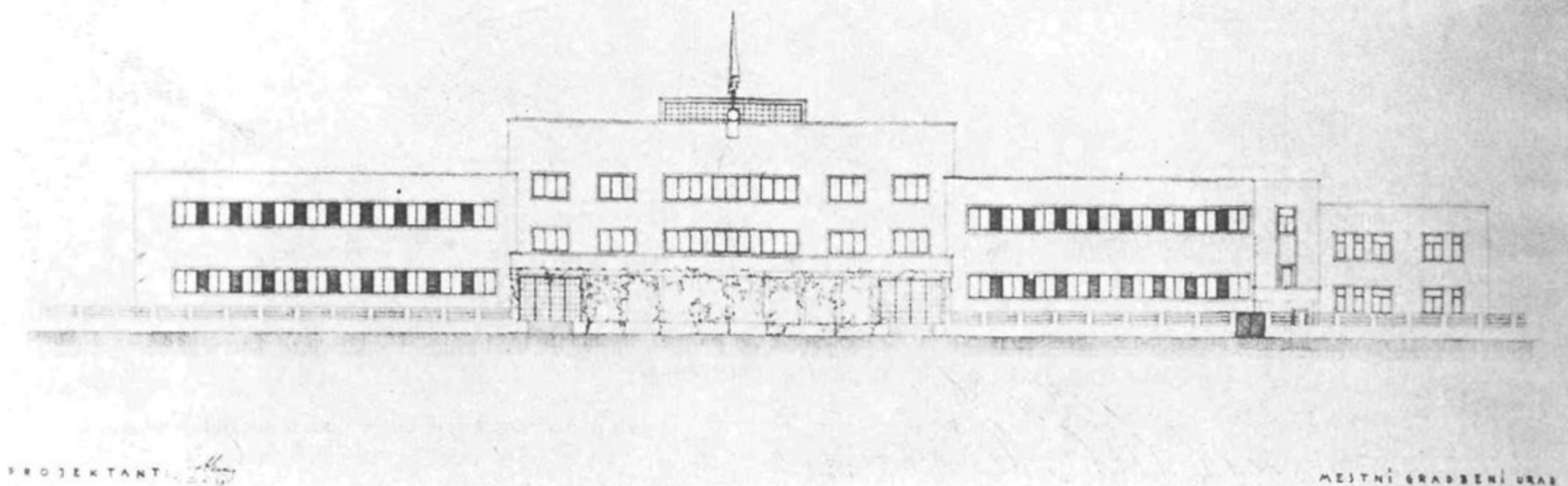
ustvarjanje za moške zборе. Vzpon je bil tako močan, da posegajo njegovi ostanki še prav v naš čas. Povzpele so se pa tudi stvariteljske sile. Vrsta izrednih talentov to kaže. Fran Adamič, Anton Hajdrih, Josip Kocjančič, zlasti Avgust Leban in Kamilo Mašek so imena glasbenikov, ki bi mogli s svojimi sposobnostmi ustvariti trdna tla in zaključeno obliko slovenski glasbeni kulturi, da jim niso zabranile dela usodne sile pomanjkanja in splošno vladajočih obupnih razmer, ob katerih so si skrhalo ostrino napetosti in so uničeni prezgodaj legli v grob. Še drugi (Dolinar, Fajgelj, Levičnik, Škerbinc, Miroslav Vilhar) pa se zopet po ozki in omejeni gazi splošnih glasbenih okoliščin niso mogli dvigniti nad nivo nestrokovnjaškega diletantstva. Tako kaže ta čas v ustvarjalni smeri žalostno sliko velikih, toda neizrabljenih sil.

Z ustanovitvijo ljubljanske Glasbene Matice (1872 l.) in matične glasbene šole je bila dana nova podlaga slovenski glasbi. Tu se iz trdovratnega nestrokovnjaštva pričinja luščiti polagoma resni ustvarjalni smisel. V dobo je stopilo več osebnosti, ki so v ožjih stikih z inozemsko glasbeno strujo pričinjali oblikovati resnejša dela, sicer v močnem naslonu na tuje smeri, vendar ne popolnoma brez narodnih elementov: Gerbič, brata dr. Ipavca, kmalu za tem H. Sattner, Viktor Parma in drugi. V tem ustvarjanju se predvsem močno odražajo nemški in italijanski vplivi. Odločilno pa je v razvoj vrednosti posegel Čeh Anton Foerster, ki se je presadil v našo zemljo in pognal v kvaliteti naš razvoj močno navzgor. Bil je velika, silovita osebnost, jasno izoblikovana v rokah velikega češkega skladatelja Smetane. Tako je mogel tudi pri nas zarezati brazde v globino in vsaditi kleno seme, ki je pognalo v rast in sad in se množi še prav v naš čas.

Tako prihajamo do preloma v naše stoletje, ki kaže na podlagi vse take preteklosti močno razgibanost v glasbenem ustvarjanju. Morda je to tisti čas, ki bo postavil temelje naši samostojni glasbeni zgradbi. Kajti na eni strani se je strokovnjaštvo dvignilo, na drugi pa je nastopilo veliko gnetenje snujočih duhov, ki utegnejo zaradi neobremenjenosti od preteklosti ustvariti novo samostojno slovensko glasbeno kulturo.

N A Č R T O S N O V N E Š O L E Z A B E Ž I G R A D O M
G L A V N O L I C E P O G L E D S C E S T E

M 1 : 1 0 0
L I S T Š T V 4 2

NOVA OSNOVNA ŠOLA ZA BEŽIGRADOM

ING. VLADO MUŠIČ

Bežigrajski in Svetokriški okoliš skupaj štejeta približno 7—8 tisoč prebivalcev s ca. 400 šoloobveznimi otroki. Vsi hodijo sedaj v oddaljene šole sredi mesta. Z zgraditvijo novega šolskega poslopja bodo obstoječe šole razbremenjene za 12 razredov. Ta pridobitev bo blagodejno vplivala na pouk in higieno, ker dosedanja dvojna frekvenca pouka v teh šolah skoro onemogoča celo temeljito prezračevanje šolskih razredov.

Za novo šolsko zgradbo prvotno določeno stavbišče na tako imenovanih »Pekovskih njivah« v izmeri ca. 6000 m² je bilo pičlo odmerjeno za mnogostranske potrebe sporta, telovadbe in šolskih nasadov. Prostor tudi ni bil idealen zaradi bližine hlevov topničarske vojašnice. Nadlega muh in drugega mrčesa bi bila v poletju neznosna. Zato je smatrati predlog in sklep ljubljanske občinske uprave, da se postavi nova šola v opuščeni mestni gramoznici, za izredno posrečen. S to odločitvijo je pridobila občina na eni strani dragocena stavbišča, bežigrajski prebivalci pa velik kompleks gramoznice, ki bo z zgraditvijo šolskih objektov in ureditvijo celotne jame z nasadi v okras vsemu okolišu.

Mestna gramoznica s površino 40.000 m² se razteza vzdolž Vodovodne ceste, zapadno Stadiona, v smeri jug-sever. Njena lega je za ves bežigrajski okoliš, ki se razteza levo od Tyrševe ceste, centralna. Svetokriški okraj pa bo po zazidavi itak moral dobiti lastna šolska poslopja.

Celotni projekt šole s svojimi predvrti, igrišči in šetališči zavzema nad 10.000 m² površine. Na šolske zgradbe same odpade ca. 1620 m². Ostala površina gramoznice v izmeri ca. 30.000 m² se bo uporabila za nasade, v svojem južnem delu za zgradbo gimnazij-

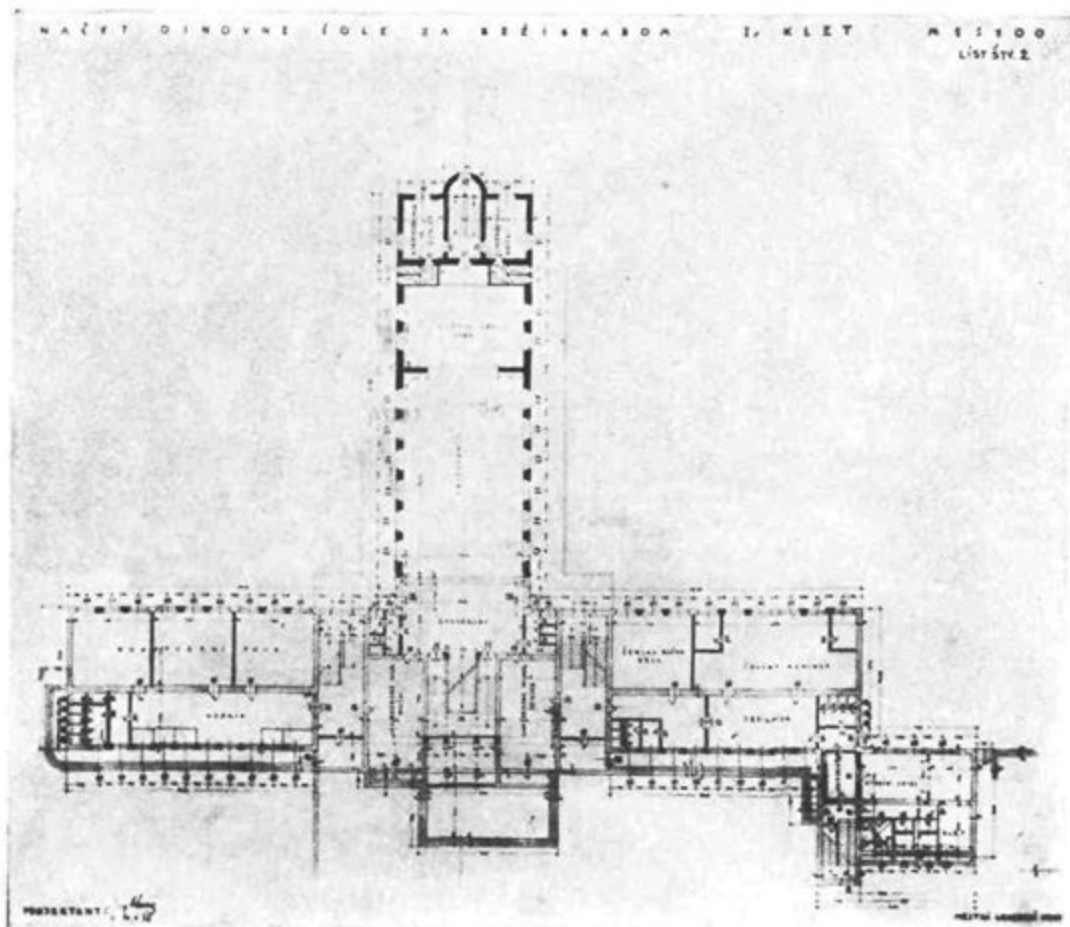
skega poslopja, za sportna igrišča vsega okoliša in za javne nastope bežigrajskega »Sokola«.

Šolski objekti bodo postavljeni v severnem delu jame. Vsa nezazidana površina ostane odprta solncu od vzhoda, juga in zapada. Učilnice so obrnjene proti jugu, hodniki in ostali stranski prostori pa proti severu. Luči, zraka in solnea bo v šolskih zgradbah in okoli njih dovolj.

Glavna šolska zgradba se dviga nad cestnim nivojem v dveh stopnjah do višine drugega nadstropja. Stranski krili sta nad cesto enonadstropni, od nivoja jame gledano pa trinadstropni. Zunanja razčlenjenost je zahteva notranje ureditve, ki vsebuje v srednjem delu upravno poslopje, v obeh stranskih krilih pa oba šolska objekta za dečke in deklice ločeno, s posebnimi vhodi in stopnišči. Upravno poslopje s skupnim šolskim vodstvom za obe šoli veže na zunaj obe krili v arhitektonsko celoto.

Stanovanjski objekt je priključen šolskemu poslopju na severozapadni strani in ima stanovanja za voditelja obeh šol in šolskega slugo z vsemi priteklinami, kakor tudi z vrtovi za zelenjavo, lepotično grmovje in sadno drevje.

Mnogo preglavic, ugibanja in pomislekov vzbujajo še danes Bežigrajem način prilagoditve šolskega projekta glede na konfiguracijo in izrabo gramoznice kot stavbišča. Višinska razlika med jamo in obkrožujočimi jo cestami znaša ca. 70 m in je v projektu s pridom izrabljena za različne stranske prostore. V območju teh 7 m sta predvideni dve kletni nadstropji. Spodnje, najnižje proti jami zavzema v globino do srednjega zidu odprto in pokrito stebrišče, ki bo služilo v času slabega vremena otrokom kot izprehaj-

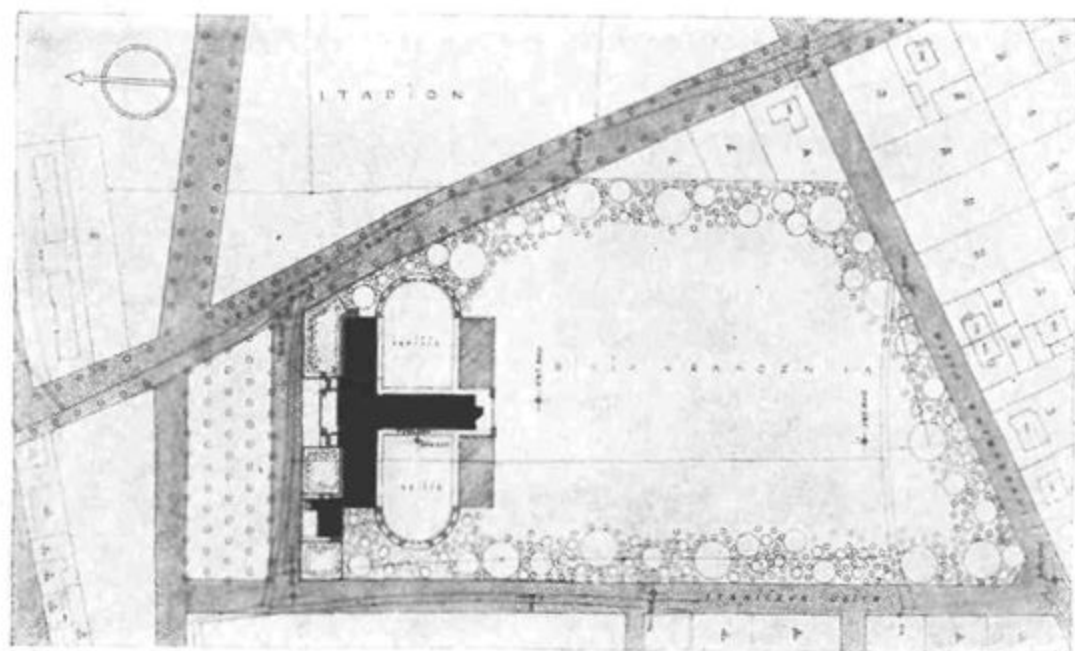
Tloris druge kletne etaže

lišče. Ta ureditev je edinstvena v dravski banovini. Zelo važno je, da imajo otroci v odmorih priliko razgibati se ne glede na vremenske prilike. S tem je vedno omogočeno temeljito prezračevanje učilnic in hodnikov. Druga polovica trakta te etaže pa je namenjena za zavetje šolski deci v primeru nenadnih bombnih napadov. Prihodnja etaža je proti cesti do tretjine izven zemlje in ima na severni strani vzdolž obeh šolskih objektov 2'0 m širok svetlobni in prezračevalni jarek. Prostori, obrnjeni proti temu jarku, so podrejene važnosti in ne služijo namenom za dolgo bivanje v njih, kot na primer: hodniki, stranišča, garderobe i. t. d. Južni trakt te etaže, ki je obrnjen proti jami, pa vsebuje učilnice za rokodelski pouk in gospodinjsko šolo s povsem normalno velikimi okenskimi odprtini. (Glej aksonometrično risbo s pogledom od jugovzhodne strani.)

Visoko pritličje je situirano 1'0 m nad cestnim nivelom. V tej etaži so v vsakem stranskem krilu po tri učilnice s prostornimi, 5'0 m širokimi hodniki, v katerih bodo nameščene garderobe. Te garderobe bodo izdelane povsem zračno iz kvadratično pletene mreže. Za vsak razred po dva zamrežena oddelka za zaklepanje. Ključ hrani razredni učitelj, oziroma izmenoma določeni učenec, ki nadzira odlaganje in oblačenje v teh kabinah. Na ta način je vsaka tatvina nemogoča, zadostno zračenje mokre obleke v prostornih hodnikih je higiensko zadovoljivo rešeno. Take ureditve garderob so se dobro obnesle v sosedni Avstriji in Nizozemski.

Učilnice so po površini in prostornini namenjene za največ 40 učencev. Na vsakega učenca pride 5 m³ zraka. Južna stena učilnic je razdeljena v tri okenske odprtine, ki so med seboj ločene s slokimi stebriči. Prezračevanje se bo vršilo z okensko gornjo svetlobo, kakor tudi s stalnim dovajanjem svežega in ogretega zraka skozi zidne odprtine.

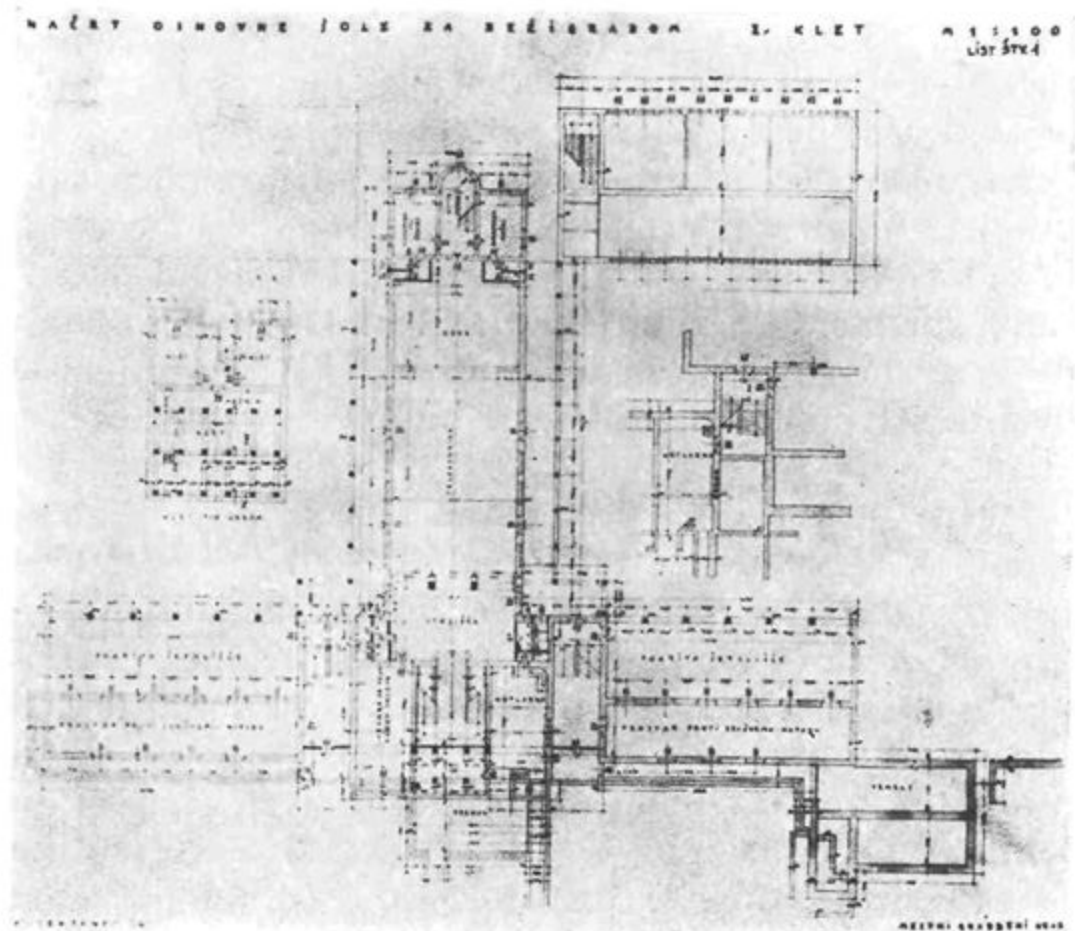
Ista razdelitev prostorov kakor v pritličju, je v I. nadstropju; v vsakem krilu so trije razredi. Skupaj

Situacijski načrt šole ob in v bivši mestni gramoznici

torej 12 učilnic za 480 otrok brez vštetja treh učilnic za rokodelski pouk, ženska ročna dela, gospodinjsko šolo v I. kleti in dveh dvoran za fiziko in risanje v II. nadstropju upravnega objekta. Streha nad obema šolskima traktoma bo izvršena kot pohodna terasa za pouk risanja po naravi.

Upravno poslopje združuje oba šolska objekta v arhitektonsko celoto. V ta objekt je poleg ostalih dostopov še poseben vhod iz 1'0 m pod cestnim nivelom ležečega predvrta h garderobam za sokolsko telovadbo in v telovadnico, ki bo uporabljiva tudi za prosvetne prireditve. Poleg sokolskih garderob so predvidene še posebne garderobe za šolsko telovadbo z dostopom iz obeh šolskih stopnišč v višini pritličja. Važno in ustrezajoče predpisom šolskega zakona je, da se izločijo ob priliki sokolske telovadbe in prosvetnih prireditev šolskemu pouku namenjeni prostori. V tem objektu je predvideno v višini pritličja obsežno kopališče s prhami, garderoba za prilike javnih prireditev, shramba za telovadno orodje in kotlarna za centralno ogrevanje vseh objektov razen stanovanjskega.

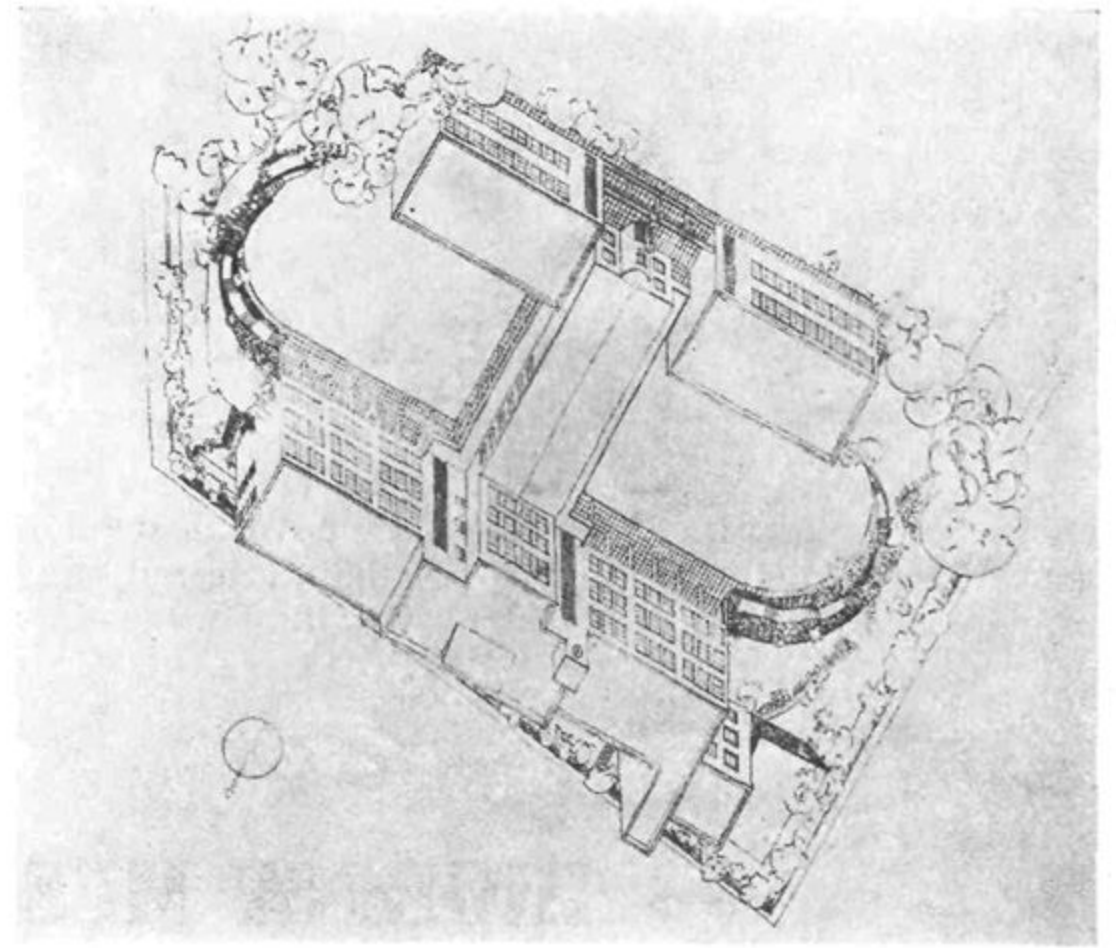
Tloris prve kletne etaže

Ing. Vlado Mušič

Prvo nadstropje upravnega objekta vsebuje dve čakalnici, oziroma govorilnici za starše, konferenčno sobo za obe šoli in sobi za voditelja in šolskega zdravnika. V drugem nadstropju je proti jugu obrnjena fizikalna, proti severu pa risalna dvorana s potrebnimi kabineti za učila in šolski knjižnici. Risalnica ima poleg stenske še stropno razsvetljavo povsem v smislu današnjih zahtev za pouk risanja.

Telovadnica s stalnim šolskim odrom in garderobami za igralce je situirana povsem v jami. Priključena je vertikalno na upravni objekt v smeri sever-jug. Višina telovadnice dosega ono dveh kletnih etaž šolskih objektov. Čista površina pa znaša $20 \times 12 = 240 \text{ m}^2$ in bo zadostovala vsem zahtevam šolske in sokolske telovadbe. Tako postavljena telovadnica ima dostop iz obeh šol po glavnih stopniščih, kakor tudi naravnost s ceste ob javnih prosvetnih prireditvah in sokolski telovadbi. Telovadnica kot objekt deli po sredi obe šolski igrišči za deško in dekliško šolo. Ureditev teh igrišč je dobro pregledna iz aksonometrično risane skice. Ob obeh zunanjih podolžnih stenah telovadnice so pokriti hodniki s terasami kot zavarovan dostop v dva povsem samostojna šolska objekta, ki se bosta zgradila ob potrebi povečanja, ali pa ob ustanovitvi višje narodne šole. S to dozidavo se bo pridobilo

Aksonometrični pogled z jugovzhoda

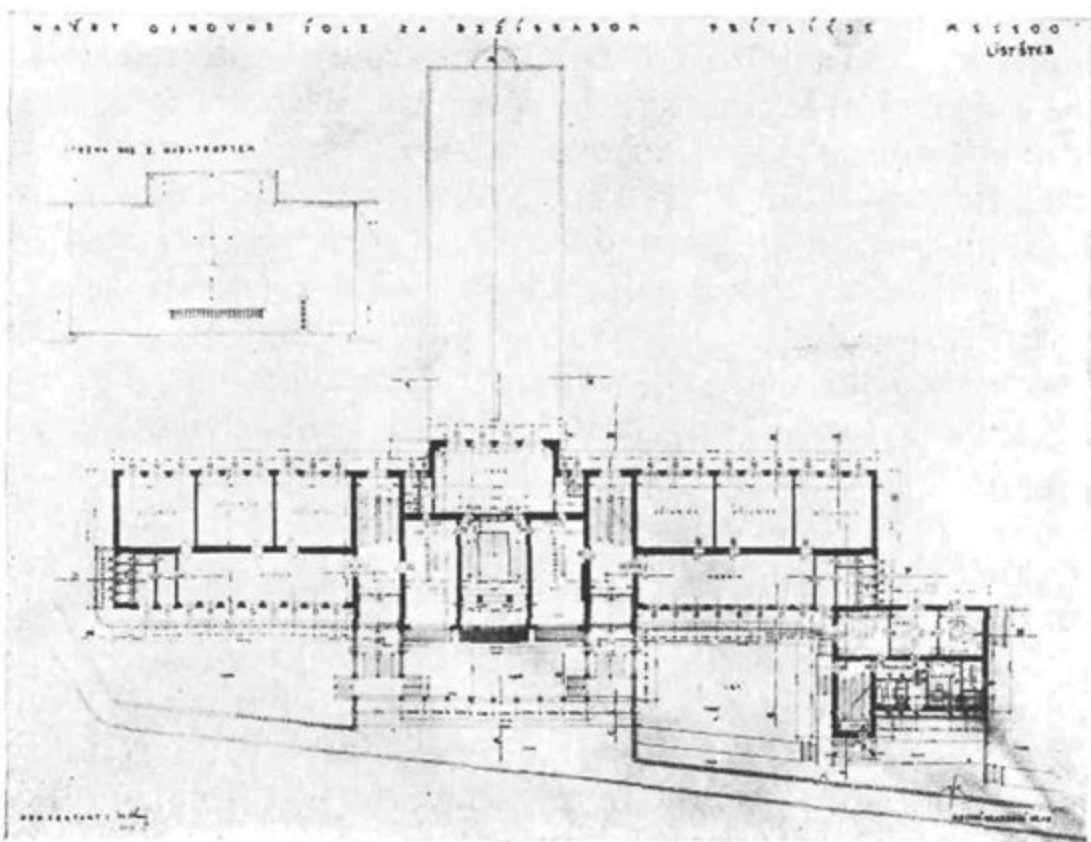
bilo nadaljnjih 12 razredov brez razširjenja upravnega poslopja, ki je po svojem obsegu že sedaj predvideno za povečani šolsko-upravni aparat.

Kurjava vseh objektov razen stanovanjskega in odrskih garderob bo centralna — s toplo vodo. Prezračevanje učilnic se bo vršilo z dovajanjem svežega in ogretega zraka, ki bo izpeljan po zidnih kanalih. Za prostore, ki se bodo uporabljali tudi v času šolskih počitnic kot sobe za voditelja, zdravnika, konference, učila in stranišča, so določene za ogrevanje še posebne lončene ali pa plinske peči.

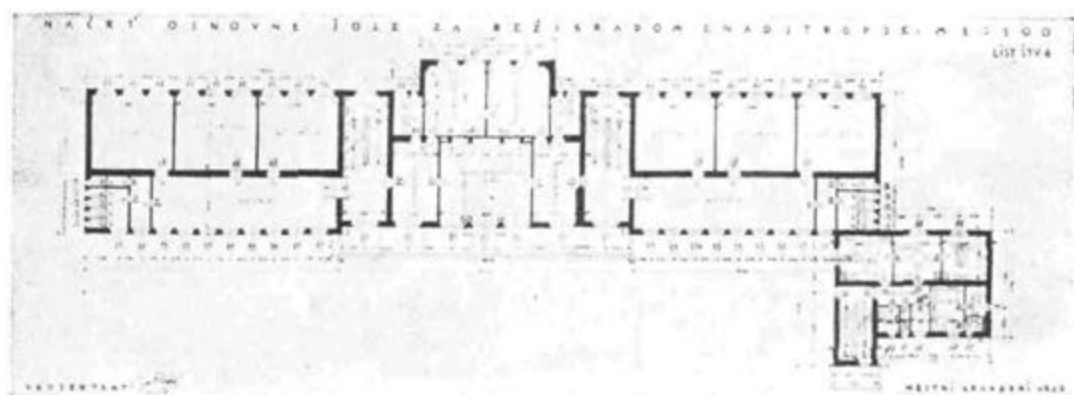
Vsa sanitarna oprema v posameznih klosetnih skupinah bo ustrezala najnovejšim higienskim zahtevam. Voda bo vpeljana v vse klosetne skupine in tudi v učilnice. Mestno kanalizacijsko omrežje bo podaljšano od Tyrševe ceste po Vodovodni cesti do trga pred glavnim šolskim poslopjem. Ker ležita spodnji dve etaži pod nivelom bodočega kanala, se bodo zbirale fekalije teh dveh etaž v posebni greznici, iz katere jih bo dvigala v cestni kanal avtomatično delujoča črpalnica. Meteorna voda z igrišč bo izpeljana v posebne ponikovalnice, ki bodo zgrajene pod tlakom teh igrišč.

Oprema šolskih prostorov, telovadnice, kakor tudi nabava učnih zbirk bo povsem preprosta, ustrezajoča strogo namenu in vsem današnjim pridobitvam na polju šolstva. Gradbeni stroški so preračunjeni na Din 6,500.000.—. V tej vsoti je všteta tudi ureditev dvorišč, brežin z nasadi in ograditev vsega, šoli namenjenega kompleksa ca. 10.000 m² površine. Za poznejšo dozidavo dveh objektov z 12 razredi bo potrebno še nadaljnjih 2,300.000 dinarjev.

Sklep občinske uprave ljubljanske, da se prične še to pomlad z graditvijo osnovne šole, je bil od meščanstva, posebno še od bežigrskega, kot najbolj prizadetega, s hvaležnostjo pozdravljen. Konec bo skrbi za deco, ki je morala doslej brez spremstva hoditi v oddaljene šole v sredi mesta ali pa čez železniške tire v Spodnjo Šiško. Ta šola bo prva, ki jo zgradi mestna

Tloris visokega prifilčja

Tloris nadstropja

občina od leta 1914. dalje. Med- in povojna doba je zaposlila vse občinske uprave z drugimi, še bolj nujnimi problemi, ki niso dopuščali izdatkov za gradnjo

šolskih poslopij v novo nastalih okoliših na severnem in vzhodnem delu mesta. Reševanje stanovanjske krize je bila ena največjih nalog mestne občine poleg ostalih, ki so nujno zahtevale ureditev cesta, moderniziranje mestne klavnice, povečanje elektrarne, razširjenje cestno železniškega omrežja, regulacijo Ljubljanske, graditev novih kanalov in nešteto drugih perečih socialnih vprašanj. Vzlic sedanji hudi denarni krizi se je občinska uprava odločila pričeti tudi z reševanjem šolskih problemov, ki temeljijo poglavito v pomanjkanju šolskih prostorov. Po tej šoli pride na vrsto osnovna šola v Vodmatskem okolišu in povečanje nekaterih že obstoječih šolskih zgradb v mestu samem.

HIGIENA MESTA LJUBLJANE

DR. KAREL PETRIČ,
V. D. DIREKTORJA HIGIENKEGA ZAVODA

Vprašanja higiene mesta so tako številna in obširna, da tu lahko podamo le splošno in bežno sliko o njih. Popolno vrednoto dobijo le, če se obravnavajo in utemeljujejo posamič, ker je vsako izmed njih problem zase. Ne moremo govoriti o higienskih razmerah mesta Ljubljane, ne da bi razmotrivali obenem sodobna splošna načela higiene mesta. Načela sodobne higiene naj bodo smernice zdravstvene politike mesta. Higiena proučava vse one činitelje, ki vplivajo na zdravje posameznika, kakor tudi na zdravje vsega prebivalstva, živečega v skupnem edinstvu, ki se imenuje mesto, trg ali vas, ter daje navodila in smernice, kako naj uredimo način življenja, da dosežemo po naravi odmerjeno najvišjo možno starost.

Higiena proučuje torej vzroke prerane smrti in visoke umrljivosti prebivalstva in daje navodila in ukrepe za zmanjšanje umrljivosti. Higiena hoče zdravega človeka, ki posveča svoje moči skupnosti. Toda na tem mestu nas ne zanimajo vprašanja higiene posameznika, ampak tista, ki zadevajo vse prebivalstvo mesta. Ta bi bila: podnebje, zrak, stanovanja, preskrba s pitno vodo, odvajanje odpadnih vod, odstranjevanje smeti in odpadkov, preskrba z živili in nadzorstvo nad njimi, ureditev cest in prometa, otroška igrišča, kopališča, javni nasadi, industrijske naprave, zdravstvene in socialne ustanove, pokop mrličev. V higienskih nedostatih navedenih činiteljev najdemo vzrok nalezljivim in socialnim boleznim ter z njimi v zvezi vzrok prerane smrti in visoke umrljivosti.

Preden govorimo o higienskih ureditvah in vprašanjih mesta Ljubljane, ki čakajo še rešitve, si moramo predočiti veliko razliko med predvojno in povojno Ljubljano. Predvojna Ljubljana je bila provincialno mesto z nekaj preko 40.000 prebivalci. Po prevratu so začele polniti mesto množice ljudi, ki so

prihajale iz okupiranih krajev in iz podeželja. Ljubljana z bližnjo okolico je mahoma narasla na nad 80.000 prebivalcev, s čemer se je uvrstila med večja mesta. Nenadno povišanje števila prebivalcev in istočasna industrializacija je zahtevala od mestne uprave rešitev mnogih novih in deloma težko izvedljivih problemov. To upravičuje tudi nezadovoljivo rešitev marsikaterih sicer perečih higienskih ureditev, ki so zvezane povečini s precejšnjimi materialnimi žrtvami in gredo v breme davkoplačevalcev v mestu. Vsekakor pa je napredek mesta Ljubljane po prevratu v higienskem oziru razmeroma velik in so bila izdana v te svrhe precejšnja sredstva.

Razmotrivajmo na kratko že prej navedena vprašanja higiene mesta Ljubljane glede na zahtevo sodobne higiene, da bomo vedeli, kaj imamo in katere naloge nas še čakajo v tem pogledu.

Ljubljana ima takozvano zmerno podnebje menjajočih se štirih letnih časov, z neprevročimi poletji in ne premrzlimi zimami, ki prehaja deloma v subalpinski podnebje bližnjega gričevja in pogorja, kar vsekakor ugodno vpliva na samo podnebje Ljubljane. Ima pa vkljub temu nedostatke v precejšnjem številu meglenih dni, v katerih človek dočaka solnce šele v poznih dopoldanskih urah. Ljubljanska megla ima vzrok v okolišnem močvirnem terenu (Barje), deloma pa tudi v dimu, sajah in prahu. Vsak delec saj in prahu v zraku je jedro, okoli katerega se zgoščuje vodna para in tvori meglo. Z izsušenjem Barja in omejitvijo dima, saj in prahu se bo skrčilo tudi število meglenih dni.

Važno je v mestih vprašanje zraka, ki ga onečiščujejo dim, saje, prah in razni plini. Dim in saje izvirajo ponajveč iz kurjave s premogom v industrijskih obratih, lokomotivah in v stanovanjih. Pravo sliko dima in saj v zraku dobimo v zimskih mesecih. Ako gremo v zimskem jutru iz okolice v mesto, opazimo

Mestna stanovanjska hiša
»na Meksiki«, Ahacljeva cesta

Tip zdrave
predmestne vile

nad hišami sivkasto-rjave in črnkaste oblake. Ko pa pridemo v mesto, vidimo, kako se vale gosti oblaki dima iz dimnikov hiš in tvornic (v času, ko začnajo ljudje kuriti), ki se v začetku skušajo dvigniti, a kmalu padejo na ulico. Ako je ulica pokrita s snegom, opazimo na snegu sloje saj. Pod vplivom solčnih žarkov se pa oblaki dima spet dvignejo nad hiše ter leže nad njimi vse dopoldne. S preiskavami snega in zraka lahko ugotovimo količino saj. Škode, ki jih povzroča dim v zraku, so precejšnje, ker poslabšajo podnebje, poškodujejo zidane objekte, kvarijo rastline in drevesa (igličasta) ter pospešujejo obolenja dihal (tuberkuloza in katarji dihal). Kako veliko važnost pripisujejo škodljivosti dima drugi narodi, je razvidno iz tega, da ustanavljajo v mestih društva za pobijanje dima. Mestne uprave izdajajo glede kurjave s premogom in glede peči posebne odredbe, ki zaznamujejo precej velike uspehe. Zaradi takih odredb se je n. pr. v Manchestru znižalo število meglenih dni od 37 na 23 v letu, v Hamburgu pa od 130 na 91 dni, znižala se je pa tudi za 25% umrljivost na obolenjih dihal, ki niso tuberkulozne narave, a jih pospešujeta dim in prah.

Tudi v našem mestu imamo dovolj dima, ki se vali iz tvornic in s kolodvora. O tem pričajo v bližini stojče stavbe. Premestitev kolodvora ali pa elektrifikacija železniškega prometa, sežiganje saj v industrijskih podjetjih in koncentracija novih tvornic le v delu predmestja, ki leži po vetru ugodno, bi dovedlo do ugodne rešitve tega vprašanja.

Prav tako kakor saje škoduje človeškimi dihalom prah. Prah nastaja z delovanjem mehanične sile na cestišča. Veter ga dviga v zrak in zanaša v stanovanja. Prenaša se pa v stanovanja, urade in obratovalnice tudi z obutvijo. Z zrakom ga vdihavamo. Z ureditvijo in s primernim čiščenjem cest ga lahko zmanjšamo na minimum. Problem, kako graditi ceste, ki bi ustrezale vsem zahtevam higijene tehnike, še do danes ni

zadovoljivo rešen. Današnja higijena in tehnika zahtevata: 1. da se ceste čim manj in enakomerno obrabijo, 2. da ne povzročata promet hrupa in šuma, 3. da so ceste za vodo neprepustne, 4. da se lahko čistijo, 5. da se hitro posušijo po padavinah, 6. da so dobri prevodniki toplote, 7. da je graditev poceni. Ceste v mestih morajo biti na vsak način tlakovane, ker se netlakovane ceste najbolj praše, se pa tudi hitro obrabijo in je vzdrževanje netlakovanih cest drago. Poznamo mnogo načinov tlakovanj. Pripomnim naj le, da je v higienskem pogledu še najboljše tlakovanje z asfaltom in tlakovanje z lesenimi ploščicami. Ta dva načina tlakovanja sta najbližja našim zahtevam, kljub temu, da je tlakovanje z lesom zelo drago, asfaltni tlak pa da postane po padavinah spolzek, da je zavoljo tega v nesrečo ljudem in vpreženim živalim. V nekaterih mestih uporabljajo za tlakovanje majhne poligonalne ali pa kvadrataste kocke iz pramenja. Ta način je uporabljen le za ceste, ki ne trpijo preveč zaradi prometa.

V Ljubljani naletimo skoraj na vse načine tlakovanja; v tem pogledu se je mnogo storilo in se še dela. Šele bodočnost pa bo pokazala, kakšna vrsta tlakovanja je najpopolnejša in obenem najrentabilnejša. Na Bavarskem sem pred leti opazil, da so tlakovali eno najprometnejših cest v kratkih razdaljah na najrazličnejše načine, da preizkusijo na ta način trpežnost in rentabilnost tlakovanj. Ponekod skušajo tlakovati ceste s steklom. Za Ljubljano naj pripomnim le, da se bodo morale pretlakovati (z lesom, asfaltom) tiste ceste, ki vodijo mimo bolnic (Zaloška cesta) in mimo raznih šol, da se omili hrup.

Poleg vzdrževanja je potrebno tudi redno čiščenje cest. Glavne ceste se morajo čistiti vsak dan, manj prometne 2—3 krat tedensko. Cestne smeti sestojijo iz prahu, živalskih odpadkov in večinoma iz papirja, ki ga mečejo pasanti na tla. Količina smeti zavisi od vremena in načina tlakovanja. Tako znaša količina

Stanovanja po barakah

Nehigienska stanovanja po barakah

smeti v Berlinu letno povprečno na 100 m² površine cest 3·1 m³ smeti, v Hamburgu 1·8 m³, v Dresdnu 1·7 m³. Posebne odredbe glede odmetavanja odpadkov (lupin, sadja i. t. d.) na cestah in preskrba z zadostnim številom košar za odpadke seveda zniža količino smeti. Ceste čistijo tako, da jih škropijo in pometajo hkrati. V mnogih slučajih zadostuje, da se ceste izperejo in odplavijo smeti v kanale (po deževju). V prejšnjih časih so trdili, da je v cestnem prahu in smeteh mnogo kužnih kali in da se na cestah veliko ljudi okuži. To naziranje je pa precej napačno, ker vemo, da je cestni prah izpostavljen solnčnim žarkom, ki uničijo v kratkem času kužne kali. Tvoritev prahu se prepreči tako, da se ceste polivajo z oljem.

Mnogo preglavic dela odvažanje smeti, ker je precej drago. Kljub temu se pa lahko smeti izkoristijo, ker vsebujejo precej organskih snovi. Običajno se kompostirajo v bližini mesta (ne v neposredni bližini hiš) leto dni, nato pa uporabljajo kot gnojilo v vrtarstvu. Nekatera mesta smeti sežigajo, kar pa je nerentabilno, ker smeti slabo gore. Smetem morajo dodajati premog, da zgore. Ponekod uporabljajo smeti tudi za zasipavanje jam v okolici mesta. Proti temu ni higienskih pomislekov, če so jame oddaljene najmanj 500 m od ljudskih bivališč, ker povzročajo razkrajanje organskih snovi v smeteh neprijeten smrad. Tudi v Ljubljani se uporabljajo smeti v te namene. Smeti se morajo odvažati v zaprtih vozovih. Take vozove Ljubljana že ima.

Radi vzročne zveze naj omenim še odvažanje hišnih odpadkov. Hišni odpadki vsebujejo: smeti, kuhinjske odpadke, papir, razbito steklo, cunje, pepel i. t. d. Hišni odpadki imajo mnogo več organskih snovi kakor cestne smeti, vsebujejo pa poleg tega tudi še razne kužne kali in včasih tudi gomazen (uši, stenice i. t. d.). Zato so mnogo nevarnejši in zahtevajo drugačen postopek kakor cestne smeti. V raznih evropskih mestih znašajo hišni odpadki vsak dan na vsako osebo pol do enega kilograma. Hišne odpadke zbirajo ljudje v posebnih, dobro zapirajočih se posodah in jih, ko so polne, postavljajo v vežah ali pa drugih primernih krajih, da jih odpeljejo mestni smetarji. Iz posod odpadke ali takoj stresejo v zaprt voz ali pa odpeljejo

posode in jih naslednji dan vrnejo. V tem slučaju ima vsaka stranka dve posodi.

Kakor smeti se uporabljajo tudi hišni odpadki po enoletnem kompostiranju kot gnojilo. Nekatera mesta odvažajo odpadke na nerodovitna zemljišča v okolici mesta, ki se spremenijo že po treh letih, ko se razkroje odpadki, v rodovitna polja. Ponajveč pa večja mesta sežigajo odpadke, predhodno pa jih v posebnih obratih sortirajo. V Angliji so imela mesta že leta 1904. 151 sežigalnic za odpadke. Seveda pa je zabraniti sortiranje odpadkov na odlagališčih revnemu prebivalstvu, ker vsebujejo odpadki v mnogih primerih kužne kali. Proti odlaganju hišnih odpadkov v razne jame ni higienskih pomislekov pod pogojem, da so take jame oddaljene od bivališč najmanj 1 km, so drenirane (odpadki vežejo mnogo vode) in se zasuta zemljišča uporabijo za zazidavo šele po preteku povprečno 30 let.

V Ljubljani odvažajo in odlagajo smeti in odpadke ob Opekarski cesti in ob Cesti dveh cesarjev. Temu problemu bo potrebno posvetiti veliko pažnje. Za čiščenje tlakovanih cest je primerno poskrbljeno.

Kar se tiče plinskih primesi zraku, prihajata v poštev v glavnem amonijak in žveplov vodik. Oba sta

Primitivno odlaganje odpadkov

Nehigiensko stanovanje po barakah

produkta svežega razkrajanja organskih snovi. Prvi se tvori zlasti v greznicah in smetiščih, drugi v kanalih. Oba povzročata neprijeten smrad. Dobra kanalizacija, zaprte in ventilirane greznice, primerna oddaljenost smetišč od naselij preprečijo, da se pomešata navedena plina z zrakom v toliki meri, da bi jih človek občutil kot neprijeten smrad.

Eno najvažnejših vprašanj higiene je higiena stanovanja, saj preživi človek polovico življenja v stanovanju in ustvari v njem takozvano lastno stanovanjsko klimo. Že o Grkih in Rimljanih vemo, da so imeli zelo visoko razvito stanovanjsko higieno, ki pa je v srednjem veku padla na najnižjo stopnjo in se je začela dvigati zopet konec prejšnjega stoletja. Zaradi večnih bojov so se obdala srednjeveška mesta z obzidjem, da se obranijo sovražnika. S tem so si pa vzela obenem možnost razširjanja v okolico. Porast prebivalstva jih je prisilil, da se z novimi zgradbami utesnijo v mestu in začnejo zidati hiše v višavo. Tako je nastala podoba srednjeveškega mesta: na majhnem prostoru v strnjem sistemu mnogo hiš, ki jih ločijo le ozke ulice. Za življenjsko varnost je žrtvovalo prebivalstvo svoje zdravje, ker je umetno preprečilo dostop najvažnejših činiteljev: zdravja in

Sorfiranje odpadkov

solnca v stanovanja. Gosta naseljenost prebivalstva na majhni površini in prenatrpana stanovanja z ljudmi so bila legla epidemijam kužnih bolezni. Posledice tega sistema opazamo še danes.

Sodobna higiena stavlja na ljudsko bivališče sledeče zahteve: 1. da je grajeno na suhem terenu, da je torej suho, 2. da je dovolj prostorno, 3. da je dovolj svetlo in zračno, 4. da je preskrbljeno z dobro pitno vodo, 5. da ima urejeno okolico (odvajanje odpadnih vod, človeških in hišnih odpadkov). Te zahteve se utemeljujejo z ugotovitvami: 1. da je bolehanje in umiranje ljudi za kužnimi boleznimi največje v premajhnih in prenatrpanih stanovanjih, 2. da sta obolevanje in umiranje ljudi, ki stanujejo v vlažnih kletnih prostorih, mnogo večji ko pri ljudeh, ki stanujejo v pritličju ali v višjih prostorih na enaki površini in v enakem številu, 3. da je obolevanje in umiranje ljudi mnogo večje v temnih, vlažnih in nezračnih stanovanjih, 4. da je obolevanje in umiranje ljudi v obratnem sorazmerju s številom prostorov in premo sorazmerno s številom prebivalcev v enem prostoru.

V nehigienskih stanovanjih se širi poleg akutnih nalezljivih bolezni zlasti tuberkuloza. Umrljivost dojenčkov je v takih stanovanjih 2—3 krat večja kakor v zdravih stanovanjih. Poleg prehrane je stanovanje najvažnejši problem današnje družbe. Po vsem svetu ga rešujejo države, občine in posebna, nalašč za to ustanovljena društva. Priznati moramo, da se je v tem pogledu v kratki povojni dobi povsod zelo mnogo storilo. V mestih so mahoma nastali celi bloki novih hiš, v okolici mest pa cele kolonije.

Tu opazamo dva sistema: sistem velikih stanovanjskih hiš, takozvanih stanovanjskih kasarn in sistem manjših eno- ali dvodružinskih hiš. Sistem velikih stanovanjskih kasarn je cenejši, sistem eno do dvostanovanjskih hiš je bolj zdrav. Ne moremo se spuščati na tem mestu v globlje razmotrivanje tega vprašanja. Ljubljanska občina je reševala stanovanjsko krizo na oba načina. Ta problem pa je bil zelo težek, če pomislimo, da se je število prebivalstva po prevratu v kratki dobi podvojilo. Marsikomu so še v spo-

Odvažanje smeti in odpadkov s higienskim vozom

minu stanovalci po vagonih in raznih barakah. Toda v kratkem času so zrasla iz tal cela naselja iz sredstev občine in privatnikov. Občina je zgradila lastne stanovanjske hiše, obenem pa posredovala pri svoji hranilnici, da so dobili prebivalci poceni kredit za zgradbo novih hiš. Če bi se razmere tako hitro ne poslabšale, bi bilo stanovanjsko vprašanje danes v Ljubljani domala rešeno. S primernimi stanovanji bo potrebno preskrbeti tiste najrevnejše iz gramozne jame, iz »Sibirije«, iz barak na Grudnovem nabrežju in poleg mestne klavnice.

Toda dočim ustrezajo stanovanja v novih hišah vsem zahtevam higiene, imamo v starem mestu v sicer častitljivih hišah lepo število stanovanj, ki so v higienskem pogledu zelo pomanjkljiva in imajo v glavnem tele napake: so temna, brez zadostnega solnca in zraka, deloma vlažna, nimajo stranišč na izplakovanje (zaradi tega imamo v mestu še lepo število greznic), nimajo kopalnic. Nekatera angleška mesta so rešila to vprašanje na ta način, da so izdala posebne odredbe glede ureditve stanovanj v starih hišah. Zanimivi bi bili podatki, koliko družin stanuje v Ljubljani še v zasilnih stanovanjih, koliko družin

ima le eno sobo, koliko dvosobna stanovanja, koliko znaša zračna prostornina na vsako osebo, koliko oseb spi v eni sobi in kakšne so socialne prilike stanovalcev. Higienski zavod ima take podatke o približno 100 vaseh našega podeželja.

Skoraj vsa stanovanja v Ljubljani pa imajo to napako, da so predraga.

Glede zidave hiš v mestih je še pripomniti, da se je prešlo iz takozvanega strnjenege sistema, kjer se hiše v dolžini ulice dotikajo druga druge, na odprti sistem z vrtovi. Regulacijski načrti predvidevajo okoliše, v katerih se gradijo hiše še strnjeno in okoliše hiš z vrtovi. Hiše z vrtovi so zaradi tega boljše, ker prideta vanje veliko lažje sveži zrak in pa solnce, deca ima prostora za igranje in tudi hrupa ni v okolici takih hiš. Te prednosti odtehtajo nedostatke, da so hiše precej oddaljene od središča mesta in da sta napeljava vodovoda in kanalizacije nekaj dražja.

Ljubljana je v toliko srečno mesto, v kolikor ima dovolj nasadov in zelenja. Iz regulacijskega načrta prof. Plečnika je razvidno, da je tudi za bodočnost v tem pogledu prav dobro preskrbljeno. Želeti bi bilo le več novih otroških igrišč.

ZGODOVINA IN RAZVOJ POVEČANJA MESTNE ELEKTRARNE LJUBLJANSKE

PODRAVNATELJ ING. STANKO SONC

V letu 1897. je sklenil zgraditi tedanji občinski svet mestno elektrarno in je načrt tudi izvršil. Odločili so se postaviti elektrarno na neprimernem kraju v Slomškovi ulici. Danes občuti elektrarna, da ni ekonomično črpati iz vodnjaka vodo za napajanje kotlov, še manj pa za kondenzacijsko vodo turbine. Zgodilo se je že, da je primanjkovalo vode iz vodnjaka, tedaj porablja elektrarna vodo iz mestnega vodovoda, ki je tudi napeljan v centralo.

Vsakemu se čudno zdi, da je treba voziti premog s kolodvora v elektrarno. Koliko bi pridobila centrala, če bi stala od vodi in železnici ter bila zvezana po tiru s kolodvorom.

Na tisoče vagonov premoga je zvozila elektrarna s kolodvora v Slomškovo ulico.

Pri zadnjem povečavanju se ni izplačalo predstavljati parno centralo kam drugam, ker ne more imeti elektrarna dveh ločenih obratov in mora misliti na to, da bo sedanja centrala itak v rezervi.

Leta 1897. so postavili dva parna stroja po 200 k. s. direktno zvezana s dinamo-stroji za obratno napetost 300 voltov s pripadajočimi kotli.

Konsumentov elektrarna takrat ni imela, posredovalec je dobil za vsako žarnico goldinar. Bili so še skrajno slabi časi za električno energijo. Elektrarna je tedaj obratovala samo ponoči, podnevi pa je počivala.

V letu 1899. pa je bilo treba vendar montirati že drugi parni stroj s 400 k. s.

Leta 1901. je bila zgrajena cestna železnica, ki je pripomogla, da je obratovala elektrarna stalno tudi podnevi. Cestna železnica porablja 500 voltov napetosti, zato so takrat postavili v elektrarni pretvarjalec, ki je izpreminjal napetost 300 voltov v 500 voltov.

Konsum na električnem toku je narasel in leta 1905. je občina kupila parni stroj za 800 k. s.

Z vsemi naštetimi stroji z učinkom 1600 k. s. je delovala elektrarna do leta 1925.

Vsem so še znani časi, kako je omejevala mestna elektrarna tok nekaj leta pred povečanjem z Dieslovimi motorji; vsak je bil vesel, če je mogel dobiti električno razsvetljavo. Neznosne so bile razmere za obrtnike in za privatnike.

Elektrarna je uvedla takrat tarifo, po kateri je bil tok dražji, če ga je konsument več porabil. S tem je mogla preprečiti naraščanje konsuma, ker toka ni imela dovolj.

V letu 1924. je sklenil občinski svet pod županom dr. Peričem, da poveča mestno elektrarno. Baval se je z vodno centralo na Savi. Začele so se debate o elektrifikaciji Ljubljane. Nastopili so razni strokovnjaki in kritizirali vse naprave. Projekt vodne centrale na Savi v Medvodah so strokovnjaki tedaj raz-

bili. V debatah je prišlo tako daleč, da Sava že sploh ni imela vode, dokazovali so, da se lahko iz Medvod dobi ob času minimalne vode le ca. 1200 k. s.

Drugi projekt je bil na Savi v Tacnu. Geolog trdi, da vodi preko Tacna potresna cona. Ta projekt predvideva veliko akumulacijo vode.

Ljubljana pa se je zanimala za vse vodne projekte ter ima vložen projekt na Savi v Medvodah, za Kamniško Bistrico in ob potoku Otavščici v Peklu pri Borovnici. V mestu pa se živo zanima za centralo na Ljubljani. Dosegla do danes še ni nobene vodne pravice, želeli pa bi bilo, da bi se zgradil kak večji vodni projekt ter bi bila Ljubljana preskrbljena z električno energijo za nekaj let.

Nekateri strokovnjaki so priporočali tedaj občini Falo. Ta varianta ni našla zagovornikov.

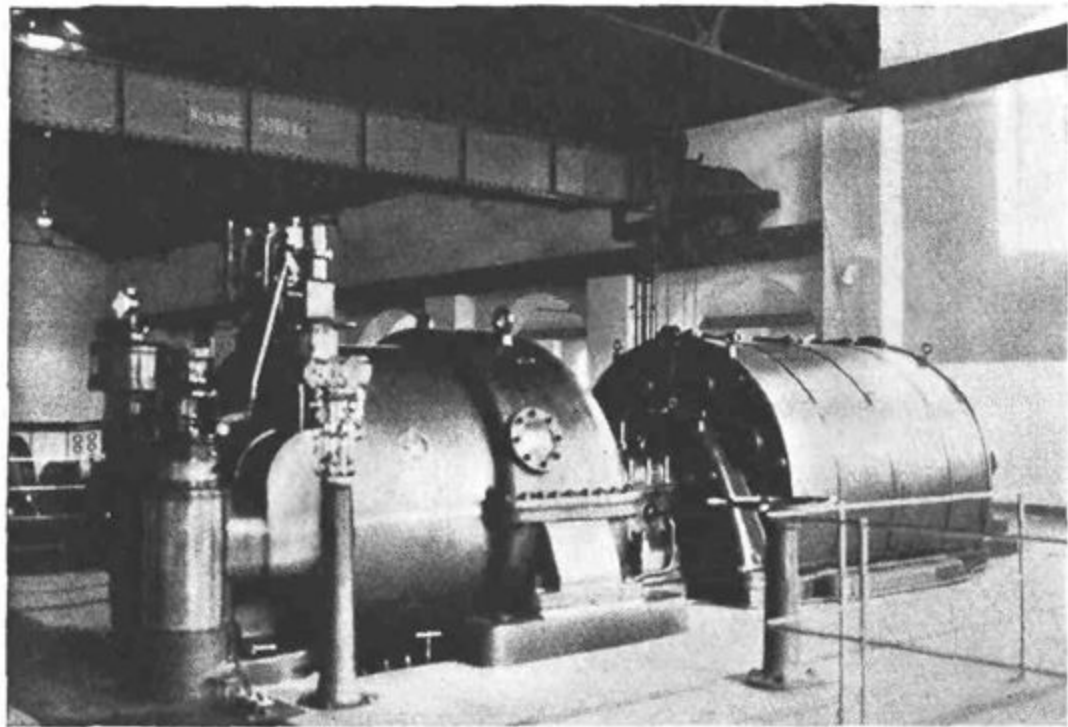
Za tedanjim občinskim svetom je prevzel občinske posle gerentski svet pod predsedstvom g. dr. Puca.

Gerentski svet je takoj započel vprašanje elektrifikacije. Strokovnjaki so se začeli prepirati, katera je najugodnejša rešitev elektrifikacije mesta Ljubljane, vsak je predlagal svojo varianto. Gerentski svet pa se je odločil postaviti po nasvetu zbora domačih in tujih strokovnjakov Dieslove motorje, da zadosti takoj potrebi po električni energiji. V februarju 1925 so bili stroji naročeni. Do novembra istega leta je bila stavba sezidana, stroji postavljeni in centrala v obratu.

Tedaj je porabilo elektrarniško vodstvo priliko ter uvedlo nov sistem trofaznega toka. V centrali se odtlej proizvaja tok 6000 voltov in v transformatorskih postajah transformira na 380 voltov za moč in 220 voltov za luč. Preurediti je bilo treba na periferiji mesta vse omrežje za istosmerni tok v omrežje za trofazni tok.

Prejšnja napetost za istosmerni tok 300 voltov za moč in 150 voltov za luč, ki je še danes v sredini mesta, ni zadostovala za periferijo ter je ponekod že luč prav slabo gorela.

Treba pa je bilo misliti tudi na industrijo, zato se je odločila občinska uprava leta 1928., da razširi elektrarno z večjo parno turbino s pripadajočimi kotli.

Parne turbine

Centrala mestne elektrarne

Za zimo l. 1925/26. je imela Ljubljana zopet dovolj električnega toka za luč in malo obrt.

Ljubljana je razširila svoje električno omrežje tudi po okoliških občinah. Danes oddaja tok v občino Moste, Ježico, Vič in Rudnik. V zadnjem času je elektrarna kupila od Električne zadruga v Štepanji vasi električno omrežje.

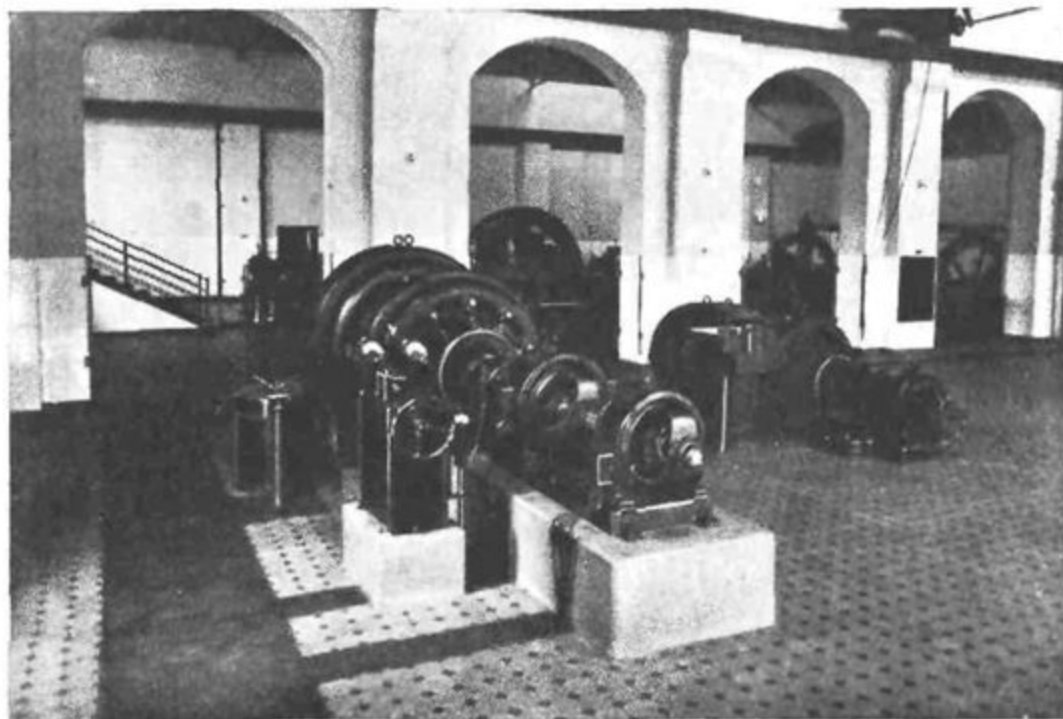
Od leta 1925., ko je elektrarna postavila Diesla, ni mirovala prav nič. Ekonomizirala je ves obrat, videla je, da se izhaja mnogo ceneje z drobnim premogom, zato je dala vgraditi v vse stare kotle (6) rešetke za droben premog. Uspeh ni izostal. Tudi je do tega leta obratovala brez pregrevačev. Z namenom, da zniža obratne stroške, je montirala v vse parne kotle pregrevače.

Tudi to povečanje se je izvršilo in aprila 1930 je pričela turbina obratovati. Elektrarniško ravnateljstvo je porabilo vsako priliko, da je preklopljevalo konsumente z istosmerne strani na trofazno stran ter se trajno trudi preklopiti čimveč konsumentov na novi sistem.

Zgradilo se je v zadnjem letu že transformatorske postaje po sredini mesta ter je dana možnost, da se že tukaj opušča istosmerni tok. Nove postaje so: Pod

Podravnatelj Ing. Stanko Sonec, ki je po smrti ravnatelja Ciuhe prevzel vodstvo elektrarne

Motor-generator

† Ravnatelj elektrarne Alojz Ciuha

trimostjem, v nebotičniku in tobačni tovarni. Danes je že $\frac{2}{3}$ konsuma na trifaznem sistemu.

Največ je zvečer porabila elektrarna v letu 1925. 1054 kilovatov in 1932. 2772 kilovatov; turboagregat je bil že popolnoma obtežen.

Zelo potrebno je, da si priskrbimo potreben električni tok. Z ozirom na današnje razmere bi bilo najbolj priporočljivo zgraditi vodno napravo na visoki tlak ob potoku Otavščici v Peklu pri Borovnici.

Če pa tega ne bi mogli izvršiti v najkrajšem času, pa je skrbeti za to, da razširimo sedanjo centralo.

Zadeva pa je nujna ter ne prenese več odlašanja, zato je prepotrebno, da se odločimo čimprej.

Poglejmo, kako se razvija elektrarna in naraščajo njeni konsumenti: pred razširjenjem elektrarne z Diesel-motorji je imela 3265 konsumentov in konec leta 1932. jih je štela 14.175.

Leta 1925. je proizvajala 2,183.264 kilovatnih ur in v letu 1932. že 7,280.000 kilovatnih ur.

Razvoj podjetja je videti tudi na žarnicah, ki so jih priključili konsumentje. Leta 1925. je štela elektrarna na omrežju 56.088 žarnic, danes jih ima priključenih 126.000. Povečala se je temeljito javna razsvetljava. Od leta 1925. do 1932. je montirala ljubljanska elektrarna 1150 javnih svetilk. Samo v zadnjem letu 1932. se je pomnožila razsvetljava za 102 svetilki.

V letu 1932. je elektrarna zelo ojačila javno razsvetljava. Pomnožila je obločnice v Prešernovi ulici. V Gradišču in na Rimski cesti je montirala 8 novih obločnic, po Karlovški cesti 10, od glavnega kolodvora do Šmartinske ceste je montiranih 9 novih obločnic.

Na raznih križiščih cest so nameščene močne svetilke. V letu 1931. je zahtevala javna razsvetljava ca. 370.000 kilovatnih ur in v letu 1932. ca. 550.000 kilovatnih ur.

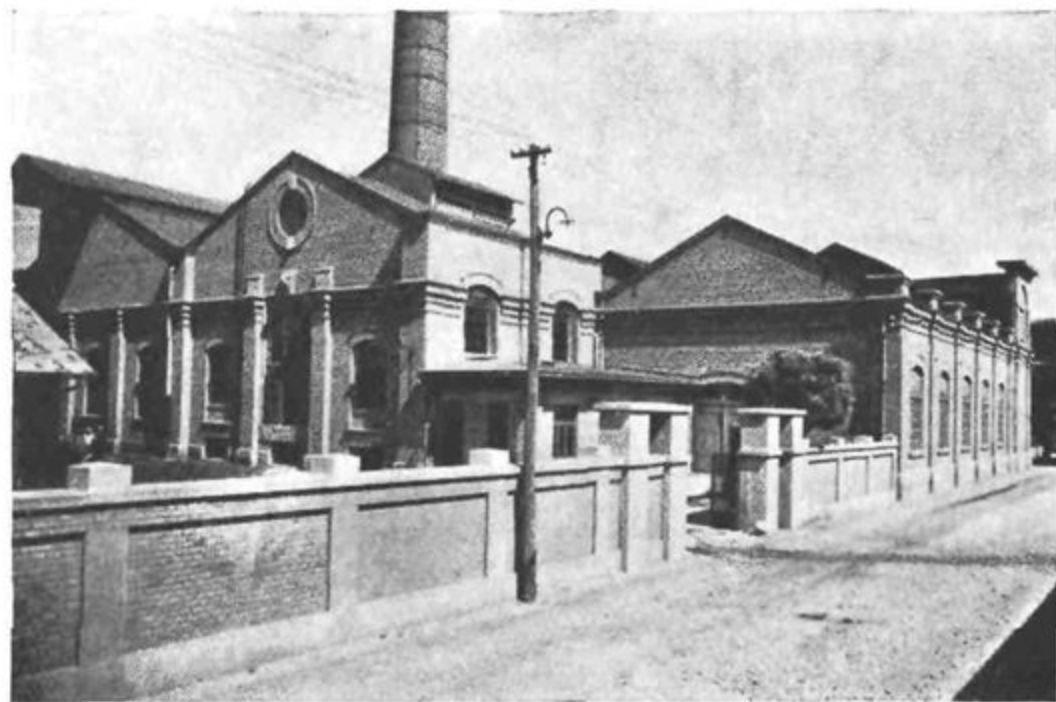
Tudi je videti razvoj podjetja v motorjih. V letu 1925. se je rabilo v Ljubljani 526 motorjev in ventilatorjev, danes pa jih je 1392.

V zadnjih letih je znižala občinska uprava cene električnemu toku, kolikor je to mogoče v današnjih razmerah. Dobrodelnim zavodom oddaja elektrarna tok po Din 3— za 1 kilovatno uro za razsvetljava.

Elektrarna je uvedla ugodno tarifo za industrijo. Tudi se je pocenil tok za reklamno razsvetljava ter razsvetljava izložb. Ne smemo pozabiti tudi na ugodnost nočnega toka. Za ogrevalne svrhe (bojlerje) prodaja elektrarna tok med 20. in 6. uro po Din 0'60 za kWh.

Nihče ne more trditi, da se ni storilo vse, kar se je v tem času moglo storiti za znižanje cen električnemu toku.

Iz podanih števil je razviden dosednji razvoj mestne elektrarne, ki dokazuje dovolj nazorno, da je podjetje v trajnem napredovanju. Pred skoro 37 leti ustanovljena elektrarna se je iz svojih skromnih početkov in razvojnih dobrin in pogreškov razvila v veliko podjetje, ki ima izdatno zaslugo, da se je Ljubljana razvila v mesto, kjer se je tudi naše gospodarstvo lahko primerno dobro razvijalo. Skoro v vseh stanovanjih je električna razsvetljava izpodrinila petrolejko, električna ulična razsvetljava se stalno razširja, uvaja se električna kuha, obrtni obrati se elektrificirajo itd. Današnje potrebe mesta in okolice, zlasti razvojna bodočnost pa postavlja sedanjo občinsko upravo pred nove, velike naloge v pogledu preskrbe električnega toka. O tem prihodnjič.

Centrala mestne elektrarne

NAJSTAREJŠE LJUBLJANSKE INDUSTRIJE

DR. RUDOLF ANDREJKA

(Nadaljevanje.)

Po njegovi smrti (l. 1803.) je prevzel očetovo podjetje *Vincenc Samassa*, roj. l. 1776. v Ljubljani, ki se mu je bilo v dobi Napoleonovih vojn trdo boriti za obstoj podjetja. Umrli je že l. 1814., niti 40 let star.

Njegov sin *Anton Samassa*, roj. l. 1808. v Ljubljani, pa je zvonarno in livarno spravil zopet kvišku. Njegove zvonove so naročevali v vseh sosednjih deželah, vrhtega so rastla naročila za njegove brizgalne in črpalke in za različne druge stroje in armature; dobavljal je tudi mnogo kovinastega blaga za južno železnico, ki so jo začeli tisti čas (1840) graditi.

Dne 1. jan. 1866 je prevzel podjetje Antonov sin *Albert Samassa*, roj. l. 1833. v Ljubljani, ki je izvršil *prehod stare obrti* (razun zvonarstva) v *industrijo*. Že l. 1872. je prišel na tvorniško izdelovanje brizgalen in gasilskega orodja, črpal in kovinskega blaga ter sezidal v ta namen l. 1872. posebno tvornico. Izvrševal je razne črpalne in vodovodne naprave za pivovarne, papirnice; zlasti varovalna naprava zoper požar v kamniški smodnišnici se mu je lepo posrečila. Poleg tega je začel dovršeno izdelovati bronaste cerkvene posode, svečnike in druge paramente, ki so hitro zasloveli po vsej državi. Njegovi zvonovi so imeli tak sloves, da so jih naročevali tudi že oddaljenejši kraji in dežele. Značilno za njegovo podjetnost je dejstvo, da je ni strogo uklepal v meje podedovane stroke. Ko se je okoli leta 1870. pokazala večja potreba po dobrih lončenih pečeh, se je kratkoma lotil tudi *tvorniškega lončarstva*, prevzel od Henrika Gleya njegovo lončarstvo za Starim streliščem (sedaj Drelsejeva tovarna na Lončarski stezi 2), torej prav na nasprotnem pobočju Gradu ter izdeloval peči iz bele lončevine, ki so se kosale s češkim blagom in so se izvažale celo v Anglijo in v Levanto. (Po njegovi smrti je to tovarno prevzel iz Prusije priseljeni Avgust Drelse).

L. 1890. se je Albert Samassa lotil dobavljanja kovinskih *oprem za ladje*, zlasti za avstrijsko vojno mornarico ter polagoma izpodrinil inozemsko, zlasti angleško konkurenco.

Tvrdba je zaslovela tudi v tujini. Na mednarodnih razstavah na Dunaju (1873), Parizu (1878), Rimu (1888) i. t. d. je bila odlikovana s prvimi darili. Konec l. 1899. se je Albert Samassa umaknil v zasebno življenje in prepustil dne 1. januarja 1900 podjetje svojemu sinu *Maksu Samassi*, r. 1862 v Ljubljani. Ta je angleško konkurenco pri kovinskih opremah domačega brodovja povsem izpodrinil tudi glede trgovske mornarice. Poleg tega je pokupil zvonarne v Lincu (1907) in v Wiener-Neustadtu (1908), od katerih mu je zlasti druga delala *precejšnjo konkurenco* celo na Kranjskem. L. 1907. je ustanovil novo, najmodernejšo urejeno livarno za kovine in manjšo železolivarno za specialne litine. Med evropsko vojno

je zvonarstvo počivalo, livarna pa se je preustrojila za vojne potrebščine. Od l. 1767. do l. 1918. so vlili v Samassovi zvonarni 7200 zvonov v skupni teži 2,766.427 kg. Samassove zvonarne in livarne so prešle l. 1920. s Tönniesovo in Žabkarjevo tovarno in livarno vred v last nacijonaliziranih »Strojnih tovarn in livarn«, ki so v koncernu podjetij prejšnje Jadranske, sedanje Jadransko-podunavske banke d. d. v Beogradu.

3. Konec 18. stoletja je bila ustanovljena tudi *industrija ljubljanske fajanse*, ki je cvetela do srede 19. stoletja. Okoli l. 1777. je zgradil Italijan *Sylva* v Gradišču, na vogalu Rimske ceste, prav tam, kjer stoji zdaj prejšnja dr. Mundova enonadstropna hiša z vrtom vred, (Rimska cesta 8), večje delavnice, v katerih je izdeloval jedilne posode, lonce, krožnike in skodelice za vsakdanjo rabo. Snov za to, neke vrste belkasto glino, so dovažali iz Gorenjskega, zlasti iz kraja na »Šiji«, ob potoku Jablanovici pri Dolenji vasi v selški dolini. Po smrti podjetnika Sylve je prevzel te delavnice baron Žiga Zois, ki je bil Sylvo že prej denarno podpiral. Leta 1808. je uspevala tvornica fajanse lepše nego kdaj poprej, zaposlovala čez 15 delavcev in prodajala svoje izdelke ne samo po Kranjskem in Hrvatskem, ampak jih izvažala zlasti v Trst, pa tudi na Dunaj, v Nemčijo in Italijo. Ljubljanska fajančna posoda je bila (Hoff. Gemälde des Herzogtums Krain, Ljubljana 1808, I. str. 141 do 143) »moderna, trpežna in neobčutna proti ognju ali vročini. Po lošču, ki je imel jako lep lesk, po barvi in po lepoti izdelave je ljubljanska posoda prekašala enake graške in tržaške izdelke ter se približevala angleškimi posodam.«

Pod Zoisovim vodstvom so začele delavnice izdelovati tudi dragocenejšje krožnike, skodelice in vrče z umetniškimi okraski in dekorativnimi oblikami. Poglavitne tipe ljubljanske fajanse hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Jeseni l. 1817., dve leti pred svojo smrtjo, je Zois prodal svojo tvornico s pritklinami in sosednim vrtom vred bratoma Dr. Janezu in Jurju Zwayerju, ki so tvornično poslopje preuredili v stanovanjsko hišo. Od Zwayerjevih jo je okoli l. 1880. kupil odvetnik dr. Franc Munda. V licitacijskih pogojih je označeno tvorniško poslopje s staro številko 41 predmestja Gradišča, kar ustreza današnji hišni številki Gradišče 15, odnosno Rimska cesta 8. S tem je dokončno dognana lega nekdanjih Zoisovih delavnic, ki dosedaj ni bila natančno znana.

Po Zoisovi smrti je prešla vsa fajančna industrija v druge roke (*Josip in Marko Alborghetti*, bratje Wasser) ter je prenehala okoli l. 1838.

4. *Prvo čistilnico sladkorja* (»Zucker-Raffinerie«) je dobila Ljubljana l. 1827. O njej se je dosedaj le

Ljubljanska fajansa iz Zoisovih tvornic

vedelo, da je l. 1837. pogorela in da se je na prostoru, kjer je stala, to je ob zgornji Kolodvorski ulici, sezidala l. 1838. mehanična predilnica in tkalnica. Iz spisa št. 2774/1827, shranjenega v obrtnih aktih mestnega arhiva ljubljanskega, je razvidno glede ustanovitve te tvornice naslednje:

Dne 23. junija 1827 je zaprosil *Jakob Venier*, graščak (*Gutsbesitzer*) v Fiumicellu na Furlanskem in »patricij mesta Trsta«, po svojem pooblaščenju, trgovcu Gašperju Kanduču v Ljubljani, mestni magistrat za gradnjo sladkorne rafinerije v zgornji Blatni vasi (in der oberen Kottgasse), kakor se je tedaj imenovala sedanja Kolodvorska ulica ter določil za ta namen znesek 50.000 fl. Že čez tri dni, dne 26. junija 1827, je tedanji ljubljanski župan Hradecky rešil prošnjo v ugodnem zmislu ter obljubil prosilcu vrh tega vso mogoče podporo. Tri mesece nato je dvorna komora z dekretom z dne 3. oktobra 1827, št. 40.559 podelila Jakobu Venierju deželno tvorniško pravico (*Landes - Fabriks Befugnis*), združeno s tovrstnimi carinskimi olajšavami, kar je ilirski gubernij (podpisan je namestnik grof Kamilo Schmidburg) objavil s tiskanim razglasom z dne 2. novembra 1827, št. 22610/4849. Ta prva cukrarna je obratovala do l. 1837. V tem letu je pogorela in se kot taka ni več obnovila.

5. Eno leto za ustanovitvijo prve sladkorne tvornice sta si tržaška trgovca *Pelikan* in *Friderik Rosman* izposlovala deželno tvorniško pravico za ustanovitev sladkorne čistilnice na gradu Črnelem pri Radomljah, ki je bil tedaj last Pelikanovih. Dobila sta ga z odlokom dvorne komore z dne 9. aprila 1828, št. 16663. Rosmanu pa najbrž kraj ni prijal, ker je bil preveč oddaljen od carinarnice v Ljubljani, zato je v zvezi z angleškim podjetnikom *Williamom Molinejem* in arhitektom *Matevžem Pertschem* osnoval še

isto leto družbo (*Zuckerraffinerie-Compagnie*), ki je vložila dne 7. junija 1828 prošnjo za dovolitev »*Druge*« (prva je bila Venierjeva!) c. kr. privilegirane družbe za rafiniranje sladkorja in za ustanovitev sladkorne tvornice na »prodišču Ljubljanice, ležečem na Poljanskem nasipu nasproti vojašnice, ki je brezploden svet, služoč le za pašo.« Ljubljana je namreč od šentpeterskega mostu navzdol tekla v široki strugi. Ježe te struge, ki je segala skoraj do šentpeterske vojašnice na eni, do Poljanske ceste na drugi strani, se še sedaj vidijo pod nekdanjo židanovo hišo, v kateri je zdaj mestni vojaški urad.

Zidanje cukrarne pa se je zavleklo, ker mesto ni hotelo odstopiti celotnega sveta od šentpeterskega mostu navzdol, ampak si je pridržalo gornji del pod židanovo hišo do vrta Kmetijske družbe — za živinske sejme ter dovolilo le spodnji konec za gradbo, to pa čeprav do Ljubljaničnega brega (komisijski zapisnik z dne 20. junija 1828). Na tej podlagi je ljubljanska kresija z odlokom z dne 28. junija 1828, št. 6337 izjavila, »da zoper zgraditev sladkorne rafinerije iz javnih ozirov ni pomislekov«; gubernij je ta odlok z razpisom z dne 15. julija 1828 potrdil. Mesto je nato prodalo družbi s kupno pogodbo z dne 29. januarja 1829 od pašnika na Poljanskem nasipu prej označeni kos med strugo Ljubljanice in hišnimi štev. 27, 28 in 29 poljan. predmestja v izmeri 1255 štirj. sežnje, 22 čevljev in 9 col po 1 fl. 30 kr., torej za kupnino 1683 fl. 41 ¼ kr. Nato se je začela tvornica zidati (najbrž že sredi l. 1829.) in je bila dograjena l. 1830. Kupno pogodbo pa je gubernij odobril šele dne 21. januarja 1832, ker je bilo treba rešiti več formalnih vprašanj, zlasti glede značaja sveta kot javnega dobra, odnosno vpisa mestne lastnine v javne knjige, glede pritrdila občinskega sveta i. t. d. (Glej akt 20/2413 iz l. 1828. v ljublj. mestnem arhivu.)

Tovarna se je bila gradila šestnadstropno, kot najvišje tedanje ljubljansko poslopje. Dobila je št. 92, zdaj 40). Razvijala se je izredno hitro ter dajala zaslužka stotini delavcev. Prešla je od omenjene družbe čez nekaj let v last tvrdke *Czecke in Tichy*, l. 1837. pa od te na dunajska bankirja *Arnsteina in Eskelesa*, katerima je dvorna komora podelila dne 22. novembra 1837, št. 48622, deželno tvorniško pravico (Akt št. 20/6769 iz l. 1837. v ljublj. mestnem arhivu). Že takrat so cenili vrednost tvornice s pri-

Žiga baron Zois

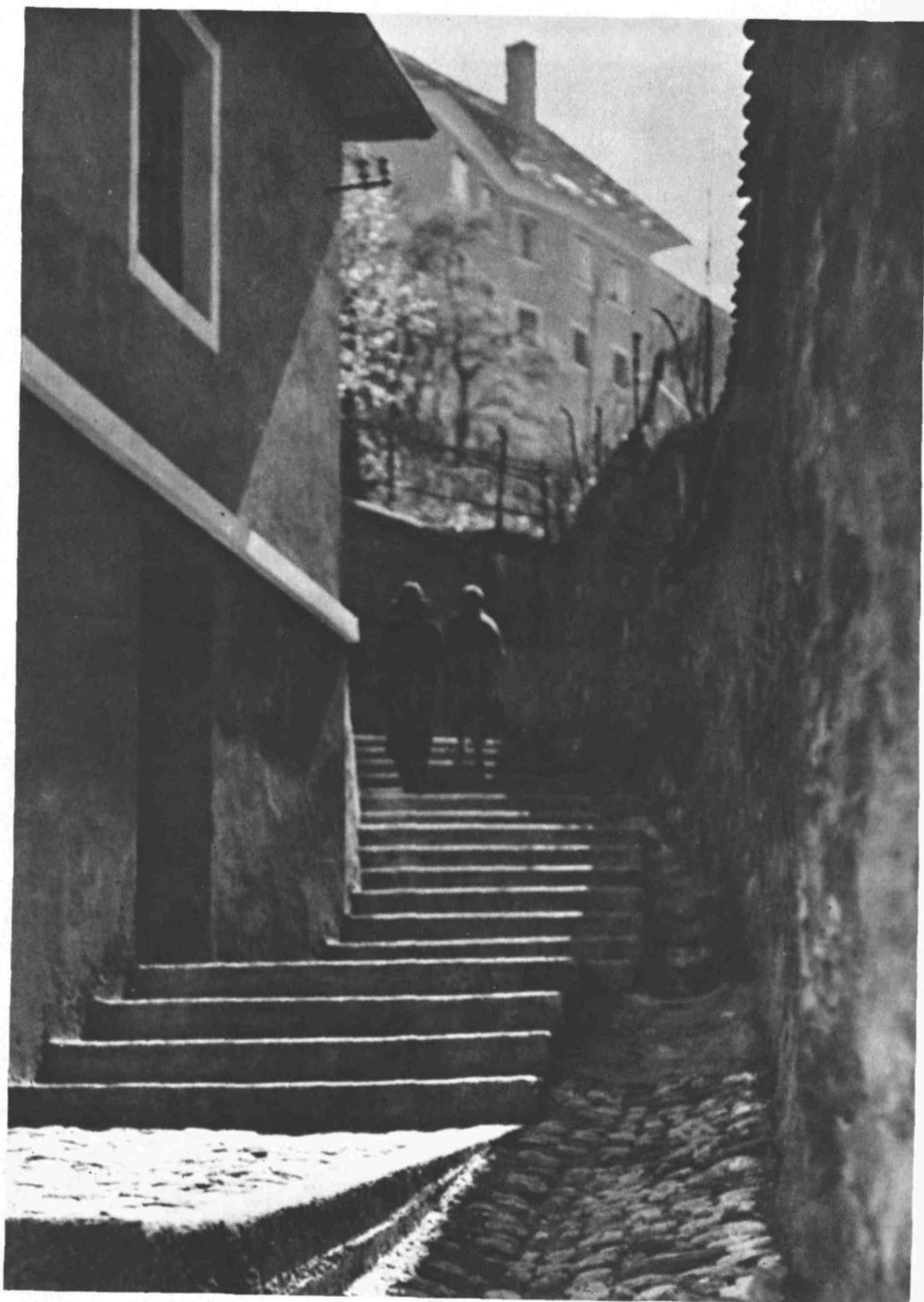

Foto Ante Kornič

IZ STARE LJUBLJANE: REBER

teklinami na 90.000 fl., z zalogami sladkorja vred pa na 600.000 fl. V letu 1846. je pristopila k podjetju, ki se je potem znatno razširilo, še tržaška tvrdka *Brentano & Co.*

Razvoj cukrarne, ki je bila edina na Kranjskem, naj ponazorujejo nastopni podatki: leta 1847. je pridelala 72.000 centov sladkorja in sirupa v vrednosti 2.256.000 fl., plačala le na carini za uvoženo sladkorno moko 560.000 fl. ter zaposlovala 160 delavcev. Leta 1856. je povečala produkcijo na 98.000 centov v vrednosti 3.660.000 fl., plačevala na carini 755.000 fl., davkov in davščin pa 8000 fl. ter zaposlovala 16 uradnikov in čez 200 delavcev. Za kurjavo so porabili 15.000 centov šote in 92.000 centov rjavega premoga, ki so ga dobavljali iz lastnega premogovnika v Lokah pri Zagorju. Rafinirani sladkor in sirup se je izvažal zlasti na Ogrsko in v balkanske države.

L. 1858. je zadela podjetje in z njim vred Ljubljano usodna nesreča. Najbrž po neprevidnosti nekega delavca je izbruhnil dne 25. avgusta 1858 v tvornici požar, ki jo je upepelil do dna in spravil ob kruh čez 200 delavskih družin. Cukrarna je gorela ves teden; zgorelo je v njej razen strojev in drugih tvorniških priprav še 20.000 centov sladkorja. Vso tisto noč in še ves naslednji dan je tekla Ljubljanica vsa črna in sladka od sirupa, ki se je iz goreče cukrarne iztekal vanjo in otroci in ženske so ga s škafi in vedri zajemali na cente. Cukrarna je bila sicer zavarovana z 680.000 fl., a škoda je bila mnogo večja. Kar ogenj ni pokončal, so pokradli tatovi in druga drhal, ki je brezumno razbijala in razdevala dragocena zrcala, posode, peči in drugo pohištvo. »Res neverjetno, da imamo v Ljubljani take tolovaje!« vzklika ogorčen dopisnik »Novic« z dne 1. septembra 1858, št. 35, ko popisuje na str. 279—280 to divjanje. Sreča je bila, da vso noč ni bilo vetra, sicer bi bile šle vse Poljane in morebiti še druga predmestja; v največji nevarnosti pa je bila živinozdravniška šola tik za cukrarno, ki je imela pod streho nad hlevi vse polno mrve.

Pod tem hudim udarcem se je zazibala še tisto leto tvrdka Arnstein in Eskeles; huda konkurenca čeških

Stara predilnica v Kolodvorski ulici

sladkornih tvornic, ki so jele pridelovati cenejši sladkor iz domače sladkorne repe, pa je povzročila, da je tvrdka nekaj let pozneje propadla. Poslopje se je bilo sicer zopet zgradilo, a pravega obrata ni bilo več. Staro cukrarno, kakor jo nazivamo še danes, so rabili za nastanjenje vojakov; prvič l. 1864., ko je tedanji lastnik Pongrac prepustil obširno poslopje državi za nastanjenje »meksikajnarjev«. Bilo jih je čez 4000, odrinili so postopoma med 15. novembrom 1864 in 10. januarjem 1865 iz Ljubljane v Mehiko. Pongrac je dobil za polletno najemnino lepo vsoto 14.000 fl. Poslopje je tudi še l. 1866. služilo za ta namen. (Novice z dne 28. marca 1866, str. 106.)

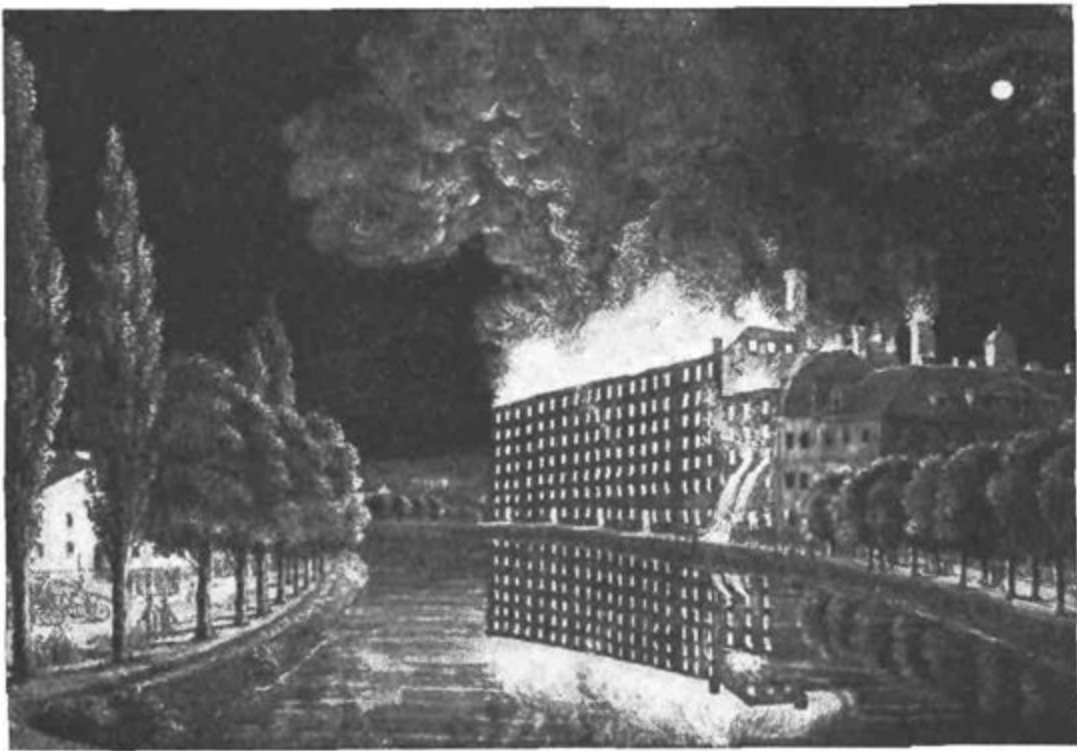
Okoli l. 1870. so namestili v staro cukrarno državno tovarno za cigare, v kateri je bilo zaposlenih čez 1000 delavk. Prve dni januarja 1872 je izbruhnil v njej (in sicer v dimniku) drugič požar. V paniki, ki je nastala, so delavke drle kakor brez uma iz goreče tvornice. Ena je pri tem obležala mrtva, veliko pa je bilo hudo poškodovanih. Še isto leto pa se je začela zidati na Tržaški cesti sedanja tobačna tvornica. Od l. 1873., ko so dogradili novo tobačno tvornico, se je stara cukrarna zopet uporabljala za nastanjenje rezervistov in drugega vojaštva.

Po evropski vojni se je vselila v staro cukrarno dunajska tvrdka Kunc & Co., ki z lepim uspehom vodi v preurejenem posloju tvornico pletenin in tkanin.

6. Mehanična bombažna predilnica in tkalnica Angleža Wiliama Moline-ja se je ustanovila na vogalu Kolodvorske in Predilne (sedanje Pražakove) ulice že l. 1838. prav tam, kjer je stala prva ljubljanska cukrarna Jakoba Venierja, ki pa je bila l. 1837. pogorela. Moline, tedaj tudi »ravnatelj in interesent nove sladkorne rafinerije na Poljanskem nasipu«, je bil zaprosil za ustanovitev te nove industrije dne 1. junija 1837. Gubernij mu je to dovoljenje izdal obenem z deželno tvorniško pravico z odlokom z dne 9. novembra 1837, št. 25380 (Akt 20/4711 z l. 1837. v ljublj. mestnem arhivu).

Po prostoru, ki ga je zavzemala, je bila to največja tedanja ljubljanska tvornica. Segala je od zgornje Kolodvorske ulice do sedanje Miklošičeve ceste in še nekaj čez, pa od Pražakove do sedanje Masarykove ceste. Bila je tudi sicer eno največjih podjetij svoje vrste v Avstriji. Trinadstropna predilnica je začela l. 1838. obratovati z 8000 vreteni, l. 1848. jih je imela že 9600, l. 1853.: 12.000, l. 1870.: 13.800.

(Dalje prihodnjič.)

Požar cukrarne l. 1858.

LJUBLJANSKE LIPE

I V A N V R H O V N I K

Da je bila Ljubljana od nekdanj slovensko mesto — leta 1562. jo zove nemška pesem »die Wendenstadt« — so oznanjevale lipe, rastoče na njenih najvažnejših točkah. Oglejmo si nekatere!

1. *Na Starem trgu.* Najstarejša Ljubljana je imela dva trga: Visoki trg pri sedanji cerkvi sv. Florijana in trg Pod lipo na križišču Sv. Jakoba in Starega trga, Florijanske in Stiške ulice.

Pred starim rotovžem je stala lipa, ponosna zbiralka ljubljanske starine in mladine. Blizu nje vodnjak, kjer so se tolikrat pričkale krščenice — tako so Ljubljančani še pred 50 leti rekli služkinjam — katera pride prej na vrsto, da si napolni posodo.

Prva ljubljanska promenada je bila pred starim rotovžem, a njeno središče lipa (P. Radics, LZ 1886, 626). Po Valvasorjevem poročilu se je zbirala tu po stari navadi vsa soseska, torej vsi Starotržani. V njeni senci so posedali mestni očetje, preden so stopili na rotovž, ki je bil bližnji sosed lipi, in ukrepali, kar je bilo potrebno za mestni blagor. Pod lipo so se shajale ljubljanske družine, zavživale s seboj prineseno hrano in se kratkočasile s prijaznimi zaupnimi razgovori. Tu je bilo zabavišče in rajališče mladine. Ob godbi mestnih godcev ples. Valvasor (I, 710) poroča, da je pod lipo plesalo na pustni dan 1257. leta 12 deklet s toliko mladeniči. Plesi so se ponavljali v poletnih nedeljah.

»Na Starem so trgu pod lipo zeleno
trobente in gosli in cimbele pele,
plesale lepote z Ljubljane so cele
v nedeljo popoldan z mladeniči vesele.«

Izpod lipe zelene je zvalil povodni mož Uršiko Šerferico, zalo »kraljico ljubljanskih deklet«, in jo v divjem plesu odvel v svoje vodno kraljestvo. Baje se je to zgodilo prvo nedeljo meseca julija 1547. Dogodek, opisan v Valvasorju (XI, 685; XV, 460), je oveko večil Prešeren v baladi *Povodni mož*.

Starodavno lipo na Starem trgu je dal posekati mestni višji blagajnik Ludovik Schoenleben l. 1638., ker je bila od starosti črviva in polna mrčesa (Valv. IV, 461); 18 let pozneje je dobil gori omenjeni vodnjak krasen nastavek, *Herkulov kip*, ki se je umaknil s svojega mesta v začetku 18. stoletja; sedaj počiva v Narodnem muzeju (Steska, IMK 1900, 174).

Oba v uvodu omenjena trga sta izgubila svoji imeni. Visoki trg se je preurejen lani imenitno uveljavil po načrtu arhitekta *Josipa Plečnika*; krasen je; nedostaja mu le še staro ime. Huje se godi njegovemu dolnjemu sosеду Pod lipo. Nekdanji živahni sredomestnik je nekako mrtev in pozabljena je vloga, ki jo je vršil. A stari spomini bi vsaj nekoliko oživel, ako bi se vzdala v zunanjo steno stiškega dvorca plošča z gori navedenimi Prešernovimi verzi. Od vogala širokega hodnika ob mestni dekliški šoli pa bi se odščipnil prostorček, kamor bi se zasadila lipica. Za obnovljenim Novim trgom in Ajdovščino naj se prikažeta iz pozabe Visoki trg od Pisanih vrat do cerkve in trg »Pod lipo«.

2. *Pri stolnici.* — Pri starih slovenskih cerkvah so se košatile lipe. Tudi nekdanja ljubljanska stolnica, podrtá leta 1701., jo je imela v bližini. O njej poroča Thalnitscher: »Med cerkvijo in vikarjatiščem je stala častitljiva (venusta) lipa, ki jo je dne 18. julija 1672 ob devetih zvečer grozen vrtinec s korenino izruval in zlomljeno vrgel na tla. Padla je proti glavni ulici (zdaj Pred škofijo). Pod to lipo so se po solnčnem zahodu shajali soséde na oddih.« (Thaln. Hist. Cath. Eccl. Lab. 26 — Steska IMK 1901, 25.) Blizu te lipe se je dajal na nekdanj običajnih nedeljskih poletnih obhodih s sv. Rešnjim Telesom tretji blagoslov (Thaln. ib. 27).

3. *Pri Sv. Petru* sta bili krog leta 1660. dve lipi; prva pred vhodom na pokopališče med ustjem zdaj zaprte župnijske ulice in škofijsko hišo št. 93; druga pred vikarjatiščem na sedanji škofijski pristavi. Obe sta naznačeni na risbah iz Valvasorjeve zaluščine (Stelè, GMS 1928, IX, slika 25). Njuna blagodejna senca je prijala oddaljenim šentpeterskim župljanom, ko so prihajali k službi božji ali po opravkih v vikarjatišče. Kdaj jima je zapela sekira smrtno pesem, ni znano. Lipo pred pokopališčem (Vor dem Freythoff) omenja šentpeterski vikar Jakob Hrust leta 1656. (k. a. 12). Znojje ji je bilo opasano z lesenim opažem; zanj so porabili leta 1724. tri polze (Thrag Pämmer), ki so stale 1 gld. 8 kr. in 20 žebeljev poldrugcev. Delo je izvršil tesarski mojster Pavel s svojim pomočnikom v enem dnevu in prejel zato 31 krajcarjev (k. a. računi 1723/4).

4. *Na Ajdovščini.* Pri oo. diskalceatih je vabila lipa utrujene potnike, ki so prihajali od severa in vzhoda. Nekega poletnega dne leta 1694. se je zleknil v njeno senco dijakon Bahar, a ni našel tamkaj pokoja. Usulo se je nanj kamenje. Sledila je tožba (šk. a. zap. 38, 175). — Na sv. Roka dan je odhajala iz šenklovža procesija v Dravljje, pa so se romarji gredoč spominjali tudi sv. Krištofa, ki je imel svojo pušico izpostavljeno pod lipo pri diskalceatih (Vndter der Linten bey denen H: PP. Discalceaten); tako leta 1678. (kap. a. 44). Lipo na Ajdovščini opaziš na slikah »Kronike«, I. zv., str. 24 in 39. — Med zemljišči, ki so spadala k pristavi meščanskega špitala, navaja Vrhovec (LMS 1898, 21) tudi njivo »gegen der Linden an der Ochsenstrasse«. Kje je stala ta lipa?

5. *Pri Sv. Krištofu* rastočo lipo je mestni magistrat leta 1666. podaril imenovani cerkvi; njen upravitelj cerkveni ključar pa jo je prodal kiparju Gašparju Tollmesingerju za 12 liber, t. j. 2 gld. 40 kr. (ZUZ II, 1922, 127). Staro, častitljivo svetišče pa ni smelo ostati brez lipe. V cerkvenih računih Sv. Krištofa stoji leta 1670. izdatek: za zasaditev dveh lipovih drevesc 14 krajcarjev (kap. a. 44). Tako so znali naši predniki čuvati tradicijo.

6. *Na Tržaški cesti.* Pred hišo kolarskega mojstra Frana Zanoškarja št. 17 je stala nekdanj ogromna lipa in zato se je reklo baje ondodni gostilni »Zur Linde« (Pri lipi). Vanjo so zahajali francoski častniki z vojaškega strelišča, ki je bilo na Lepem potu na stavbišču sedanje tobačne tovarne (Gostilne v st. Lj. 45).

7. *Na Gradu.* Najširje obzorje je bilo dano daleč vidni grajski lipi, ki se je dvigala z grajske planote na

kopici med vzdružnim mostom in meščanskim bastionom ter kraljevala nad Ljubljano. Njeno podobo in stališče glej na Valvasorjevi uvodni sliki 3. zvezka (IX), s pogledom na Grad z Novega trga, na njegovi veliki sliki Ljubljane in na risbah iz njegove ostaline (Stelè, l. c. slika 48 — glej jasno podobo grajske lipe v »Kroniki«, I. zv., str. 27). Valvasor tudi v popisu Gradu in njegovih zanimivosti ni pozabil »krasne velike« lipe na grajski planoti, kjer so blizu nje stali za strel pripravljene topovi — stari Ljubljanci so jim rekli »štuki«. Grajsko lipo je odnesel najbrž vojni vihar za francoske okupacije. —

8. Na Luži. Omeniti treba košato lipo, ki stoji še danes na Borštnikovem trgu; pod njo se je mnogo rajalo, posebno v času ljubljanskega kongresa 1821.

Uporaba lip pri mestnih nasadih do zdaj ni bila velika. Ob vhodu na Tržaško cesto je bil nekdanj lipov drevored (Zoisov drevored, pozneje Seunigov vrt — Dimitz, Vodnikov spom. 38). Prvotni šolski orehov drevored vzdolž Ljubljance so zamenjali z lipovim. Na predlog mestnega občinskega svetnika Ivana Hribarja so obsadili pred 40 leti novo Resljevo cesto z lipami. Tedaj so se tudi trhli topoli na Sv. Petra napisu umaknili lipam. V novejšem času je dobila Kopaljska ulica v Koleziji lipov drevored. Lipe so zasa-jene tudi ob zunanjem delu Dunajske ceste.

NEKAJ POZABLJENIH LJUBLJANSKIH SVETIŠČ

I V A N V R H O V N I K

V Zupanovi »Danici« 1903—05 je podpisani priobčil spis »Zatrlje nekdanje cerkve in kapele ljubljanske«. V teku 30 let se je nabralo dokaj dopolnil; nekatera naj pridejo v »Kroniki« na dan.

CERKVICA SV. VOLBENKA NA LJUBLJANICI

Pred regulacijo je bila Ljubljana široka, tiho, skoraj neopaženo tekoča reka. Iz nje so ponekod molili otočiči. Thalnitscher poroča, da se je v Ljubljani nasproti semenišča delal otok, ki so ga Krakovci, Trnovčani in Poljanci leta 1708. odstranili (Steska IMK 1901, 158). Isti letopisec je svetoval (1680), naj bi se na otoku Ljubljance blizu lazareta (poznejše šentpeterske vojašnice) zgradila kapela, posvečena Odrešeniku sveta (rokopis v semen. knjiž. — Steska DS 1901, 523). Thalnitscherjev nasvet je ostal na papirju. Vrhovec (Laibach 181) omenja v istem delu struge dva otočiča; zvali so ju Gosja otoka. Na enem so se leta 1824. oglasili topovi v proslavo začetega poglobljanja in regulacije Ljubljance. Otočan je bil titularni škof Andrej Mešutar, ki je zagledal luč sveta 17. novembra 1791 na otočiču vstric Sela. Njegovo rojstno hišo z otočičem vred so odpravili ob uravnavi Ljubljance (A IV, 1895, 238 — SBL II, 106). Na otoku Ljubljance pod mestom so obratovale fužine, ki so dale kraju ime (A VIII, 1900, 166).

Ljubljana že davno nima več otokov. Izginili so naštetih in drugi otoki, med prvimi otok, ki je stala na njem cerkvica sv. Volbenka. O njej je ohranil škof

Tomaž Hren v opisu posvečenja kapucinske cerkve 31. avg. 1608 naslednjo vest:

»Zabeležiti je treba, da je bila nekdanj v Ljubljani sredi reke (*in medio fluminis*) tam, kjer se po navadi ponoči zapira, cerkev sv. Volbenka, škofa in spoznavalca, namesto katere, razdejane od heretikov, je č. o. Avguštin Brencce (Brentius), kartuzijanski prior v Bistri, z našim dovoljenjem nad cerkev sv. Klemena in Fridolina postavil svoje svetišče sv. Brunona in Hugona, posvečeno 10. sept. 1606« (šk. a. zap. 6, 215).

Razen Hrenove beležke omenjata kapelo sv. Volbenka še dva starejša vira. Prvi je pergamentna listina z odtrganimi pečati, ki javlja, da so 8. aprila 1500 v Rimu podelili kardinali Oliverij, sabinski škof, Jurij, albanski škof, Dominik pri Sv. Klemenju, Gvilerin pri Sv. Pudencijani in Friderik pri Sv. Teodoru 100 dni odpustka za kapelo sv. Volbenka pri Bregu (in Ripa) v Ljubljani, v kateri je bratovščina sv. Volbenka, da bodo ljudje kapelo rajši obiskovali in se bo z darovi laže popravljala in lepšala; odpustkov so deležni vsi, ki obišejo kapelo ob godovih sv. Volbenka, sv. Urha, sv. opata Egidija, sv. device Helene in ob dedikaciji kapele ter kaj za kapelo darujejo (kap. a. 49, 1).

Cerkve sv. Volbenka v Ljubljani se omenja naposled leta 1515. v prošnji kranjskega deželnega odbora do cesarja, naj bi se oziral na pritožbo bistriškega priorja Mihaela, ki je tarnal, da se je zvišal pri mlinu v Ljubljani jez in da so zabili pri cerkvi sv. Volbenka v Ljubljani velike kole, kar povzroča v Bistri vedno povodenj (Koblar, IMK 1898, 176).

Češčenje rezenškega škofa Wolfganga (920—982) — slovenski jezik si je prilagodil njegovo ime v Volbenk¹ — je bilo izprva razširjeno po Bavarskem in češkem. Po njegovem posvetničenju 1052 je prodrlo tudi v alpske dežele. Stegenšek (D. Gornjegr. 191) je naštel na nekdanjem Kranjskem 4, na Spodnjem Štajerskem 2 in na Goriškem eno podružnico. Mnogo obiskana božja pot je bila pred leti podružnica sv. Volbenka na Logu v Poljanski dolini (Priatelj, Dr. I. Tavčar II, 474). Razen cerkve na Ljubljani je imel sv. Volbenk v stari šentpeterski cerkvi stranski oltar. O njegovem češčenju pričata krstno ime Volbenk — v nekdanjih ljubljanskih odličnih družinah in bratovščina v njegovem svetišču.

Kakšno je bilo to svetišče, nam ne pove noben vir; zdaj se zove kot cerkev, zdaj kot kapela. V njej je domovala bratovščina sv. Volbenka. Bratovski člani in drugi svetnikovi častilci so se morali v čolnih prepljati do cerkve. Po Hrenovem poročilu je stala »sredi reke«, torej na otoku, »tam, kjer se reka po navadi ponoči zapira« t. j. ob ustju grabelj (gl. grablje na slikah »Kronike« I, 26, 27). Grablje so ovirale ladjam prost vstop v mesto. V podobi razpotegnjenega velikega latinskega S-a so segale od Vodnih vrat na Žabjaku do Brega. Pritožba bistriškega priorja omenja zabijanje kolov v strugo pri cerkvi sv. Volbenka, mor-da so prav takrat (pred l. 1515.) napravljali grablje.

¹ Volbang (Slomšek), Volbank (Koblar), Voljbenjk (Štrekelj), Bolfenk (Podravje). Najbolj je razširjena oblika Volbenk, Volbenko, Volbenka, Benko, Benkovič.

Kdaj se je naselil Sv. Volbenk na otočku med Bregom in Žabjakom, je neznan; iz Hrenove beležke pa vemo, da je izginil nekako sredi 16. stoletja »razdejan od heretikov«. V tisti dobi sta bili porušeni kapeli sv. Janeza Krstnika na Predmestju in Matere božje v Gradišču zaradi turške nevarnosti. Sv. Volbenka pa najbrž ni odpravil ta vzrok, marveč njegov položaj. Njegov otoček je zaviral odtok Ljubljanice; zato so ga lutrovski mestni očetje bržkone ukazali odstraniti s cerkvico vred.

Kako je bilo z njegovo odpravo ustrezno Bistri, priča čin ondotnega priorja Avgušтина Brenčeta, ki je po Hrenovem poročilu nadomestil to cerkev z zgradbo svetišča sv. Brunona in Hugona nad staro cerkvijo sv. Klementa in Fridolina na Bregu (1606).

Dasi niti Valvasor niti Thalnitscher ne omenjata cerkve sv. Volbenka na Ljubljani, ni dolgo zamrl v Ljubljani njen spomin. Še pred sto leti je živel med Krakovci, katerih pradedje so nekaj ribarili krog Sv. Volbenka ob grabljah. Leta 1836. je zapisal Miha Kastelic v Krakovem *narodno pesem o zidanju cerkve sv. Volbenka* (Iv. Vrhovnik, Trnovska župnija v Lj., 1933, 190). Takole se glasi:

Volbenka po molči, terdo spi,
Štima ga božja gori budi:
Le gori vstani Volbenka,
V roke mi vzami skerico
Oj skerico, cimarako.
Zaženi jo čez tri gore,
Čez tri gore, čez tri vode
In čez tri zelene travnike.
Kjer skerca obtičala bo,
Tam se bo cerkev delala
Ljubga svetga Volbenka.
Zagnal jo je čez tri gore,
Čez tri gore, čez tri vode
In čez tri zelene travnike.
Peršlo je tolkanj hudobe,
Kolker je listja in trave (rep.)
Kaj nam boš dal Volbenka za lon,
K ti bomo cerkev zidali?
Daj nam ta perviga romarja,
K bo h tebi na božjo pot peršel.
Volbenk obljudi romarja,
K bo k njem na božjo pot peršu.
V treh dneh, v treh nočeh
Pa tvoja cerkev fertig bo. (rep.)
Eni so cerkev delali,
Drugi so kamen donašali,
Ta trek so mortar delali.
Volbenka prosil lepo Boga,
De b mu Bog tacga romarja dal,
De b romar duše ne imel.
V treh dneh, v treh nočeh
Pa je že fertig cerkev bla.
Pertekel je en majhen pesek,
Na vrat je pernesel bučico,
V tačicah je pernesil paljčico.
Na! to maš hudoba romarja,
K je k meni na božjo pot peršel.
Tako je rekl hudoba:
Midva nisva tako glihala,
Ta romar duše nejma.
Hudoba vunkej 'z cerkve zleti,
Pol kora za saboj podré.
Kdor ne verjame, poglej sam,
Sej se še zna današnji dan.

Inačica te stare pesmi, ki jo je zapisal A. Jeglič v begunjski okolici, je natisnjena v Štrekljevi zbirki narodnih pesmi pod št. 630.

Cerkev in sekira, omenjena v pesmi, sta pridevek sv. Volbenka na njegovih podobah. Legenda pravi, da je sv. Volbenk nekoč stal na holmcu, kjer je bil pozneje ustanovljen kladrubski samostan. V tamkajšnjem gozdu je srečal drvarje, se prijazno pogovarjal z njimi, vzel sekiro, jo zasadil v drevo in pre-rokoval, da bo tu stal samostan njegovega (benediktinskega) reda (Ekert, *Cirkev vitezna* 318). Sekira na njegovih podobah je znak Volbenkovih zaslug za krčenje in obljudenje gozdnih goščav (ib. 317).

KAPELA V STAREM LICEJSKEM POSLOPJU

Ob bregu Ljubljanice blizu drug drugega sta bila dva moška samostana. Na levi reke je stal na hribčku samostan avguštincev širokorokavarjev (de larga manica) s cerkvijo Marijinega oznanenja, doli na desnem bregu na sedanjem Vodnikovem trgu pa mu je sosedoval frančiškanski samostan s cerkvijo Matere božje v nebo vzete. Oba so krstili prednamci po legi. Prvemu so rekli »zgornji kloster«, drugemu »spodnji«. Tega stanovalce je cesar Jožef II. premestil v zgornji kloster, iz katerega je pregnal širokorokavarje. Staro frančiškansko cerkev Marije v nebo vzete so podrli, samostan izročili najprej usmiljenim bratom, pozneje pa preuredili v licejsko poslopje.

Frančiškani so razen omenjene cerkve gotovo imeli v samostanu domačo kapelo. Menda opravičeno domnevam, da je hišna kapela ostala po njihovem odhodu, samo patrona je dobila drugega, namreč *12letnega Jezusa v templju*. Za sv. maše v šolski kapeli je skrbela vlada, kar je javila škofijstvu 25. okt. 1814 (Steska SU 1904, 199).

V katerem oddelku starega gimnazijskega poslopja, porušenega leta 1903., je tičala šolska kapela, ni znano. Müllner (A 1893, 40) sumi, da je bila na zapadnem pritličnem vogalu stara opuščena kapela, ki je naposled rabila branjevcem za shrambo tržnih potrebščin. Bila je 15 m dolga in 2,5 m široka. Strop so tvorili 4 križni oboki; na notranji strani so se še poznali ostanki starih fresk verske vsebine z napisi, najbrž iz 17. stoletja.

Kdaj pa je bila šolska kapela opuščena? Tudi na to vprašanje ni točnega odgovora. Vsekakor je nehala njena poraba pred letom 1851. Tega leta je stopil prelat Tomo Zupan v ljubljansko gimnazijo, a se ne spominja šolske kapele. Istega leta je bila njena oltarna slika 12letni Jezus že v Ameriki, kamor jo je bil zanesel misijonar Fr. Pirc in jo namestil v cerkvi v Arbreschroche (Jaklič, Baraga 97).

Da ni popolnoma izginila namera, da bi se gimnazija zopet opremila s šolsko kapelo, priča zapisnik kranjskega deželnega odbora 9. sept. 1861. V njem se omenja neko posojilo »za preuredbo kapele v gimnaziji« (N 1861 Ogl. št. 26). A preuredba je ostala na papirju. Za gimnazijevanja podpisane (1866—73) ni bilo šolske kapele.

GALERIJA NAŠIH MOŽ

DR. VALENTIN KRISPER — OČE NAŠEGA TUJSKEGA PROMETA

Če izdajamo knjigo, ki naj ponese ime bele Ljubljane, nje historični sloves in kulturno veljavo v širni svet, je naša dolžnost, da se spominjamo enega izmed njenih sinov, ki ji je bil vse svoje življenje vdan ter bil prvi, ki je propagando za Slovenijo in nje stolno mesto Ljubljano sistematično započel in vzgledno organiziral.

Dr. Valentin Krisper, roj. dne 9. decembra 1860., je bil Ljubljančan po rojstvu in po mišljenju, po govoru in uglajenem nastopu. Sin uglednega meščana, poznejšega industrijalca, Valentina Krisperja in Ernestine Češkove, je združeval v svoji osebi stare tradicije ljubljanskega meščanstva z odločno slovensko zavestjo. Darovit in delaven, je dovršil vse gimnazije z odliko in bil dne 8. novembra 1884. promoviran na dunajski univerzi za doktorja prava »summis auspiciis«. Živel je nato nekaj časa v Parizu, delal sodno prakso na Dunaju in odprl l. 1890. odvetniško pisarno, ki je kmalu zaslovela po vsej deželi. Slovit kazenski zagovornik, se je zavzemal odločno za pravice našega jezika pri graškem nadsodišču, ustanovil z dr. Majaronom društvo »Pravnik« in bil od l. 1893. do 1895. njega podpredsednik. Ko je zadela Ljubljano l. 1895. potresna katastrofa, je kot občinski svetnik vneto in iniciativno deloval na njeni obnovi. Pozneje je podpiral akcijo za ustanovitev slovenske univerze in bil član vseučiliškega odseka.

Kot izboren pravnik in sijajen govornik bi si bil dr. Krisper z lahkoto prisvojil vodilno vlogo v političnem življenju. Vendar se je, čeprav vseskoz radikalno narodnega mišljenja, odtegoval politiki in posvetil ves svoj prosti čas, svojo svetovno naobraženost, svoj organizatorni in pisateljski talent oni narodno gospodarski panogi, o kateri je bil z bistrim pogledom spoznal, da bo postala nekoč trajen vir dohodkov za naše, z naravnimi lepotami oblagodarjene kraje — sistematični propagandi za tujski promet. Zato je l. 1905. ustanovil z Ubaldom Trnkoczyjem in dr. Vinkom Gregoričem »Deželno zvezo

Dr. Valentin Krisper

za tujski promet na Kranjskem« ter jo dejansko vodil, čeprav ni maral v njej prevzeti vodilnih mest, od uspeha do uspeha.

Sam je redigiral ali spisal nešteto knjižic in brošur, ki so oznanjale tujcem lepoto in mikavnost naših krajev v srbohrvaškem, češkem, poljskem, angleškem, francoskem in nemškem jeziku, organiziral hotelirstvo in zimski sport, udeležbo Slovencev na mednarodnih razstavah tujskega prometa v Londonu, na Dunaju in Berlinu, podpiral domoznanstvo in skrbel za strokovno izobrazbo gostilniškega naraščaja ter še v zadnjih tednih svoje boleznii sestavljal knjigo o hotelirstvu, čije rokopis se hrani v njegovi ostalini. *Ljubljani*, ki je bila v vseh vodnikih in kažipotih o Kranjski vedno odlično zastopana, je posvetil l. 1926. krasno ilustrirano propagandno knjigo: »Ljubljana, glavno mesto Slovencev« v slovenskem, srbohrvaškem, angleškem, francoskem in nemškem jeziku. Za vse te akcije je žrtvoval ne samo svoje duševne in telesne sile, ampak tudi svoja denarna sredstva. Po njegovi zaslugi se je postavil Miklošičev spomenik in tudi za postavitev spomenika kralja Petra je izposloval izdaten denarni prispevek »Tujsko prometnega sindikata«, čigar član je bil.

Umrli je dne 20. avgusta 1931 v Badnu pri Dunaju na srčni oslabelosti. Ljubljana hrani in čuva spomin na prvega in najodličnejšega pionirja svojega tujskega prometa, na zvestega in vdanega ji sina s tem, da nadaljuje in množi njegovo življenjsko delo.

LJUBLJANSKA KRONIKA

PIŠE MESTNI ARHIVAR

DODATEK K MESECU DECEMBRU 1918

15. Danes se je sestavila pod predsedstvom Nikole Pašića *prva jugoslovanska državna vlada kralj. SHS*, v kateri sta dr. Anton Korošec kot namestnik ministrskega predsednika in dr. Albert Kramer kot minister konstituante in izenačenja zakonov.

DODATEK K MESECU MARCU 1919

1. *Prvo zasedanje Narodnega predstavništva v Beogradu*. Danes se slovesno odvarja prvi parlament, Narodno predstavništvo. Na podlagi medsebojnega sporazuma v Narodnem svetu so bili imenovani v Narodno predstavništvo za Jug. demokratsko stranko:

1. Ivan Kejžar, žel. uradnik, Maribor, namestnik; Josip Breznik, tajnik JDS, Ljublj., 2. dr. Albert Kramer, minister, Beograd, nam.: dr. Ernest Kalan, odvetnik, Celje, 3. dr. Vekoslav Kukovec, bivši dež. poslanec, Celje, nam.: Miloš Štibler, združni uradnik, Dunaj, 4. dr. Fran Novak, biv. dež. poslanec, Lj., nam.: dr. Fran Windischer, tajnik TOI, Lj., 5. dr. Pavel Pestotnik, biv. poverjenik za promet, Lj., nam.: dr. Rudolf Ravnik, odv. kandidat, Maribor, 6. dr. Dinke Puc, odvetnik, Gorica, nam.: dr. Marušič, Washington, 7. Adolf Ribnikar, biv. dež. poslanec, Lj., nam.: dr. Fran Ilešič, prof., Lj., 8. dr. Karel Triller, biv. dež. odbornik, Lj., nam.: dr. Danilo Majaron, predsednik odv. zbornice, Lj., 9. Fran Voglar, prof., Maribor, nam.: dr. Milko Brezigar, tajnik Narodnega sveta, Lj.; za

Slovensko ljudsko stranko:

1. Janez Brodar, posestnik, Hrastje pri Kranju, nam.: Jožef Ravnikar, pos., Njivica pri Radečah, 2. dr. Lovro Pogačnik, vladni tajnik, Lj., nam.: dr. Izidor Cankar, urednik, Lj., 3. Josip Gostinčar, pos., Lj., nam.: Janez Krivec, tvorniški delavec, Jesenice, 4. Janez Strcin, pos., Kaplja vas pri Komendi, nam.: Bogumil Remec, prof., Lj., 5. dr. Fran Schaubach, sodnik, Velikovec, nam.: dr. Jakob Mohorič, odvetniški kandidat, Lj., 6. Anton Sušnik, prof. Lj., nam.: Karol Škulj, kaplan, Dolenja vas, 7. Fran Smodej, komisar za Koroško, nam.: Gregor Einspieler, prošt, 8. Fran Grafenauer, pos., nam.: Janez Vošpernik, pos., Podravje, 9. dr. Josip Hohnjec, prof. bogoslovja, Maribor, nam.: dr. Ivo Benkovič, odvetnik, Lj., 10. dr. Frančišek Jankovič, zdravnik, Kozje, nam.: Ivan Bosina, župnik, Podčetrtek, 11. dr. Anton Korošec, min. podpredsednik, Beograd, nam.: Fran Bošnjak, Braslovče, 12. Fran Pišek, pos., Orehova vas pri Slivnici, nam.: Martin Medved, župnik, Laporje, 13. Anton Turnšek, trgovec, Rečica ob Paki, nam.: dr. Karl Verstovšek, prof., Maribor, 14. Ivan Vesenjok, prof., Maribor, nam.: Miha Brenčič, pos., Spuhlja, 15. Josip Fon, višji sod. svet., Maribor, nam.: Josip

Budin, župnik, 16. dr. Josip Lovrenčič, prof., Podnart, nam.: dr. Ivan Pregelj, prof., Kranj; kot zastopnika za Trst je stranka imenovala dr. Ivana Schwegla, konzula in posestnika, Grimščice pri Bledu, zdaj v Parizu, nam.: dr. Fran Jež, uradnik, Lj., za

Jugoslov. socialno demokratsko stranko:

1. Anton Kristan, poverjenik za socialno oskrbo, Lj., nam.: Etbin Kristan, Amerika, 2. Melhior Čobal, ravnatelj, Zagorje ob Savi, nam.: Albin Prepeluh, komisar deželne vlade, Lj., 3. Josip Kopač, tajnik železnice, Lj., nam.: Milan Korun, odvetnik, Lj., 4. Josip Petejan, delavski tajnik, Lj., nam.: Ivan Favai, prof., Maribor, 5. dr. Drago Lončar, prof., Lj., nam.: Ignac Sitar, rudarski tajnik, Maribor.

NADALJEVANJE MAREC 1919

4. *Seja občinskega sveta ljubljanskega*. Poverjenik za notranje zadeve Narodne vlade je izdal naredbo, s katero se občinski svet pooblašča, da pokliče na mesto odstopivših občinskih svetnikov v občinski svet sedem novih članov. Jug. socialistična stranka je imenovala gg. Antona Štebija, Ivana Kocmurja, Josipa Kopača, Josipa Petejana, Jakoba Kovača, Jug. demokratska stranka Ivana Petriča, Slov. ljudska stranka dr. J. Adlešiča. Ker sta bila občinska svetnika Josip Kopač in Josip Petejan poklicana kot zastopnika v Nar. Veče, sta svoji mesti odstopila in je na njih mesta poklical obč. svet gg. Ignacija Mihevca in Ivana Tokana. Na mesto umrlega obč. svetnika Ivana Štefeta je občinski svet vpoklical njegovega namestnika Antona Jegliča. S tem se je občinski svet izpopolnil ter izvolil nove odseke. Izvoljeni so bili: za načelnika personalno-pravnega odseka Rasto Pustoslemšek, finančnega odseka dr. Karl Triller, stavbnega odseka Jan Ružička, šolskega odseka Jakob Dimnik, obrtnega

Dr. Anton Korošec

Dr. Albert Kramer

Prof. Ivan Breznik

Dr. Fran Novak

Dr. Dinko Puc

Dr. Drago Marušič

odseka Engelbert Franchetti, ubožnega odseka Anton Likožar, ki je bil izvoljen tudi za načelnika policijskega odseka, olepševalnega odseka Ivan Petrič, za načelnika upravnega odbora mestnega vodovoda, elektrarne in plinarne Fran Planinšek, za načelnika upravn. odbora mestnih voženj Fran Škulj, za načelnika upravn. odbora mestne klavnice Fran Kavčič, za načelnika direktorija užitninskega zakupa dr. Ivan Tavčar, za načelnika direktorija mestne zastavljavnice dr. Ivan Tavčar, za načelnika upravn. odbora pogrebnega zavoda Fran Mally, za načelnika disciplinske komisije dr. Karel Triller, mestni aprovizaciji bo načeloval župan, v upravni odbor Mestne hranilnice pa je bil izvoljen obč. svetnik dr. Josip Pipenbacher.

Občinski svet je na novo uredil mestne ustanove, ki so se spremenile:

1. ustanova Frana Josipa I. in Elizabete v Ustanovo Mol za dekliško balo;

2. ustanova Frana Josipa za obiskovalce drž. obrtne šole v Ustanovo Mol za obiskovalce drž. obrtne šole;

3. Franca Jožefa jub. ustanova za mestne reveže v Ustanovo ljubljanske občine za domače reveže;

4. Franca Jožefa jub. ustanovo za onemogle obrtnike v Ustanovo Mol za tukajšnje onemogle obrtnike;

5. Nadvojvode Franca Ferdinanda in vojvodinje Sofije Hohenburške ustanova za gojence mornariške

Dr. Danilo Majaron

Dr. Fran Ilešič

akademije se ukine, ker ni sedaj podobnega zavoda v državi;

6. Marije Valerije ustanova za razdelitev 400'— K letno med 5 ljubljanskih revnih vdov ostane v veljavi kot Ustanova Mol za pet revnih domačih vdov;

7. Zaklad cesarice Zite, znašajoč 30.000'— K, se je uporabil za nakup vojnega posojila, ki se je izvršilo brez dovoljenja ustanovne oblasti. Ustanova se ukine.

Obč. svet je podelil meščanstvo Tomažu Mencingerju, trgovcu in posestniku v Ljubljani.

Dalje je občinski svet sklenil:

1. pobirati od 1. aprila dalje za čas petih let tlakarino in sicer 10 v od gnane, 20 v od vprežene živine, 20 v od motornega dvokolesa, 1— K od avtomobila pri vstopu v mesto;

2. predlagati komisiji za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave, naj se pristojbina za izdajanje ženitnih zglasnic ne odpravi, temveč zviša od 10'— na 100'— K, revnim pa se ta spregleda;

3. odobril Mestni hranilnici, da se zniža obrestna mera s 1. marcem pri vlogah na 2%, pri hipotečnih in občinskih posojilih na 4%, od menic in zalog na 5%. Odobrena je tudi sprememba pravil.

4. dovolil Maloželezniški družbi zvišanje voznih cen tako, da bodo znašale z davkom na vozne listke 20, 26 in 30 vinarjev.

5. stavil tej družbi zahtevo, da se vožnja na doljenjski progi zopet normalno vzdržuje.

Glede na občutno stanovanjsko bedo poroča župan, da je dal na razpolago za zasilna stanovanja poleg bolnice za silo tudi ljubljanski Grad in se mestna uprava ukvarja z mislijo, pridobiti belgijsko vojašnico za preureditev v stanovanja in začeti tudi z graditvijo stanovanjskih zasilnih barak. Sedaj se nameščajo novodoseljene rodbine po starih železniških vagonih.

10. Kardinal Bourne je danes v spremstvu ministra za vere dr. Alaupovića obiskal Ljubljano in se posvetoval s cerkvenimi krogi o vprašanjih cerkvene organizacije. Visoki angleški gost in njegovo spremstvo so bili sprejeti na zelo svečan način.

† Ivan Macher, ravnatelj mestnega dekliškega liceja, odličen pedagog in zlasti zaslužen delavec Slovenskega planinskega društva je danes umrl.

Dr. Izidor Cankar

Josip Goslinčar

Prof. Bogomil Remec

Dr. Jakob Mohorič

13. *Izredna seja občinskega sveta.* Zaradi naraščajoče draginje in razvrednotenja denarja je občinski svet sklenil, da se vsemu uslužbenstvu prizna od 1. marca dalje za dobo 5 mesecev draginjska doklada in zviša tudi plače mestnemu delavstvu. Pokritje za ta izdatek se vzame iz aprovizijskega fonda.

Dalje je obč. svet odobril nakup travnikov v Rakovi Jelši in stavbišče nekdanjega knjezjega dvorca v Gosposki ulici, ki jih nudi upraviteljstvo kneza Auersperga v skupni ceni 150.000— K.

Župan dr. Ivan Tavčar poroča o naporih mestne aprovizacije, da se mesto preskrbi z živili. Treba bo posebnih nakupovalcev in finančnih sredstev. Obč. svet je pooblastil župana za najetje 2 milijonov K posojila za nakup živil.

14. Seja se je danes nadaljevala in je občinski svet sklenil:

1. na prošnjo uslužbencev Mestne hranilnice za povišanje plač se sklene, da se smatra uradništvo tega zavoda za uslužbence mestne občine ljubljanske;

2. se istim prizna isto povišanje draginjskih doklad, kakor se je to dovolilo včeraj mestnim uslužbencem;

3. vse mestne uslužbence je po obstoječih zakonih zavarovati za slučaj bolezni. Zavarovalnino plačuje Mol.

17. Danes doživljamo svoj črni dan. Sporočila, da je antanta prisodila vse naše Primorje s Trstom, Gorico, Puljem in še del dalmatinskih otokov kraljevini Italiji, so povzročila v mestu velike žalne manifestacije. Dijaštvo se je zbralo pred glavno pošto, od koder se je formiral žalni sprevod, kateremu se je priključevalo vse občinstvo brez razlike. Množica je narasla na več tisoč manifestantov za upravičene zahteve po Primorju. Z mestnih hiš plapolajo žalne zastave.

V Ljubljani se mudi ententna komisija štirih generalov. V njihovem spremstvu je več angleških, ameriških, francoskih in italijanskih častnikov in vojakov. Časopisje svari, da ohrani prebivalstvo mirno kri in razsodnost.

Deželna vlada je sprejela sporočilo, da obišče v najkrajšem času Ljubljano prestolonaslednik, regent Aleksander.

26. V Ljubljani se snuje vojaška godba.

Radi težkih aprovizijskih razmer in še vedno naraščajoče draginje so vprizorile danes dopoldne ženske pred vladnim poslopjem in pred magistratom demonstracije. Pri tem je bilo mnogo krika in vika, trgovci so hiteli zapirati trgovine, do resnejših izgredov pa vendar nikjer ni prišlo.

Nemško filharmonično društvo v Ljubljani je oddalo svoje poslopje na Kongresnem trgu nekemu tu-

Prof. Anton Sušnik

Dr. Ivo Benkovič

Elbin Kristian

Dr. Milan Korun

Ivan Kocmur

Josip Kopač

Dr. Jure Adlešič

Ignacij Mihevc

kajšnjemu stavbeniku, ki namerava odpreti v njem — kinematograf. Da se izognemo kulturnemu škandalu, ki bi ga izvedba tega načrta gotovo povzročila, bodo v to zadevo posegle merodajne oblasti.

30. *Aprovizacija.* Zaradi pomanjkanja sladkorja so ustavljene vse dodatne sladkorne izkaznice za otroke do 6. leta, doječe in noseče matere, bolnike in težake. Ljudje so se navadili na saharin, ki se prodaja seveda pod roko. Cene: pol kilograma sladkorja in četrt kilograma kavine primesi K 5.—, kilogram soli K 1.—, kilogram krompirja K —'80, kilogram bele moke K 4'66, kilogram špeha K 24.—, kilogram mesa K 16.—, zavojček vžigalic K 1'60.

Umrlo je v marcu 110 oseb.

APRIL 1919

3. V Unionski restavraciji se je ustanovilo »Društvo jugoslovanskih časnikarjev«, ki bo stopilo takoj v zvezo s hrvatskimi in srbskimi časnikarji zaradi pristopa k Mednarodni časnikarski zvezi.

Monopolska uprava v Beogradu je zvišala cene tobaku od danes naprej za 50 %.

Opera in koncertna pevka *Pavla Lovšetova* in pianistka *Dana Koblerjeva* sta bili povabljeni na dvor v Beograd, kjer sta sodelovali na dvornem koncertu. Umetnici sta bili odlikovani z redom Sv. Save.

5. *Orkester Kraljeve garde* je priredil danes v Ljubljani svoj prvi simfonični koncert. Orkester pod vodstvom višjega kapelnika St. Biničkega šteje dvainšestdeset mož in je dosegel velik uspeh.

Ljubljanski dopisni urad poroča: Izvršujoč sklep štirigeneralske komisije z dne 29. marca, so danes italijanski general Segrè, francoski general Savy, britanski general Gordon ter srbski general Smiljanić predstavili predsedništvu deželne vlade za Slovenijo člane mednarodne komisije, ki začne z današnjim dnevom poslovati v Ljubljani in ki bo v imenu zaveznikov oskrbovala repatriacijo beguncev, izdajanje potnih listov za zasedeno ozemlje in podobno.

Za komandanta Dravske divizijske oblasti je imenovan general Krsta Smiljanić.

Vseučiliška komisija pri deželni vladi se je razdelila v pet odsekov, za vsako fakulteto svoj odsek. Izdelani so vsi učni načrti in proračun za prvo učno leto. Celotni načrt je predložen naučni upravi v Beogradu.

Otroška bolnica v Ljubljani se težko bori za svoj obstanek, njen delokrog pa dnevno narašča. Vedno prihaja več malih bolnih gostov, ki nujno potrebujejo dobre hrane in nege. Društvo, ki vzdržuje bolnico, prosi slovensko javnost za pomoč. Mlada država je postavljena pred težke naloge bodočnosti.

8. *Seja občinskega sveta.* Obč. svetnik ing. Anton Štebi je stavil predlog za spremembo občinskega reda

Ivan Tokan

Anton Jeglič

Rasto Pustoslemšek

Jan Ružička

Jakob Dimnik

Engelbert Franchetti

Fran Planinšek

Fran Škulj

in obč. volilnega reda. Za zadnjega stavi predlog, da naj novi obč. red temelji na splošni, enaki, tajni in neposredni volilni pravici po proporcijskem sistemu; da bodi volilna pravica za oba spola enaka in da naj imajo aktivno in pasivno volilno pravico vsi odrasli z 20. letom, ne glede na spol, ako so živeli vsaj pol leta v občini. Predlaga, da se izvoli poseben odsek. Obč. svetnik dr. Karel Triller je izjavil, da je ta predlog v tej obliki nesprejemljiv in da je prepad med načeli JSDS in JDS nepremostljiv. Obč. svet je sprejel predlog dr. K. Trillerja, da se izvoli za spremembo obč. reda poseben odsek, v katerem dobi pet članov JDS, dva SLS, dva JSDS.

Občinski svet je dalje sklenil:

1. da se vsem magistratnim uradnikom všteje ves čas aktivne vojne službe v službeno in napredovalno dobo;

2. pristojbine za prevoz z rešilnim vozom se določijo, in sicer za delavce in manj premožne sloje, ki niso člani bolniških blagajn, za vožnjo v mestu 4'—, v okolici 6'—, na Studenec 10'— K. Za bolniške blagajne in premožnejše sloje velja tarifa 10'—, 20'— in 30'— K;

3. Slov. planinskemu društvu dovoli odpis hipotekarnih obresti v znesku K 7766'89;

4. odkupiti provizorični most električne cestne železnice pri Sv. Petru za K 12.000'—. Ta most se provizorično postavi za zvezo Opekarske ceste s Prulami;

5. da se proda svet, kjer je stalo nekoč vojaško oskrbovališče kvadr. m po 120'— K pod pogojem, da se ves izkopani material dovažna na nova pota ob Lattermannovem drevoredu;

6. da vzame odpoved najemnice hotela »Tivoli« Frančiške Hegerjeve na znanje in se imenovana 1. oktobra izseli.

11. Nadaljevanje občinske seje od 8. t. m. Občinski svet je sklenil:

1. naprositi deželno vlado, da prevzame plačevanje učnega osebja mestnih otroških vrtcev in jih podržavi;

2. odobril končni obračun tvrdki »H. Rella in nečak« za zgradbo novega šentpeterskega mostu v znesku K 291.177'64;

3. uvede se zopet naznanjevanje požarov v Ljubljani in okolici s topovskim streljanjem z Ljubljanskega gradu;

4. zahtevati pri vojni oblasti, da se iz državne obrtne šole izseli vojaštvo in se šola izroči svojemu namenu, da se omogoči popolni pouk;

5. na predlog obč. svet. Engelberta Franchettija, da se stori potrebne korake, da se že izdelani spomenik žrtvam 20. IX. 1908 postavi;

Fran Kavčič

Fran Mally

Josip Pipenbacher

Tomaž Mencinger

Josip Maher

Pavla Lovšefova

Dana Golla-Koblar

Gen. Krsia Smiljanic

6. na predlog obč. svet. Anton Bončarja se zaprosi deželna vlada, da se podaljša policijska ura in omilijo »naravnost blazno visoke kazni« zaradi prestopkov policijske ure.

16. Slovenski železničarji so na svojem zborovanju v »Unionu« sklenili odposlati v Beograd posebno deputacijo, ki naj obrazloži vladi obupen socialni položaj, v katerem tičijo železničarji zaradi nizke plače in naporene službe. Od uspeha te intervencije zavisi nadaljnje nastopanje uslužbenstva, med katerim živi močna volja za napoved stavke. To bi bil usoden korak z daleč segajočimi gospodarskimi in političnimi posledicami.

Osobje cestne železnice je stopilo v — stavko.

Vodstvo otroške bolnice opozarja javnost na svoj obupni položaj, ki ogroža bolnico. Obrača se zlasti na tiste, ki so med vojno obogateli, da se spomnijo pohabljenih, izstradanih in bolnih otrok.

Pantomina »Ugrabljenje Eveline« od Jaromira Weinbergerja je predmet burnih demonstracij v opernem gledališču. Gledališki svet je izjavil, da je prišlo delo na slovenski oder brez njegove vednosti. — Izšla je želja, da se Narodno gledališče podržavi in pride tako v roke, ki bodo ustvarile pravi hram naše umetnosti.

19. Lepa Velika noč. Procesije Vstajenja v stolnici se je prvič udeležila srbska vojska in četa slovenskih vojakov.

26. Za akademsko menzo v Zagrebu, kjer študira sedaj veliko število slovenskih visokošolcev, je namenjen današnji in jutrišnji dan kot nabiralni dan, katerega so organizirale ženske organizacije.

Brezposelnost — zlasti v stavbni stroki, je občutna. Zvišane mezde in podražitev gradbenega materiala vpliva tako močno, da se naročila zmanjšujejo. Splošna želja je, da bi deželna vlada, ki je zasedla mnogo privatnih hiš, in druge javne korporacije začela z zidanjem stanovanjskih hiš in tako zmanjšala brezposelnost, zlasti pa obupno stanovanjsko bedo.

Aprovizacija. Deželna vlada je nakazala Ljubljani po en vagon slanine in masti, ki je prispela iz Amerike. Ta množina seveda nikakor ne zadošča za potrebe ljudstva. — Kruh iz mešanice 20% bele, 30% ržene in 50% koruzne moke, v hlebcih po 70 dkg se prodaja po K 1'40. Občutno je pomanjkanje petroleja. Menda je že na poti iz Amerike. — Cene so danes: moka za pecivo K 4'66, krompir K —'80, kisl zelje K 1'—, ameriški špeh K 18'— za kg, kis K 2'20 za l.

29. Danes se vrši prevoz zemeljskih ostankov Zrinjskega in Frankopana iz Avstrije v Zagreb na zelo

Anton Bončar

Josip Jurčič

Frankopan

Zrinjski

Ženi Oražmova

Dr. Ivan Lah

svečan način. Dramsko gledališče proslavi ta dogodek z Jurčičevo predstavo »Tugomerom«.

30. *Poseben vlak* udeležencev iz Ljubljane vozi danes k Zrinjski-Frankopanski slavnosti v Zagreb.

Tehniško-visokošolski tečaj se ustanovi v Ljubljani v mesecih maju - novembru, ki naj dovrši pouk prvega letnika tehniške visoke šole in pripravi pot ustanovitvi univerze.

Umrlo je v aprilu 128 oseb.

MAJ 1919

2. *Vrhovni poveljnik naše vojske, vojvoda Mišič* je prispel danes v spremstvu ministra dr. Alberta Kramerja v Ljubljano, da si ogleda mesto in se seznanji z našimi razmerami.

3. *Pomanjkanje drobnega denarja* je nastopilo. Menjavanje papirnih kron se je skoro popolnoma ustavilo. Pravijo, da je kovani drobiž izginil čez demarkacijsko črto pri Vrhniki, kjer Italijani radi prodajajo blago za kovani denar. Trgovinski obrat močno trpi.

7. *Ženi Oražmova*, soproga velikega slovenskega mecena in staroste Slov. sokolske zveze dr. Ivana Oražma, je umrla.

9. *Vodnikova proslava* se je vršila danes svečano v »Unionu«. Pisatelj profesor dr. Ivan Lah je govoril o Vodnikovih vodniških stremljenjih in vrlinah, koncertni program pa je opravila »Glasbena Matica« pod vodstvom mojstra Mateja Hubada.

10. *Jugoslovansko državno posojilo* je razpisano. Mestna hranilnica ljubljanska je podpisala pet milijonov kron posojila.

14. *Seja občinskega sveta*. Župan dr. Ivan Tavčar poroča, da se je izplačalo koroškimi beguncem podpora K 10.000.—. Občinski svet je sklenil:

1. izdati nov pravilnik Mestne hranilnice ljubljanske;

2. podpisati K 200.000.— 4% državnega posojila;

3. prepustiti državi mestni dekliški licej, poslopje in vso opravo proti plačilu lastnih stroškov v znesku K 726.000.— in pod pogojem, da se šola prenaredi v osemrazredno žensko realno gimnazijo, sicer je občina upravičena zahtevati povrnitev poslopja z vsem inventarjem;

4. povišati s 1. julijem večjo porabo vode na 50 vinarjev za vsak m³ večje porabe;

5. s 1. majem se poviša cene električnemu toku za razsvetljavo na 30 v, za električno železnico na 7 vin, za motorje na 15 vin. za hekt. uro;

6. s 1. majem se poviša cena plinu in stane m³ 2 K;

7. nakup parcele št. 85/2 kat. obč. Poljansko predmestje, last Antona Komana v izmeri 2500 kv. m za K 30.000.—.

Obč. svet. I. Mihevc je staval predlog, da se razširi tramvajsko omrežje v Ljubljani.

18. V *nunski cerkvi* se opravljajo šmarnice še vedno v nemškem jeziku. To je dalo povod današnjim dijaškim demonstracijam pred nunsko cerkvijo, ki pa so kmalu ponehale.

19. *Otvoritev tehniške fakultete* slovenskega vseučilišča se je vršila danes na skromno slovesen način na državni obrtni šoli. Otvoritveno predavanje je otvoril predsednik vseučiliške komisije, dr. Danilo Majaron, ki je opisal križev pot borbe za lastno univerzo. Za njim je predaval docent, strojni inženir dr. Milan Vidmar o razvoju stroja, ideji modernega strojnega tehnika in njegovi nalogi. — V tehniški tečaj za fakulteto se je doslej vpisalo nad 100 slušateljev.

24. *Matej Hubad*, vodja pevskega zbora in ravnatelj Glasbene Matice, je bil zaradi zaslug na glasbeno-kulturnem polju imenovan za častnega člana Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu.

25. *Dr. Josip Čerin*, kapelnik, si prizadeva, da se ustanovi v Ljubljani zopet vojaška godba, ki je nujno potrebna za kulturno kakor društveno življenje mesta. Muži se v Beogradu s povoljnim uspehom.

Stavka delavk tobačne tovarne, ki traja že dva dni zaradi nezadostnih plač, je danes po intervenciji predstojnika tobačnega monopola ponehala.

30. *Aprovizacija*. Zloglasne krušne izkaznice in karte za moko, ki so štiri dolga leta strahovale naše mesto, so naposled odpravljene. Vsakdo lahko odslej dobi kruh ali moko po svoji izberi brez nakaznic. Tako je pekomo zopet dovoljeno peči in prodajati žemlje, štručke in rogljičke. Cena temu pecivu, ki ga dolgo ni bilo na mizi in znaša v teži 6 dkg, je 30 vin. Ljudstvo upravičeno zopet pričakuje boljših dni, dasi naraščajoča draginja ne obeta nič posebnega.

Prodaja se mast po K 26.—, špeh po K 20.—, sladkor po K 6'60, kvas po K 16.—, bela moka po K 4'66, koruzna moka po K 1'50, koruzni zdrob po K 2'50 za kilogram.

Umrlo je v Ljubljani v mesecu majniku 120 oseb.

JUNIJ 1919

2. *Ljubljana* se je uvrstila v I. razred aktivitetnih doklad glede na visoke najemnine in draginjo.

Ameriška akcija za priboljšek prehrane revnih otrok do 6. leta se je pričela izvajati. Na podlagi izkaznic dobe siromašne družine za otroke kondenzirano mleko, kavo, kakao, čokolado. Poverjeništvu za socialno skrb se obrača na meščanstvo, naj v ta namen daruje skodelice.

4. *Branislav Nušič*, pisatelj in bivši ravnatelj srbskega gledališča v Skoplju, je obiskal Ljubljano. V

opernem gledališču je predaval o tragediji srbskega naroda. Predavatelj je bil navdušeno pozdravljen.

13. *Pariška mirovna konferenca* je naprtila toliko krivic slovenskemu narodu, da prihajajo stalno z vseh strani ogorčeni protesti. Za danes sklicani veliki protestni shod, ki naj bi se vršil na Kongresnem trgu, je bil zadnji trenotek prepovedan. Razlogi: zunanja politika!

15. V *Ljubljano* sta prišli na obisk profesorici Lazarevičeva in Jovanovičeva, da se seznanita z našimi razmerami. Lazarevičeva je poročala o svojem posredovanju v korist nezmanjšane naše domovine pri angleškem kardinalu Bourneju.

14. *Občinski svet ljubljanski* se je sestal danes na izredni seji. Župan je naznanil, da se je pravkar zglašila pri njemu deputacija primorskih Slovencev in prosila pomoči. Izjavil je, da so vse naše simpatije, vsa naša ljubezen na njihovi strani, zato bomo storili vse, kar bo sploh mogoče.

Nato je izjavil župan: Revni smo kakor berači, ki imajo komaj toliko zemlje, da položijo na njo svojo trudno glavo. Prav tako se je godilo pred komaj sto leti z Italijo. Sedaj pijana od zmage, hoče ošabna razsekati našo domovino. Mi smo se zbrali, da dvignemo v zadnjem trenutku svoj glas, da hočemo živeti na svoji zemlji in da si ne damo vzeti ne koščka svoje zemlje, ne silnega morja, po katerem je že plula ilirska ladja. (Gromovito ploskanje.) Nato je obč. svet. dr. Karel Triller predlagal tole resolucijo:

Vse prebivalstvo Ljubljane, glavnega mesta Slovenije, na usta svojega zakonitega in poklicanega zastopstva izjavlja, da

1. Navdušeno pozdravlja naše hrabre čete, posebno naše junaške srbske in hrvatske brate in se jim iskreno zahvaljuje, da so s svojim nezadržnim napadom iztrgale velik del slovenske Koroške z njenim glavnim mestom Celovcem in z našo Gospo Sveto ter tako osvobodili nad 100.000 Slovencev nasilstva;

2. zagotavlja naše še ne osvobojene in zatirane brate na zapadnem Koroškem, Goriškem, Kranjskem, v Istri, na Reki, v Dalmaciji in Prekmurju, ter še posebej one, ki radi svojega narodnega prepričanja ječijo v tržaških in beneških ječah ter umirajo v italijanskem prognanstvu, da smo v srcu in duhu z njimi, da sočuvstvujemo z njimi, in da jim hočemo ostati zvesti;

3. najenergičnejše protestira proti vsakemu grdemu imperializmu in vsiljenemu kompromisu, ki bi nas oropal naše najlepše zemlje, odrezal od morja, velik del našega naroda pa obsodil v narodno in gospodarsko sužnost;

4. protestira proti temu, da bi smel o pripadnosti k naši državi odločati plebiscit le na Koroškem, ne pa tudi na Goriškem, v Trstu, v Istri in v Dalmaciji;

5. izreka naši delegaciji na mirovni konferenci v Parizu, ki se pod najtežjimi pogoji bori neupogljivo za naše pravice, pristržno zahvalo za njen trud in naše popolno zaupanje v trdnem prepričanju, da bo tudi nadalje brezobzirno varovala pravice in čast troime-nega naroda.

Matěj Hubad

Dr. Josip Čerin

Resolucija, ki je bila sprejeta soglasno, je bila odposlana naši mirovni delegaciji v Pariz in zunanjemu ministrstvu v Beograd.

Delegacija »Ruskih občestvenih slavjanskih dejatelej«, katero sestavljajo Vladimir grof Bobrinski, knez Urosov, P. S. Lavrov, S. P. Valujev, N. S. Uršatij in Jevgenij A. Jefimovskij. Delegacija je prišla v Ljubljano obnoviti stare prijateljske in bratske vezi.

Na *Koroškem* se je položaj naše vojske obrnil na bolje. Ljubeljski oddelek in ljubljanski pešpolk korakata od zmage do zmage. Poveljstvo je prevzel srbski polkovnik Sava P. Tripković, ki je takoj reorganiziral peščico slovenskega vojaštva in prevzel vojne operacije na Koroškem. Preko Ljubelja je z nečutenim elanom, osebno požrtvovalnostjo in z junaškim zgledom zavzel Mali Ljubelj in še isti dan tudi Borovlje. Brez odmora je korakala slovenska vojska pod strumnim poveljstvom na Vetrinje in — v mesto naših sanj — Celovec, katerega je vojska zavzela. Polkovnik Tripković je s svojimi skromnimi četami izčistil vso južno Koroško do Vrbe, Rožeka in korakal naprej preko Bač in Baškega jezera, proti Beljaku, drugi kroni slovenske Koroške. Italijanska vojska pod poveljstvom generala Segreja pa je preprečila vkanje naših čet v Beljak. Pri vojnih operacijah pod poveljstvom polkovnika Tripkovića je vestno sodelovalo slovensko vojaštvo in častniki. V Ljubeljskem odredu polk. Tripkovića so sodelovali: podpolkovnik Štefin, major Martinčič, kapetan Potočnik, poročniki Gregorič, Perko, Štempihar N., Pičman, Est, Dekleva, Rabič, Jeras, Slanovec, Česnik, Ude, Tauber, Furlan, Prezelj, Gačnik, Zobec, Hudales, dalje zdravniki dr. Jamar, dr. Grlovič, dr. Drobnič, med. Klun, sodni poročnik dr. Munda, vojni kurat Dejak, živinozdravnik Veber itd.

20. *Draginja* rase skokoma in ljudstvo le s težavo prenaša to gorje, zato se upravičeno pričakuje intervencija oblasti. Mleko se toči po K 4—1, petrolej K 5.40—6.40 za l. Sladkorja sploh primanjkuje. Mestna aprovizacija je ustavila izdajo sladkorja za bolnike, ker je nastala prava »epidemija« izkoriščanja. Prav kakor draginja, se pojavlja še drugo večje zlo, *stanovanjska beda*, ki je od meseca do meseca v obupnejšem stanju. Dotok novih družin iz tujih krajev

Gen. Sava P. Tripković

Gen. Stevan Hadžić

traja še vedno, stavbno gibanje pa ni v nobenem pogledu v razmerju s potrebami. Višji življenjski standard prebivalstva tudi zaostruje stanovanjsko krizo.

24. *Redna seja občinskega sveta.* Občinski svet je:

1. dovolil proračunski provizorij za mesec julij na podlagi lanskega proračuna;

2. dovolil prodajo dveh parcel 136/11 in 136/12 na zemljišču bivšega voj. oskrbovališča Trboveljski premogokopni družbi po K 120— za kvadr. m in pod pogoji, ki jih je označil obč. svet;

3. Ljublj. sportnemu klubu je prodal svet ob Ljubljani na Trnovskem pristanu;

4. sklenil črtati bivšega generala avstro-ogrske vojske Svetozarja Borojevića iz vrst častnih meščanov Ljubljane;

5. sklenil zahvaliti se Ubaldu pl. Trnkoczyju za ceneno nabavo zdravil mestnim ubožcem;

6. dovolil Mestni hranilnici znižanje dolga društva »Narodni dom« od K 464.614 66 na K 306.570—.

25. † *Otokar baron Trnka*, avstrijski minister v p., po svoji narodnosti zaveden Čeh, je danes umrl. Pokojnik si je pridobil odlične zasluge za našo obrtno šolo in se ga mesto s hvaležnostjo spominja.

29. *Vidov dan* je praznovala danes Ljubljana prvič v svobodni državi. Na predvečer so zagoreli kresovi po okoliških gričih. Pred Mestnim domom je govoril vseučiliški profesor dr. F. Ilešič, združeni pevski zbori pod vodstvom ravnatelja Hubada pa so zapeli državno himno. Mesto je v zastavah in v cvetju. V stolnici se je vršila svečana služba božja. Dramsko gledališče je proslavilo ta dan z Meškovo dramo iz življenja koroških Slovencev »Na smrt obsojeni«, slavnostni govor je govoril pisatelj, župnik F. S. Finžgar.

Umrlo je v mesecu juniju 106 oseb.

JULIJ 1919

4. *Zasilne stanovanjske odredbe.* Deželna vlada je izdala naredbo, da smejo bivati v ljubljanskem stanovanjskem okolišu samo tisti inozemci, ki dobe za to posebno dovoljenje. Bivanje in naselitev bosta odslej dovoljena samo tistim, ki morajo iz nujnega razloga živeti v mestu.

Koncert srbskih umetnikov, bratov Milana in Dušana Jovanovića, se je vršil snoči v »Unionu«. Velik uspeh obeta ponovitev koncerta.

5. † *Obč. svetnik Anton Jeglič* je danes umrl. Pokojnik je bil kratek čas marljiv sodelavec v mestni upravi.

12. Mesto slavi danes *god Njeg. Veličanstva kralja Petra Osvoboditelja*. Vršil se je cvetlični dan v korist invalidov, vojnih vdov in sirot. Zvečer je priredila v isti namen Glasbena Matica svoj dobrodelni koncert. Na predvečer praznika se je vršil prvi mirozov nove vojaške godbe. Mesto je v zastavah.

Kapitan Cajori, ameriški zastopnik misije za prehrano revne dece, je včeraj zapustil mesto. Nesebično si je prizadeval lajšati slabotni deci z dnevno pomočjo rahlo zdravje in sestradanost ter poskrbel zlasti, da se ta akcija podaljša še za tri mesece.

15. *Redna seja občinskega sveta.* Slovenska narodna jednota v Ameriki je poklonila jugoslovanskemu narodu v domovini in izročila mestni občini ljubljanski lepo, svileno ameriško zastavo. Izročil je zastavo naš rojak Josip Sitar po zastopnikih Predoviču in Mladincu. Občinski svet je zastavo s toplim priznavanjem sprejel. — Mesto obolelega župana vodi sejo podžupan dr. Karel Triller, ki poroča, da je poklonil 3000 K 26. polku in 2000 K domačemu pešpolku na koroški fronti. Kranjska hranilnica je darovala za preskrbo revnih K 10.000—, cvetlični dan na korist invalidom pa je vrgel K 21.895'52. — Mestna občina izreka javno zahvalo ameriški misiji za plemenito skrb za revne otroke. Na mesto umrlega obč. svetnika je vpoklican obč. svetnik Peter Bizjak iz Sp. šiške. Most na Prulah se začne graditi v mesecu juliju. Dalje je obč. svet sprejel in odobril proračun mestnih podjetij in proračun mestnega zaklada za 1919/20.

Občinski svet je sklenil spremeniti cestna in ulična imena in tako so prekrstili Franca Josipa cesto v Aleksandrovo, v šiški pa v Frankopansko, Elizabetno v Zrinjskega, Cesarja Josipa trg v Krekov trg, Nadvojvode Evgena cesto v Aškerčevo, Nadvojvode Friderika cesta se bo imenovala Za gradom, Marije Terezije in Celovška cesta v Gosposvetsko, Francevo v Cankarjevo nabrežje, Cesta na Rudolfovo železnico v Cesto na Gorenjsko železnico, Nova ulica v Krsnikovo, Slovenski trg v Kralja Petra trg, Kuhnova cesta v Vojvode Mišiča cesto, Jubilejni most cesarja Franca Josipa v Zmajski most, Frančev most v Frančiškanski most, Karolinska zemlja v Ižansko cesto.

16. *Ljubljana dobi svoje vseučilišče*, ki se odpre letošnjo jesen. Tako je sklenilo danes Narodno predstavništvo s posebnim zakonom. Vseučilišče bo imelo bogoslovno, modroslovno, pravno, tehnično in medicinsko fakulteto. Današnji dan ostane v naši zgodovini večno zapisan kot zaključni dokument naše osvoboditve izpod tuje kulture in tujega političnega jarma.

Tudi ljubljanske vojašnice so dobile nova imena. Bivša domobranska vojašnica 27. planinskega polka je prekrščena v vojašnico Kralja Petra I., topničarska v vojašnico prestolonaslednika Aleksandra, belgijska 27. pešpolka v Mišičevo.

25. Dr. Momčilo Ninčič, finančni minister, se mudi nekaj dni v Ljubljani v proučevanju slovenskih razmer.

26. Danes je prispelo v Ljubljano s posebnim vlakom okrog 800 srbskih emigrantov, ki so se za okupacije starosrbskega ozemlja umaknili preko albanških gora in se zatekli v Francijo. Po ogledu mesta so se odpeljali proti Zagrebu.

30. Aproximacija je še vedno nezadostna, cene se še vedno dvigajo. Meso stane kg 14—, jedilno olje 24—, sol 2—, zdrob 4— K. Med nižjim prebivalstvom vlada še vedno precejšnja beda. Mesto je dobilo nekaj ameriških daril, ki bodo razdeljena med najrevnejše.

Umrle so v mesecu juliju 102 osebi.

AVGUST 1919

6. Papež Benedikt XV. je imenoval prelata Andreja Kalana, stolnega kanonika v Ljubljani, za prošta ljubljanskega stolnega kapitlja. Ljubljanski škof je predložil imenovanega takoj po izpraznitvi v imenovanje, vendar je dunajska vlada prav do poloma Avstrije zavirala predlaganje njej neljubega kandidata, ki je bil vedno odličen pristaš jugoslovanskega pokreta.

Harry Gregorius Brown iz Leedsa v Angliji je pri nas na obisku. Imenovani je velik prijatelj Jugoslovancev, ki je med vojno sprejel več srbskih, domovine oropanih dijakov v popolno preskrbo. Je na potu k svojim vojnim varovancem v Srbijo.

15. Glasbena Matica v Ljubljani bo odprla letošnjo jesen poleg svoje glasbene in pevske šole tudi konservatorij, ki bo po izpopolnitvi naš najvišji glasbeni zavod.

20. Stavka kovinarjev je nastala v Strojnih tovarnah in livarnah. Vzrok: nizke plače, pri katerih je hotela družba še znižati draginjske doklade.

30. Stanovanjska mizerija preti postati prava katastrofa. Bliža se zima. Skoro se vrne dijaštvo. Imamo univerzo na papirju, za profesorje in dijake pa nimamo stanovanj. Poleg tega je nad 700 družin brez stanovanj. Železničarji prebivajo v vagonih, ki so nameščeni skoro do št. Vida. Ljudje so se nastanili povsod, tudi v človeku neprimernih luknjah. Oblast je brez prave energije v tem nemogočem položaju, ki se bo z nastopom zime še občutno poslabšal. Za cukrarno se je začelo graditi šest novih betonskih takozvanih brzogradnih hiš. V načrtu je še zgradba 200 takih hišic v samostojno kolonijo. Spričo potreb je to kaplja v morje, vendar pa majhen žarek upanja na bolje.

Umrlo je v tem mesecu 118 oseb.

SEPTEMBER 1919

2. Vojni minister general Hadžić se je pripeljal na pregled čet v Ljubljano. Na kolodvoru so visokega gosta pozdravili poleg častne čete ves častniški zbor naše garnizije, generala Smiljanić in Maister in zastopniki civilnih oblasti.

Regent Aleksander je danes podpisal ukaz, s katerim stopi v veljavo zakon o ustanovitvi vseučilišča

Gen. Rudolf Maister

Fr. Ks. Meško

v Ljubljani. Za redne profesorje so imenovani dr. Ivan Žolger, bivši minister in redni profesor vseučilišča na Dunaju, dr. Leonid Pitamic, izredni profesor vseučilišča v Črnovicah, dr. Bogumil Vošnjak, docent vseučilišča v Zagrebu; dr. Ivan Žmavc, bibliotekar vseučilišča v Pragi, vsi na pravni fakulteti; dr. Josip Plemelj, redni profesor vseučilišča v Črnovicah, dr. Rajko Nahtigal, redni profesor v Gradcu, dr. Fran Ramovš, docent vseučilišča v Gradcu, dr. Ivan Prijatelj, kustos dunajske dvorne biblioteke na modroslovni fakulteti; dr. Rihard Zupančič, docent na tehn. vseučilišču na Dunaju, dr. Karel Hinterlechner, šef geol. drž. zavoda na Dunaju, dr. Maks Samec in ing. dr. Milan Vidmar na tehnični fakulteti; dr. Ivan E. Zoré, dr. Aleš Ušeničnik in dr. Fr. Ušeničnik, vsi trije doslej profesorji bogoslovnega učilišča v Ljubljani na bogoslovno fakulteto.

12. Brezstanovanjci so sklicali danes javen shod v Mestni dom. Sila kola lomi.

Prvi promenadni koncert nove vojaške godbe se je vršil ob velikanski udeležbi občinstva.

Josip Stritar, naš pesnik trpi v Aspangu pri Dunaju veliko pomanjkanje. Neimenovani ljubljanski rojak je posredoval pri dež. vladi, ki je preskrbela najpotrebnejših živil in jih odpremila Stritarju. Po prejemu se je Stritar takole zahvalil:

Lepo je pomagati mu, ki prosi,
še lepše priti njemu na pomoč,
ki tiho in pohlevno križ svoj nosi,
pod silno težo že omahujoč.
Kar sama, kjer potreba je, pomaga,
ne čaka mile prošnje duša blaga.
Ta misel Tebe po življenju vodi —
čast ti, o blagi mož in hvala bodi!

16. Redna seja občinskega sveta. Obč. svet je med drugim sklenil:

1. zvišati oskrbovalnino za reveže mestne ubožnice s 1. septembrom na 2— K za osebo;

2. nakup društvenega poslopja društva »Mladika« v Šubičevi ulici za K 359.144'79;

3. prodati štiri stavbne parcele ob šoli na Prulah po 15— K za m² pod pogojem, da se do konca leta zazidajo;

Ubald pl. Trnkoczy

Peter Bizjak

Dr. Ivan Žolger

Dr. Leonid Pifamic

4. Hrdeckega (čevljarski) most za vsak vozni promet trajno zapreti. Za najnujnejša popravila se dovoli K 20.000—; sicer pa se mora točno preiskati, da se bo most mogel uporabljati za promet za pešce;

5. intervenirati pri vojaški upravi in vseh odločujočih faktorjih, da se municijska skladišča odstranijo radi stalnega ogrožanja hiš in prebivalstva iz neposredne bližine Ljubljane;

7. preosnovati s šolskim letom 1919-20 mestni dekliški licej v žensko realno, oziroma v reformno realno gimnazijo. S tem letom se odpre I. razred ženske realne gimnazije, opusti pa I. razred liceja, tako se letno izpopolnjuje gimnazija, po preteku petih let pa avtomatično licej preneha. Ob enem se letos odpre V. razred reformne realne gimnazije in izpopolnjuje do VIII. razreda;

8. odpraviti na vseh mestnih in meščanskih šolah šolnino;

9. povišati letne dotacije vsem mestnim šolam za 100 %;

10. dovoliti do preklica Električni zadrugi v Spod. Šiški napeljavo električnega omrežja;

11. dovoliti vodstvu cestne električne železnice zvišanje cen voznih listkov od —20 na —30, od —26 na —40 in od —30 na —50 vinarjev, otroški in znižani jutranji listki pa se zvišajo od 0'16 na 0'20 vin.;

12. da ostanejo v veljavi vsi predpisi glede omejitve električnega toka in plina v veljavi tudi za bodočo jesen in zimo;

13. da mestna aprovizacija preneha svojo akcijo s sladkorjem, rižem in testeninami, nakupi naj pa 200 vagonov pšenice, večjo množino drv in vpelje karte za premog. Prodaja kuriva se mora nadzirati.

Obč. svetnik Ivan Kocmur je stavil predlog, da se vpelje glede na pomanjkanje drobiža mestni drobni denar.

Župan odgovarja tudi na interpelacijo obč. svetnika Tokana glede nočne zaposlitve pekovskih pomočnikov v mestni aprovizijski pekarni in poroča, da se je željam interpelanta ustreglo. Trpelo bo zaradi tega občinstvo, ker bo dobivalo v ponedeljkih kruh, pečen v soboto, torej dva dni star.

Ciril-Methodova družba je imela svoj XXX. redni občni zbor. Na dan zborovanja je priredila v mestu cvetlični dan v korist narodno-obrambnega sklada.

23. *Pomanjkanje drobiža* je čimdalje občutnejše. Po starem receptu so ljudje med vojno skrivali najprej zlato, potem srebro in nazadnje tudi drobiž iz bakra in nikla. To odtegotanje denarja živemu prometu in pa okolnost, da zlasti Italijani onstran demarkacijske črte vlečejo naš drobiž k sebi, je povzročilo škodljiv zastoj drobiža v prometu. Kot nadomestilo smo dobili med vojno papirne krone, po vojni pa so si ljudje pomagali mnogo z znamkami, ki se pa niso izkazale za primerno sredstvo. So tudi nepripravne, lepljive, nehigienične in najboljši prevodnik nesnage. Velika mesta si pomagajo z občinskim drobižem, kot smo ga v Ljubljani že imeli med vojno.

Jug. akad. društvo »Tomislav« iz Varaždina priredi danes pod vodstvom kapelnika dr. Ernesta Krajanskega svoj prvi koncert v Ljubljani.

† *Ignacij Borštnik*, eden prvih in največjih slovenskih dramskih igralcev je danes umrl. Vse svoje življenje je žrtvoval Taliji in ponesel sloves slovenskega umetnika izven meje naše ožje domovine. Pokojnik je igral najprvo v ljubljanski Čitalnici, a se je kaj kmalu izvil iz diletantizma in šel v svet, kjer se je s pomočjo svojega odličnega talenta izšolal v igralca-umetnika, ki zavzema med svojimi tovariši našega naroda eno najčastnejših, prvih mest. Letos se je vrnil iz Zagreba, kjer je žel toliko uspehov in ljubezni, v Ljubljano, da bi vodil naše dramsko gledališče in učil mlajšo generacijo v dramski šoli iz neizčrpnega bogastva svojega znanja. Žal, zagrinjalo smrti je padlo in prekrižalo vse lepe načrte.

30. † *Hilarij Benišek — umrl v Beogradu*. Benišek, po rodu Čeh, ima za slovensko opero nevenljive zasluge. Vživel se je v naše borne slovenske razmere s toliko ljubeznijo in delom, da je lahko vzor slovenskemu glasbeniku. Po smrti prvega kapelnika naše opere Frana Gerbiča je prevzel Hilarij Benišek vodstvo naše opere, postal njen prvi in edini kapelnik in njena duša. Od l. 1894. do 1910. je deloval v Ljubljani in poleg opere vodil tudi pevsko društvo »Slavec«. Po prihodu kapelnika Talicha je Benišek odložil svojo taktirko in sprejel mesto kapelnika v beograjski

Dr. Josip Plemelj

Dr. Rajko Nahfigal

Dr. Fran Ramovš

Dr. Ivan Prijatelj

operi. Preživel je težka leta vojne invazije. Ljubljana ga ohrani v lepem spominu.

30. *Izredna seja obč. sveta.* Občinski svet je sklenil:

1. dovoliti K 200.000— za slavnostni sprejem Njeg. Vis. regenta Aleksandra. Od tega zneska se porabi K 100.000— za izboljšano prehrano ubožnih slojev na ta dan;

2. izdati zaradi pomanjkanja drobiža mestni papirni drobiž po 10 in 20 vin. do zneska K 500.000—; morebiti se izda tudi drobiž po —50 vin.;

3. dovoliti vsem mestnim uslužbencem s 1. julijem iste draginjske doklade, kakor so priznane državnim uslužbencem;

4. urediti 3 m široko pot za Koslerjevim zidom v Sp. Šiški;

5. zvišati tržne pristojbine za živinske sejme in sicer za konje in goved na 10— K, junčke, teleta, prašiče na 6— K, za drobnico na 4— K za glavo.

6. zvišati cene plinu s 1. septembrom od 2— na 3— K za m³;

Obč. sv. Kocmur graja opustitev mestne aprovizacije; vsega manjka, moke ni, krompir se izvažna na vagone. Župan pravi, da se pšenica itak kupuje, krompir pa naj si ljudje sami poskrbe. Obč. sv. Tokan odgovarja županu, da so se cene voznim listkom pri cestni železnici zvišale samo v ta namen, da se omogoči zvišanje plač uslužbencem tramvaja. Posamezni obč. svetniki se pritožujejo nad slabo ulično razsvetljava v mestu. Obč. svetnik Jernej Šerjak pa se pritožuje, da je vlada menda izdala izvožno dovoljenje nekemu izvozniku za 2000 vagonov krompirja in prosi, da stori župan vse korake, da se to prepreči, ker preti ljudstvu lakota. Govori se tudi, da so mokaški poskrili vse zaloge moke, ki se je zadnje dni sploh ne more nikjer kupiti in prosi župana, da ukrene vse, da pride moka zopet na trg.

Hotel »Tivoli« se odda v najem A. Dolničarju pod pogojem, da odda vse sobe za nastanitev vseučiliškega dijaštva, morebiti tudi profesorjev in da po potrebi odstopi hotelsko kuhinjo za morebitno ustanovitev akad. menze.

Prihod Nj. Visočanstva regenta Aleksandra v Ljubljano je zaradi državnih poslov preložen na konec

oktobra. Vse mesto se radostno pripravlja na visoki obisk.

Na Gradu so danes razpustili zbirališče vojnih ujetnikov, ki so bili poslani v svoje domačije. Ostali so samo še garnizijski zapori.

Mestna aprovizacija oddaja sladkor K 7'60, nasoljen amer. špeh 10— K za kilogram; vžigalice —'30 vin., čevlji z lesenimi podplati 20— K par.

Umrlo je v mesecu septembru 123 oseb.

OKTOBER 1919

3. *Pianist Ciril Ličar in Vilma Thierry, operna pevka*, dva odlična naša umetnika, sta priredila v »Unionu« lepo uspeli koncert.

Požar na Marijinem trgu. Včerajšnji požar v Zanklovi hiši na Marijinem trgu je po ugotovitvah nastal zaradi tega, ker je neki uslužbenec v trgovini z laki prižgal žveplenko ob sodu, ki se je polnil z brunolinom. Škoda znaša 300.000— K.

4. *Narodnosocialna Zveza* je sklicala v »Union« velik protestni shod proti draginji in korupciji, ki se je razpasla povsod. — Draginja moreče pritiska na srednji mestni sloj in delavstvo. Na drugi strani pa se je razpasla med nami korupcija, bohotna povojna cvetka, ki demoralizira naše javno življenje.

5. *Preskrba svečave in kurjave* v teku nastopajoče zime je popolnoma nezadostna. Mestna občina bo strogo omejila uporabo električnega toka in plina.

† *Dr. Lovro Pogačnik*, vladni svetnik in poslanec v narodnem predstavništvu, je po daljšem bolehanju umrl. Pokojnik je igral odlično vlogo v Slov. Ljudski Stranki in je stal na čelu Orlovske zveze. Bil je član prve Narodne vlade Slovencev. Koncilijantni mož je užival splošno spoštovanje pri vsem meščanstvu.

11. *Seja občinskega sveta.* Župan odgovarja na razne interpelacije in omenja, da je razsvetljava na periferiji velikokrat slaba, ker zlikovci razbijajo električne žarnice. Cestna železnica bo morala zaradi podražitve vsega materiala in toka kmalu zopet povišati svoje cene. Izvoz krompirja se je ustavil. Pri mokaških se je napravila revizija radi skritih zalog, ki jih pa niso našli. Društvo hišnih posestnikov opozarja na nevezdržne stanovanjske razmere. Stanovanjska komisija

Dr. Rihard Zupančič

Dr. Karel Hinfelchner

Dr. Maks Samec

Dr. Milan Vidmar

pri socialnem poverjeništvu odpoveduje in ne more doseči nobenih uspehov. Župan protestira proti izjavi načelnika stanovanjske komisije, »češ, da so vse hiše državna last«. Mečejo se stranke na cesto sedaj v najhujšem času, v mrazu in dežju. Stojimo v dobi preganjanja kristjanov. Odpovedalo se je starčku, častnemu meščanu in zaslužnemu možu na znanstvenem polju, Pleteršniku s 30. novembrom ter se ga tako postavilo na cesto. — Medklici: sramota, škandal. — Obč. sv. inž. Anton Štebi je odstopil, na njegovo mesto je bil pozvan na predlog JSDS Ljudevit Vencajz, revident južne železnice.

Obč. svet je sklenil:

1. izdati papirnati drobiž za 200.000.— K, ker je finančno ministrstvo predlagani znesek 500.000 K omejilo. Mol pa naj pri fin. ministrstvu protestira in zahteva, da se prvotni sklep odobri;

2. zvišati mezde mestnim voznikom in delavcem na pristavi;

3. dovoliti K 107.000.— za postavitev starega tramvajskega mostu pri št. Petru na Opekarsko cesto. Most naj bo 4 m širok, lesen, vsi drugi načrti so predragi;

4. zvišati tehtarino na javnih tehtnicah mesta pri teži do 1000.— K na 1.— K, pri teži čez 1000 kg pa za vsakih 100 kg —'10 v več.

Obč. svetnik Iv. Mlinar interpelira župana zaradi tiskarskih vajencev, ki so v stavki in katerim je obrtni oddelek zagrozil odpust iz učne dobe. To postopanje je protizakonito. — Obč. sv. Iv. Kocmur predlaga, da se ustanovi mestna poklicna požarna in reševalna straža in izpopolni gasilni in reševalni inventar. — Obč. svet. Ig. Mihevc predlaga, da se otvorijo obrtno-nadaljevalne šole za vajence.

Dalje je obč. svet sklenil:

1. oddati mestno ledenico ob Mestnem domu v našem mesarski zadrugi;

2. zvišati tok električni železnici od —'70 na K 1.— za kilovatno uro.

12. Danes je izbruhnila tiskarska stavka. Stavki se je pridružilo vse grafično delavstvo tako, da tiskarski obrati stoje. Časopisi ne izhajajo. Grafično delavstvo zahteva ureditev kolektivne pogodbe, tiskarnarji pa

vse zahteve odklanjajo kot nesprejemljive. Stavka je popolna, tako v Ljubljani, kakor v vsej Sloveniji.

30. Mestna aprovizacija prodaja kristalni sladkor po 12'— K, sladkor v kockah po K 12'30, sol po K 2'40, zdrob po K 5'—, svinjsko meso po K 15'—.

Tiskarska stavka še traja. Ker smo pri sestavi kroničnega pregleda za preteklo dobo vezani predvsem in skoro izključno samo na časopisje, nam manjkajo za čas stavke vsi podatki.

Umrlo je v mesecu oktobru 121 in v mesecu novembru 100 oseb.

DECEMBER 1919

4. Redna seja občinskega sveta. Župan dr. Ivan Tavčar sporoča pozdrave mesta Cetinja, Šabca, Pribrena, katerim se zahvaljuje. Za revno šolsko mladino se dovoli K 5.000.—. Nato odgovoraja župan na stavljenе interpelacije in predloge: glede tiskarskih vajencev, ki so se priključili stavki, sporoča, da je dobil nalog od deželne vlade, da obvesti magistrat starše vajencev o stališču tiskarnarjev, ki prete z odpustom. — Predlog o poklicnem gasilstvu je odstopil stavbnemu uradu. — Predlog za otvoritev obrtno-nadaljevalne šole pa pride v razpravo.

O aprovizaciji poroča podžupan dr. Karol Triller in predlaga, da se najame za ta namen 4.000.000.— K. Poudarja, da je bila odredba proste trgovine velika napaka. Nismo še zreli za prosto trgovino. Naša preje tako poštena trgovina je sedaj popolnoma okužena. Vsak hoče postati čez noč bogat. Kmet drži blago doma, ker ne zaupa kroni. Treba bo železne roke, ki bo prisilila producente, da bodo dali vse svoje blago na trg. Vlada je na delu, toda zanašati se ne smemo, zato je treba, da tudi sami kaj storimo. Predvsem mora nastopiti mestna občina na trgu kot prodajalka. Nato je obč. svet sklenil, da se najame predlagano posojilo in organizira nov aprovizijski odsek iz 6 članov pod županovim vodstvom.

Obč. svet. A. Likozar predlaga, da se stavi vladi predlog, naj da »Vojni žitni zavod« pod državno nadzorstvo in zahteva pojasnil, kam je oddajal nakupljeno žito. — Razpusti ali podržavi naj se družba »Impeks«, pod državno nadzorstvo pa naj se stavijo tudi druge večje družbe.

Josip Stritar

Kapelnik Hilarij Benišek

Vaclav Talich

Jernej Šerjak

Zahtevo deželne vlade, da mora Mol nositi vse stroške stanovanjske komisije, v kateri sploh ni bila zastopana, je obč. svet odklonil.

Župan poroča, da se stanovanjska komisija razpusti in ustanovi stanovanjski urad. Obč. sv. Iv. Tokan je mnenja, da se preveč tarna in premalo zida.

Obč. svet je sklenil:

1. zgraditi na lastnih stavbiščih nekaj stanovanjskih hiš, največ iz lesa. V ta namen naprosi deželno vlado za stavbni les po znižanih cenah. Izposlovati je tem zgradbam 25letno davčno prostost, kar bo storila tudi občina pri vseh stanovanjskih hišah, ki se bodo zgradile do konca leta 1922. — Poišče se tudi prostor za lastno mestno opekarno;

2. za otvoritev obrtno-nadaljevalne šole se voli primanjkljaj dokritja K 3200—;

3. dovoliti za nakup učil za manjšinsko šolo 2752'68 in za opravo za to šolo;

4. popraviti vso ograjo in stebriče v »Zvezdi«.

Obč. sv. Iv. Kocmur predlaga, da se mestno uradništvo izenači v plačah z državnimi, katerim se bo glede na veliko draginjo povišalo plače s 1. decembrom, kar naj stavi župan na dnevni red prihodnje seje. Nadalje prosi isti obč. svetnik župana, da odredi pregled hiše Zanklovih sinov na Marijinem trgu. Hiša stoji uničena od požara, vendar je spodaj v prodajalni še vedno bencin, bencol in druge vnetljive tvarine, tako da obstoji velika nevarnost zopetnega požara.

V aprovizijski odsek so izvoljeni: A. Likozar, dr. K. Triller, J. Ložar, J. Zupančič, I. Kocmur in I. Tokan.

10. *Tiskarska stavka* se je danes v nekaterih obratih končala. Izšlo je zopet dnevno časopisje, katerega so Ljubljančani težko pogrešali.

11. Danes je obletnica smrti *Ivana Cankarja*. V proslavo tega je uprizorilo dramsko gledališče prvič v Ljubljani njegovo dramo »Hlapci«, ki je žela mnogo zasluženega priznanja.

Ljubljanska akademska mladina je danes dopoldne v Narodnem domu manifestirala za naše ogrožene kraje in protestirala proti okupaciji našega ozemlja ob Jadranu.

23. *Pera Stojanović*, srbski skladatelj in violinski virtuoz, je koncertiral danes z velikim uspehom. Na koncertu je sodelovala naša koncertna pevka *Ivanka Negro-Hrastova*.

Stanovanjska beda je menda dosegla svoj višek. Na cesto postavljen je stanovanjski urad, ki se je moral umakniti državnemu policijskemu uradu zoper verižnike in navijalce cen. Ker stanovanjski urad ni mogel dobiti drugih prostorov, je — prenehal s svojim delovanjem. S samimi papirnimi naredbami in resolucijami se stanovanjska beda res ne bo omilila.

Ustanovitev posebnega sodišča zoper verižnike in navijalce cen je gotovo poseben znak naše dobe. Pomanjkanje in skrivanje blaga povzroča v prvi vrsti neznosno draginjo, ki bo uničila ves srednji stan in delavca. Samo ustanovitev sodišča teh razmer ne bo za las spremenila, zlasti, ker bo sodišče zaradi nedosegljivosti veleverižnikov in povzročiteljev zla zadelo le malega kramarja in branjevca.

Varnostne razmere se nikakor ne zboljšajo. Po vojna demoralizacija nastopa vse močneje in oni, ki so ji zapadli, tvorijo leglo delomrznosti, ki je mati vseh nadlog in bede. V mestu se vrše predrzni vlomi in tatvine, posebno pa se je razvil tip tatov žeparjev, ki ogrožajo zlasti gosposinje na trgu.

24. Vojni spomini tudi ogrožajo. V kurilnici na glavnem kolodvoru so imeli v pisarni kot pisarniški utežilnik izpraznjeno granato. Uradnik Pavlič je pregledoval ta utež, pa mu je v roki eksplodiral. Pri tem je bila ubita navzoča delavka Zajčeva, težko ranjena pa uradnika Pavlič in Furlan.

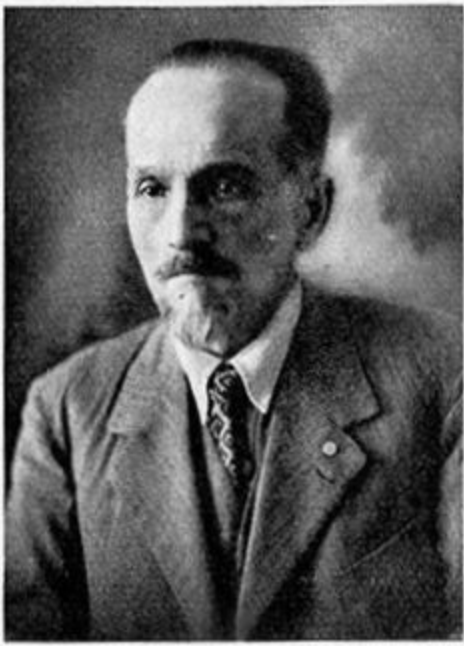
30. Sinoči ob 8. uri je pripeljal poseben vlak 900 jugoslovanskih internirancev iz angleških vojnih taborišč v Avstraliji, Indiji, Aziji in Egiptu. Med njimi je le par Slovencev, največ je Hrvatov in Dalmatincev, ki se vračajo v svobodno domovino.

Na *Ljubljanski univerzi* je izvršena inskribcija na vseh fakultetah.

30. *Izredna seja obč. sveta*. Obč. svet je sklenil:

1. dovoliti K 5000— Slov. Rdečemu Križu za podporo našim vojnim ujetnikom v Italiji;

2. odstopiti 6600 kv. m sveta na trgu Taboru in sicer 2600 m² stavbišča po K 15—, ostali svet za telovadišče po K 8— za m², pod pogojem, da se izvrši

Ivan Mlinar

Jernej Ložar

Ivanka Hraslova-Negri

Vilma Thierry-Kavčnikova

zazidava v najkasneje 4 letih. Regulacijski načrt se na tem svetu primerno spremeni. V slučaju opustitve telovadišča ali prenehanja društva ima Mol pravico odkupiti ves svet po svoji prodajni ceni.

3. najeti 4 mil. K posojil pri Mestni hranilnici ljubljanski za svojo aprovizacijo;

4. dovoli se Deželni zadrugi dimnikarjev petkratno zvišanje cenika iz leta 1908.; tudi Društvu komisijonarjev in društvu ljublj. postreščkov se dovoli petkratno zvišanje cenika iz l. 1918.;

Obč. sv. Fran Planinšek poroča o mučnem položaju mestne elektrarne. Prebivalstvo, trgovske tvrdke, obrtniki prosijo za napeljavo električnega toka, kar je v sedanjem času popolnoma nemogoče, ker se že sedaj komaj vzdržuje redni obrat. Treba bo na vsak način dobiti tok iz Fale na Dravi ali pa zgraditi vodno centralo na Savi poleg naprave, ki jo nameravajo zgraditi v mestu na Ljubljani. Dotlej pa je vse prosilce za tok odklanjati.

Župan poroča in prosi, da se obč. uradništvu zviša draginjska doklada za 100%. Draginja se vzpenja vedno višje, uradništvo z dosedanjimi plačami ne more več živeti in je pomoč potrebna, kar obč. svet sprejme.

Obč. svet. I. Kocmur predlaga, da ukrene Mol vse potrebno, da se trupla na vojaškem strelišču, takozvanem Suhem Bajarju, pokopanih žrtev avstroogrškega nasilja in podlih denuncijacij črnorumenih ovaduhov ekshumirajo in preneso na pokopališče k Sv. Križu. Na dan prenosa naj delo počiva. Prenos naj bo izvršen do najkasneje 2. decembra 1920.

Iz mestne službe izstopi s 1. jan. 1920 zdravnik dr. Alojzij Kraigher.

Aprovizacija: Draginja, neznosno navijanje cen in verižništvo z blagom. Mestna aprovizacija prodaja sladkor kg 12'40 K, krompir 1'50 K, moko belo 5'— K, govedino 15'70 K. V kratkem je upati na izpopolnitev mestne aprovizacije in izboljšanje razmer.

Umrlo je v decembru 113 oseb.

Leto 1919. nosi na sebi pečat vojne dobe. Vse privatno in javno gospodarstvo je omajano v svojih temeljih. To se občutno razodeva tudi pri upravi mestne občine. Potrebe vojne, razširjajoče se Ljubljane in njenega prebivalstva so velike. Leta vojnega

razdejanja in delovnega zastanka zahtevajo pomnoženega dela in velikih naporov.

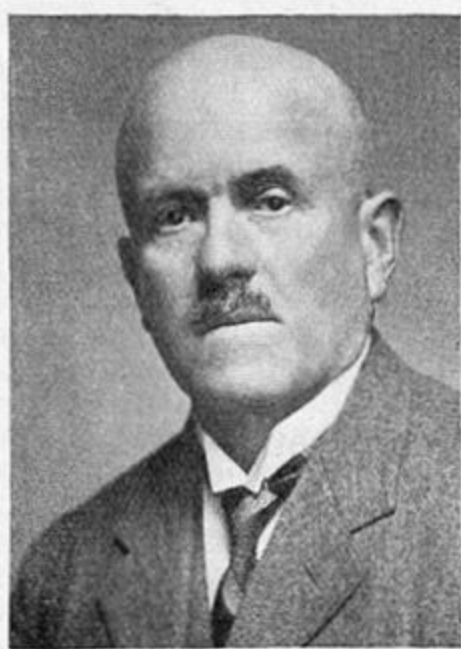
Delni opust mestne aprovizacije ni pokazal dobrih uspehov. Predvsem ni mogoče zajezi naraščajoče draginje. Stalno povišanje plač v vseh panogah gospodarstva dviguje tudi cene vsem, zlasti industrijskim produktom. Najtežje je prizadet kmet, ki mora plačevati drago vse industrijske predmete, zlasti stroje, obleko in obutev. Stanovanjska beda obup prebivalstva še povečuje. Zaupanje v denar pada. Zato se morda tudi prekomerno troši, življenje gre preko okvira možnosti. Skromnost in omejevanje v človeških potrebah je povojni čas izbrisal iz navad, ki so last samo še starih ljudi. Zato starejši ljudje ne razumejo več časa, zlasti pa ne mladine, ki drvi po novih, neznanih potih. Svet pleše na vulkanu in se udaja vsem lastnostim brodolomcev. Politčne parole gredo v ekstreme. Gospodarstvo je brez kompasa. Vse hiti v borbi za nečem boljšim, nepoznanem, vse hlasta po blagostanju. Prepadi med stanovi se poglobljajo, na eni strani prenasičenost, na drugi beda in splošno iskanje po Odrešeniku, ki bo rešil in ustvaril — nov svet.

Novozgrajeni most na Prulah

† Fran Trdina

† Josip Toni

† Tomaž Bizilj

† Hugolin Saffner O. F. M.

SPLOŠNI PREGLED

† RAVNATELJ ALOJZIJ CIUHA

Dne 30. novembra 1933 je v Ljubljani umrl vpokojeni ravnatelj mestne elektrarne in mestnega vodovoda Alojzij Ciuha.

Pokojnik se je rodil 10. junija 1871 v Zgornji Hrušici v občini Dobrunjah. Osnovno šolo in realko je posejal v Ljubljani, tehniko pa je študiral na Dunaju. L. 1896. je stopil v Ljubljani v mestno službo, in sicer pri mestnem gradbenem uradu. Že dve leti kasneje, to je leta 1898., je prevzel vodstvo mestne elektrarne in mestnega vodovoda. Na tem odgovornem mestu je s pridom izkoristil bogate izkušnje, ki si jih je pridobil na svojih študijskih potovanjih v Prago, Krakov, Lvov, Budimpešto in na Dunaj. Pod njegovim strokovnjaškim vodstvom sta se obe mestni podjetji močno razmahnila in se v teku let povzdignili na današnje stopnjo. Električna kapaciteta, ki je dotlej dajala luč samo mestu, se je zvišala tako, da danes preskrbuje s tokom tudi široko periferijo Ljubljane; prav tako je z mestnim vodovodom, ki daje dobro in zdravo pitno vodo mestu in njegovi široki okolici.

Za Ljubljano zelo zaslužnega pokojnika ohranimo v trajnem spominu! Slika pokojnika stran 134.

† FRAN TRDINA

Dne 20. marca je preminul v Ljubljani upokojeni ravnatelj mestnega knjigovodstva Fran Trdina.

Pokojnik se je rodil 21. oktobra 1851 v Ljubljani, kjer je hodil v osnovno šolo in v gimnazijo, ki jo je dovršil v Gorici. V mestno službo je stopil leta 1890. kot mestni knjigovodja, pod županom Hribarjem pa je postal ravnatelj mestnega knjigovodstva. Leta 1916. je stopil v pokoj, na željo župana dr. Tavčarja pa je prevzel vodstvo mestne aprovizacije. Pa tudi župan dr. Perič ga je pozval nazaj v mestno službo in mu poveril revizorsko mesto v dohodarstvenem uradu. To službo je vršil 2 leti, nakar je po 54 letnem službovanju za trajno stopil v pokoj. Njegovo delovanje je bilo tiho, a zato tem plodnejše, saj je bil strokovnjak v svojem poslu, kar dokazuje dejstvo, da je skoraj polnih 8 let poučeval knjigovodstvo na trgovskem tečaju mestnega ženskega liceja.

Pokojniku ohranimo trajen spomin!

† JOSIP TONI

Dne 4. aprila 1934 je umrl v Ljubljani Josip Toni, mesar, posestnik in meščan ljubljanski.

Pokojnik se je rodil leta 1870. v Šmarji. Izučil se je mesarske obrti in je kmalu postal samostojen obrtnik. Mesarska zadruga ga je izvolila za svojega predsednika in v tem svojstvu je ostal nekoliko let. Mestna občina ljubljanska mu je podelila 22. junija 1933 meščanstvo.

Pokojnika ohranimo v trajnem spominu!

† DR. JANKO BREJC

Dne 6. aprila 1934 je umrl v Zagrebu dr. Janko Brejc.

Pokojnik se je rodil dne 18. novembra 1869 na Brezjah pri Kovorju. Gimnazijo je študiral v Celovcu in v Ljubljani, pravoznanstvo pa na Dunaju, kjer je promoviral 1895. Svoje poklicno delovanje kot odvetniški koncipijent je začel v Ljubljani, kjer se je hkrati začel takoj javno udeleževati. Že 1901 je bil izvoljen v okraju Kranj - Škofja Loka v deželni zbor, 1903 pa je svoj mandat odložil in se preselil v Celovec, kjer je takoj aktivno posegel v javno življenje koroških Slovencev. Kot predsednik Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem se je neumorno boril za slovenski jezik v šolah, uradih in v vsem javnem življenju, prav tako pa tudi pri občinskih volitvah in volitvah v državni zbor za zmago Slovencev. Seveda je v svojih nacionalnih borbah delal tudi s peresom; sodeloval je pri »Miru«, glasilu koroških Slovencev, pridno dopisoval »Slovincu«, bil pa je tudi sourednik znane in važne knjige »Aus dem Vilayet Kärnten«, ki je 1913 izšla v Celovcu.

Vedno bolj rastočemu nasilstvu Nemcev nad Slovenci na Koroškem se je moral umakniti tudi pokojnik. Jeseni 1918 je pribežal v Ljubljano in tu takoj aktivno posegel v javno življenje. V prvi narodni vladi za Slovenijo, izklicani konec oktobra 1918, je bil poverjenik za notranje zadeve, dne 20. januarja 1919 pa je postal predsednik deželne vlade za Slovenijo in je ostal na tem odgovornem mestu do 14. decembra 1920. V tej dobi so se vršili boji za našo Koroško, katero smo pa po plebiscitu izgubili. Pokojnik se je boril za svojo ljubljeno Koroško tudi na mirovni konferenci v Parizu in je tu osebno prepričeval Wilsona, da je Koroška slovenska, toda vse je ostalo —

žal — brezuspešno. Kot predsednik deželne vlade za Slovenijo pa je pokojnik tudi storil vse, da je Slovenija nad vse navdušeno in dostojno sprejela Nj. Vel. kralja Aleksandra I., ki je prišel 1920 kot regent prvič med nas. Ko je prenehal biti predsednik deželne vlade, se je jel pokojnik vedno bolj in bolj umikati iz javnega življenja, dokler se ni posvetil samo poklicnemu delu.

Pokojniku, neutrudljivemu borcu za Slovence na Koroškem, možu odličnih sposobnosti, odlikovanemu z najvišjega mesta z redom Sv. Save I. stopnje, bomo za vedno ohranili časten spomin. Slika pokojnika glej str. 70 v prvi številki!

† TOMAŽ BIZILJ

Dne 18. aprila 1934 je umrl v Ljubljani Tomaž Bizilj. Pokojni se je rodil 18. decembra 1872 v Moravčah. Še mlad se je preselil v Ljubljano in se kmalu priženil k hiši, ki je imela znano gostilno »Pri kolovratu«. Bila je znana mnogim gostom vseh stanov, posebno radi pa so se v njej zbirali ljubljanski kulturni delavci. Za zasluge, ki si jih je pokojnik stekel za naše obrtništvo, mu je mestna občina ljubljanska podelila 1916. leta meščanstvo.

Pokojniku bodi ohranjen trajen spomin!

† PATER HUGOLIN SATTNER

Dne 20. aprila 1934 je umrl v ljubljanskem frančiškanskem samostanu pater Hugolin Sattner.

Pokojnik se je rodil v Kandiji pri Novem mestu 29. novembra 1851. Osnovno šolo in šest razredov gimnazije je obiskoval v Novem mestu, nato pa je vstopil v frančiškanski red, ki ga je poslal v Kostanjevico pri Gorici. Tam je končal gimnazijo in dva letnika bogoslovja, ostale študije pa je dovršil v Ljubljani ter 1874 pel novo mašo. Takoj za tem je bil poslan v Novo mesto, kjer je bil učitelj na frančiškanski osnovni šoli, učitelj petja na gimnaziji ter neutrudljiv organist v cerkvi.

L. 1890. je bil prestavljen v Ljubljano in je tu ostal do svoje smrti. Tu šele se je pričelo njegovo pravo glasbeno ustvarjanje. Bil je vnet pristaš cecilijanskega gibanja, ki je stremelo po reformi cerkvenega petja. Bil je predsednik »Cecilijinega društva« od 1911 do svoje smrti.

Prav tako ploden je bil pokojnik na polju posvetne glasbe. Uglasbil je več Gregorčičevih pesnitev, tako: »Pogled v nedolžno oko«, »Na planine«, »Zaostali ptič«, izmed koncertnih del je omeniti: »Jeftejevo prisego«, kantato »Oljki«, simfonično pesnitev »V pepelnici noči«, »O nevihti« z orkestrom, prvi slovenski oratorij »Vnebovzetje«, kantato »V kripi sv. Cecilije« i. t. d. Nikakor ne smemo pozabiti njegove romantične opere »Tajde«, ki je doživela lep uspeh.

Pokojnik je bil delaven odbornik Glasbene Matice, ki ga je izvolila za svojega častnega člana ter dala še za njegovega življenja postaviti pred svojim domom njegov spomenik.

Pokojniku, tihemu, plodnemu glasbeniku, bomo ohranili trajen in časten spomin!

GRADBENI ZAŠČITNI PASOVI V LJUBLJANI

Občinski svet ljubljanski je na svoji redni seji 22. junija 1933. sprejel sledeči sklep, ki določa zaščitne pasove, kjer se gradbena dovoljenja ne bodo izdajala in sicer:

1. *Na Gradu* se določi za stalni, ožji zaščitni pas v smislu § 17. gradbenega zakona: Vsa grajska planota in pobočje v bistvu do že obstoječih zgradb ob vznožjih komunikacijah. Na tem ozemlju se sploh ne sme graditi, vendar ta zaščitni pas ne preprečuje event. preureditve grajskega poslopja in gradenj, ki so v zvezi z ureditvijo ljubljanskega gradu kot javnega šetališča.

Za vznožje, ki leži med mejo stalnega zaščitnega pasu in vznožnimi cestami (Karlovska cesta, Florjanska ulica,

Stari trg, Mestni trg, Pred Skofijo, Vodnikov trg, Streliška ulica in Ulica za Gradom) in ki obsega največji del obcestnih parcel ali njih delov, se do izdelave podrobnega regulacijskega in zazidalnega načrta v smislu § 118 gradb. zakona prepovedo nove gradnje, odnosno se te gradnje omeje in dovolijo le pod pogojem, ki jih v vsakem posebnem primeru določi mektna občina. Ta prepoved oziroma omejitev lahko traja največ dve leti.

Zaščita se nanaša na vse javne in zasebne nasade in sicer v tem smislu, da se na tem ozemlju prepove samovoljno trebljenje nasadov. Za sečnjo dreves in kakršnokoli preureditev nasadov in naprav na ljubljanskem gradu je potrebno vsakokratno dovoljenje mestnega načelstva na podlagi podrobnih načrtov.

2. *Na Golovcu*. Kot stalno zaščiten v smislu zakona je smatrati v principu ves Golovec, ne samo, kar ga leži v mejah ljubljanske, ampak tudi v sosednjih občinah. Zazidati se sme le vznožje hriba do globine 25 m od ceste (Hradeckega vas, Dolenjska cesta in Ceste na Rakovnik) navzgor in sicer v principu vsaka obstoječa parcela samo z eno hišo z event. malim dvoriščnim poslopjem. Na nekaterih posebno ugodnih legah se lahko izjemoma dovoli lične male zgradbe tudi višje na pobočju, kar pa se bo obravnavalo od slučaja do slučaja. Razparcelirati in zazidati se ne sme svet med Grubarjevim prekopom in Hradeckega ceste, zlasti še ne kompleks med železniško progo in cesto. Dolinica tik severno od odcepa Ceste na Rakovnik od Dolenjske ceste se lahko razdeli na več večjih stavbišč. Pogled na Rakovniški učni zavod naj se po možnosti zakrije z nasadi v bližini poslopja, oziroma z zgradbami na severovzhodni strani Dolenjske ceste. Plata (greben) med vojaškim streliščem in dolinico pri Westrovi hiši naj se uporabi za kulturne nasade, največ se more dopustiti tukaj zazidava z javnimi zgradbami v posebne namene.

3. *Na Rožniku in v Tivoliju*. Občinski svet ljubljanski je na svoji seji dne 11. decembra 1929. sklenil, da se mora v smislu § 17. gradbenega zakona in po osnutku regulacijskega načrta prof. Plečnika zaščititi Rožnik in Tivoli, torej ves kompleks med železniško progo proti Rakeku, Cesto na Rožnik, Večno potjo, Vodnikovo in Celovško cesto, znaten del tega sveta leži izven mej mestnega pomerija.

Neljubo izjemo v zgoraj označenih mejah pod Rožnikom se mora arhitektonsko kar najprimerneje zaključiti, to je: na mestnem teritoriju je dovoljeno samo spopolniti vrsto hiš ob cesti, ki na začetku Večne poti zavije proti Čadu. Njih zadnja stran se mora zakriti s primernimi nasadi na svetu viške občine.

Ob poti civilnega strelišča ob Večni poti proti Čadu, torej v viški občini, naj se na zapadni strani poti zgrade največ tri nizke hiše, ob Večni poti naj se zakrije pogled na še obstoječo hišo z eno lično nizko zgradbo.

V Zgornji in Spodnji Šiški mora ostati v prof. Plečnika načrtu predvideni zaščitni pas absolutno v veljavi, kar je zaradi vlažne in senčne lege tudi v higienskem oziru potrebno. Torej se ne sme dovoliti nobena nova gradnja več na južni strani Večne poti, oziroma jugozapadne strani Vodnikove in Celovške ceste.

4. *V južnem (barjanskem) delu mesta*. Prepoved v smislu § 118. gradbenega zakona naj obsega v bistvu ves teritorij, za katerega še ni regulacijskega načrta, torej vse zemljišče splošno južno od linije: ob progi do Galjevice in nato ob Vel. Galjevcu do mest. kopališča na Ljubljani, — zazidati pa se smejo, seveda zelo redko, parcele na obeh straneh Ižanske ceste, dalje po Malem grabnu do mostu na Opekarski cesti, od tu po Zeleni poti in Koseskega ulici ter nje premeru podaljšku do meje viške občine.

5. *Trikot med gorenjsko in kamniško progo*. Za ves ta trikot (do mestne meje) se mora dati gradbena prepoved v smislu § 118. gradbenega zakona, ker se mora — načelno že sprejeti regulacijski načrt prof. Plečnika za severni del mesta — v tem delu zaradi železniškega programa temeljito predelati. V zaščitnih pasovih, kakor so navedeni v tem članku, je vsako izsekavanje drevja strogo prepovedano.

V. KONGRES ZVEZE MEST KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Od 21. do 23. septembra 1933 se je vršil kongres Zveze mest naše države v Novem Sadu. Kongres se je bavil z vsemi sodobnimi vprašanji mest in občinskega gospodarstva sploh in sprejel sledeče važne resolucije:

1. Za zakon o mestih in zakonito priznanje Zveze mest.

Ker stojimo pred neposrednim obravnavanjem in pozakonitvijo Zakona o mestnih občinah kraljevine Jugoslavije, prosi Zveza mest vlado in zakonodajno zbornico, da pri sestavi zakona sprejme vsa ona osnovna načela, katera je predlagala Zveza mest v svojih mnogoštevilnih vlogah, posebno pa v vlogi z dne 25. junija 1932 — in katera morajo biti v novem zakonu upoštevana, če hočemo, da bodo mesta napredovala in postala močni stebri vsega ekonomskega, kulturnega in političnega napredka v državi.

Glede na okolnost, da so mesta prava središča in žarišča vsega gospodarskega in kulturnega življenja v državi in da se ta njihov značaj še jasneje kaže v njihovem skupnem delu, ki stremi za napredkom in izpolnitvijo na vseh področjih komunalnega življenja, torej tudi za napredkom splošne državne in narodne celine, bi bilo potrebno in koristno, da se Zveza mesta prizna za zakonitega predstavnika vseh mest, katere posvetovalni glas naj bi se upošteval v vseh legislativnih, administrativnih, ekonomskih, finančnih, socialnih in kulturnih vprašanjih mest in njihove uprave, kakor je ta zakonita pravica podana raznim stanovskim zbornicam in Združenjem.

Zveza mest prosi ministrstvo notranjih del, da mu projekt Zakona o mestnih občinah, potem ko bo dovršen, pošlje na ogled, da bo lahko tudi v podrobnostih povedala svoje želje in predloge, in to še preden bo o njem zaključno razpravljala ministrski svet in preden bo predložen narodnemu predstavništvu.

2. Za reformo samoupravnih financ.

Zveza mest smatra za potrebno, da se postavi dobro zamišljen zakon o samoupravnih financah, ki naj mestom odpre močne vire dohodkov. Pri tem se naglašaja, da so formalni predpisi drugovrstnega pomena, čeprav se prizna potreba, da so formirani čim bolj strokovno in splošno normirani, da se čim bolje uredi budžetiranje, tehnična sestava, odobravanje in izvršitev proračuna kakor tudi kontrola občinskega gospodarstva.

V zvezi s predvideno ureditvijo banovinskih samouprav bo neobhodno potrebno izvesti revizijo državne finančne politike, posebno davčnega zakonodajstva. Država in občina sta primarna finančno-davčna subjekta, a banovine bi morale imeti čim manjše ali nikakršnih samostojnih dajatev, ampak bi se v glavnem morale finansirati z državnimi dotacijami.

Prekomerno in naglo zniževanje komunalnih budžetov povzroča ne samo motnje občinskih financ, ampak tudi zmešnjave in nazadovanje komunalnega delovanja, od katerega v veliki meri zavisi obnova gospodarskega življenja in obče delavnosti, torej tudi zmanjšuje nezaposlenost, ta najopasnejši socialni in ekonomski pojav sedanosti.

Mesta dajejo državi nad polovico finančnih dohodkov in je zato v državnem in narodnem interesu podpirati zdrav razvoj in okrepitev mest, ker so ta ne samo glavni vir državnih davčnih dohodkov, marveč tudi pglavitni konsumenti poljedelskih produktov. Mesta nudijo mogočnost, da se ustvarijo življenjski pogoji delavstva, ona prinašajo v vasi finančna sredstva, dvigajo vrednost produkcije, organizirajo in podpirajo duhovno in materialno kulturo vasi, s katero so povezana s solidarnostjo ekonomskih in socialnih stremljenj, naporov in teženj narodne note.

Razbremenitve radi tega ne moremo iskati v rušenju občinskih financ, ampak v podkrepitvi gospodarske moči in poživljenju splošne delavnosti, v izboljšanju davčnega sistema, v aboliciji davčnih zaostankov, tega najtežjega

in najbolj obremenjujočega zadolženja, ki redno presega plačilno moč davčnega obvezanca.

Mesta poudarjajo, da morajo poleg rednih izdatkov za stroške državne uprave iz lastnih dohodkov poravnati stroške splošne uprave v mestih, a poleg tega se zahteva, da prispevajo še za državne ali banovinske ustanove, za zgradbe sreskih načelstev, za vzdrževanje državnih in banovinskih šolskih poslopij, za vzdrževanje policije, za gradnjo in vzdrževanje cest i. t. d. Z izločitvijo izdatkov te vrste za državno upravo ali državne in banovinske ustanove bi se dobila šele prava slika čistih izdatkov za občinske potrebe in bi se ustvarilo prepričanje o potrebi poštenega reguliranja občinskih financ, ki bi dajalo občinam zadosti sredstev in bi jim ohranilo tudi čim večjo samoupravo na finančnem polju, poleg tega pa tudi pravilno presojo vseh mestnih izdatkov.

Zveza mest želi ob tej priliki, da bi se tudi statistika komunalnih financ vodila in objavljala v sporazumu z Zvezo, a vsekakor, da se za statistiko krajevnih samouprav izloči obremenitev, katero povzročajo popolnoma različne stanovske in profesionalne komore, udruženja, verske in slične edinice.

3. Za zakon o občinskih hranilnicah.

Zveza mest prosi, da se čimpreje izdela zakon o samoupravnih hranilnicah in da se jim — v kolikor in kjer že obstojajo — kot zelo važnim gospodarskim in občinskim ustanovam nudi polna pomoč v izenačenju s pravicami in ugodnostmi, kakršne uživajo pooblašene državne denarne ustanove.

4. Za pravico naložitve dajatev za socialne dolžnosti.

Do uveljavljenja Zakona o samoupravnih financah, a v času težke gospodarske krize, vedno večje nezaposlenosti in socialnih neprilik po mestih, v času, ko mestne občine komaj krijejo najnujnejše potrebe, je neobhodno potrebno, da se mestom dovoli uvedbo dajatev za čisto socialne namene, s katerimi bi se, v svrhu pobijanja nezaposlenosti obremenili premožnejši sloji meščanstva, ki tega bremena ne bodo težko občutili.

5. Za dopolnitev gradbenega zakona.

Priznavajoč v polni meri vse koristi, katere je mestnim občinam prinesel novi gradbeni zakon, Zveza mest vendar smatra, da so v tem zakonu potrebne izpremembe in dopolnila, zlasti, da bi se mesta čim bolj zaščitila pred tistimi, ki radi svojih osebnih koristi ovirajo delo za napredno regulacijo mesta.

6. Potrebne revizije Zakona o nedržavnih cestah.

Zveza mest je mnenja, da je uporabljanje narodne ljudske moči neprimerno in nesodobno sredstvo za graditev in vzdrževanje nedržavnih cest, in da bi se morala zamenjati z drugim sredstvom, ki bi bolj odgovarjalo posebnim okoliščinam mesta. Zaradi tega so potrebne bistvene spremembe v zakonu o nedržavnih cestah.

7. Za elektrifikacijo.

Ker kulturni in ekonomski nivo našega naroda zahteva poceni in racionalno preskrbo električne energije za vse dele države in je ista bogat vir novih dohodkov, katere je treba ohraniti za občo korist, ker je dalje splošna elektrifikacija postala narodna potreba in se ima ta izvesti po določenem načrtu, ker je ugotovljeno, da privatna iniciativa, čeprav mogoče trenutno pospešuje elektrifikacijo, vendar ne izvršuje elektrifikacijskih del po načrtu in sistemu, temveč izkorišča samo rentabilnejše slučaje ter ovira s tem sistematsko elektrifikacijo zemlje, ker je naposled dokazano, da mesta s svojimi električnimi podjetji lahko izvedejo elektrifikacijo, naslanjajoč se na svoj izdelani in zagotovljeni konsum, ker je elektrifikacijo mogoče izvesti samo s pomočjo mest in njihovih konsumov, a nemogoče brez mest, ker je potrebno za izboljšanje življenjskih pogojev meščana, da država prihrani za bodočnost zaloge premoga, ogla in denar v izkoriščanju bogatih padcev naših rek vitalni interes države, da se elektrifikacija zemlje čim bolj pospeši in podpre, je potrebno:

da se izvedba splošne elektrifikacije v prvi vrsti izroči mestom in njihovim električnim podjetjem,

da suvereni kompetentni korpus, sestavljen iz strokovnjakov, čimprej izdelava generalni načrt elektrifikacije vse države in da bo, kar se tiče te elektrifikacije po načrtu, čim ožja kooperacija med posameznimi mesti, banovinami in državo tako, da v vsakem slučaju javno-pravne osebe obdrže elektrifikacije države v svojih rokah, da država podpre splošno elektrifikacijo po javno-pravnih ustanovah ne samo z direktno pomočjo v posameznih slučajih, ampak dovoljuje tudi svojo pomoč z olajšanjem plačila davkov in trošarin, odnosno s premijami za izvršene elektrifikacijske zgradbe.

O NOVIH KNJIGAH

Ivan Vrhovnik, Trnovska župnija v Ljubljani. Ljubljana 1933. 447 strani.

Avtor, ki je posvetil zgodovini Ljubljane tako velik del svojega življenjskega dela kakor pred njim le še Ivan Vrhovec, nam je podaril s to knjigo zgodovino fare, v kateri je deloval kot župnik več desetletij. Pri tem mu je pomagal dr. Jože Rus, ki je napisal predvsem geografska poglavja knjige. Tako je nastalo delo, ki zasluži vso našo pozornost.

Knjigo odvarja geografski uvod, ki ga je napisal dr. J. Rus. Nato sledita zelo zanimivi poglavji o postanku Krakovega ter Trnovega in o gospodarskem življenju ter socialnih razmerah njihovega prebivalstva, ki ga tvorijo ponajveč ribiči, čolnarji, vrtnarji in vozniki. Zanimiva so opazovanja o običajih, praznih verah, kronika nezgod in vojnih stisk. Posebno izčrpna so pa naslednja poglavja o razvoju šolstva in prosvetnih razmer od srednjega veka do naših dni, o topografiji, kjer sledi splošni označbi posameznih naselij podroben popis za vsako ulico posebej, in o cerkveni zgodovini, kjer je podrobno opisan razvoj posameznih svetišč, postanek in zgodovina župnije, označeno versko življenje in našeti vsi duhovniki. V poglavju o dobrodelnosti izvemo zanimive podatke o gasilstvu, v zadnjem poglavju pa je izdelana statistika porok, rojstev in smrti od ustanovitve fare dalje na podlagi župnih matrik. Knjigi sta dodana kazalo v njej omenjenih imen in seznam domačih imen starih krakovskih in trnovskih hiš; med tekstom je 62 slik, na koncu pa je priložen zemljevid trnovske fare.

Knjiga po svoji vrednosti daleč presega druge zgodovine naših župnij in more služiti za vzor vsem bodočim delom te vrste. Vsak ljubitelj lokalne zgodovine in sploh vsak trnovski rojak bo našel v njej mnogo zanimivega. Pri tem pa je treba poudariti, da je delo zasnovano vseskozi na gradivu, ki ga je zbiral skozi dolgo vrsto let z izredno temeljitostjo, in da so vsi podatki premotreni kritično. V knjigi bodo našli mnogo zanimivega gradiva tudi vsi oni, ki se bodo na širši podlagi bavili z vprašanji ljubljanske in slovenske zgodovine; naj opozorim tu na podatke o njivah Trnovcev na Posavju, o njihovi soseski ter njeni razdelitvi, o nekdanjih čolnarjih ter voznikih in o njihovem propadu zaradi odprave cehovskih bratovščin in zaradi železnic, o nekdanji narodni noši, domači obrti ter o pričetkih poklicnih obrti, o gibanju prebivalstva itd.

Kar se tiče posameznih trditev, bi bilo treba dr. Rusovo simbolično razlago mestnega grba še kritično preizkusiti (str. 37). Za čas prihoda nemških vitezov v Ljubljano, ki jih je naselil po knjigi koroški vojvoda Ulrik III. pred l. 1237. (str. 33), prideta po mojem mnenju v poštev letnici 1263 ali pa celo pred 1228 (Schumi II,

38, 250). Napačna je tudi trditev, da je imela križanska komenda do l. 1364. pravico soditi o življenju in smrti (str. 38); te pravice komenda tudi do tedaj ni imela, kar je v njenih privilegijih posebej povedano (gl. mojo knjigo »Starejša kranjska mesta in meščanstvo«, str. 37). Avtor je sprejel Vrhovčevo mnenje, da je bil Novi trg obzidan šele l. 1416. in križanska komenda do tega časa izven mestnega obzidja (str. 38); proti temu pa govori pogodba iz l. 1307. med ljubljanskim mestom in križansko komendo, prva listina, ki omenja Novi trg; tu se že govori o obzidju, ki so ga zgradili ljubljanski meščani in nemška komenda (gl. ponatis te listine v moji knjigi str. 68—69). L. 1416. je bilo torej obzidje okoli Novega trga le utrjeno, ne pa zgrajeno na novo. — V stavku o obveznostih, ki so jih imeli komendi podložni obrtniki do mesta, moti smisel tiskovna napaka, da so morali plačevati mestu davek »od obresti, ne pa od zemlje« (nam. od obrti, str. 39).

Za postanek Krakovega je upošteval avtor, da poznajo listine 13. stoletja na tem ozemlju samo polja in da Krakovega v poznejšem smislu besede tedaj še ni bilo (str. 33 do 34, 202). Vendar pa mislim, da gre pri tem le za njive v mestu naseljenih meščanov in da ni mogoče govoriti o »šestih kmetujočih naselnikih«, ki bi imeli tu svoje hiše in posestva. Sedanjo razdelitev Krakovega na majhne parcele pa je seveda izvedla šele križanska komenda v poznejših stoletjih.

Najstarejšo ljubljansko meščansko naselbino tvorijo tako zvanj patidenki, t. j. hiše, ki so bile oproščene zemljiško-gospodarskih dajatev razen enega krajcarja na leto. Za rekonstrukcijo patidenkov smo imeli doslej le Vrhovčev seznam iz l. 1783., na podlagi katerega sem poskušal ugotoviti patidenke tudi jaz. Avtor pa nas opozarja, da pridejo tu v poštev tudi ročni urbarji mestnega arhiva. Kar se tiče bistva patidenkov, avtor v splošnem zavrača staro Vrhovčevo stališče, vendar pa mu dela v dveh ozirih še koncesije. Predvsem je zelo negotovo, če so patidenki kaj v zvezi z odbitim napadom Celjskih na Ljubljano leta 1441., o čemer ne ve povedati noben vir pred koncem 18. stoletja. Še bolj negotovo pa je sklepanje, da so na ozemlju patidenkov stale že 1442 hiše. Patidenki tvorijo tudi pozneje le ozemlje, na katerem so deloma hiše, deloma pa njive, vrtovi, travniki itd.; zato nimamo nobene povoda, da bi sklepali, da je bilo na tem ozemlju 1442 natančno isto število hiš kakor v poznejših stoletjih. Vse to ozemlje pripada k patidenkom pač zaradi tega, ker tvori teritorij prvotne meščanske naselbine (str. 351—352 in tam navedena literatura).

Vsi ti ugovori, večidel k vprašanju starejše ljubljanske zgodovine, pa prav nič ne zmanjšajo vrednosti knjige, ki jo najtopleje priporočam vsem, ki jih zanima preteklost Ljubljane.

Dr. Fran Zwitter.

NAGRADA ZA OVITEK

Uprava revije »Kronike« razpisuje nagrado Din 1000 — za najboljši osnutek originalnih platnic za prvi letnik revije. Osnutek mora biti prirejen za vezavo v platnu in polusnju v formatu revije. Osnutek, ki bo izbran in nagrajen, se bo uporabljati tudi za nadaljnje letnike revije. Ponudbe in načrte je oddati zapečateni z označbo »Osnutek platnic za Kroniko« do najkasneje 20. junija t. l. v Kulturnem oddelku Mol, soba 38, kjer se dobe tudi vsa podrobna pojasnila. — Izbira se izvrši komisionelno po uredniškem odboru revije »Kronike«.

»Kroniko« izdaja Mestna občina ljubljanska. Za izdajateljico in uredništvo odgovoren mestni arhivar in tiskovni referent Lojze Slanovec, za upravo odgovoren Pavel Debevec. Tiska Učiteljska tiskarna, zanjo odgovoren Franc Štrukelj. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo z dovoljenjem uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto Din 60.—, za pol leta Din 30.—, za četrt leta Din 15.—. Za inozemstvo Din 100.—. Posamezna štev. velja Din 30.—. Naroča se: Mestno načelstvo, kulturni oddelek, Ljubljana.

Ljubljanski nebotičnik

Zgradbe Pokojninskega zavoda za nameščenice v Ljubljani

PROJEKTANT ING. ARH. VLADIMIR ŠUBIC

ZGRADBA NEBOTIČNIKA V LJUBLJANI

Pokojninski zavod za nameščenice je po svojem statutu dolžan investirati določen del svojega kapitala v nepremičnine. Radi tega je pričel že kmalu po svoji ustanovitvi s širokopotezno gradbeno akcijo ter sezidal v Ljubljani več palač, tako na Aleksandrovi cesti, rdečo zgradbo na Miklošičevi cesti, stanovanjski kompleks eno do dvodružinskih hiš na Brinju, več vil za svoje uradništvo, veliko stanovanjsko in poslovno zgradbo v Mariboru, stanovanjsko hišo v Celju in Splitu. Kulminacijo gradbene politike Pokojninskega zavoda pa tvori zgradba nebotičnika s celim blokom v Ljubljani. Dobro se zavedajoč svoje velike naloge, je zavod postavil v Ljubljani to veliko reprezentativno stavbo, ki je dala s svojim obrisom silueti Ljubljane novo lice. Ravno s to zgradbo je zavod dokazal, da pojmuje v pravi meri poleg gospodarskih potreb tudi kulturne prilike naše bele Ljubljane.

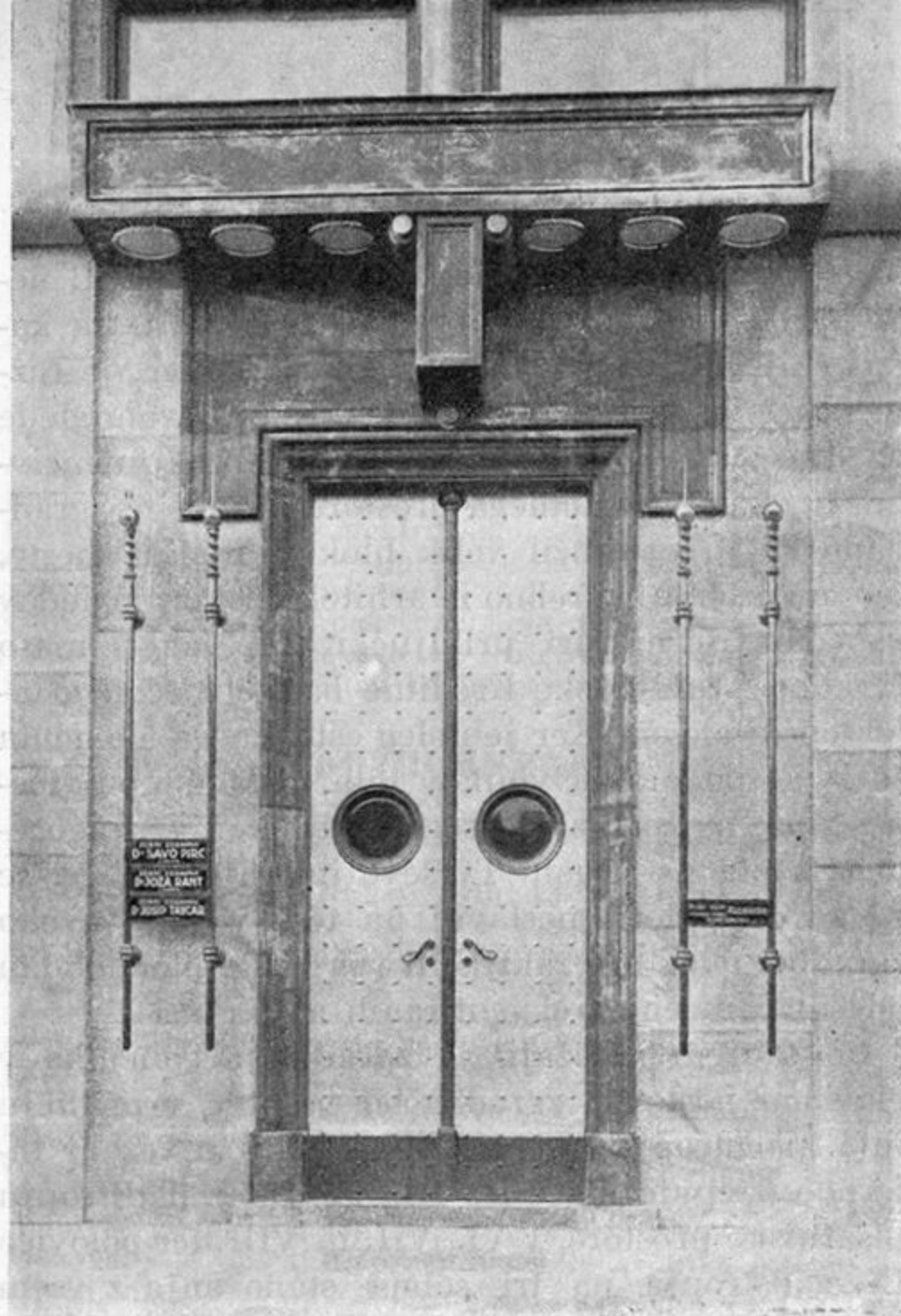
V početku leta 1930. je sklenil upravni svet Pokojninskega zavoda pristopiti k veliki nalogi zazi-

dave vrzeli v sredini mesta in tako zaključiti nedograjeni blok ob Kreditni banki. Parcela, na kateri se je gradil nebotičnik z vsem blokom, je razmeroma jako ozka in dolga, ter je zahtevala glede na drago stavbišče in trgovski center najintenzivnejšo zazidavo celotnega prostora. Z novimi zgradbami se je zaključil velik blok v sredini mesta, ter mu je bilo potrebno iz arhitektonskih pogledov ustvariti uprav pri priključku na veliko maso zgradbe Ljubljanske Kreditne banke močan arhitektonski akcent. Ker je poleg estetičnega momenta še iz gospodarskih vidikov bila podana upravičenost kar najintenzivnejšega izkoriščenja dragocelega sveta na vogalu Tyrševe in Gajeve ulice, se je zavod odločil postaviti na tem vogalu visoko zgradbo, ter z njo zaključiti ves veliki blok, obdan od štirih močno frekventiranih ulic.

Po svojem položaju je zgradba nebotičnika v glavnem poslovna zgradba ter vsebuje v pritličju in I. nadstropju trgovske lokale, ki so vezani interno s stopnicami, v II., III., IV. in V. nadstropju pisarniške prostore, v VI., VII. in VIII. ter polovico IX. nadstropja pa tri sobna stanovanja z vsem

Vestibul nebotičnika

Vhodna vrata v nebotičnik

komfortom, X., XI. in XII. etaža pa vsebuje kavarno, bar in igralnice, XII. etaža pa je namenjena za razgledno točko. Zaključek zgradbe tvori na trinajstem nadstropju postavljena glorieta z drogom za zastavo. Višina nebotičnika znaša od roba pločnika do vrh strelovoda 70,35 m. (Monumentalni vhod iz Gajeve ulice vodi v lep foyer, obložen z domačim marmorjem, iz katerega se vstopa v troje dvigal, ki tvorijo glavno komunikacijo zgradbe. Monumentalno okroglo stopnišče z v špirali zavrtimi stopnicami, ki vodijo od pritličja do inkluzivno X. nadstropja, tvorijo interno vezo med posameznimi nadstropji. Dvoje osebnih dvigal obratuje le za kavarno do X. in XI. etaže. So to brzo-vozna dvigala z brzino 2 m na sekundo in kapaciteto 14 oseb. Tretje dvigalo je izključno le za uporabo strank v nebotičniku ter vozi z normalno brzino 70 cm na sekundo.

V X. in XI. nadstropju so kavarniški prostori. Velika luksuriozno opremljena, s kraškim marmorjem obložena kavarna in intimni plesni lokal, izvršen ves v domačem orehu, nudita gostom kar najudobnejše moderne kavarniške lokalitete. Nastavek XII. in XIII. nadstropja je iz železne konstrukcije, ves zasteklen, s krasnim razgledom po mestu in bližnji okolici.

Vsa zgradba ima centralno kurjavo na nafto z avtomatičnimi gorilci. Oskrbovanje z vodo se vrši od VI. nadstropja dalje z avtomatičnimi črpalkami,

ki dvigajo vodo iz kleti v višja nadstropja. Vsi kavarniški prostori imajo posebno tlačno ventilacijsko napravo, ki vpihava zrak in ga avtomatično hladi ali greje na zaželeno temperaturo. Oskrbovanje vsega bloka s toplo vodo se vrši centralno iz kleti.

Fasada vsega bloka je do vključno I. nadstropje obložena z domačim podpeškim kamnom, ostali del pa je izvršen v umetnem kamnu iz belega angleškega cementa. Nad dekorativnim stebričevjem pasaže zaključuje fasado plastični relief kiparja Kalina. Prehod h Kreditni banki pa poudarja velika alegorična bronasta plastika kiparja Dolinarja.

Celotna konstrukcija zgradbe nebotičnika in ostalega bloka je dosledno izpeljana v železobetonskem prostorninskem okvirnem sistemu, s posebnimi varnostnimi ojačenji za slučaj potresa. Računsko je bil ves sistem izvršen po japonskem načinu, ki nudi ravno pri železobetonskih delih največjo varnost proti potresom. Nebotičnik je fundiran na živo skalo do globine 18 m pod cestnim nivelom v obliki 16 vodnjakov, ki nosijo vso ogromno težino zgradbe. Vsa obrtniška dela, izvzemši ventilacijske naprave ter dvigala, so delo našega domačina, ki je pokazal, da je kos tudi najtežjim tehničnim zahtevam sodobne arhitekture.

Notranjost pasaže

Mestna plinarna ljubljanska

Resljeva cesta št. 28 — Telefon št. 29-77

PLIN KURJIVO SODOBNOSTI

Meščan, ki živi z duhom časa, uporablja za kuho in peko, likanje, pranje, ogrevanje vode, centralne in druge kurjave enako kakor tudi obrtnik za lotanje, varenje, sušenje itd.

le plin

»ALPEKO«

TRGOVSKO - INDUSTRIJSKA DRUŽBA
L J U B L J A N A

Telefon št. 29-30 — Brzjavke: Alpeko

Dalmatinski

Super visokovredni Portland cement,
normalni Portland cement,
taljeni cement CAFARGE,
beli cement »DURALBO«

»Salonit«

azbestni škrlj,
super valovite plošče,
izolacijske plošče,
cevi za fišno kanalizacijo, odvodne
in dimne

»Durit«

izolacijske plošče ter gradbeni bloki
v vsej dimenziji

»Šumalit«

izolacijske plošče

»Alpeko«

emajlirane azbestne plošče, kot
obloga sten.

Ako potrebujete

tiskovine, kataloge,
ilustracije, prospekte
in se ne morete odločiti, v
kakšni tehniki naj se izdelajo,
se blagovolite obrniti na

Jugoslovansko tiskarno

V LJUBLJANI

Brzjavni naslov:
JUGOTISKARNA LJUBLJANA

Umetniški grafični zavod
v katerem so zastopane vse
moderne grafične
panoge. — Vsa grafična
dela se izvršujejo lepo,
solidno in po zmerni ceni

BAKROTISK, OFFSET- IN
LITOGRAFSKI TISK
K L I Š A R N A
TISKARNA ZA KNJIGO-
IN UMETNIŠKI TISK

Odličen izdelek naše industrije!

dc. Pirčeva sladna kava

*je okusen, redilen, krepičen
in zdrav proizvod - domače*

Veleprodajarne kave - tovarne hranil:

„Proja“ d. z o. z. Ljubljana

Volna

svila

bombaž

nogavice

rokavice

vse to ima
zelo poče-
ni na za-
logi tvrdka

KARL PRELOG

V L J U B L J A N I

Na drobno: STARI TRG 12 / ŽIDOVSKA UL. 4

Na debelo: GOSPOSKA UL. 1-3

»JUGOSLAVIJA«

SPLOŠNA ZAVAROVALNA DRUŽBA

Ravnateljstvo za Dravsko banovino

V LJUBLJANI

Sklepa: 1. požarna zavarovanja, 2. življenjska zavarovanja, 3. nezgodna in jamstvena zavarovanja, 4. zavarovanja proti škodam zaradi tatvinskega vloma, 5. transportna zavarovanja, 6. zavarovanja proti škodam zaradi razbitja stekla, 7. avtomobilna zavarovanja ● Največja domača zavarovalna družba »Jugoslavija« je prevzela od »Graške vzajemne zavarovalnice« in od zavarovalnih družb »Feniks« (požarni oddelek) in »Franko - Hongroise« ves njihov kupčijski obstoj v naši državi. — Najnižje tarife Takojšnja plačila škod

Posluje po vsej Jugoslaviji!

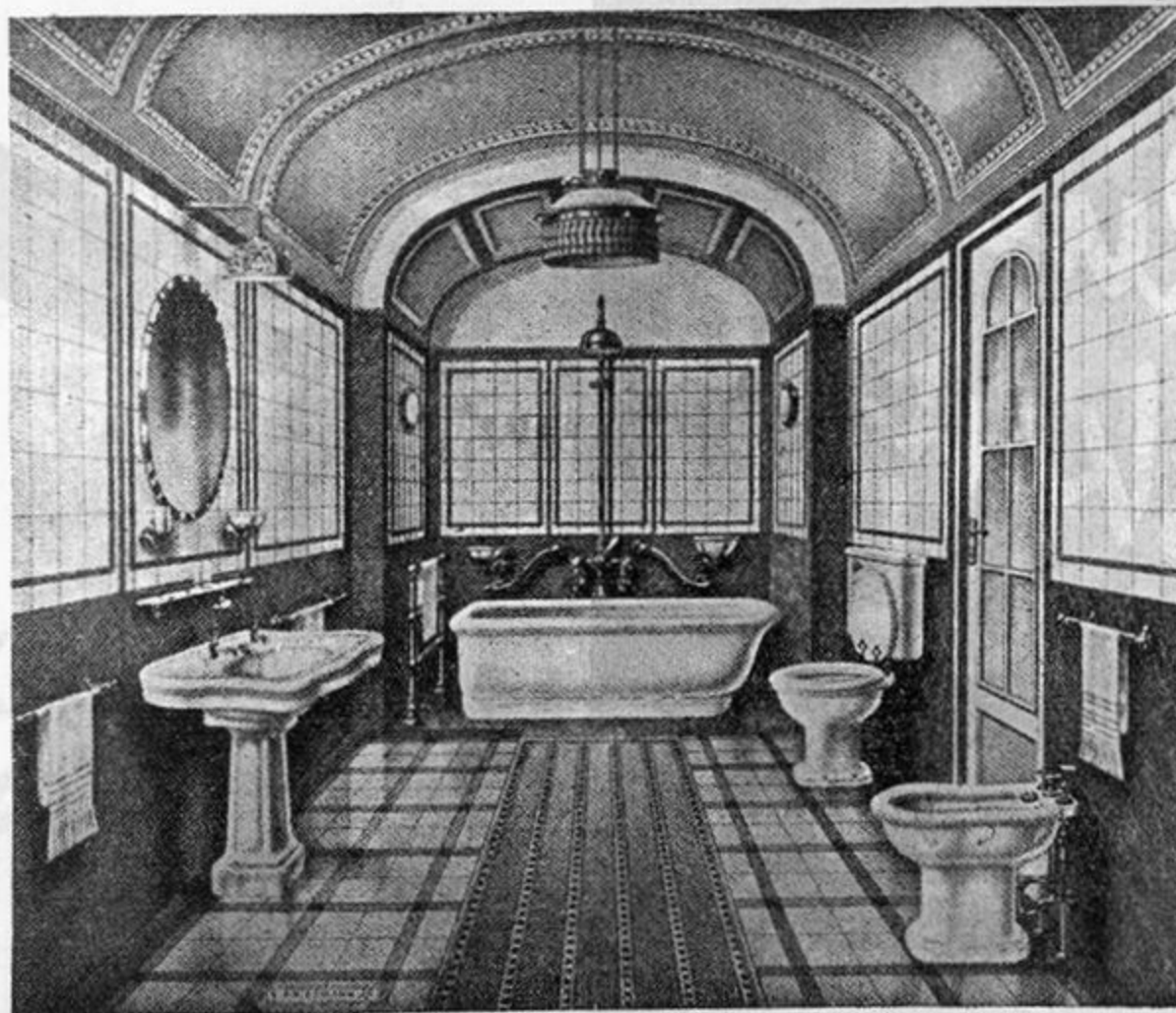
TELEFON ŠTEV. 25-71

PISARNA: TYRŠEVA CESTA 15

L. M. ECKER - SINOVA

LJUBLJANA
SLOMŠKOVA UL. 4

Stavbinska, galanterijska in ornamentalna kleparnica, pokrivanje streh z lepenko in lesnim cementom, naprave strelovodov. Oblastno dovoljeno podjetje za izvrševanje vodovodnih del in sanitarnih naprav

TELEFON INTER. 2933

POŠTNO ČEKOVNI
RAČUN ŠTEV. 16.717

NAVISKRU

V VSEH PANO-
GAH TISKA IN
REPRODUKCIJ-
SKE TEHNIKE JE

*Delniška
tiskarna
d.d.*

Ljubljana

MIKLOŠIČEVA CESTA ŠTEV. 16

TELEFON ŠTEV. 21-32

J. MARCHIOTTI

Trgovina z usnjem domačega in inozemskega izdelka iz najboljših priznanih tovarn v različnih kakovostih. Prodaja na veliko in malo čevljarске potrebšćine in gornje dele čevljev

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA ŠTEV. 30

Splošno kleparstvo, instalacije strelovodov, strešne izolacije, kritje svinčenih in bakrenih streh

Žitnik Rudolf

Ljubljana ● Ambrožev trg šteV. 9 ● Telefon 21-46

GRADBENO PODJETJE ING. JOS. DĚDEK

Pooblaščen građb. inženjer in stavbenik

Specialno podjetje za projektiranje in izvrševanje vodnih naprav in industrijskih zadržug

LJUBLJANA
Žibertova ulica 7/I.

PROJEKTIRA IN IZVRŠUJE: Moderne vile in trgovske hiše. Betonske in železobetonske konstrukcije. / Vodne naprave. Mostove in jezove. / Hidrocentrale. / Železobetonske tlačne cevi za visoke pritiske. / Moderne industrijske zgradbe. / Globoke vondaže. / Pnevmatične fundacije. / Ceste in rove. / Vodovode.

PODJETJE JE IZVRŠILO ALI VRŠI MED DRUGIM: Delavski dom in Srbsko pravoslavno cerkev v Ljubljani ter razne visoke stavbe v Dravski banovini. Velike komplekse industrijskih zgradb: Westen-Celje (1900 m²). Inteks-Kranj, Kranjska ind. družba Jesenice itd. Hidrocentrale: Kranjska ind. družba Jesenice-Zasip in Glanzmann-Gassner, Tržič-Sv. Ana z železobetonsko tlačno cevjo 11 atmosfer. Obe centrali z rovi po 1500 m. C. Poliak, Kranj, V. Majdič, Kranj, Meščanska korporacija, Kamnik. Kalorična centrala Kranjske ind. družbe na Jesenicah in predilnica v Tržiču, dalje razne druge vodovodne in železobetonske mostove, (Tržič, Jesenice).

TELEFON ŠTEV. 2237
NASLOV ZA BRZOJAVKE:
DEDEK LJUBLJANA

Moda

*za dame in
gospode*

Mestni trg števil. 18-19

TELEFON ŠT. 27-55

TISKARNA SLOVENIJA

Tiska poslovne in trgovske tiskovine, pisma, račune, kuverte, cenike in prospekte, plakate in letake ter vse druge tiskovine v eni ali več barvah. Časopisi, revije, knjige in brošure. Posebnost: vzbokli (reliefni) tisk za pisemski papir, vizitke itd. Založba in zaloga renomiranega Beležnega koledarja z domnevno vremensko napovedjo v posameznih mesecih

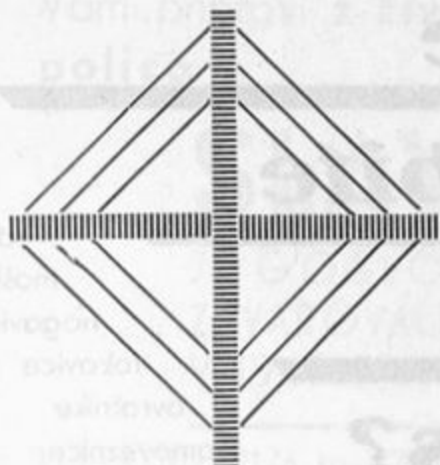
DRUŽBA Z O. Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA ULICA 1

RADIO APARATI

NAJNOVEJŠE IZVEDBE, RADIO DELI, POPRAVILA

„RADIOVAL“

DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO

LJUBLJANA, DALMATINOVA ULICA 13

TELEFON ŠTEV. 33-63

Na zalogi priznane znamke Eumig, Ingelen, Kapsch, Horny, Orion in razne ameriške. Tonkino aparature, ojačevalci za gostilne in restavracije.

LJUBLJANSKA GRADBENA DRUŽBA Z O. Z. V LJUBLJANI

SLOMŠKOVA ULICA 19

TELEFON 25-27, 33-27

BRZOJAVI: GRADBENA LJUBLJANA

PROJEKTIRA IN IZVRŠUJE

VSE NADTALNE IN PODTALNE
ZGRADBE NAJSOLIDNEJE IN
PO NAJNIŽJIH CENAH

OBČINA LJUBLJANA

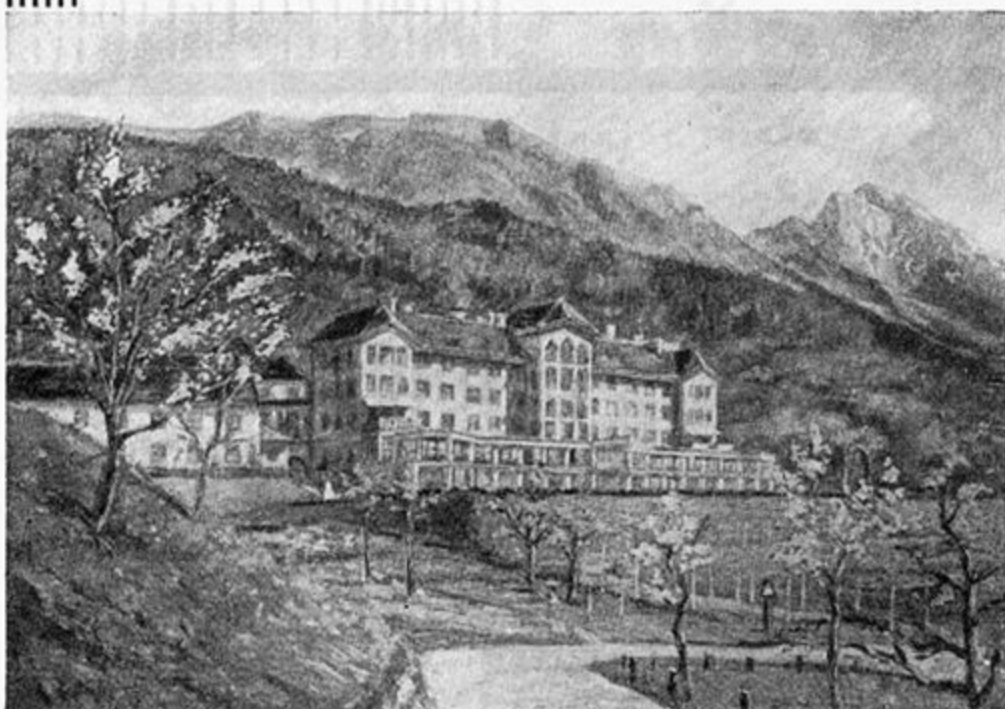
POGREBNI MESTNI ZAVOD

V LJUBLJANI, AMBROŽEV TRG ŠT. 7

prevzema in izvršuje pogrebe in prepeljave umrlih v Ljubljani, na vse kraje v državi in izven nje. Urad je na razpolago strankam vsak dan, vsak čas in vsako uro

TELEFON ŠT. 2015

ZDRAVILIŠČE GOLNIK ZA BOLNE NA PLJUČIH

sprejema odrasle bolnike (moške in ženske) s tuberkulozo pljuč in grla v še ozdravljivem stanju.

3 o s k r b n i r a z r e d i

Vsi moderni diagnostični pripomočki na razpolago! Higienično - dietetično zdravljenje, tuberkulin, avroterapija, pneumothorax artificialis, phrenicoexairesis, thoracoplastica, Jakobäusova operacija

VSE INFORMACIJE DAJE UPRAVA ZDRAVILIŠČA GOLNIK
Pošta - Telefon - Brzjav: GOLNIK

Železniška postaja za brzovlake Kranj, za osebne vlake Križe-Golnik na progi Kranj-Tržič. Avto pri vseh vlakih

Kaj

vse

dobite

pri

nas?

Pletenine
trikotajo
damsko perilo
moško perilo
nogavice
rokavice
ovratnike
samoveznice
porcelan
steklo
kuhinjsko posodo
aktovke
damske torbice
predpasnike
nahrbtnike
kuhinjske potrebščine
turistovske potrebščine
otroške igrčke
toaletne potrebščine
norimberško blago
damske plašče
čevlje vseh vrst
damsko konfekcijo
iz lastne tovarne

TRGOVSKA HIŠA ANT. KRISPER

Ljubljana, Stritarjeva ul. 1 - 3, Mestni trg 26

V Vašem interesu je,

da se za občevanje s svojimi strankami poslužujete lepih, okusno izdelanih tiskovin. Zato Vam nujno priporočamo,

da naročate tiskovine

ki bodo v vsakem pogledu dostojno predočevale pomen Vaše tvrdke in njeno trgovsko odličnost,

v tiskarni Merkur d. d. v Ljubljani

ki Vas bo v polni meri zadovoljila tako glede izvršitve Vaših naročil kakor tudi glede cene.

Rotacija

5 Linotype stavnih strojev

Večbarvni tisk

Tiskarna Merkur izdaja v lastni založbi:

»Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine«

z vsemi zakoni, uredbami itd., nadalje z objavami sodnih razglasov, vpisov v trgovski in združni register, razpisov o fermalnih licitacij, dražbenih oklicev i. dr.,

»Trgovski list«

časopis za industrijo in obrt, izhaja trikrat na teden ter prinaša za vsakega poslovnega človeka zanimive in informativne članke, pojasnila in objave,

Zbirko

»Zakoni in uredbe«

v zvezkih. Dosedaj je izšlo čez 30 zvezkov raznih zakonov in uredb. Na željo se dopošlje natančen seznam.

Razen tega zalaga tiskarna razne knjige, brošure, revije, časopise in po naročilu vse vrste tiskovin.

Doto za Vašega otroka
in prihranke za Vašo starost
Vam pripravi **z življenjsko
polico**

SLAVIJA

JUGOSLOVANSKA
ZAVAROVALNA BANKA
V LJUBLJANI

TELEFON 2176 in 2276

- Zavarujte tudi proti
ognju, nezgodam, ropu
i. t. d.

Praden potujete

kamorkoli po svetu, bodisi po
železnici, po morju ali po zraku,
obrnite se za vozovnice in
brezplačne informacije na

ZVEZO ZA TUJSKI PROMET v LJUBLJANI

Zastopstvo **PUTNIK D. D.**

V LJUBLJANI, GAJEVA ULICA
za nebotičnikom Pokojninskega zavoda

Zastopstvo mednarodnega
društva spalnih voz
Izleti z odprtimi avtobusi
Menjalnica

PODRUŽNICE:
V LJUBLJANI V HOTELU METROPOL IN NA JESENICAH
NA KOLODVORU. SEZONSKA EKSPOZITURA NA BLEDU

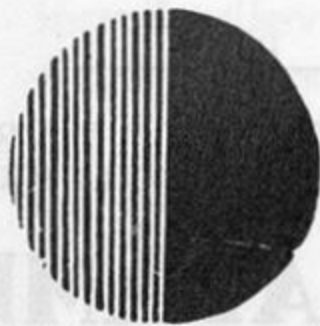
Brzjavke: Putnik Ljubljana. Telefon 24-72

Medić-Zankl družba z o. z.

tovarne olja, firneža, lakov in barv ● lastnik Franjo Medić

Centrala: Ljubljana

Tovarne: Ljubljana, Medvode, Domžale / Podruž-
nica: Maribor / Ekspoziture: Beograd in Novi Sad

Lastni domači proizvodi:

laneno olje, firnež, vse vrste lakov, nitro-celuloznih lakov itd., emajlno-lakastih,
oljnatih in suhih barv, »Runa« barve za usnje, cinkovo belilo, steklarski kit, hladni klej
za mizarje, slikarje, obrtnike, trgovino in industrijo, železnice, pomorstvo in zrakoplovstvo

MESTNA KLAVNICA

prodaja

LED V KOSIH

po 12,5 kg težkih po sledeči ceni:

Pri odvzemu 1 do 5 kosov . . . kos po Din 6.—

pri večjem odvzemu pa:

za kose od 5 do 10 kos po Din 5.—

za kose od 10 do 100 " " " 4.—

za kose nad 100 " " " 3.—

Led, dostavljen na dom je kos 1 Din dražji

S. Mikuš

DEŽNIKI

Z dežnikom je kakor s prijateljem: ko ga najbolj potrebuješ, se izkaže, da ga nimaš, ali pa, da je za nič — Dežniki našega izdelka pa so zanesljivi, zvesti in dobri.

LJUBLJANA

MESTNITRG

S. GLADNIK

KDOR VARČUJE
SIVIH LAS SE
OBVARUJE

HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE
LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE

Za vse Vaše vloge in obveze jamči
z vsem premoženjem in vso davčno močjo
D r a v s k a b a n o v i n a

Na drobno! - Na debelo!

Najceneje in najbolje kupite vse prvovrstne

vrvarske lasne izdelke

motvoz, žimo, volno,
afrik, nepremočljive
konjske plahte itd.

samo pri

**PRVI KRANJSKI VRVARNI
IN TRGOVINI S KONOPNINO**

IVAN N. ADAMIČ

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 31
TELEFON 2441

MARIBOR, VETRINJSKA ULICA 20
TELEFON 2454

CELJE, KRALJA PETRA CESTA 33

Najmodernejšje volneno blago
za obleke, kostume in plašče,
svilo v vseh kvalitetah
in najnovejših vzorcih

Letos izredno velika izbira raz-
nih drugih tekstilnih predmetov

V oddelku za čevlje velika za-
loga čevljev renomirane znam-
ke »Popper«. Izborna kakovost
cenejšega domačega izvora

Tvrška

I. C. MAYER

Ljubljana - Stritarjeva ulica

Trgovcu in obrniku zadosten kredit!

Tema dvema je danes kredit
potreben bolj kakor kdaj prej

S sklepom občinskega sveta
ljublanskega z dne 17. no-
vembra leta 1908. ustanovljeni
zavod ima namen podpirati
z dovoljevanjem kreditov po-
trebne in kredita vredne ose-
be in tvrdke, zlasti pa tiste, ki
se pečajo s trgovino in obrtjo

Lastna denarna sredstva so
znašala 31. decembra l. 1932

Din 2,801.332.84

varnostni zaklad Din 1,406.628.60

rezervni zaklad Din 995.976.18

Za vso Jugoslavijo:

**Kreditno društvo
Mestne hranilnice
ljublanske
v Ljubljani**

Kojancić

Ovitek: Offsettisk Jugoslovsanske tiskarne v Ljubljani